

Gids van
landbouwarchieven
in België, 1815-2000

ICAG-studies is een initiatief van
het Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenis (ICAG),
de onderzoekspartner van de vzw Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG)

Gids van landbouwarchieven in België

Christa Matthys
Wim Lefèbvre

1815-2000
1812-2000

Universitaire Pers Leuven
2006

©2006 Universitaire Pers Leuven / Presses Universitaires de Louvain /
Leuven University Press
Blijde-Inkomststraat 5, B-3000 Leuven (Belgium)

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets van deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 90 5867 574 2
ISBN 978 90 5867 574 3
D/2006/1869/58
NUR: 948

Lay-out en omslagontwerp: Alexis Vermeylen

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	9
INLEIDING	11
DEEL 1	
OVERHEIDSINSTELLINGEN	17
HOOFDSTUK 1	
FEDERALE OVERHEIDSINSTELLINGEN	19
FEDERALE ARCHIEFINSTELLINGEN	19
1 Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën	19
2 Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Maatschappij (SOMA)	137
3 Federale Bibliotheek Landbouw/Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw	145
FEDERALE MUSEA	156
4 Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA)	156
FEDERALE MINISTERIES EN PARASTATALEN	160
5 Administratie van het Kadaster, Registratie en Domeinen (AKRED), Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie	160
6 Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA)	165
7 Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)	166
8 Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV)	167
HOOFDSTUK 2	
REGIONALE OVERHEIDSINSTELLINGEN	169
VLAAMSE MINISTERIES EN PARASTATALEN	169
1 Departement Landbouw en Visserij	171
2 Agentschap voor Landbouw en Visserij	173
3 Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO)	174
4 Vlaamse Landmaatschappij (VLM)	174
ARCHIEFINSTELLINGEN VAN DE FRANSTALIGE GEMEENSCHAP	177
5 Mundaneum (Centre d'archives de la Communauté Française)	177
ARCHIEFINSTELLINGEN VAN HET WAALS GEWEST	179

6	Archiefdienst van het Ministère de la Région Wallonne (MRW)	179
	MINISTERIES EN PARASTATALEN VAN HET WAALS GEWEST	180
7	Direction Générale de l’Agriculture (DGA)	180
	HOOFDSTUK 3	
	PROVINCIALE OVERHEIDSINSTELLINGEN	181
	PROVINCIALE ARCHIEFINSTELLINGEN	181
1	Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum Limburg	183
2	Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen	185
3	Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen	189
4	Provinciearchief Antwerpen	191
5	Provinciearchief Vlaams-Brabant	194
	PROVINCIALE MUSEA	195
6	Musée de la Vie Wallonne	195
7	Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk	199
	PROVINCIALE ONDERZOEKINSTELLINGEN	200
8	Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen (MCC-Vlaanderen)	200
9	Nationale Proeftuin voor Witloof	201
10	Proefcentrum voor Sierteelt	202
11	Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw	203
12	Provinciaal Proefcentrum voor de Groententeelt	204
13	Station Provinciale d’Analyses Agricoles	205
	HOOFDSTUK 4	
	GEMEENTELIJKE OVERHEIDSINSTELLINGEN	207
	GEMEENTELIJKE ARCHIEF- EN DOCUMENTATIECENTRA	207
1	Gemeentearchieven	207
2	Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC)-Letterenhuis	217
3	Hagelands Historisch Centrum (HHD)	219

DEEL II

PRIVATE INSTELLINGEN	221
HOOFDSTUK 1	
ARCHIEFINSTELLINGEN	223
1 Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen	223
2 AMSAB-Instituut voor Sociale Geschiedenis	227
3 Archief-, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADVNI)	231
4 Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire (CARHOP)	234
5 Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek (DADD)	236
6 KADOC, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving	237
7 L'Institut d'Histoire Ouvrière, Economique et Sociale (IHOES)	258
8 Liberaal Archief	260
HOOFDSTUK 2	
UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN	265
1 Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux (FUSAGX)	265
2 Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven)	266
3 Université Catholique de Louvain (UCL)	270
4 Universiteit Antwerpen (UA)	278
5 Universiteit Gent (UGent)	279
6 Université Libre de Bruxelles (ULB)	286
HOOFDSTUK 3	
ONDERWIJS-, ONDERZOEKS- EN VORMINGSINSTELLINGEN	289
SECUNDAIRE SCHOLEN	289
1 Land- en Tuinbouwinstituut Oedelem	289
2 Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs Stabroek	290
3 Vrij Land- en Tuinbouwinstituut Torhout	291
4 Sint-Aloysiusinstituut Geel	292
CONGREGATIES	294
5 Annuntiaten	294
6 Broeders van Liefde	299
7 Broeders Hiëronymieten	301
8 Zusters der Christelijke Scholen	302
9 Zusters Ursulinen Onze-Lieve-Vrouw-Waver	304
10 Zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar	306

11 Zusters van Liefde	309
HOGESCHOLEN	311
12 Hogeschool Gent	311
13 KaHo Sint-Lieven	312
LANDBOUWORMINGSCENTRA	313
14 Nationaal Agrarisch Centrum	313
15 Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (VELT)	313
ONDERZOEKSINSTELLINGEN	314
16 Proefcentrum voor de Fruitteelt	314
HOOFDSTUK 4	
LANDBOUWORGANISATIES	317
1 Algemeen Belgisch Vlasverbond	318
2 Belbior	318
3 Boerenbond	319
4 Centre Interprofessionnel Maraîcher (CIM)	320
5 Groene Kring	320
6 Landelijke Rijverenigingen vzw (LRV)	321
7 Proaniwal asbl	322
8 Vereniging van Varkenshouders (VEVA)	322
9 Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging (VLV)	323
HOOFDSTUK 5	
VEILINGEN	325
1 Euroveiling	325
2 Brava	325
3 Profruco cvba	326
4 Veiling Haspengouw	326
UITGEBREIDE INHOUDSTAFEL	327
INDEX VAN PERSOONSNAMEN	345
INDEX VAN PLAATSNAMEN	348
INDEX VAN ZAAKNAMEN	354
LIJST BEZOCHTE EN BEVRAAGDE INSTELLINGEN	377
LIJST VAN AFKORTINGEN	383

VOORWOORD

Weinig sectoren zijn diepgaander beroerd door de grote economische en sociale mutaties van de voorbije decennia dan de landbouw. In een snel tempo voltrok zich ook in België de omschakeling van een eeuwenoud arbeidsintensief familiaal kleinbedrijf naar een hoog-gemechaniseerde en gespecialiseerde industrie die zich integreerde in de agrobusiness-keten van toeleverings- en verwerkingsnijverheden. Parallel, maar veel minder zichtbaar, greep er een belangrijke ontwikkeling plaats in de archiefmassa van en over de Belgische landbouwsector. Samen met de versnelde afname van het aantal bedrijven verdwenen belangrijke hoeveelheden archief, van particulieren en van allerlei landbouworganisaties. Slechts een gering deel werd overgebracht naar archiefdiensten of verzameld bij andere organisaties uit de sector zelf. De sectorverenigingen misten bovendien vaak de nodige competentie, middelen en personeel om de verworven documentatie te selecteren, te ordenen en ter beschikking te stellen van het wetenschappelijk onderzoek. Overigens hadden de ontwikkelingen in de landbouw eveneens hun gevolgen voor het institutionele kader. Veel van die instanties waren zelf met verdwijnen bedreigd of werden geconfronteerd met grondige opeenvolgende reorganisaties. Ook de voortschrijdende federalisering van de oude nationale instellingen hield in de praktijk tal van gevaren in voor het bewaarde landbouwarchief. Tijdens de complexe overdracht van diensten en competenties en de verhuis van materiaal en mensen werd het archief vaak aan zijn lot overgelaten. De documentatie die wel mee verhuisde, ressorteerde voortaan onder een administratie die weinig binding en ervaring had met wat in het verleden elders aan archief was gevormd.

Het panorama van het landbouwarchief oogt dus niet bijzonder fraai. Voor de onderzoeker, die ervan droomt om de grote landbouwmutaties van de recente periode in kaart te brengen, vormen niet enkel het verdwenen archief, maar ook de verspreiding en gebrekkige bewaring van het bewaarde archief een voortdurende bron van verwijfeling en ergernis. De voorliggende gids wil een belangrijk deel van die frustratie wegnemen. Voor de eerste maal krijgt de geïnteresseerde een zo volledig mogelijk overzicht van het papieren materiaal dat in de meest verscheiden bewaarplaatsen in ons land wordt bewaard voor de land- en tuinbouw van België en zijn kolonie tussen 1815 en 2000.

Dit boek kwam tot stand binnen een vierjarig project van de Programmatorische Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid en is het resultaat van een samenwerking tussen het Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën enerzijds en het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG) van de K.U.Leuven anderzijds. Het eigenlijk onderzoeksprogramma werd daarbij in twee fasen opgesplitst. In de eerste fase (2004-2005) stond de realisatie van een gestructureerd archievenoverzicht centraal. Tijdens de tweede fase, die momenteel loopt, zal deze archieven-gids een aanvulling krijgen in de vorm van een elektronische databank of een gedrukt

overzicht waarin een aantal interviews met landbouwers worden voorgesteld en gevaloriseerd. Beide eindproducten, met overzichten van zowel mondelinge als geschreven en gedrukte getuigenissen, zullen samen en in wederzijdse aanvulling hopelijk een spoorslag betekenen voor het wetenschappelijk onderzoek naar de landbouw in ons land.

Als promotors van het project is het voor beide ondergetekenden een bijzonder aangename taak om iedereen die de afgelopen jaren heeft bijgedragen tot het welslagen van de onderneming hartelijk te danken. Dat zijn in de eerste plaats Leen Van Molle en Etienne Van Hecke, verbonden aan respectievelijk de subfaculteit geschiedenis en de subfaculteit geografie van de K.U. Leuven, die vanaf het prille begin het project intensief hebben begeleid en, in het geval van collega Van Molle, grote delen van de tekst van commentaar hebben voorzien. Dit boek was onmogelijk gerealiseerd zonder de medewerking van vele personen binnen het Belgisch Rijksarchief. Onze dankbaarheid gaat uit naar de verschillende dienst- en afdelingshoofden die de auteurs van het boek tijdens hun archiefqueeste hebben willen ontvangen en met allerlei mondelinge en geschreven informatie hebben voortgeholpen. Wij vermelden hier graag in het bijzonder Herman Van Isterdael, afdelingshoofd in het Rijksarchief te Leuven, die beide auteurs geruime tijd in zijn instelling gastvrijheid verleende. Ook de kostbare medewerking van de diensthoofden en contactpersonen binnen de talrijke archiefbewaarplaatsen werd ten zeerste op prijs gesteld. Onze erkentelijkheid betuigen wij verder aan Algemeen Rijksarchivaris Karel Velle voor de vlotte samenwerking, aan de voorzitter en leden van de Wetenschappelijke Raad van het Rijksarchief voor hun steun aan onze projectaanvraag, en aan de diensten van Wetenschapsbeleid voor hun vertrouwen in het door ons voorgestelde project.

Ons laatste woord van dank is echter voor de beide auteurs die deze gids realiseerden: Wim Lefebvre legde de basis voor de publicatie en bezocht het grootste deel van de archiefbewaarplaatsen. Zijn opvolgster binnen het project, Christa Matthys, aanvaardde de uitdaging om zowel de opzoekingen als de redactie van het boek te finaliseren. Samen tekenden zij voor een eindproduct dat zonder twijfel een onmisbaar naslagwerk zal worden in het onderzoek naar het platteland en de landbouw in België en zijn kolonie gedurende de voorbije twee eeuwen.

Erik Aerts en Yves Segers

INLEIDING

Deze gids geeft een overzicht van het in België bewaarde archiefmateriaal met betrekking tot land- en tuinbouw in België en Belgisch-Congo voor de periode 1795-2000.

Ondanks diepgaande omwentelingen in de landbouw gedurende de voorbije twee eeuwen, met sterk dalende tewerkstellingspercentages en enorme productiviteitsstijgingen als opvallendste kenmerken, en ondanks het grote maatschappelijk belang van de sector tot ver in de 20ste eeuw, verscheen in België nooit eerder een bronnen- of archievgids voor deze periode. Tot nu toe konden geïnteresseerden enkel beroep doen op een algemene bronnengids voor de Belgische nieuwste geschiedenis¹. Voor de agrarische geschiedenis van de middeleeuwen bestaan wel specifieke bronnengidsen².

Waar andere bronnenoverzichten met betrekking tot de nieuwste geschiedenis zich doorgaans beperken tot de archieven binnen een bepaalde regio of provincie³, neemt deze gids bovendien heel België onder de loep.

- 1 P. Van den Eeckhout en G. Vanthemse (red.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19de-20ste eeuw*, Brussel, 1999.
- 2 B. Augustyn en E. Palmboom, *Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Een analytische inventaris van documenten betreffende het beheer en de exploitatie van onroerende goederen (tot 1500). Deel I: Documenten bewaard in het Rijksarchief te Gent*, Gent, 1983 (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis 72); B. Augustyn, H. Rombaut en M. Vandermaesen, *Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Een analytische inventaris van documenten betreffende het beheer en de exploitatie van onroerende goederen (tot 1500). Deel II: Documenten bewaard in de rijksarchieven te Beveren, Brugge, Doornik, Kortrijk, Ronse, Gent*, 1990 (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis 95); W. Steurs, *Les sources de l'économie rurale dans le quartier d'Anvers et dans la seigneurie de Malines jusqu'en 1500: catalogue de polyptyques, de censiers et de comptes*, Louvain-La-Neuve, 1977 (Centre belge d'Histoire rurale 42); H. Rombaut, *Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Een analytische inventaris van documenten betreffende het beheer en de exploitatie van onroerende goederen (tot 1500). Deel III: Documenten bewaard in de stadsarchieven te Aalst, Brugge, Gent, Hulst, Menen, Oudenaarde, Tielt, Veurne en de O.C.M.W.-archieven te Brugge, Damme, Ieper, Oudenaarde*, Gent, 1991 (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis 106).
- 3 Bijvoorbeeld: N. Bracke, *Bronnen voor de industriële geschiedenis: gids voor Oost-Vlaanderen (1750-1945)*, Gent, 2000; J. Buntinx, *Gids van bedrijfsarchieven in Vlaams-Brabant*, Brussel, 2001 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 54); M. Jacquemin en C. Six, *Guide des Archives d'Associations Professionnelles et d'Entreprises en Région Bruxelloise*, Brussel, 2001 (Archives générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces, Guides 51), 2 dln; G. Coppieters, G. Devos, B. Lemayeur en B. Sas, *Gids van bedrijfsarchieven en archieven bij werkgevers-, werknemers- en beroepsverenigingen in de provincie Antwerpen. Resultaten van twee enquêtes gehouden door het Centrum voor Bedrijfs geschiedenis, UFSIA, Universiteit Antwerpen*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 59).

Tenslotte komt, in tegenstelling tot in andere gidsen⁴, een breed scala aan bewaarplaatsen aan bod: zowel openbare als privaatrechtelijke archiefinstellingen worden vermeld, maar ook instellingen buiten de eigenlijke archiefwereld: overheidsdiensten, onderzoeks- en onderwijsinstututen, veilingen en beroepsverenigingen.

Met dit brede opzet is de gids vooreerst een wegwijzer voor éénieder met interesse voor landbouwgeschiedenis die zijn/haar weg zoekt in het Belgische archieflandschap.

Door het in kaart brengen van minder bekend archiefmateriaal worden tevens nieuwe onderzoekspistes gesuggereerd. De populariteit van thema's wordt immers mede gestuurd door de beschikbaarheid van bronnen. Heel wat topics bleven tot op heden onaangeroerd of eenzijdig belicht omdat het onduidelijk is welke archieven bewaard bleven en waar ze zich bevinden.

Het Belgisch landbouwhistorisch onderzoek over de 19de en 20ste eeuw ontwikkelde zich tot nu toe hoofdzakelijk rond drie sporen. Ten eerste werd de macro-economische ontwikkeling van de sector tussen 1750 en 1980 onderzocht in het kader van het 'nationale rekeningen'-project aan de K.U.Leuven⁵. Ten tweede ging behoorlijk veel aandacht naar dieptestudies over de landbouwevolutie op regionaal en lokaal niveau⁶. Tenslotte werd het landbouwbeleid, de rol van belangenorganisaties zoals de

- 4 Bijvoorbeeld: B. Augustyn en E. Palmboom, *Op. cit.*; M. D'hoore, *Archives de particuliers relatives à l'histoire de la Belgique contemporaine (de 1830 à nos jours)*, Brussel, 1998 (Archives générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces, Guides 40).
- 5 M. Goossens, *The economic development of Belgian agriculture 1812-1846: a regional perspective.*, Leuven, 1992 (Studies in social and economic history 24); J. Blomme, *The economic development of Belgian agriculture: 1880-1980: a quantitative and qualitative analysis.*, Leuven, 1993 (Studies in social and economic history 25); G. Dejongh, *Tussen immobiliteit en revolutie: de economische van de Belgische landbouw in een eeuw van transitie, 1750-1850.*, Leuven, 1999; Y. Segers, *Economische groei en levensstandaard: de ontwikkeling van de particuliere consumptie en het voedselverbruik in België, 1800-1913.*, Leuven, 2003.
- 6 Bijvoorbeeld E. Vanhoute, *Heiboeren: bevolking arbeid en inkomen in de 19de-eeuwse Kempen.*, Brussel, 1992; J. De Maeyer en P. Heyrman (red.), *Geuren en kleuren : een sociale en economische geschiedenis van Vlaams-Brabant, 19de en 20ste eeuw.*, Leuven, 2001.

Boerenbond en de ontwikkeling van het landbouwkrediet bestudeerd⁷. In het kader van deze (en andere) studies werden uiteenlopende thema's aangesneden, zoals de evolutie van de productie, de arbeids- en bodemproductiviteit, werkgelegenheid, bezits- en eigendomsverhoudingen, boerenorganisaties, landbouwpolitiek en specifieke teelten en subsectoren.

Maar er werd vooralsnog weinig onderzoek verricht naar de toenemende invloed van onderzoek, onderwijs en voorlichting op de landbouw of van de voortschrijdende overheidsbemoeiing. Vooral voor het interbellum en de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn de publicaties dun gezaaid.

In de gids worden enkel archieven opgenomen waarin zich documenten bevinden die verband houden met de activiteiten van land- en tuinbouwers en veetelers en van aan land- en tuinbouw verwante instellingen en diensten (beroepsorganisaties, onderwijsinstellingen, overheidsdiensten, enz.) in België en Belgisch Congo. De toeleverings- en de verwerkende industrie worden achterwege gelaten.

De verwerkende sector komt trouwens reeds aan bod in verschillende recente gidsen voor bedrijfsarchieven⁸.

Wel worden de verwerkende coöperatieve ondernemingen opgenomen omdat zij als het ware een collectieve verlenging van het private landbouwbedrijf zijn. Ook de handel in landbouwproducten komt niet aan bod, tenzij er een rechtstreeks contact bestaat met de boer, zoals bij veilingen.

- 7 L. Van Molle, *100 Jaar Ministerie van Landbouw : het Belgisch landbouwbeleid in de wisselwerking tussen economische en sociale toestanden, politiek en administratie 1884-1984.*, Brussel, 1984 (Agriccontact 154); L. Van Molle, *Katholieken en landbouw : landbouwpolitiek in België, 1884-1914.*, Leuven 1989; L. Van Molle, *Ieder voor allen : de Belgische Boerenbond 1890-1990.*, Leuven, 1990 (KADOC-Studies 9); P. Bourgeois, C. Devolder, M. Guinand, S. Suetens, R. Terrizzi, C. Van der Cruyssen en L. Vandeweyer, *Het Ministerie van Landbouw (1884-1990). Deel I. Organisatiestructuur van de centrale administratie en adviesorganen*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 50); P. Bourgeois, C. Devolder, M. Guinand, R. Terrizzi, C. Van der Cruyssen en L. Vandeweyer, *Het Ministerie van Landbouw (1884-1990). Deel II. Overzicht van de bevoegdheden*, Brussel, 1994 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 54); E. Buyst, M. Goossens en L. Van Molle, *CERA 1892-1998 : de kracht van coöperatieve solidariteit.*, Antwerpen, 2002.
- 8 J. Buntinx, *Op cit*; H. Coppejans-Desmedt, *Gids van de bedrijfsarchieven bewaard in de openbare depots van België*, Brussel, 1975 (Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extranummer 13); H. Coppejans-Desmedt, C. Luyckx en D. Van Overstraeten, *Bedrijfsarchieven toegankelijk voor het publiek in België : supplement op de Gids van de bedrijfsarchieven bewaard in de openbare depots van België*, Brussel, 1998 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Gidsen* 41).

Omdat de historicus vanaf de administratieve hervormingen tijdens de Franse overheersing over een nieuw bronnenaanbod beschikt, is 1795 als symbolische begindatum gekozen. De einddatum werd, eveneens symbolisch, gelegd op het jaar 2000.

Concreet gebeurde prospectie in Belgische archief- en documentatieinstellingen en bij instellingen met geschreven, gedrukte of getekende bronnen. Audiovisuele bronnen en publicaties werden slechts in de gids vermeld wanneer ze werden aangetroffen tijdens de prospectie naar klassiek archiefmateriaal. Op die manier werden talrijke documentatiecentra, bibliotheken en specifieke beeldarchieven uit de gids geweerd, omdat voor dergelijke instellingen het uiteindelijke resultaat niet in proportie zou zijn met de geïnvesteerde tijd. Bibliotheken met een uitgebreide archiefafdeling, zoals de Federale Bibliotheek Landbouw, worden wel opgenomen. Een aantal instellingen, archieven of bronnen wordt bewust geweerd: de archieven van de Administraties van Waters en Bossen, van Registratie en Domeinen en van het Kadaster worden wel vermeld, maar van verdere beschrijving wordt afgezien. Hiervoor bestaan immers reeds uitgebreide gidsen⁹.

Gerechtelijke en notariële archieven, archieven van overheidsinstellingen zonder directe landbouwbevoegdheid (bv. provinciale reeksen) en demografische archivalia bevatten slechts in beperkte mate informatie over landbouw en worden daarom niet opgenomen. Voor de individuele onderzoeker is in deze archieven mogelijk wel interessante informatie te vinden.

Bij de prospectie werd in de meeste gevallen gebruik gemaakt van enquêtes. De mate waarin de aangeschreven instellingen bereid/in staat waren tijdig mee te werken aan het onderzoek is meebepalend voor de inhoud van deze gids. Bepaalde archieven van organisaties die een belangrijke rol gespeeld hebben in de landbouwgeschiedenis, zoals bijvoorbeeld van het Algemeen Boerensyndicaat (ABS), ontbreken om deze reden.

9 C. Billen en A. Vanrie (red.), *Les sources de l'histoire forestière de la Belgique. Bronnen voor de bosgeschiedenis in België. Actes du colloque – Acten van het colloquium Brussel-Bruxelles, 29-30.10.1992*, Brussel, 1994 (Archief- en bibliotheekwezen in België, Extranummer 45); R. De Bock-Doehaerd en L. Van Meerbeeck, *Waters en Bossen. Inventarissen*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage 149); R. Petit, *Inventaire des archives de l'administration des eaux et des forêts*, Brussel, 1974 (Archives de l'État Arlon, Inventaires 22); bP.-A. Tallier, *Guide des sources de l'histoire forestière en Belgique (1830-1945)*, Brussel, 1994 (Centre belge d'Histoire rurale 111); P.-A. Tallier, *Inventaire des archives de l'administration des Eaux et Forêts (Ministère des Finances puis Ministère de l'Agriculture) déposées aux Archives de l'État à Namur (1806-1962)*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Namur, Instruments de recherche à tirage limité 19); P.-A. Tallier, *Inventaire des archives de l'administration des Eaux et Forêts (1802-1976) déposées aux Archives de l'État à Liège*, Brussel, 2003 (Archives de l'État Liège, Inventaires 99).

Het beleidsdomein landbouw wordt regelmatig geherstructureerd en in het veld van de intermediaire en private instellingen en organisaties duiken geregeld nieuwe spelers op, terwijl andere verdwijnen. Een archievgids kan dan ook slechts de toestand op een welbepaald tijdstip weergeven. boek weerspiegelt de situatie op 1 juni 2006.

In de gids worden de archieven weergegeven per type van instelling en vervolgens per bewaarplaats, een werkwijze die het minst voor discussie vatbaar is. De onderzoeker krijgt dus een volledig overzicht van alle landbouwgerelateerde archieven binnen een bepaalde instelling. Zoeken per thema of per soort bron is mogelijk door middel van de index. De uitgebreide en gedetailleerde index is ingedeeld in een persoons-, plaats- en zaaknamenregister. Er werd getracht de in de gids vermelde namen van personen, plaatsen, instellingen, landbouwwerktuigen, -gewassen en -activiteiten zo volledig mogelijk op te nemen in de index. Via de zaaknamenindex zijn ook afkortingen en letterwoorden terug te vinden.

De aangeboden informatie gaat veeleer in de breedte. Er kan niet diepgaand op elk archief worden ingegaan, maar de lezer wordt voldoende geïnformeerd. Telkens worden bewaarplaats en archiefvormer gesitueerd en wordt de inhoud van het archief beknopt beschreven. Daarbij is getracht de uniformiteit zoveel mogelijk te respecteren, al is de manier waarop de archieven zijn geordend en ontsloten deels bepalend voor de beschrijving.

De gids brengt een niet te verwaarlozen hoeveelheid onbekend materiaal aan de oppervlakte waarmee een aantal van de genoemde leemtes in het onderzoek kunnen worden ingevuld. Over de landbouwpolitiek en het landbouwverzet tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben uiteenlopende archiefvormers bijvoorbeeld heel wat materiaal achtergelaten bij verschillende archiefbewaarplaatsen. Ook de Belgische agrarische promotie- en exportpolitiek na de Tweede Wereldoorlog blijkt goed gedocumenteerd. Over de toenemende impact van het wetenschappelijk onderzoek op de landbouw in de naoorlogse periode en de rol van de overheid daarin zijn in verschillende instellingen archieven bewaard, met als specifiek geval de tropische landbouwkunde in Belgisch-Congo.

DEEL 1

OVERHEIDSINSTELLINGEN

HOOFDSTUK 1

FEDERALE OVERHEIDSINSTELLINGEN

FEDERALE ARCHIEFINSTELLINGEN

1 Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën

Adres: Ruisbroekstraat 2, 1000 Brussel
Tel: 02/513.76.80
Fax: 02/513.76.81
E-mail: algemeen.rijksarchief@arch.be
Website: arch.arch.be/frame_nl_cd.htm

Het Algemeen Rijksarchief (Archives Générales du Royaume) is een federale wetenschappelijke instelling belast met de zorg voor en het beheer van het Belgische archivalisch erfgoed en vindt haar wettelijke grondslag in de wetten van 26 oktober 1796. Deze instelling bestaat uit een afdeling in Brussel, verder een afdeling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Anderlecht), het archief van het Koninklijk Paleis, acht afdelingen in Vlaanderen (Antwerpen, Beveren-Waas, Brugge, Gent, Hasselt, Kortrijk, Leuven en Ronse) en acht in Wallonië (Aarlen, Bergen, Doornik, Eupen, Hoei, Luik, Namen en Saint-Hubert)¹. Het Rijksarchief is belast met verschillende activiteiten:

- toezicht op openbare archiefvormers: de openbare besturen en instellingen van België, evenals alle hoven en rechtbanken, mogen slechts archief vernietigen na toestemming van de Algemeen Rijksarchivaris. Het Rijksarchief stelt ook richtlijnen en aanbevelingen op voor de bewaring, selectie en overdracht van overheidsarchieven;
- verwerving van archieven van overheden en particulieren: hoven, rechtbanken, rijksbesturen en provincies zijn verplicht hun archieven van meer dan 100 jaar oud neer te leggen in het Rijksarchief. Indien gewenst kunnen deze instellingen archieven zonder administratief nut al na 30 jaar neerleggen. Ook andere openbare instellingen, gemeenten, notarissen en zelfs particulieren kunnen archief overmaken aan het Rijksarchief;
- bewaring en conservering van het archivalisch erfgoed;
- ontsluiting van het archivalisch erfgoed: het Rijksarchief probeert in de mate van het mogelijke de enorme massa niet of nauwelijks ontsloten archieven van toegang te voorzien;
- beschikbaarstelling en publieke dienstverlening;
- uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek.

1 Officieel bestaat er ook al een Rijksarchief in Louvain-La-Neuve, maar de feitelijke oprichting van deze afdeling is voorlopig niet voltrokken.

Volgende overzichten geven een algemeen beeld van de archieven die het Rijksarchief bewaart.

M. Van Haegendoren, *Les Archives générales du Royaume à Bruxelles. Aperçu des fonds et des inventaires. Het Algemeen Rijksarchief Brussel. Overzicht van de fondsen en inventarissen*, Brussel, 1955 (Algemeen Rijksarchief, Overzichten - Aperçus 2)

R. Nijssen. en J. Houssiau, *Aperçu des instruments de recherche disponibles à la salle de lecture des Archives générales du Royaume. Situation au 1er septembre 1999*, Brussel, 1999 (Archives Générales du royaume et archives de l'État dans les Provinces, Guides 45).

R. Nijssen en J. Houssiau, *Overzicht van de archieftoegangen in de leeszaal van het Algemeen Rijksarchief. Toestand op 1 september 1999*, Brussel, 1999 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Overzichten en gidsen 46).

Om de grote massa aan archieven zo efficiënt mogelijk voor te stellen, wordt deze bespreking opgedeeld per bewaarplaats van het Rijksarchief. We beginnen uiteraard met het Algemeen Rijksarchief, waar de archieven van overheidsinstellingen (Ministeries, commissies en functioneel gedecentraliseerde diensten), persoons- en familiearchieven, bedrijfsarchieven en gemeente- en OCMW-archieven van belang zijn.

1.A Algemeen Rijksarchief Brussel

Adres: Ruisbroekstraat 2-6, 1000 Brussel

Tel: 02/513.76.80

Fax: 02/513.76.81

E-mail: algemeen.rijksarchief@arch.be

Website: arch.arch.be/frame_nl_d1.htm

A Ministeries, commissies en functioneel gedecentraliseerde diensten

A.1 Ministerie van Landbouw

Een bespreking van de historische ontwikkeling van het Ministerie, haar bevoegdheden, commissies en gedecentraliseerde diensten kan teruggevonden worden in:

P. Bourgeois, C. Devolder, M. Guinand, S. Suetens, R. Terrizzi, C. Van der Cruyssen en L. Vandeweyer, *Het Ministerie van Landbouw (1884-1990). Deel I. Organisatiestructuur van de centrale administratie en adviesorganen*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 50).

P. Bourgeois, C. Devolder, M. Guinand, R. Terrizzi, C. Van der Cruyssen en L. Vandeweyer, *Het Ministerie van Landbouw (1884-1990). Deel II. Overzicht van de bevoegdheden*, Brussel, 1994 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 54).

L. Van Molle, "100 jaar Ministerie van Landbouw. Het Belgisch landbouwbeleid in de samenwerking tussen economische en sociale toestanden, politiek en administratie 1884-1984" in *Agricontact, koerier van het Ministerie van Landbouw* 154 (1984), 1-141.

Om na te gaan welke archieven nog bewaard worden van met landbouwmatieres belaste overheidsinstellingen, is het noodzakelijk eerst een overzicht te schetsen van de verdeling van de landbouwbevoegdheden in België. Dat is zeker voor de jongste jaren geen eenvoudige opdracht.

De jonge Belgische staat voorzag in 1831 nog geen afzonderlijk Ministerie van Landbouw: deze bevoegdheid werd waargenomen door het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Pas in 1846 werd voor landbouw een afzonderlijke administratieve directie opgericht, de achtste afdeling, die in 1858 werd omgevormd tot de Direction générale de l'Agriculture et de l'Industrie. Na haar verkiezingsoverwinning in 1884 kwam de katholieke partij evenwel haar belofte na om voor landbouw een eigen Ministerie op te richten. Vanaf die datum tot 2002 kende België steeds een Ministerie van Landbouw, al werd deze bevoegdheid meestal gedeeld, bijvoorbeeld met openbare werken, middenstand en/of schone kunsten.

Op 15 oktober 2002 werd het toenmalige Ministerie van Landbouw en Middenstand opgeheven en zijn bevoegdheden overgedragen aan de gewesten. Deze regionalisering zorgde voor een versplintering van bevoegdheden en instellingen. We proberen toch kort de hedendaagse bevoegdheidsverdeling te schetsen. Het spreekt voor zich dat, gezien de snelle en ingrijpende veranderingen binnen het bevoegdheidsdomein landbouw, dit overzicht niet meer dan een momentopname kan zijn.

Op federaal niveau werden delen van de competenties overgedragen aan de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie (inzake 'middenstand en kweekproducten'), de FOD Sociale Zekerheid (inzake 'sociale zekerheid voor zelfstandigen') en de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (voor 'productnormering van plantaardige en dierlijke producten'). Het Secretariaat van de minister van Middenstand en Landbouw bestaat nog wel, maar valt nu onder de FOD Economie, Middenstand, KMO en Energie. België heeft momenteel overigens nog een federale minister van Middenstand en Landbouw. Verder hangen heel wat instellingen, raden en commissies voor landbouw af van verschillende FOD's of zelfs nog van het voormalige Ministerie van Landbouw en Middenstand:

- van het vroegere Ministerie van Landbouw en Middenstand: de Nationale Plantentuin van België (NPB) in Meise; de Nationale Landbouwwraad (NLR); de Hoge Tuinbouwwraad; de Consultatieve Raad voor Onderzoek en Ontwikkeling in de Landbouw; het Erkenningscomité voor Bestrijdingsmiddelen voor Landbouwkundig

Gebruik; en de pachtprizencommissies voor Antwerpen, Waals-Brabant, administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad, Henegouwen, Luik, Limburg, Luxemburg, Namen, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen;

- van de FOD Economie, Middenstand, KMO en Energie: de Raad voor het Kwekersrecht;
- van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu: Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding; Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA) (met proefcentrum te Machelen); Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV), waaronder tegenwoordig het Instituut voor Veterinaire Keuring (IVK) ressorteert.

De bevoegdheden van de regionale instellingen worden besproken in het volgend hoofdstuk.

De archieven gedeponneerd door het Ministerie van Landbouw (en aanverwante diensten en commissies) staan vermeld in:

P.-A. Tallier, *État de l'ouverture à la recherche IX. Département I. Ministère des Classes Moyennes et de l'Agriculture*, Brussel, 2000 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 129).

Hoewel deze archieven de tijdsperiode 1830-1990 (dus al vóór de eigenlijke oprichting van het Ministerie van Landbouw in 1884) overspannen, is het geheel beperkt. Het bevat nochtans een aantal uitgebreide bestanden, zoals van de Nationale Landbouwen Voedingscorporatie (NLVC), het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL), de Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP) en de Administratie van Waters en Bossen. Het merendeel van de archieven is slechts ontsloten door een overdrachtlijst.

A.1.1 Koninklijke Besluiten

In het Algemeen Rijksarchief worden Koninklijke Besluiten bewaard van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (1830-1846) en van de Achtste Divisie (1846-1859) en het Directoraat-Generaal van de Landbouw (1860-1884) van dat ministerie en van het Ministerie van Landbouw (vanaf 1884). Het gaat om KB's van de periode 1830-1909. De banden zijn niet ontsloten en worden vrijgegeven in 2009.

A.1.2 Kabinetsarchief

Van het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken bleven een beperkt aantal kabinetsarchieven bewaard. Het gaat om documenten uit de periode 1879-1890. Het ongeordende en niet geïnventariseerde archief raakte vermengd met het eveneens ongeordende kabinetsarchief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De inhoud van dit bestand is niet gekend.

A.1.3 Neerlegging 1962

De exacte inhoud van dit bestand is onbekend. Het omvat in hoofdzaak administratieve dossiers (personeel, aanwervingen, lokalen, reiskosten, enz.). Ook stukken van de verschillende provinciale landbouwkamers kunnen hier teruggevonden worden. Het archief is niet geïnventariseerd. Het wordt vrijgegeven in 2100.

A.1.4 Eerste Wereldoorlog

Het archief van het Ministerie van Landbouw uit de Eerste Wereldoorlog wordt behandeld in:

P.-A. Tallier (m.m.v. C. Bulté en K. Carrein), *État de l'ouverture à la recherche XII. Département I. Archives de la Première Guerre Mondiale et fonds associés*, Brussel, 2002 (Miscellanea Archivistica Studia 148).

Het archief van de Afdeling Landbouw van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité bleef bewaard voor de jaren 1914-1919. Deze landbouwfederatie werd opgericht in 1915 met het doel te waken over de landbouwbelangen in bezet België. Ze organiseerde onder meer het beheer van verlaten boerderijen en gronden, kredietverlening, de aankoop van grondstoffen en het afstemmen van het aanbod op de consumentenvraag. In 1918-1919 werden haar bevoegdheden overgedragen aan het Ministerie van Landbouw.

Het bestand is niet ontsloten. Hoewel onvolledig, beschrijven de documenten een brede waaier aan activiteiten: verslagen van vergaderingen (1914-1919), maandelijkse activiteitenverslagen (1915-1918), correspondentie, financiën, diverse documentatie (verschillende nota's over landbouw tijdens de oorlog, een enquête van de Boerenbond gehouden in Rotselaar en Werchter over de toestand van de landbouw na de doortocht van de Duitse troepen in 1915, een repertorium van relevante wetten en besluiten, enz.), controle en inventarisatie van landbouw en veeteelt (paarden en runderen, veevoeder, melk en boter, granen, aardappelen, groenten, enz.), subsidies, schattingen van oorlogsschade, briefwisseling en verslagen van provinciale landbouwsecties, enz. Het archief wordt vrijgegeven in 2018.

A.1.5 Dienst voor het Herinrichten van de Landbouw

Deze dienst werd opgericht door het K.B. van 20 januari 1919. De Dienst voor het Herinrichten van de Landbouw (Office de la Reconstitution Agricole) bestond uit twee onderdelen en had een drietal bevoegdheden. Een eerste onderdeel, de Dienst voor de Herinrichting van de Landbouw in de Verwoeste Gewesten was belast met vraagstukken betreffende het herstel van de landbouw in de door de Eerste Wereldoorlog verwoeste gebieden. Daartoe richtte de dienst onder meer wedstrijden in. Per hectare gerestaureerde landbouwgrond werd een premie uitbetaald door het

Ministerie van Landbouw. Vanaf november 1919 werden ook restauratiecontracten afgesloten tussen de overheid en de slachtoffers, waarbij de kosten voor een hernieuwde ingebruikname van landbouwgronden vergoed werden. Voor de teelt van sommige gewassen, zoals aardappelen, kende ze premies toe. Ten tweede stond de Dienst Aankoop, Inbeslagname, Import en Verdeling van Landbouwproducten in voor de aankoop, inbeslagname, invoer en veredeling van de landbouwproducten, stoffen, werktuigen, enz. nodig voor het landbouwbedrijf. Zo kocht de dienst paarden, koeien, meststoffen, machines en zaden aan die ze doorverkocht aan landbouwers. Een derde bevoegdheid van de Dienst voor het Herinrichten van de landbouw was het onderhouden van betrekkingen met ministeriële departementen, openbare diensten en verschillende inrichtingen die zich bezig hielden met het herstel van de landbouw. De Dienst werd opgeheven in 1926, toen de restauratie zo goed als voltooid was.

De archieven, die de periode 1918-1926 bestrijken, werden neergelegd in 1946. Omdat de originele structuur verloren is gegaan, werden ze thematisch herordend. De stukken hebben voornamelijk betrekking op het beheer van restauratiecontracten en de organisatie van landbouwwedstrijden in de verwoeste regio's. Maar het archief bevat ook rapporten over de voorbereiding van het landbouwherstelbeleid; dossiers met betrekking tot wetgeving en klachten; activiteitenverslagen; studies en archiefbescheiden over ravitaillering; dossiers in verband met buitenlandse hulp (zoals schenkingen uit Zwitserland, Canada, Schotland, Engeland en Nieuw-Zeeland); documenten van de boekhoudkundige dienst; en stukken uit de archieven van vertegenwoordigers van het Ministerie van Landbouw, van agronomen en van het Landbouwverbond der verwoeste streek van West-Vlaanderen (Poperinge).

S. Carnel, *Inventaire des Archives du Ministère de l'Agriculture. Ière Direction générale. Office de la Reconstitution Agricole (1919-1926)*, Brussel, 2004 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Inventaires 353).

A.1.6 Dienst voor Landbouwstatistiek

Het betreft een ongeïnventariséerd bestand met statistieken die werden opgesteld voor het verlenen van premies voor de teelt van inlandse tarwe (1933-1935). De reeksen geven per provincie en per gemeente de hoeveelheid bebouwde oppervlakte en de uitgekeerde premies weer. In de gemeentelijke formulieren kan informatie over de individuele telers worden teruggevonden.

A.1.7 Algemene Keuringsdienst voor Zaaizaden en Pootgoed (AKD)

In 1923 ontstond een Nationale Commissie voor Landbouwproductie. In 1924 richttte deze commissie een Nationaal Comité voor de Productie van Verbeterde zaaigoederen op. In 1925 en 1933 volgden een Centraal Comité voor de Verbetering van de Aardappelteelt en een Commissie voor Controle op Aardappelplanten (in Gemblours en Heverlee). Op 17 april 1940 werd besloten deze diensten uit te breiden en zo werd

op 25 juli 1940 uiteindelijk de Algemene Keuringsdienst (Service Général de Contrôle) ingesteld, die de controle uitbreidde tot alle planten en zaaigoederen afkomstig uit België. Doel was de landbouwproductie te verhogen door het gebruik van kwalitatief betere zaden en planten. Begin 1952 werd de AKD afgeschaft en werden haar bevoegdheden overgedragen aan de Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP).

De archieven van de Algemene Keuringsdienst werden in 1971 overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief. Alleen de 'principe dossiers' zijn bewaard, de 'uitvoeringsdossiers' werden vernietigd.

Het bestand belicht de periode 1924-1952, maar heeft vooral aandacht voor de jaren 1940-1949. Het archief omvat onder andere processen-verbaal van vergaderingen, correspondentie, propaganda, dossiers betreffende invoer van granen in 1942-1943 en dossiers betreffende aardappelplanten en fruitbomen. De archieven worden door volgende inventaris ontsloten:

M.-R. Thielemans, *Inventaire des archives du Service Général de Contrôle*, Brussel, 1993 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Instruments de recherche à tirage limité 134).

A.1.8 Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP)

De NDALTP werd opgericht bij wet van 27 december 1938 en op 20 februari 1941 weer ontbonden, waarbij haar bevoegdheden overgedragen werden aan de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC) [zie verder]. Na de bezetting werd de dienst echter heropgericht. Hij had als opdracht medewerking te verlenen aan het Ministerie van Landbouw voor de binnen- en buitenlandse promotie en afzet van land- en tuinbouwproducten en was onderverdeeld in verschillende commissies per productgroep. Vanaf 1952 nam de NDALTP de bevoegdheden van de Algemene Keuringsdienst voor Zaaizaden en Pootgoed (AKD) [zie hoger] over en in 1962 werd de dienst ook verantwoordelijk voor zeevisserij. Op 31 december 1993 werd de instelling opgeheven en werden de bevoegdheden overgedragen aan de gewesten. Zo ontstonden aan Vlaamse en Waalse kant respectievelijk het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) en de Office Régional de Promotion de l'Agriculture et de l'Horticulture (ORPAH). Deze laatste instelling is ondertussen op haar beurt omgevormd tot het Agence Wallonne pour la Promotion d'une Agriculture de Qualité (APAQ-W).

Literatuur over de NDALTP is te vinden in:

Bladeren in het guldenboek van de NDALTP: 1938-1988. Brussel, s.d.

In de loop van de jaren 1970 en 1980 droeg de NDALTP meermaals archieven over aan het Algemeen Rijksarchief. De archieven bevatten onder meer activiteitsverslagen (1957-1967), in- en uitvoerstatistieken van de verschillende landbouwproducten (1964-1972), verslagen van de Raad van Beheer (1948-1973), notulen van vergaderingen van het Permanent Comité (vanaf 1973), verslagen van de zogenaamde keuringen te velde (1941-1964), briefwisseling (1962-1966), briefwisseling omtrent de Agri-Expo van 1958, publiciteit en evenementen, begrotingen, enz. Een belangrijke reeks wordt ook gevormd door stukken in verband met vleeswaren (rund, paard en varken), zoals controleverslagen, terugbetalingen van de overdrachttaks en exportdocumenten (ca. 1962-1971). De bestanden zijn ongeordend en ongeinventariseerd. In het archief bevinden zich ook documenten van de Handelsdienst der Ravitaillering (HDR) [zie verder: Ministerie van Bevoorrading].

A.1.9 Bestuur Veeteelt, Veeartsenijkundige Dienst

De Veeartsenijkundige Dienst liet archief achter voor de periode 1937-1956. Het bestand is ongeinventariseerd. Het bestaat voor het grootste deel uit documenten over en correspondentie met erkende lokale verenigingen voor de bestrijding van veeziekten en maatregelen in verband met rundertuberculose. Verder kunnen uiteenlopende stukken worden teruggevonden, zoals samenvattingen van wetenschappelijke artikels uit internationale vaktijdschriften, statistieken in verband met veeziekten, organisatie en uitvoering van controles.

A.1.10 Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC) en Winterhulp

De NLVC of CNAA (Corporation nationale de l'Agriculture et de l'Alimentation) werd ingesteld op initiatief van Emiel De Winter, Secretaris-generaal van het Departement Landbouw en Bevoorrading (1940-1944). De NLVC had tijdens de Tweede Wereldoorlog de volledige bevoegdheid over de productie, de verwerking en de handel in landbouwproducten en voedingswaren [zie ook: Ministerie van Bevoorrading; Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA); Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis]. De corporatie had bovendien een reglementerende en sanctionerende bevoegdheid. Haar essentiële taak was marktordening. De NLVC werd opgericht op 27 augustus 1940 en terug opgeheven in september 1944. Ze was onderverdeeld in tien hoofdgroeperingen, afhankelijk van de aard van de landbouw- en voedingsproducten.

Het archief overspant de periode 1941-1944 (mogelijk zelfs 1940-1946, dus ook na de opheffing van de NLVC) en bevat algemene onderrichtingen, materiaal betreffende corporatieleider Piet Meuwissen, personeel en de dienst Pers en Propaganda. Het zou voor een groot deel gaan om administratieve documenten, maar het bestand blijft tot op heden ongeklasseerd. Het werd gedeponneerd in het Algemeen Rijksarchief in 1957.

Aansluitend bij het bestand van de NLVC bevinden zich in het Algemeen Rijksarchief ook de niet geklasseerde documenten van Winterhulp in Brussel voor de periode 1940-1946. De inhoud van de documenten is niet gekend, vermoedelijk bevatten ze heel wat informatie betreffende oogsten en de levering van landbouwproducten tijdens de Tweede Wereldoorlog.

A.1.11 Instituut voor Aanmoediging van Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL)

De taak van het IWONL (Institut pour l'Encouragement de la Recherche Scientifique dans l'Industrie et l'Agriculture (IRSIA)) lag in het stimuleren van wetenschappelijk onderzoek in nijverheid en landbouw door het verlenen van subsidies. Het werd opgericht op 27 december 1944 en afgeschaft op 6 augustus 1993.

In de loop van de jaren 1980 en 1990 werden drie gedeelten van het archief overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief. Het grootste deel van het archief bestaat uit jaarverslagen van de uitgevoerde projecten, exemplaren van die studies en soms extra documentatie, maar het bevat ook toegewezen en geweigerde subsidieaanvragen. Het bestand bestrijkt de periode 1944-1984. Het archief is niet ontsloten.

A.2 *Ministerie van Binnenlandse Zaken*

Tot aan de oprichting van een afzonderlijk Ministerie van Landbouw in 1884 sorteerde landbouw onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Ook de voorlopers van dit ministerie hadden een aantal landbouwbevoegdheden.

Voor de Franse periode zijn overheidsdocumenten te vinden in het archief van de 'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique' en van het 'Conseil de Gouvernement'. De eerste instantie was in 1794 opgericht als overkoepelende structuur voor de Administrations Générales van Brabant, Oost- en West-Vlaanderen, Namen, Henegouwen en Doornik. Het Conseil de Gouvernement was een tijdelijk orgaan dat de reorganisatie van de Belgische gewesten moest realiseren. Heel wat aandacht gaat in deze archieven uit naar het beheer van Nationale Domeinen, onder meer van de nieuw verworven kerkelijke domeinen en de landgoederen van emigranten. Maar ook landbouw zelf valt onder de bevoegdheden van beide instellingen. In de Administration Centrale is landbouw opgenomen in het vierde bureau. Het archief van deze landbouwsectie omvat onder andere een aantal administratieve stukken, een dossier over de toestand van de landbouw in West-Vlaanderen, over veeteelt en visserij. De meeste documenten handelen evenwel over de tellingen van de onbeteelde gronden in de arrondissementen Oost-Vlaanderen, Namen en Brabant. Ook het vijfde bureau van de Conseil de Gouvernement heeft een aantal documen-

ten met betrekking tot landbouw nagelaten, voornamelijk mercurialen². De archieven van beide instellingen zijn voorzien van een inventaris. Ook de archieven van de commissarissen van de verschillende departementen zijn bewaard en ontsloten. Naast stukken over Nationale Domeinen, Waters en Bossen en bevoorrading van het leger bevatten zij weinig documenten over landbouw.

M.-R. Thielemans, *Inventaire des Archives de l'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique et du Conseil de Gouvernement*, Brussel, 1964 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Inventaires 152).

M.-R. Thielemans, *Inventaire des Papiers de Commissaires du Gouvernement près les neuf Départements Réunis dits Papiers Bouteville*, Brussel, 1969 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Inventaires 161).

De archieven van het kabinet van Binnenlandse Zaken uit de periode van het Koninkrijk der Nederlanden (1817-1830) zijn bewaard in het Rijksarchief Den Haag (Nederland). Ze bevatten eerder weinig dossiers over de Belgische landbouw. Een aantal documenten behandelen levensduurte en graanprijzen in verschillende Belgische steden en provincies in 1817 en 1818, voor de rest bevinden er zich een aantal afzonderlijke dossiers: een toelating voor graanexport naar Frankrijk in 1817, het transport van 1000 hectoliter graan van Antwerpen naar Henegouwen in hetzelfde jaar, de jacht in de Zuidelijke Provincies en een enquête in verband met jachtlocaties in 1818, een verzoek aan de koning van de Société pour l'Encouragement de l'Agriculture dans le District de Dinant uit 1828 en een voorstel tot oprichting van een *Journal d'Agriculture* in 1829. De dossiers uit dit kabinetsarchief die betrekking hebben op België staan vermeld in:

M.-R. Thielemans, *Inventaire des dossiers relatifs à la Belgique conservés dans le fonds cabinet du Ministère de l'Intérieur (1817-1830) aux Archives Générales du Royaume des Pays-Bas*, Brussel, 1974 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica 4).

Uitgegeven bronnen in het Algemeen Rijksarchief Den Haag zijn opgenomen in:

J. Devolder, *Algemene bibliografie van publikaties uitgegeven in de Zuidelijke Nederlanden voor de periode 1800-1829*, Gent, 1989 (3 dln.) (Bijdragen tot de Bibliotheekwetenschap 6).

J. Devolder, *Algemene bibliografie van publicaties uitgegeven in de Zuidelijke Nederlanden. Deel 2: periode 1792-1829 (niet gedateerd)*, Gent, 2003 (2 dln.)

2 Regelmatig verschijnend verslag van de marktprijzen van goederen, voornamelijk graangewassen.

Voor een overzicht van de bevoegdheden van het eigenlijke Ministerie van Binnenlandse Zaken, zie:

G. Maréchal, 'Het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Bevoegdheden: 1831-1940', in H. Coppejans-Desmedt, G. Mansotte, A. scufflaire en E. Vandewoude, *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, pp. 313-323.

Veel archieven zijn er van dit Ministerie echter niet bewaard voor deze vroege periode. Nochtans deponeren het Ministerie van Binnenlandse Zaken al sinds 1923 regelmatig overbodige dossiers in het Algemeen Rijksarchief. Wellicht vernietigde het Ministerie veel materiaal vóór de overdracht. De neerleggingen van 1923, 1925, 1928, 1933, 1936, 1938 en 1939 zijn bijeengebracht in één bestand (later werden daar documenten voor de periode 1941-1944 aan toegevoegd). Het grootste deel van deze archieven bestaat uit documenten van provincies en gemeenten, hoofdzakelijk betreffende financiën en verkiezingen.

Dit oudste bestand bevat zeer diverse stukken. Het enige landbouwgerelateerde document bevindt zich onder de Administratie van Hygiëne: Inspections vétérinaires, 1892-1920. Het bestand wordt ontsloten door een inventaris:

R. Depoortere, *Inventaire des archives de Ministère du l'Intérieur. Première série (ancien fonds)*, Brussel, 1995 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Instruments de Recherche à Tirage limité 293).

A.2.1 Commissariaat-Generaal van Binnenlandse Zaken

Het Commissariaat-Generaal van Binnenlandse Zaken werd opgericht op 12 augustus 1814 en afgeschaft op 16 september 1815. De archieven uit deze periode kwamen in 1953 in het Algemeen Rijksarchief terecht na een ruil met het Algemeen Rijksarchief Den Haag (Nederland). Slechts enkele documenten hebben betrekking op landbouw: mercurialen uit 1815 en documenten over landbouw en jacht. Het archief is niet raadpleegbaar en ontsloten door een onuitgegeven inventaris:

R. De Bock-Doehaerd, *Inventaire des Archives du Commissariat général de l'Intérieur* (Inventaires de la IVe section 112) (onuitgegeven inventaris).

A.3 Ministerie van Economische Zaken

Het Ministerie van Economische Zaken zelf heeft geen archieven nagelaten die betrekking hebben op de Belgische landbouw. Verschillende diensten ressorterend onder dit Ministerie hebben dat echter wel gedaan.

A.3.1 Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen (CDCV)

Deze dienst (Office Central des Contingents et Licences, OCCL) werd opgericht op 27 januari 1938 voor het afleveren van licenten of vergunningen voor doorvoerhandel en in- en uitvoer. Haar bevoegdheden inzake landbouw werden in 1995 overgedragen aan het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB). Sinds 1963 legde de CDCV enkele malen archief neer in het Algemeen Rijksarchief. Niet alle bestanden werden reeds geïnventariseerd. Een eerste neerlegging bestaat voornamelijk uit cijferreeksen voor de in- en uitvoer in de periode 1945-1955. Hiervoor bestaat een summiere lijst. Daarnaast werden steekkaarten overgedragen, die hoofdzakelijk voor de jaren 1952-1957 per product en vervolgens per jaar en per firma beknopte en vaak gecoedeerde informatie over de handelsstromen van en naar een aantal landen bevatten. Voor deze bestanden bestaat er geen toegang. Dat geldt ook voor een derde neerlegging: dossiers met becijferde overzichten en een opgave van de verleende vergunningen en prioriteitsattesten. De laatste archiefoverdracht, uitgevoerd in 2001, werd wel geïnventariseerd. Dit deel van het archief is onderverdeeld per productsoort. Heel wat bestanden betreffen de in- en uitvoer van landbouwproducten en levensmiddelen, voor grosso modo de periode 1934-1969: plantaardige voedingsmiddelen (tarwe en bijproducten, granen en rijst, maïs en maïsproducten, enz.), dranken (koffie), dierlijke voedingsmiddelen (vlees, gevogelte, boter, vis, enz.), voedingsoliën en vetten en andere (bloemen en planten). Ook voor bijzondere rechten op de invoer van sommige landbouw- en voedingsproducten (1955-1965) zijn documenten bewaard gebleven.

R. De Bock-Doehaerd, *Inventaire du Ministère des Affaires Economiques. Service des licences. Statistiques annuelles des licences d'importation et d'exportation, 1945-1955*, Brussel, 1997 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Instruments de Recherche à Tirage limité 438).

E. Aerts, *Het archief van de Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen. Neerlegging 2001*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 568).

E. Aerts (traduction par X. Botterman), *Les archives de l'Office Central des Contingents et Licences. Dépôt 2001*, Brussel, 2002 (Archives générales du Royaume, Instruments de recherche à tirage limité 569)

A.3.2 Ministerie van Bevoorrading

Het Ministerie van Bevoorrading of Ravitaillering werd als afzonderlijk Departement opgericht op 3 september 1939, maar de bevoegdheden werden op 5 januari 1940 ondergebracht bij het Ministerie van Economische Zaken. Onder invloed van de bezetter ontstond op 12 augustus 1940 het Departement Landbouw en Bevoorrading. De meeste zaken in verband met voedselproductie en -distributie werden tijdens de Tweede Wereldoorlog evenwel geregeld door de NLVC [NLVC; zie hoger]. Onmiddellijk na de bevrijding van België (augustus-september 1944) werd de NLVC opgedoekt. Haar taken aangaande voeding en bevoorrading werden overgenomen door vier administraties. Ten eerste zorgde een systeem van invoermissies voor de aankoop van in te voeren voedingsproducten in het buitenland. Deze missies werden geleid door Paul Kronacker, Minister van Invoer van december 1944 tot maart 1947. De laatste missie werd pas ontbonden in 1952 [zie ook: Liberaal Archief]. Ten tweede werd het Ministerie van Bevoorrading heropgericht bij besluit van 26 september 1944, waarbij het bevoegd werd voor het opstellen van regels in verband met distributie en controle van landbouwproducten. Het Ministerie van Bevoorrading werd opnieuw ontbonden op 27 november 1948, wanneer de resterende competenties werden overgedragen aan het Ministerie van Economische Zaken. Ten derde was er de Handelsdienst der Ravitaillering (HDR)/Office Commercial du Ravitaillement (OCRA) (1945-1967): een parastatale die zich bezighield met commerciële verrichtingen, zoals de herverkoop van de door de overheid ingevoerde landbouwproducten en het beheer van een twintigtal opgeëiste melkerijen. Het Nationaal Belgische Comité van de internationale Food and Agriculture Organization (FAO) hield zich tenslotte bezig met de internationale studie van het na-oorlogse voedingsprobleem.

Volgende publicatie geeft een overzicht van de bevoegdheden van het heringerichte Ministerie van Bevoorrading:

P. Bourgeois, *Le Ministère de Ravitaillement (1944-1948). Organisation et compétences*, Brussel, 1993 (Archives Générales de Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Miscellanea Archivistica Studia 31).

Het kabinetsarchief van het Ministerie van Bevoorrading bevindt zich nog in de oorspronkelijke verpakkingen en is niet ontsloten. Tussen de stukken bevinden zich staten van stocks van verschillende landbouwproducten; een brutobalans van de economische missies; overzichten van de geldende regels inzake bevoorrading in andere landen; resultaten van controles van de Nationale Zuiveldienst; verslagen van technische vergaderingen; correspondentie van de verschillende diensten; activiteitenverslagen van de centrale en provinciale afdelingen; perscommuniqués; diverse statistieken; enz. Het gros van de documenten stamt uit de periode 1944-1948, maar sommige stukken gaan terug tot 1941.

Daarnaast liet het Ministerie van Bevoorrading een beperkt bestand na met als titel "Kasteel van Everberg". Tijdens de oorlogsjaren was de NLVC in dit kasteel gehuisvest. In dit bestand zijn geen landbouwgerelateerde documenten terug te vinden.

In februari 2004 werden nog archieven van het Ministerie van Bevoorrading overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief. Deze belichten de periode 1944-1960 en bevatten onder andere dienstnota's; diverse documenten, nota's, publicaties en zuiveringsdossiers van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie; personeelsdossiers; correspondentie; statistieken; documenten van het centraal laboratorium en de juridische dienst van het Ministerie van Bevoorrading en van het directiecomité van de Handelsdienst der Ravitaillering; enz. Voorlopig bestaat er geen toegang op dit archief.

De HDR, die in 1945 werd opgericht om alle nodige handelsoveroperaties uit te voeren die nodig waren voor de bevoorrading van het land, viel aanvankelijk onder het Ministerie van Bevoorrading, maar werd in 1949 ondergebracht bij het Ministerie van Economische Zaken. Daar bleef de dienst bestaan tot 1967, al hield hij zich in die periode hoofdzakelijk bezig met de uitwerking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). In 1967 werd de HDR samengevoegd met de Dienst voor Economische Recuperatie om zo de Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (BDBL) te vormen [zie ook: Overheidsinstellingen – Centrale Archiefdienst Ministerie van Middenstand en Landbouw].

De documenten die de HDR in 1966 overdroeg aan het Algemeen Rijksarchief hebben betrekking op het Antwerpse bureau van de dienst voor de jaren 1945-1950. Er bevinden zich onder meer overzichtsstatistieken van invoer, trimesteriële overzichten van de door Paul Kronacker gerealiseerde aanvoer, uittreksels van het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK) over de invoer van Russisch graan en over de Marshall-hulp, en steekkaarten met een overzicht van uit Amerika ingevoerde landbouwproducten in 1945-1946 (suiker, industriegewassen, vee, vlees, enz.).

A.3.3 Commissariaat voor Prijzen en Lonen

Het Commissariaat voor Prijzen en Lonen werd opgericht op 20 augustus 1940 om een evenwicht tussen prijzen en lonen tijdens de Tweede Wereldoorlog na te streven. De dienst ressorteerde onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken, maar de archieven, die de periode 1940-1944 bestrijken, kwamen terecht op het Ministerie van Economische Zaken.

Het bestand bevat archieven van het secretariaat (voornamelijk briefwisseling, persmededelingen en personeelsorganisatie), de juridische dienst (onder andere correspondentie en dossiers over diverse besluiten, zoals over de disciplinaire rechtsmacht van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie, 1940-1943), de dienst voor

lonen, dienst voor diverse prestaties, dienst voor controle en onderzoek en de dienst voor prijsbeheersing. Interessanter vanuit onze invalshoek zijn evenwel de documenten van de afdelingen nijverheidsproducten en landbouw- en voedingsproducten. Tussen de stukken van de eerste afdeling bevinden zich onder meer documenten over de prijsregeling van landbouwmachines (1941-1943). Van de Afdeling Landbouw- en Voedingsproducten bleven onder andere correspondentie bewaard, een tabel van besluiten en verordeningen verschenen in het Staatsblad (1940-1942), verslagen van onderafdelingen (1941-1943), besprekingen over de vaststelling van prijzen (1940-1941), dagelijkse prijsnoteringen op de vroegmarkt van Brussel (1940-1942), transportprijzen (1940-1941), dossiers betreffende de prijs van ingevoerde producten (1940-1943), een onderzoek in de suikerindustrie (1942-1943) en verordeningen en omzendbrieven van de hoofdgroeperingen van de NLVC (1941-1942). De belangrijkste documenten zijn evenwel de prijsregelingen voor verschillende producten: cichorei en surrogaten (1940-1943), chocolade en suikerwaren (1940-1943), producten voor de bereiding van gebak (1941-1944), zout (1940-1944), biscuits en koekjes (1940-1941), peulvruchten (1940-1944), dranken (1940-1944), veevoeders (1941-1944) en broodverbeteraars (1942). Een inventaris van deze archieven werd uitgegeven:

N. Maddens en E. Persoons, "Het archief van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen (1940-1944)" in *Archief- en Bibliotheekwezen in België* 41 (1970), 248-257.

A.3.4 Wereldtentoonstellingen en internationale (jaar)beurzen

Onder de archieven van het Ministerie van Economische Zaken kan het bestand 'Expositions universelles et foires internationales' worden teruggevonden. Het betreft stukken over wereldtentoonstellingen en (inter)nationale (jaar)beurzen binnen en buiten België voor de periode 1850-1950 [voor de Agri-Expo van 1958: zie Ministerie van Landbouw, NDALTP]. Op veel van deze tentoonstellingen waren standen over de Belgische land- en tuinbouw aanwezig. Hierover kan informatie worden teruggevonden in de organisatiedossiers en in de brochures, gidsen, foto's, enz. die van deze tentoonstellingen bewaard bleven. Een beperkt deel van dit bestand wordt ontsloten door een inventaris uit 1994. In 1997 werd een nieuwe, meer uitgebreide inventaris opgesteld, maar deze bleef onuitgegeven. Ook deze laatste inventaris is slechts een voorlopig werkinstrument, het gehele bestand wordt nog steeds verder geordend.

R. Depoortere en L. Vandeweyer, *Inventaire des archives des expositions universelles organisées en Belgique entre 1880 et 1913. Fonds provenant du Ministère des Affaires Economiques*, Brussel, 1994 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Instruments de Recherche à Tirage limité 182).

P.-A. Tallier, *Inventaire des archives des expositions universelles et internationales des foires et salons*, Brussel, 1997 (onuitgegeven).

Daarnaast werd in 1991 een archief van de N.V. belast met de organisatie en financiering van de wereldtentoonstelling van 1935 in Brussel overgebracht van de Heizelpaleizen naar het Algemeen Rijksarchief. Dit bestand bevat drie soorten materiaal: personeelsdossiers, stukken in verband met organisatie en financiering en documentatie. Het documentatiemateriaal omvat het guldenboek van de tentoonstelling, enkele brochures en plans en heel wat foto's en dia's. Daarbij komt het tentoonstellen van uiteenlopende landbouwproducten regelmatig aan bod. Het bestand wordt ontsloten door een summier inventaris:

C.A. Van Nieuwenhuysen, *Inventaire des archives de l'exposition universelle de Bruxelles 1935. Fonds provenant du parc des expositions du Heizel*, Brussel, 1994 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 183).

A.4 Ministerie van Financiën

A.4.1 Administratie der Douane en Accijnzen

De archieven van het Ministerie van Financiën bevatten niet alleen documenten in verband met het Kadaster en de Administratie der Registratie en Domeinen [zie inleiding], maar ook van de Administratie der Douane en Accijnzen. Vooral het uitgebreide archief van de Dienst Douane Wetgeving (Douane Législation) van het hoofdbestuur Douane en Accijnzen is van belang. Deze dienst is belast met het voorbereiden van wetgeving, reglementen en instructies, het toekijken op de uitvoering ervan en het behandelen van vragen van gewestelijke directies, andere overheden en particulieren.

De archieven van deze dienst belichten grosso modo de periode 1830-1980 en werden neergelegd in 1971, 1973, 1984 en 2004. Slechts recent werd een aanvang genomen met de inventarisatie ervan. Van de eerste twee en de laatste overdrachten bestaan ook rudimentaire overdrachtslijsten. De exacte inhoud van de dossiers, die voornamelijk import en doorvoer en in mindere mate export en smokkel behandelen, is nog niet geheel duidelijk, maar uit een eerste prospectie van delen van het archief blijkt het vooral voor de agrarische sector interessante gegevens te bevatten: het grootste deel van de in- en doorvoerrechten hadden betrekking op landbouwproducten. Dossiers over industriële producten en grondstoffen vormen een minderheid. De bewaarde documenten zijn zeker niet volledig, vaak werden alleen voorbeelddossiers van typische gevallen bewaard. Daarnaast kunnen omzendbrieven met nieuwe reglementen, stukken in verband met de voorbereiding van reglementen en briefwisseling worden teruggevonden. Heel wat van de bewaarde dossiers werden overigens opgesteld naar aanleiding van een parlementaire of ministeriële vraag.

De archiefbescheiden bevatten informatie aangaande invoer, uitvoer en transit van vee (koeien, paarden, schapen, enz.) en planten en tuinbouwproducten (wijnplanten, aardappelen, tomaten, aubergines, kersen, abrikozen, enz.). Reglementen en problemen in verband met quarantaine van ingevoerd vee en ziektes van ingevoerde

planten komen eveneens aan bod. Verder kunnen in mindere mate aanvragen voor vervoer van vee en vlees in tolgebieden, inventarissen van vee in grensgebieden, verzoeken van landbouwers voor transport van vee over de grenzen, kaarten met grenzen en smokkelroutes, enz. worden teruggevonden. Het is evenwel wachten op een volledige inventarisatie van dit archief om een idee te krijgen van de juiste mogelijkheden ervan.

Naast het archief van de Dienst Wetgeving bewaart het Algemeen Rijksarchief ook documenten, waaronder heel wat plannen, van de Dienst Accijnzen van de Administratie der Douane en Accijnzen. Dit archief, dat documenten bevat uit de periode 1884-1996, werd neergelegd in 2003 en recent geïnventariseerd. Alleen dossiers ouder dan 30 jaar kunnen geconsulteerd worden. Hoewel deze dossiers vooral nut hebben voor bedrijfs- en techniekgeschiedenis (ze bestaan voornamelijk uit aanvragen en plannen voor het opstarten van nieuwe productieprocédés) kunnen de talrijke dossiers met betrekking tot de voedingsnijverheid interessante aanwijzingen bevatten over de aangevoerde (agrarische) grondstoffen. Meer dan 1500 dossiers bleven bewaard van producenten van voedings- en genotmiddelen, zoals brouwerijen, water- en limonadefabrieken, alcoholstokerijen, suikerraffinaderijen, producenten van minerale oliën en azijn, sigarenmakerijen, enz. Met betrekking tot de productie van gegiste dranken bevinden er zich bovendien een aantal dossiers van landbouwscholen, zoals de Rijkstuinbouwschool van Vilvoorde (1926-1979) en de Middelbare Landbouwschool te Sint-Truiden (1929-1938).

K. Carrein, *Inventaris van het archief van de Administratie der Douane en Accijnzen. Dienst accijnzen (1884-1996)*, Brussel, 2004 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Inventarissen 350).

A.4.2 Office de Compensation

Het 'Office de Compensation' werd tijdens de Tweede Wereldoorlog opgericht door de Duitse bezettende overheid. Deze instelling viel onder het Ministerie van Financiën, maar haar exacte bevoegdheden zijn niet gekend. Na de bezetting werd deze dienst, net als alle andere 'collaborerende' instanties, opgedoekt. Hiervoor was het Vereffeningscomité van Organismen en Diensten opgericht tijdens de bezetting ('Comité de Liquidation des Organismes et Services Déclarés Nuls par l'Arrêté-Loi du 5 mai 1944') bevoegd. Dankzij deze activiteit bleef een deel van het archief van de Office de Compensation bewaard. Dit archief is jammer genoeg volledig ongeordend en de exacte inhoud ervan is niet gekend. Een deel van de stukken bestaat bovendien uit eigenlijk archief van het hoger vermelde Vereffeningscomité. Daartussen bevinden zich een aantal documenten van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC)[zie hoger]: dienstnota's uit 1941, publicaties van de NLVC, enz. Er kunnen ook een aantal compensatiedossiers worden teruggevonden, ingediend door landbouwers die opgelopen schade vergoed willen zien door het Vereffeningscomité. Het gaat bijvoorbeeld om landbouwers die een deel van hun veestapel of landbouwma-

teriaal zagen opgeëist door de NLVC en daarvoor na de Tweede Wereldoorlog een schadevergoeding eisten.

A.5 Ministerie van Volksgezondheid

Over de bevoegheden van dit ministerie bestaat volgende publicatie:

L. Vandeweyer, *Het Ministerie van Volksgezondheid (1936-1990): organisatie en bevoegdheden*, Brussel, 1995 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 56)

Meer dan de helft van het archief dat het Ministerie van Volksgezondheid in het Algemeen Rijksarchief deponeerde, stamt uit de Tweede Wereldoorlog. Omdat de archieven van het Ministerie voorlopig nauwelijks ontsloten zijn (meestal bestaan er zelfs geen overdrachtslijsten), is het erg moeilijk om in te schatten of hier archiefmateriaal met betrekking tot landbouw bewaard bleef. Van twee afdelingen zijn de archieven wellicht van belang. De Inspectie van de Eetwaren van het Bestuur der Volksgezondheid deponeerde in 1980 archief voor de periode 1965-1976. Van het Bestuur Veeteelt en Veeartsenijkundige Dienst, een onderdeel van het Directoraat-generaal Hygiëne, bleef materiaal bewaard voor de jaren 1937-1956. Beide archieven zijn op geen enkele manier ontsloten en de inhoud ervan is niet gekend.

In 2003 werd door het Ministerie van Volksgezondheid een reeks met Koninklijke en Ministeriële Besluiten neergelegd bij het Algemeen Rijksarchief. Deze reeks, die de jaren 1830-1978 omvat, bestaat uit vijf series: *Algemene serie* (1830-1968); Serie met betrekking tot voedingswaren (1891-1924); Serie met betrekking tot de gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke bedrijven (1856-1927); Serie met betrekking tot onderstand (1936-1978); en Serie met betrekking tot de huisvesting (1949-1971). Inzake landbouw kan de reeks 'voedingswaren' interessant materiaal bevatten. Deze reeks begint op 9 februari 1891, het jaar waarin de Inspectie van de Eetwaren werd opgericht, en eindigt op 27 december 1924. Het is niet geheel duidelijk waarom de serie niet verder loopt, aangezien de eetwareninspectie nog lang daarna een bevoegdheid van de diensten van Volksgezondheid bleef. Bij haar oprichting in 1891 sorteerde de Eetwareninspectie overigens nog onder het Ministerie van Landbouw. In 1911 werd deze bevoegdheid overgedragen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken, later aan Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid. Op de hele reeks Koninklijke en Ministeriële Besluiten van dit Ministerie werd een summiere toegang uitgegeven:

H. Deceulaer en Y. Dockx, *Ministerie van Volksgezondheid. Inventaris van de series Koninklijke en Ministeriële Besluiten (1830-1978)*, Brussel, 2004 (Algemeen Rijksarchief, Inventarissen 352).

A.6 Ministerie van Justitie

E. Put, *Het Ministerie van Justitie (1831-1988). Deel I: Organisatiestructuur van de centrale administratie en de adviesorganen*, Brussel, 1990, (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 6)

E. Put, *Het Ministerie van Justitie (1831-1988). Deel II: Overzicht van de bevoegdheden*, Brussel, 1992 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 22)

Het Ministerie van Justitie heeft weliswaar nooit landbouwbevoegdheid gehad, maar de strafinrichtingen die eronder ressorteerden, waren soms gespecialiseerd in agrarische activiteiten.

A.6.1 'Société de Bienfaisance' te Brussel : Rijksweldadigheidskolonies te Wortel en Merksplas

Op 3 januari 1822 wordt te Brussel de 'Société de Bienfaisance pour les Pays-Bas Méridionaux' opgericht. De maatschappij heeft drie doelstellingen: het heropvoeden van landlopers, hun aantal verminderen door ze werk te verschaffen en ten slotte het ontginnen van de grote heiden in het noorden van de provincie Antwerpen. Vanaf 1822-1823 worden 1000 hectare heide opgekocht voor de vestiging van deze kolonies. Uit het hele land worden er landlopers naartoe gestuurd. Op 1 oktober 1842 wordt de maatschappij ontbonden omwille van financiële problemen en een groeiende tegenstand tegen de kolonies. De archieven van de Permanente Commissie (belast met directie, correspondentie en beheer van fondsen van de kolonies) zijn bewaard gebleven en kwamen in 1847 terecht in het Algemeen Rijksarchief. Het bestand is evenwel niet volledig. Het wordt ontsloten door:

A. Cosemans, *Inventaire des archives de la société de bienfaisance de Bruxelles: Colonies de mendiants de Wortel et Merxplas*, Brussel, 1995 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 306).

Het archief bestaat uit zes secties: dagordes en processen-verbaal van de Permanente Commissie; organisatie en personeel; correspondentie; verslagen en rapporten, nota's, drukwerken (met onder andere dossiers over ontginningen en teelten van de heiden, regels voor ontginningen en kanalisaties, statistieken over tewerkstelling, oogsten, enz. en het tweemaandelijks tijdschrift *Le Philantrope*, dat tussen 1822 en 1830 verscheen); populatie van kolonies; en boekhouding [zie ook Rijksarchief Beveren, Archieven van gevangenis en rijksweldadigheidskolonies].

A.6.2 Weldadigheidsinstellingen en gevangenissen

Dit archiefbestand bestaat uit documenten vanaf 1830, die in 1938 door het Ministerie van Justitie gedeponereerd werden in het Algemeen Rijksarchief. Het archief is onderverdeeld in een deelbestand Weldadigheid en een deelbestand Gevangenissen. In het deelbestand Weldadigheid bevinden zich een aantal interessante dossiers met betrekking tot de Kempense landbouwkolonies Merksplas, Wortel, Hoogstraten en Rekkem. Deze rijksweldadigheidskolonies vinden hun oorsprong in de landbouwkolonies uit de periode van het Koninkrijk der Nederlanden [zie A.6.1]. Landlopers werden hierheen gestuurd om hen werk te verschaffen.

Meer informatie over deze instellingen is te vinden in:

M. De Borgher, 'De voormalige rijksweldadigheidskolonies van Wortel en Merksplas', in *Monumenten en Landschappen*, sept.-okt. 1999, 33-62.

De oudste dossiers gaan terug tot 1831 en lopen tot ten laatste 1918. Naast beheer en ligging van de (land)goederen gaat het voornamelijk om administratieve dossiers en notulen van vergaderingen. Van de kolonie in Merksplas zijn ook rekeningen bewaard voor de periode 1871-1874. Het bestand wordt ontsloten door een handgeschreven inventaris:

R. De Bock-Doehaerd, *Ministère de la Justice. Administration de la bienfaisance et des prisons*, Brussel, 1988 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Instruments de Recherche à Tirage Limité 22).

A.7 Ministerie van Onderwijs

De bevoegdheden van het Ministerie van Onderwijs worden besproken in:

C. Van der Cruyssen, *Het Ministerie van Onderwijs en Cultuur (1878-1884, 1907-1991). Deel I. Organisatie*, Brussel, 1995 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 64).

C. Van der Cruyssen, *Het Ministerie van Onderwijs en Cultuur (1878-1884, 1907-1991). Deel II. Bevoegdheden*, Brussel, 1996, (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 78).

C. Van der Cruyssen, *Het Ministerie van Onderwijs en Cultuur (1878-1884, 1907-1991). Deel III. Repertoria van de wetenschappelijke instellingen van de Staat, van de academies en van de domeinen van Gaasbeek en Mariemont*, Brussel, 1996 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 85).

Aanvankelijk behoorde landbouwonderwijs tot de bevoegdheden van het Ministerie van Landbouw. Vanaf 1932 werd deze bevoegdheid evenwel overgeheveld naar het Ministerie van Openbaar Onderwijs, met uitzondering van inspecties en ambulante landbouwonderwijs. Vanaf 1951 verwierf het Ministerie van Landbouw opnieuw de bevoegdheid over naschools landbouwonderwijs.

Veel sporen heeft het landbouwonderwijs niet nagelaten in de archieven. In de archieven van de Administratie van het Hoger Onderwijs (1835-1953) bevinden zich wel een aantal documenten met betrekking tot het natuurhistorisch museum, de zoölogische stations van Napels en Roscoff, de aquaria van Brussel en Oostende, Belgische kruidentuinen (1880-1911) en botanisch onderwijs in Gent (1934). Volgende inventaris ontsluit dit bestand:

R. De Bock-Doehaerd (m.m.v. R. Depoortere), *Inventaire des archives de l'administration de l'enseignement supérieur (1835-1953). Deuxième édition*, Brussel, 1995 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Instruments de Recherche à Tirage limité 38).

A.8 Ministerie van Koloniën

Het tropisch landbouwonderzoekstation NILCO/INEAC viel onder de bevoegdheid van het Ministerie van Koloniën. [Zie ook KMMA en centrale archiefdienst].

A.8.1 Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO) / Institut National pour l'Etude Agronomique du Congo Belge (INEAC)

Dit tropisch agronomisch instituut werd opgericht in 1933 en werd tot in de jaren 1960 beschouwd als een van de beste en grootste tropische landbouwinstituten ter wereld. Tot die datum was het alleszins het grootste in Afrika, met 36 stations verspreid over Belgisch-Congo, Ruanda en Burundi. Na de onafhankelijkheid van deze voormalige Belgische kolonies verloor het instituut aan belang, omwille van het vertrek van de Belgische onderzoekers en het ontbreken van voldoende financiële middelen. Het bestaat nog steeds, maar sinds 1970 uitsluitend onder de Franstalige naam 'Institut National pour l'Etude et la Recherche Agronomique' (INERA).

In een eigen publicatie belicht de organisatie haar structuur en doelstellingen:

Au service de l'agriculture congolaise: l'Institut National pour l'Etude Agronomique du Congo Belge (INEAC): son but, son programme, ses réalisations., Brussel, 1957.

Het archief belicht de jaren 1933-1969. De meeste stukken behandelen evenwel de periode van het einde van jaren 1940 tot het begin van de jaren 1960. Op dat ogenblik voerde deze landbouwkundige instelling een ambitieus tienjarenplan uit dat de economische expansie van de landbouw in Afrika moest stimuleren. Op tien jaar tijd

kwamen er zo'n 200.000 landbouwers bij in de kolonies, werd meer dan 70.000 hectare land in cultuur gebracht, tienduizenden hectaren grond herbebest en 120.000 kweekvijvers aangelegd. Mogelijk kan het archief een uniek licht werpen op deze activiteiten, maar de precieze inhoud ervan is niet gekend. Tijdens een eerste neerlegging in 1973 werden voornamelijk administratieve documenten overgedragen, onderscheiden in vier grote reeksen: rapporten (van de Directieraad, van de Commissie, van onderzoeken en zendingen, enz.); correspondentie; boekhouding (grootboeken, journalen en financiële rapporten); en stukken betreffende het personeel (maar niet de eigenlijke personeelsdossiers: die berusten grotendeels bij het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren) [zie p. 156]. Tussen de neergelegde bescheiden bevinden zich ook documenten met betrekking tot de meteorologische dienst, waarvan sommige teruggaan tot 1924, en dossiers in verband met de voorbereiding van de Wereldtentoonstelling van 1958 en de installatie van IBM-rekenmachines in de Afrikaanse laboratoria in dezelfde periode. De meer technische dossiers bleven in de instelling achter en kunnen nu grotendeels in de archiefdienst van het vroegere Ministerie van Landbouw worden teruggevonden [zie verder bij overheidsinstellingen].

Na de definitieve ontruiming van de gebouwen in Brussel werd begin 2001 een tweede neerlegging vanuit het voormalige NILCO/INEAC doorgevoerd. Het betreft eveneens documenten uit de periode 1933-1969, die bewaard werden door het algemeen bestuur. Het gaat deels om programma's, rapporten en jaarverslagen van het algemeen bestuur. Verder bevinden er zich dossiers van verschillende onderzoeksstations: het centrale onderzoeksinstituut van Yangambi; de sector Beneden-Congo (onderzoeksstations Mvuazi, Gimbi, Kondo en Mayumbé-Luki); sector Leopoldstad (onderzoeksstation Kiyaka); sector Centraal-Congo (onderzoeksstations Yangambi, Gazi, Barumbu, Bongabo, Mukumari en Binga); sector Noord (onderzoeksstation Bambesa); en de sector Katanga (onderzoeksstation Kaniama). Er kunnen ook een aantal losse foto's, een filmspoel en diverse kaarten en plannen (onder meer van woningen, laboratoria, parken en van meteorologische en andere waarnemingen) worden teruggevonden.

A.9 Raad van State

De Raad van State werd opgericht in 1946 als de hoogste rechtsmacht in bestuurszaken van België. Ze geeft adviezen, controleert wetsvoorstellen, wetten en decreten en doet uitspraken in bevoegdheidsconflicten. Haar belangrijkste taak ligt in het vernietigen van administratieve akten en reglementen die strijdig zijn met de geldende rechtsregels, en het schorsen van de uitvoering daarvan. Een in bevoegdheden meer beperkte voorganger van de Raad van State was de Mijnraad, die in 1832 werd opgericht en afgeschaft in 1946. De bevoegdheden van de Mijnraad gingen daarbij over naar de nieuwe Raad van State. Zo ook de bevoegdheden inzake het bekrachtigen van de stichting, de statuten, wijzigingen aan de statuten en de ontbinding van beroepsverenigingen. Van deze laatste activiteit bleven interessante archieven bewaard.

A.9.1 Ontbonden beroepsverenigingen

Het archiefbestand 'Raad van State. Ontbonden beroepsverenigingen' bevat 849 dossiers van beroepsverenigingen die ontbonden werden tussen 1950 en 1974 (soms ook vroeger). Dit archief werd in 1975 overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief, maar is tot op heden niet geklasseerd. Minstens 151 van deze 849 beroepsverenigingen hebben betrekking op landbouw (van een aantal verenigingen is het doel niet gekend). Het betreft heel wat lokale boerenorganisaties en parochiale boerengilden, maar ook veel meer dan dat. De dossiers gaan van 'De Verenigde Hopboeren' uit Wambeek tot de 'Katholieke Tuin- en Landbouwbond van Antwerpen en omstreken'; van de 'Voorzienige Geitenkwekers' van Wevelgem, het 'Werkmanskoetje' uit Merkem of de Erembodegmsse 'Konijnenvriend' tot de 'De Leedse Tabaksplanters', 'De Verenigde Witloofkwekers' van Melsbroek, 'Les Cultivateurs Réunis de Hondelange' of de 'Union Betteravière' van Braives. Opmerkelijk veel beroepsverenigingen waren actief op het vlak van de bijenteelt: 'L'Abeille d'Or', 'Le Rucher florennois', 'Section apicole de Pâturages et environs', 'Union professionnelle d'apiculture et produits dérivés du miel', 'De Bieënvrienden', enz. Uit Belgisch-Congo kunnen de 'Beroepsvereniging der cacao-planters van Congo (UPLANCAO)' en de 'Beroepsvereniging der fokkers van Belgische Congo (UNELCO)' worden teruggevonden. Veel beroepsverenigingen behandelen ook aanverwante sectoren en activiteiten: vee- en graanhandelaars, invoerders van meststoffen, vleeshaluitbaters, zuivelwinkels, beenhouwers en varkensslachters, enz.

De dossiers zelf zijn veeleer beperkt en vooral administratief van inhoud. Ze bevatten vooral briefwisseling en officiële documenten betreffende de ontbinding van de beroepsvereniging. Daarnaast kunnen ook verklaringen van de ontbinding, ondertekend door de bestuursleden, en verslagen van de algemene vergadering(en) waarin tot de ontbinding werd besloten, worden teruggevonden. Bij het nieuwe dossier van ontbinding werden echter ook alle vroegere dossiers van die beroepsvereniging bij de Raad van State en de Mijnsraad gevoegd. Zo bevatten ze ook documenten inzake de wijziging van statuten of vervanging van het bestuurspersoneel, naast statuten en documenten en briefwisseling over de oprichting van de vereniging.

A.10 Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)

Met de oprichting van het Nationaal Instituut voor de Statistiek in 1946 kent België voor het eerst een gecentraliseerde statistische dienst. Het NIS verzamelt algemene informatie voor alle departementen, maar organiseert en verwerkt ook gespecialiseerde tellingen en enquêtes op vraag van ministeries. Tot 1940 bestonden achtereenvolgens reeds het 'Bureel voor Algemene Statistiek' (vanaf 1831), 'Bestuur van Algemene Statistiek' (vanaf 1924) en 'Centrale Dienst voor Statistiek' bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Van een echte centralisatie was toen nog geen sprake vermits de verschillende ministeries ook zelf tellingen e.d. opstelden en verwerkten. In 1939 kwam het wel tot een echte centralisatie en een jaar later werd de dienst overgeheveld naar het Ministerie van Economische Zaken.

In 1954 werden bij een verhuis van het Nationaal Instituut voor de Statistiek een aantal documenten overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief. Deze beperkte overdracht staat geïnventariseerd in:

R. Boumans, *Inventaire des archives de l'Institut National de Statistique*, Brussel, 1955 (herdruk in 1997, *Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces*, Instruments de Recherche à Tirage limité 439).

Betreffende landbouwstatistieken bevat het bestand acht liassen:

- algemene inlichtingen en statistieken over de staat van de landbouw en veeteelt in 1839 en 1841;
- maandelijks mercurialen van landbouwproducten per provincie, 1851-1854;
- inlichtingen betreffende graanprijzen, 1828-1833;
- statistieken over de gemiddelde prijs van graan per hectoliter, gronden en gebruikt zaaigoed, 1830-1846;
- rapporten en statistieken over de bestaansmiddelen, 1846-1847;
- statistieken over productie, voorziening en consumptie van voedingswaren, 1846;
- statistische en andere documenten over de aardappelziekte, 1846;
- evolutie van de pachtsommen in Henegouwen, 1820-1850.

De overige archieven van het Nationaal Instituut voor de Statistiek werden tussen 2000 en 2003 overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief, naar aanleiding van het FWO-Max Wildiersproject 'Vlaanderen in de overheidsstatistiek. Ontsluiting en valorisatie van de demografische en economische tellingen voor de Vlaamse gemeenten, opgemaakt en bewaard door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (19^e-20^e eeuw):

Volgende publicatie geeft een beknopte voorstelling van de verwezelijkingen van dit project:

J. Buntinx, 'Vlaanderen in de overheidsstatistiek', in *Historia en informatica*, 11 (2004) 2, 4-5.

Alle archieven betreffende de volks-, handels-, nijverheids-, bos- en landbouwtellingen tot en met 1970 kwamen zo in het bezit van het Algemeen Rijksarchief. Concreet voor landbouwstatistiek werden zeven archiefbestanden overgedragen, waarvan er momenteel twee geïnventariseerd zijn.

A.10.1 Landbouwtelling van 31-12-1929

Dit ongeïventariseerde bestand bestaat uit ingebonden boeken met samenvattende telfiches per gemeente. De fiches zijn per administratief arrondissement gebundeld. Het gaat om acht verschillende soorten fiches, met informatie over:

- kadastrale oppervlakte, in cultuur gebrachte oppervlakte en de oppervlaktes in beslag genomen door verschillende gewassen, weiden, tuinbouw, fruitbomen, serres, heides en woeste gronden, enz.;
- ontginningen;
- boerderijdieren en geboorten van boerderijdieren (paarden, runderen, varkens, schapen, geiten, kippen, enz.);
- gebruik van meststoffen;
- gebruik van veevoerders;
- ingezette landbouwmachines;
- aantal exploitanten en waarde van exploitaties en gronden;
- arbeiders en lonen.

A.10.2 Landbouw- en bostelling van 15-5-1950 en 31-12-1950

Dit uitgebreide bestand bevat dossiers met samenvattingen van de originele telfiches per gemeente. Voor elke gemeente werden twaalf verschillende dossiers opgesteld:

- bostelling en telling van woeste gronden;
- landbouw materiaal en -machines;
- teelten en veestapel;
- benutting en verkaveling van gronden;
- nateelten, geboorten van vee, veevoerders, meststoffen, zaai- en pootgoed, enz.;
- arbeid;
- samenstelling van landbouwgezinnen;
- tijdelijke arbeidskrachten;
- tuinbouw;
- ligging van de gronden;
- wijze van eigendom van landbouwwerktuigen;
- landbouwinstallaties.

Het bestand is niet geïventariseerd.

A.10.3 Landbouwtelling van 5-5-1959 en 31-12-1959

Dit archief omvat drie soorten materiaal: algemene documenten (omzendbrieven, richtlijnen voor tellers en gemeentebesturen, affiches, blanco telformulieren), verklarende nota's bij de tabellen en tabellen met gegevens per gemeente, arrondissement en provincie, landbouwstreek en overzichten van de resultaten van de algemene landbouwtelling van 1959 voor heel België. De samenvattingstabellen van de individuele telformulieren gebundeld per geografische eenheid maken het grootste deel van het archiefbestand uit. Een grote meerwaarde van dit archiefmateriaal ten

opzichte van de gepubliceerde gegevens van het NIS is dat in het archief gegevens per gemeente worden teruggevonden. Dit archief werd geïnventariseerd:

M. Preneel, *Inventaris van het archief van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Algemene landbouwtelling van 1959*, Brussel, 2001 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Inventarissen 299).

A.10.4 Landbouwtelling van 15-5-1970

Dit bestand bevat de samenvattende tabellen van de landbouwtelling van 1970 per gemeente en per kanton. Het is niet geïnventariseerd. De meeste banden bevatten gegevens voor het hele koninkrijk, de provincies, de arrondissementen, de landbouwstroken en de landbouwgebieden binnen elke provincie. Vooral de gegevens per landbouwstreek vormen een verrijking voor het landbouwonderzoek. De documenten bevatten een hele waaier aan informatie, niet alleen over teelten en gewassen, maar onder meer ook over exploitaties per gewas en per klassegrootte, indeling van de veestapel naar klassegrootte van landbouwondernemingen, gebruik van machines en installaties, arbeid en arbeidsduur, wijze van verkoop (aan groothandelaars, rechtstreeks aan de klant, aan coöperaties, enz.), ouderdom, graad van vorming en opleiding van de bedrijfsleider, aansluiting bij coöperaties, lidmaatschap van landbouworganisaties, enz. De tabellen zijn ingebonden per geografische eenheid en per onderwerp.

A.10.5 Jaarlijkse landbouw- en bostellingen, 1941-1969

In dit niet geïnventariseerde archiefbestand kunnen drie soorten bewerkingslijsten van de originele telkaarten van de jaarlijkse landbouw- en bostellingen teruggevonden worden: model C (tuinbouw), model D en model E (beide landbouw). De bewerkingslijsten zijn gebundeld per kanton, maar geven informatie per gemeente. Formulier C geeft informatie betreffende de met groenten beteelde oppervlakte en het aantal fruitbomen. Formulier D bevat gegevens over de oppervlakte van landbouwgronden per gewas, maai- en weilanden, woeste gronden, tuinbouw en serres en een telling van de veestapel (paarden, runderen, varkens, konijnen, kippen, enz.). De dossiers van model E handelen over exploitatiewijze, gezinssamenstelling, bezoldigd personeel, gebruik van motoren, sproei-installaties en gemotoriseerde landbouwwerktuigen.

A.10.6 Tellingen van de betaalde gronden, 1942-1950

Dit archiefbestand bevat 'basismateriaal' over de voorbereidende fasen van de tellingen van betaalde gronden uit de periode 1942-1950 en van de algemene landbouwtelling van 1950. Concreet zitten in dit bestand fiches met informatie over oppervlakte, ligging en bestemming van de grond (minimaal één are groot) op het niveau van de individuele exploitant en van de eigenaar. Omdat de gemeenten, die belast waren met verzamelen, controleren en doorsturen van de informatie die op het NIS werd verwerkt, niet verplicht waren dergelijke fiches bij te houden en naar het NIS terug te sturen, zijn de steekkaarten bij het NIS slechts voor 97 gemeenten voorhanden, vooral uit de provincies Oost-Vlaanderen (44), West-Vlaanderen (25) en Brabant (20). Antwerpen en Limburg zijn helemaal niet vertegenwoordigd. Behalve uit het huidige Waals-Brabant, hebben slechts zeven Waalse gemeenten hun fiches naar het NIS teruggestuurd. Het archiefbestand werd al midden jaren 1970 door het NIS overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief. Het gros van de documenten bestaat uit exploitantfiches en uittreksels uit de kadastrale legger. Een inventaris ontsluit deze bestanden:

M. Preneel, *Inventaris van het archief van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Tellingen van de betaalde gronden, 1942-1950 (1965)*, Brussel, 2001 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Inventarissen 294).

A.10.7 Lonen en pachten

In de NIS-archieven bevindt zich ook een klein niet geïnventariseerd bestand met onder andere documenten over lonen en pachten. De documenten over lonen en pachten zijn verdeeld over vier archiefdozen voor de periode 1956-1964 en 1968-1994. Elke doos bevat per administratief arrondissement handgeschreven tabellen met de resultaten van de semesterenquêtes naar lonen (in juli en december van elk jaar) en de jaarlijkse enquêtes naar pachten (in december van elk jaar). De pachtenquêtes vermelden gegevens over de verpachte oppervlaktes, niet over pachtsommen. In sommige dossiers kunnen handgeschreven nota's worden teruggevonden, evenals richtlijnen voor het invullen van de formulieren.

A.11 Beroeps- en belangenverenigingen

Het Algemeen Rijksarchief bezit nauwelijks materiaal over agrarische beroepsverenigingen, met uitzondering van een aantal kleine bestanden die dateren uit de Eerste Wereldoorlog:

- Ligue des marchands et producteurs de beurre du Brabant/Bond der boterhandelaars en botervoortbrengers van Brabant;
- Rijkskantoor voor zaden;
- Comité belge de La Haye - Commission des intérêts agricoles (Waarschijnlijk gaat het om samenvattingen van zittingen van deze commissie van januari tot november 1918);
- Nationaal Hulp- en Voedingscomité (NHVC)/Comité Nationale de Secours et d'Alimentation (CNSA), Landbouwafdeling/Section agricole.

Een korte beschrijving van alle bestanden die deel uitmaken van het oorlogsarchief van de Eerste Wereldoorlog in het Algemeen Rijksarchief kan worden teruggevonden in :

P.-A. Tallier (m.m.v. C. Bulté en K. Carrein), *État de l'ouverture à la recherche XII. Département I. Archives de la Première Guerre Mondiale et fonds associés*, Brussel, 2002 (Miscellanea Archivistica Studia 148).

Alleen het bestand van de Bond der Boterhandelaars en Botervoortbrengers van Brabant werd geïnventariseerd. Deze Bond maakte deel uit van de Nationale Bond der Boterhandelaars en Botervoortbrengers, die werd opgericht in 1916 toen de Duitse bezetter de boterhandel wilde centraliseren. Hij slaagde erin om het monopolie op boterhandel in België te verwerven: landbouwers en melkerijen mochten vanaf 16 juli 1916 zelf geen boter meer verkopen. Later werd de Bond verdacht van collaboratie en leveringen aan het Duitse leger. Het archiefbestand van de Bond der boterhandelaars en botervoortbrengers van Brabant, dat in 1924 werd neergelegd door het parket van Brussel, bestaat uit twee delen. Enerzijds is er het archief van de Bond zelf, dat onder meer bestaat uit drukwerk; aanplakbiljetten; briefwisseling (1917-1918); statuten; lidkaarten; lijsten van instellingen uit Groot-Brussel waaraan geleverd werd (1917-1918); dossiers over boterverdeling in verschillende gemeenten (1917-1918); uittreksels uit analyseverslagen van boterstalen (1917); boekhoudkundige documenten (1916-1919), waaronder grootboeken, kasboeken, verkoopboeken, facturen, staten van inkomende en uitgaande boter en ontvanstbewijzen. Een tweede deel van het archief komt van het parket van de Procureur des Konings Georges Holvoet en bevat informatie over de Bond der boterhandelaars en botervoortbrengers van Brabant: verordeningen van de Duitse bezetter inzake boterhandel (1916-1919); handschriftelijke aantekeningen van Georges Holvoet over de boterkwestie; vertrouwelijke nota's en briefwisseling over de kwestie; dossiers over de bedeling van in beslag genomen boter; dossiers over de juridische antecedenten van de leden van de Bond; persknipsels over de Belgische boterproblematiek (1916-1917); enz.

K. Devolder, *Inventaris van het archief van de Bond der boterhandelaars en botervoortbrengers van Brabant, erkende beroepsvereniging (1916-1919)*, Brussel, 2004 (Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage 577).

B *Provinciaal Comité voor Nijverheid, Landbouw en Handel voor Zuid-Brabant*

Dit bestand (1830-1833) bestaat voor een groot deel uit notulen van vergaderingen (met briefwisseling en allerhande stukken). Daarnaast herbergt het een aantal dossiers inzake toelagen voor handelaars en nijveraars. Weinig documenten richten zich specifiek op landbouw

C. Vleeschouwers, *Inventaris van het archief van de Kamer van Koophandel Brussel (1817-1875) en van het Provinciaal comité voor nijverheid, landbouw en handel voor Zuid-Brabant (1830-1833)*. *Inventaire des archives de la Chambre de Commerce de Bruxelles (1817-1875) et du Comité provincial d'industrie, d'agriculture et du commerce du Brabant méridional (1830-1833)*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën - Archives générales du Royaume, Toegangen in beperkte oplage - Instruments de recherche à tirage limité 563).

C *Persoons- en familiearchieven*

Het Algemeen Rijksarchief bewaart momenteel persoonsarchieven van meer dan 300 individuen. Volgend overzicht beschrijft kort de verschillende persoonsarchieven:

M. D'Hoore, *Archives des particuliers relatives à l'histoire contemporaine de la Belgique (de 1830 à nos jours)*, Brussel, 1998, 2 dln. (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Guides 40).

In een recente gids worden de nieuw verworven persoonsarchieven vanaf 1999 vermeld:

L.A. Bernardo y Garcia, *Jalon de recherche: Archives de particuliers relatives à l'histoire de la Belgique contemporaine conservées aux Archives générales du Royaume*, Brussel, 2005 (Archives Générales du Royaume, Jalons de recherche 15)

L.A. Bernardo y Garcia, *État de l'ouverture à la recherche. XIII. Département I. Archives de particuliers relatives à l'histoire de la Belgique contemporaine (de 1830 à nos jours). 2e édition revue et augmentée*, Brussel, 2004, (Archives Générales du Royaume, Miscellanea Archivistica Studia 161)

Wellicht kunnen in heel veel bestanden gegevens over landbouw teruggevonden worden. Interessant zijn alleszins volgende archieven van politici die landbouw onder hun bevoegdheid hadden³:

C.1 *Charles de Broqueville*

De Broqueville was minister van Nationale Wederopbouw (1918) en minister van Landbouw en Middenstand (1932). De Dossiers du Havre bevatten een aantal documenten over landbouw en over nationale heropbouw. Verder kan een beperkte briefwisseling met leidende figuren van de Boerenbond uit 1933 teruggevonden worden. Volgende inventaris ontsluit het bestand:

L. Van Meerbeeck, *Papiers Charles de Broqueville*, Brussel, 1998 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 29).

C.2 *Philippe de Wouters d'Oplinter*

Deze man was inspecteur van Waters en Bossen van de arrondissementen Leuven en Nijvel (1814-1828). Dit bestand bevat slechts een register van landgoederen. Het bestand is ontsloten:

J. Jacmart, *Classement et inventaire sommaire des archives de la famille de Wouters d'Oplinter et de Bouchout*, Brussel, 1954.

C.3 *Albert Henry*

Henry was directeur-generaal van het Ministerie van Landbouw (1920-1935). Dit archief bevat onder meer stukken over de Duitse controle op Belgische landbouwstatistieken, nota's over de Belgische landbouwverenigingen tijdens de Eerste Wereldoorlog, en documenten over landbouwpolitiek, -economie en -statistieken tijdens het interbellum (zoals handelsbesprekingen met Luxemburg, Frankrijk, Duitsland, Nederland en Zwitserland, regeringsbeleid inzake landbouw (1920-1938), Rijksdienst voor landbouwtellingen (1921-1929), enz.). Er bestaat een inventaris van dit bestand:

K. Maddens, *Papiers A[ibert] Henry*, Brussel, 1988 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 30).

3 Van ministers van Landbouw zijn jammer genoeg zo goed als geen archieven bewaard. Zie: H. Haag, *Les archives personnelles des anciens ministres belges*, Leuven-Parijs, 1963.

C.4 *Joseph Manneback*

Manneback was directeur van het Ministerie van Landbouw (1903-1908) en secretaris-generaal van het Ministerie van Landbouw (1911-1931). Naast biografische gegevens en algemene correspondentie kunnen hier correspondentie en dossiers van het Ministerie van Landbouw teruggevonden worden, onder meer over de Eerste Wereldoorlog. Het archief bevat ook persknipsels, diverse documentatie, nota's over de reorganisatie van het Ministerie van Landbouw, bibliografische nota's over Joris Helleputte en nota's en correspondentie uit de periode 1895-1925 over een studie betreffende de Belgische landbouw vóór 1830. Inventaris:

A.-M. Pagnoul, *Inventaire des papiers Joseph Manneback (1866-1944)*, Brussel, 1977 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces, Inventaires 204).

C.5 *Charles Rogier*

Hij was minister van Binnenlandse Zaken (1832-1834, 1857-1861). Vooral de uitgebreide correspondentie en documentatie van zijn politieke activiteiten zijn interessant. Ze bevatten onder meer gegevens over de sociale en economische omstandigheden van België, de in- en uitvoer van granen (1834), nota's en correspondentie over landbouw (1847-1852), de crisis van 1848-1849, de afschaffing van octrooien, enz. Het bestand is ontsloten:

R. Boumans, *Inventaire des papiers de Charles Rogier*, Brussel, 1958 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces, Inventaires 124).

C.6 *Franz Schollaert en Joris Helleputte*

Beide mannen liggen eveneens aan de basis van de Belgische Boerenbond. Helleputte was ook minister van Landbouw (1910-1918). Dit bestand bestaat uit twee delen: de archieven van Franz Schollaert en Joris Helleputte enerzijds, het archief van de familie Schollaert-Helleputte anderzijds. Veruit het meeste archief is van Helleputte. Het archief bestaat grotendeels uit documenten over de politieke carrière van Schollaert en Helleputte: correspondentie, zakendossiers, nota's en documentatie, persknipsels, lezingen en redevoeringen over landbouw, enz. Drie bestanden belichten specifiek de landbouwproblematiek: Boerenbond; landbouwproblemen; landbouwkrediet en -verzekeringen, tuinbouw, enz. In het ontsloten bestand over onderwijs kunnen ook documenten over landbouwonderwijs worden teruggevonden.

A. Cosemans, *Inventaris van het archief van Franz Schollaert en Joris Helleputte*, Brussel, 1990 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 13).

C.7 Jaak Gabriëls

Jaak Gabriëls, minister van Landbouw van juli 1999 tot juli 2001, legde archief neer. Het gaat om verslagen van zittingen van de ministerraad, met politieke nota's en voorbereidende informatie.

Ook familiearchieven zijn ruim vertegenwoordigd in het Algemeen Rijksarchief: al sinds het midden van de 19de eeuw bestaat er een actieve acquisitiepolitiek voor dergelijke bestanden en collecties. Hoewel de meeste van deze archieven dateren uit het Ancien Régime, worden ook heel wat 19de- en 20ste-eeuwse documenten bewaard. Deze bestanden zijn bijna uitsluitend afkomstig van adellijke families, maar hebben toch hun nut voor landbouwonderzoek. Vooral de talrijke stukken betreffende het beheer en verpachten van landgoederen zijn interessant. De familiearchieven in het Algemeen Rijksarchief kunnen worden teruggevonden in:

A. Van Nieuwenhuysen en R. Laurent, *Archives de familles et de particuliers. Guide des fonds et collections des Archives Générales du Royaume*, Brussel, 1997 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces, Guides 29).

D Bedrijfsarchieven

Specifieke bedrijfsarchieven van landbouwondernemingen worden niet bewaard in het Algemeen Rijksarchief, maar toch kunnen er drie beperkte bestanden worden teruggevonden die landbouwbedrijfsarchief bevatten:

- Fonds de Merode de Westerloo: veenderij (1811);
- Fonds Ursel: Société Urselia, Congo. Cultuur van cacao (1898-1910);
- Hof van Beroep: Minne-Van Loo, Gent. Veehandel (1817).

E Gemeente- en OCMW-archieven

Het Algemeen Rijksarchief bewaart voorlopig de gemeentearchieven van Waals-Brabant, in afwachting van de bouw van een nieuw depot in Louvain-La-Neuve. Het gaat om overwegend 19de-eeuwse, statische archieven die door de gemeenten werden overgemaakt aan het Rijksarchief. Het dynamische archief, dat een groot deel van de 20ste eeuw dekt, bevindt zich meestal nog bij de gemeenten zelf. Een typologisch overzicht van de inhoud van deze archieven vindt men in het deel over de gemeentearchieven.

In 1990 werd door het Rijksarchief een inspectie van de gemeente- en OCMW-archieven in het arrondissement Nijvel georganiseerd. Op dat ogenblik hadden reeds 58 Waals-Brabantse gemeenten archieven gedeponneerd in het Algemeen Rijksarchief. De nadruk lag echter op archieven in het bezit van de gemeenten zelf. Het verslag van deze inspectieronde werd in 1993 uitgegeven:

A. Vanrie, *Inspection des archives des communes et des CPAS de l'arrondissement de Nivelles*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 34).

1.B Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Anderlecht)

Adres: Demetskaai 7, 1070 Anderlecht
 Tel: 02/524.61.15
 Fax: 02/520.93.21
 E-mail: rijksarchief.anderlecht@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d1.htm

Te Anderlecht bevindt zich sinds oktober 2002 het Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het hedendaags archief omvat onder meer de archieven van de provincie Brabant en haar rechtsvoorgangers en van de negentien Brusselse gemeenten. Een groot deel van de moderne archieven wordt ingenomen door gerechtshoven en rechtbanken en archieven van buitendiensten van ministeries. Belangrijk is wel dat in Anderlecht alleen archieven van openbare instellingen worden bewaard. Privé-archieven (van personen, families en bedrijven) bleven in het Algemeen Rijksarchief. Hetzelfde geldt voor kaarten en plannen. Een onuitgegeven bestandenoverzicht is ter plaatse raadpleegbaar.

Overzicht van de Archieven bewaard in het Rijksarchief te Anderlecht/Aperçu des Archives conservées aux Archives de l'État Anderlecht, 2005 (onuitgegeven).

A Provincie Brabant en voorgangers

A.1 Franse periode

A.1.1 Arrondissement Brabant

M.-R. Thielemans, *Inventaire des Archives de l'Administration d'Arrondissement du Brabant*, Brussel, 1964 (Archives Générale de Royaume, Inventaire 152).

In 1794, tijdens de tweede Franse bezetting, werden de Belgische gebieden onderverdeeld in arrondissementen. Zo ontstond op 7 september 1794 het arrondissement Brabant. Deze arrondissementen hadden een brede waaier aan bevoegdheden: beheer van Nationale Domeinen, douane en belastingen, Waters en Bossen, bruggen en wegen, kanalen, rivieren, visserij, mijnen, landbouw, weldadigheid, kunst, openbaar onderwijs, enz.

De archieven (1794-1795) bevatten onder andere heel wat documenten over Nationale Domeinen en Waters en Bossen. Ook van het vierde bureau, bevoegd voor landbouw en handel is materiaal bewaard gebleven. Veertien nummers behandelen

landbouw. Zes daarvan omvatten algemene documenten voor de centrale administratie en briefwisseling, vijf handelen over woeste gronden, de overige drie over gemeentelijke weiden, veepest en visserij.

A.1.2 Dijledepartement

F. Daelemans, *Voorlopige inventaris van het archief van de Centrale Administratie van het Dijledepartement. 22 november 1795-26 maart 1800 (1 frimaire jaar IV-5 germinal jaar VIII)*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Toegangen in beperkte oplage - Instruments de recherche à tirage limité 49).

Op 1 oktober 1795 werden de Oostenrijkse Nederlanden, het Land van Luik en van Stavelot-Malmedy ingelijfd bij de Franse Republiek. De opdeling in arrondissementen werd opgeheven en het grondgebied werd verdeeld in negen departementen. Aan het hoofd van het departement stond een commissaris. Het departement was verder onderverdeeld in bureaus, die op hun beurt in secties waren ingedeeld. Het beheer van Domeinen viel onder het eerste bureau (financiën), derde sectie. Het vijfde bureau was bevoegd voor handel en landbouw. In 1796 werden deze bevoegdheden anders verdeeld. Bureau drie beheerde nu de Nationale Domeinen, en was verder in twee secties onderverdeeld: de eerste sectie had het beheer over Nationale Domeinen, de tweede sectie stond in voor emigranten. Het vierde bureau stond in voor het algemeen beheer van het departement. De tweede sectie daarvan groepeerde de administratie van economische activiteiten, waaronder landbouw. Vanaf 1800 kwam het bestuur over de departementen in handen van drie instanties: de Prefect, de Algemene Raad en de Raad van de Prefectuur.

Het archief beslaat de periode 1795-1800 en bestaat uit 289 registers en uit losse stukken, samengevoegd in een 700-tal portefeuilles. Tussen deze documenten kunnen heel wat landbouwgerelateerde archiefstukken teruggevonden worden. Het betreft hoofdzakelijk, doch niet uitsluitend, informatie over grondbelasting en het beheer van domeinen (verkoop, overdracht van eigendomstitels, verhuur en registraties, enz.). De documenten aangaande grondbelastingen zijn verspreid over de archieven van verschillende bureau's.

Maar ook onder het Bureau van de Commissaris bevinden zich 21 nummers over landbouw. Ze betreffen onder meer briefwisseling met de Minister van Binnenlandse Zaken over graanpolitiek en mercurialen; graanvoorraden en gemiddelde oogst; mercurialen te Brussel, Leuven, Merchtem, Nijvel, Tienen, Ukkel en Waver; moeilijkheden met de paardentelling in Meldert en Blanden; circulaires en antwoorden van kantons over de toestand van landbouwerswoningen; briefwisseling over vernietiging van rupsen; tien nummers over de opvoeding van hoornvee in Boutersem, Eigenbrakel, Genepiën, Haacht, Leuven, Londerzeel, Tienen, Vilvoorde en Zoutleeuw.

Het archief van de sectie 'landbouw en nijverheid' is eveneens behoorlijk uitgebreid. Het deel landbouw omvat 198 nummers, onderverdeeld in 16 onderwerpen:

- besluiten, instructies, algemene briefwisseling;
- organisatie en uitwerking van landbouwtellingen;
- mercurialen en markten;
- verboden op brouwen van bier en stoken van jenever;
- veeteelt: door te voeren verbeteringen, opeisingen van hoornvee voor het leger, verkoop van afgekeurde paarden, enz.;
- briefwisseling en instructies over te nemen maatregelen tegen veepest;
- duiventillen;
- jacht (opening jachtseizoen en verplichting tot het uitroeien van wolven);
- bebossing;
- vergoeding voor geleverde diensten en materiaal;
- gemene weiden;
- de vleeshal te Brussel;
- verplichte prestaties en belastingen;
- personeel;
- geschillen;
- briefwisseling rond de oprichting van de Société d'Agriculture.

A.1.3 Dijleprefectuur

De uitgebreide archieven van de Dijleprefectuur (1796-1814), die de administratieve leiding had over het Dijledepartement, zijn eveneens bewaard, maar weinig interessant voor landbouwonderzoek. Buiten het beheer van Nationale Domeinen behandelen ze vooral aspecten in verband met het leger, belastingen, burgerlijke stand, verkiezingen, onderwijs, eredienst en het metrisch stelsel. Heel wat stukken betreffen ook de aangiften van brouwerijen en distilleerderijen. De bestanden van de Dijle-prefectuur worden ontsloten door:

R. De Bock-Doehaerd en H. Nelis, *Inventaires des registres de la Préfecture de la Dyle (1796-1814) et des archives du Bureau du triage des titres*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de recherche à tirage limité 60).

H. Nelis, herzien door/revu par L. Van Meerbeeck, *Dijleprefectuur. Inventaris op steekkaarten. Préfecture de la Dyle. Inventaire sur fiches*, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Toegangen in beperkte oplage 29)

A.2 *Periode van het Koninkrijk der Nederlanden*

A.2.1 Provinciaal Bestuur van Brabant - Reeks A

De archiefreeks A van het Brabantse provinciebestuur bevat documenten die dateren van de periode van het Koninkrijk der Nederlanden. Sommigen gaan zelfs terug tot de Franse periode. Veel interessant landbouwmateriaal bevatten ze evenwel niet. De Provinciale Griffie bewaart een aantal stukken over het beheer van domeinen en bossen, evenals de Eerste Divisie. Dat archief van de Eerste Divisie bevat tevens twee nummers over weiderechten (1806-1831) en één over aanplantingen en ontginningen (1817-1822). Tussen enkele aanvullende documenten kunnen nog twee nummers worden teruggevonden over een 'Enquête sur l'Agriculture et le Commerce, 1826-1830' en een 'Enquête sur le Prix du Pain et des Grains, 1827'.

R. De Bock-Doehaerd en M.-R. Thielemans, *Provinciaal Bestuur Brabant. Reeks A. Gouvernement provincial du Brabant. Série A*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Toegangen in beperkte oplage 4).

A.3 *Belgische periode*

Het archief van het provinciebestuur Brabant vanaf de Belgische periode is erg uitgebreid en omvat verschillende bestanden. De verschillende reeksen die door de provincie zelf gevormd zijn, vormden het uitgangspunt van classificatie en ontsluiting in het Rijksarchief. In volgend overzicht werd deze onderverdeling aangehouden. Alleen die reeksen die nuttige informatie verschaffen, worden vermeld. Er zijn er uiteraard meer. Bovendien blijven een aantal reeksen, voornamelijk met betrekking tot studie-beurzen en controle op gemeenten en OCMW's, ongeïventariseerd.

A.3.1 Provinciaal Bestuur van Brabant - Kabinet van de Gouverneur

Dit beperkte archief (1846-1944) werd neergelegd in 1988. De naam kabinetsarchief is enigszins misleidend omdat het bestand niet al het archief van het Kabinet bevat. Reeksen E en K en het Dossier Burgemeesters bevatten ook kabinetsarchief [zie]. Dit bestand bevat 5 reeksen: politieke zaken; publieke plechtigheden en protocol; gedrukt archief; en varia. Slechts drie nummers vertellen iets over de Brabantse landbouwgeschiedenis: een document over de melkstaking van het Boerenfront in Rotselaar van 4-8 juli 1938; een brief van de minister van Binnenlandse Zaken Charles Rogier van 1 september 1848 en een antwoord van 5 september 1848 over de behandeling van landbouwgerelateerde zaken; en een rapport van de Société Royale d'Agriculture et d'Horticulture van Leuven aan Charles Rogier, met een brief van de minister aan de gouverneur van Brabant, 12 januari-27 februari 1851.

G. Maréchal, *Provinciaal bestuur van Brabant. Kabinet van de gouverneur (1846-1944). Overdrachtslijst. Gouvernement provincial du Brabant. Cabinet du gouverneur (1846-1944). Bordereau de versement*, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Toegangen in beperkte oplage - Instruments de recherche à tirage limité 50)

A.3.2 Provinciebestuur Brabant - Reeks, O: gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen

De origineel gedeponeerde reeks 'gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen' (1819-1954) stond bekend als 'Reeks O'. Deze inventaris brengt echter alle dossiers in verband met gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen samen, ook uit andere reeksen. Buiten documenten over de voedingsverwerkende nijverheid leert dit bestand weinig over landbouw. Af en toe komen landbouwbezigheden toch aan bod. Zo zijn er bijvoorbeeld documenten te vinden met betrekking tot de activiteiten van een champignonkwekerij te Anderlecht en van enkele boeren die een vergunning aanvragen voor het plaatsen van (stoom)motoren, zoals twee landbouwers uit Brussel en een uit Leuven.

M.-T. Polart, *Provinciaal Bestuur Brabant. Gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen, 1819-1954. Gouvernement provincial de Brabant. Établissements dangereux, insalubres ou incommodes, 1819-1954*, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Toegangen in beperkte oplage - Instruments de recherche à tirage limité 17).

A.3.3 Provinciebestuur Brabant - Reeks D

De hier geïnventariseerde bescheiden werden neergelegd in 1933 en 1938 en dragen samen de naam reeks 'D'. Ze dateren uit de periode vanaf begin 19de eeuw tot 1936, maar behandelen vooral de periode vanaf 1900. Sommige series zijn vrij volledig, andere helemaal niet. Ze belichten de brede waaier aan activiteiten waar de provincie voor bevoegd was. De bescheiden van dit bestand zijn vooral belangrijk voor lokale geschiedenis, onder meer over politiek personeel, onderwijs en onderwijsgebouwen, erediens, gemeentebestuur en sociale instellingen. Soms komt echter ook landbouw aan bod. De archieven van de afdeling A bevatten een aantal dossiers over oorlogsschade opgelopen door de landbouw uit 1919, een tiental dossiers van de Burelen van Weldadigheid inzake administratief toezicht op verpachtingen en stukken over de oprichting en het beheer van de provinciale schoolboerderij te Waterloo (1911-1927).

De sectie 'landbouw' heeft in de archieven van afdeling B vier nummers nagelaten: dossiers over achtergelaten paarden, vee en materieel door de Duitse bezetter en export van paarden naar Duitsland tijdens de Eerste Wereldoorlog; documenten over internationale landbouwcongressen (1898-1919); dossiers inzake toekenning van stu-

diebeurzen aan land- en tuinbouwscholen (1904-1918); en algemene voorschriften voor de verkoop van bossen (1809-1943). Afdeling D, tenslotte, herbergt een beperkt aantal archiefstukken van twee landbouwscholen: de lagere landbouwberoepsafdeling in Bevekom (1911) en de vrije tuinbouwschool van Waterloo (1912-1913).

G. Maréchal, *Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938, begin 19de eeuw-1936 (vnl. eerste derde 20ste eeuw)*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Toegangen in beperkte oplage 27).

A.3.4 Provinciebestuur Brabant - Reeks E

Reeks E bevat een aantal documenten van verschillende beperkte neerleggingen van het kabinet van de gouverneur, de griffie, de divisies 1 tot en met 6, en de technische dienst. Het enige landbouwgerelateerde document is een nummer over 'Agriculture. Dispositions générales'.

A. Cosemans en R. Doehaerd, *Provinciaal Bestuur Brabant. Reeks E Gouvernement provincial du Brabant. Série E.*, Brussel, 2001 (Algemeen Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Toegangen in beperkte oplage 41).

A.3.5 Provinciebestuur Brabant - Reeks G (Tihon 2)

Deze reeks bevat archief over het kabinet van de gouverneur, de algemene dienst, de eerste tot en met de zesde divisie, de technische dienst van wegen, de technische dienst der gebouwen en de provinciale commissie van pensioenen. Onder de tweede divisie valt landbouw, waarvoor een aantal documenten bewaard zijn gebleven. Het gaat in totaal om 18 nummers over subsidies voor de verzekering tegen veesterfte (1908-1911), verbetering van paardenrassen (1906-1910), verbetering van veerassen (1901-1909), hondenrassen (1907-1914), veepest (1906-1915) en jacht (1890-1913).

C. Tihon, *Provinciaal Bestuur Brabant. Archief neergelegd in 1921-1923. 'Tihon 2'. Gouvernement provincial du Brabant. Archives déposées en 1921-1923. 'Tihon 2'*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de recherche à tirage limité 48).

A.3.6 Provinciebestuur Brabant - Reeks K (Burgemeesters)

Dit bestand bevat voornamelijk dossiers met betrekking tot de benoeming van burgemeesters. Het stamt uit de Tweede Wereldoorlog en is vanuit onze invalshoek weinig interessant, op twee nummers na: de levering van landbouwproducten als granen, vee en aardappelen in 1942-1943; en de bescherming van oogsten van 1941 tot 1943.

Provinciebestuur Brabant. 'Burgemeesters'. 'K'. Archief neergelegd in 1967. Gouvernement provincial de Brabant. Archives déposées en 1967, 'Bourgmestres' 'K', Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Toegangen in beperkte oplage 46)

A.3.7 Provinciebestuur Brabant - Dossier Burgemeesters

Het betreft hier een recentere neerlegging met gelijkaardige documenten als Reeks K. Landbouw komt hier echter niet aan bod.

G. Maréchal, Provinciebestuur Brabant. Gouvernement provincial du Brabant. Dossiers burgemeesters (Kabinetsarchief) 1920-1994, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Toegangen in beperkte oplage - Instruments de recherche à tirage limité 28)

A.3.8 Provinciebestuur Brabant - Reeksen L en M

De reeks 'M' bestaat uit registers die uit de reeks F (Tihon 1) zijn gehaald om een afzonderlijk bestand te vormen. Ze omvat onder andere een catalogus van de bibliotheek, met onder meer uiteenzettingen over ontginningen, bebossingen en beheer van bossen, watering en polders, drainage, meststoffen, enz. uit het einde van de 19de eeuw. Voor de rest verstrekken de registers geen informatie over landbouw.

G. Maréchal, Provinciebestuur van Brabant. Reeksen L en M, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Toegangen in beperkte oplage 62).

A.3.9 Provinciebestuur Brabant - Administratief toezicht op het verhandelen van onroerende goederen

Dit archief dat de periode 1855-1981 beslaat, werd in 1984 ongeschoond en zonder overdrachtslijst overgedragen aan het Rijksarchief. Het vormt de neerslag van het administratief toezicht op de aankoop, verkoop (vervreemding) en ruil van onroerende goederen door gemeenten, commissies van openbare onderstand en kerkfabrieken. Gemeenteraadsbesluiten inzake de verwerving van onroerende goederen waren onderworpen aan het advies van de Bestendige Deputatie en aan de goedkeuring van de koning. Het gemeenteraadsbesluit bevat onder meer motieven voor de voorgestelde verwerving, de middelen die de uitgave zouden bestrijden, antwoorden van de administratie op eventuele klachten, een PV van expertise, een uittreksel uit de kadastrale legger, een situatieschets, een PV van het onderzoek de commodo et incommodo en een attest van de hypotheekbewaarder.

Het archief herbergt stukken over verkoop van onroerende goederen door gemeenten (1906-1977), commissies van openbare onderstand (1878-1977), kerkfabrieken en gelijkaardige organisaties (1859-1981) en over de aankoop ervan door gemeenten (1909-1978), commissies van openbare onderstand (1855-1977) en kerkfabrieken en gelijkaardige organisaties (1862-1982).

G. Maréchal, *Archief van het provinciebestuur van Brabant. Administratief toezicht op het verhandelen van onroerende goederen (1855-1981)*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest 62, Toegangen in beperkte oplage 5).

A.3.10 Provinciebestuur Brabant - Gemeenten en commissies van openbare onderstand

Slechts een deel van de archieven met betrekking op gemeenten en weldadigheidsinstellingen werd summier geïnventariseerd. Het gaat om begrotingen en rekeningen. Landbouw komt mogelijk af en toe aan bod.

G. Maréchal (eindredactie/responsable de la rédaction), *Provinciebestuur Brabant. Gouvernement provincial du Brabant. Gemeenten en commissies van openbare onderstand. Begrotingen (1960-1969) en rekeningen (1957-1966). Communes et commissions d'assistance publique. Budgets (1960-1969) et comptes (1957-1966)*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Toegangen in beperkte oplage - Instruments de recherche à tirage limité 22).

B Buitendiensten van overheidsinstellingen

De Administratie der Registratie en Domeinen liet archief na van de gedecentraliseerde kantoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er bestaat een voorlopige inventaris van dit bestand in vier delen. Ter plaatse is ook een onuitgegeven overzichtslijst raadpleegbaar.

L. Van Meerbeeck, *Administration de l'Enregistrement et des Domaines. Première partie (nos. 1-916) (1793-1868)*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de Recherche à Tirage limité 53).

A. Notebaert, *Administration de l'Enregistrement et des Domaines. Deuxième partie. Brabant (nos. 917-4341)*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de Recherche à Tirage limité 13).

A. Notebaert, *Administration de l'Enregistrement et des Domaines. Troisième partie. Brabant (nos. 4341-8339)*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de Recherche à Tirage limité 14).

A. Notebaert, *Administration de l'Enregistrement et des Domaines. Quatrième partie. Brabant (nos. 8340-12016)*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de Recherche à Tirage limité 15).

Het archief van Waters en Bossen werd alleen voor de Franse en Periode van het Koninkrijk der Nederlanden geïnventariseerd. Daarnaast bestaat er een beperkt bestand van het Regionaal Bestuur Brabant, dat in 1964 werd neergelegd en voorzien is van een summie overdrachtslijst.

L. Van Meerbeeck, *Eaux et Forêts (régimes français et hollandais). Vénérie (régime hollandais). Inventaire*, Brussel, 1993 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Instruments de Recherche à Tirage limité 149).

Van het Brabantse kadaster bleef alleen archief tot 1865 bewaard:

A. Grunzweig en A. Notebaert, *Inventaire des archives du cadastre du Brabant avant 1865*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Inventaires 9).

C Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Anderlecht bewaart statische gemeentearchieven uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ook het provinciearchief van Brabant bevat informatie over de gemeenten [zie p. 194]. Veel archieven bevinden zich echter nog in de gemeenten zelf. De gemeente- en OCMW-archieven in achttien gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden in 1990 en 1991 door het Rijksarchief geïnspecteerd. Alleen de stad Brussel zelf werd niet bezocht door de inspecteurs, omdat ze zelf over een professionele archiefdienst beschikt. De neerslag van deze inspecties kan teruggevonden worden in:

R. Laurent, *Inspection des archives des communes et des CPAS de l'agglomération Bruxelloise*, Brussel, 1992 (Archives de l'État Région de Bruxelles-Capitale, Miscellanea Archivistica Studia 21).

1.C Archief Koninklijk Paleis

Adres: Hertogsstraat 2, 1000 Brussel
Tel: 02/551.20.20
Fax: 02/512.56.85
E-mail: CAP@kppr.be
Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d1.htm

In het Archief van het Koninklijk Paleis worden de archieven bewaard die gevormd zijn door de Departementen en Diensten van het Paleis of door leden van de Koninklijke Familie. Naast archiefbestanden bewaart het Archief van het Koninklijk Paleis ook een verzameling Kaarten, Plattegronden en Tekeningen, een fotoverzameling en een bibliotheek.

Het voor deze gids belangrijke archief dat wordt bewaard door het Archief van het Koninklijk Paleis, bestaat in hoofdzaak uit briefwisseling met (voorlopers van) het Ministerie van Landbouw. Er kunnen echter ook heel wat stukken over Congo en andere uiteenlopende zaken worden teruggevonden.

A *Periode Leopold II*

A.1 *Kabinet van de koning*

Dit bestand bevat briefwisseling met het de minister van Landbouw en Openbare Werken Auguste Beernaert uit 1884. Verdere briefwisseling met het Ministerie stamt uit 1888-1908. Daarnaast bleef een brief bewaard van baron Charles Liebrechts aan de koning met daarin een nota (1890) van commandant F.Vandevelde over de landbouw in Congo.

Cabinet de Roi Leopold II. Inventaire des Archives.

G. Janssens, *Archief van het kabinet van de koning. Regering van koning Leopold II, 1865-1909. Ordeningsplan*, Brussel, 2004 (pro manuscripto).

B *Periode Albert I*

B.1 *Kabinet van de koning*

Dit bestand bestaat uit twee delen. Een eerste deel beslaat de jaren 1909-1914 en 1919-1934 en bevat correspondentie van landbouwminister Van Dievoet met de koning (1931-1932).

Het tweede deel bevat informatie uit de oorlogsjaren. Hierin is meer landbouwgerelateerd materiaal te vinden. Een deelbestand in verband met relaties met het Ministerie van Landbouw en Openbare Werken bevat, naast publicaties over het herstel van België, brieven en notities van Joris Helleputte, A. Bultinck, Harry Jungbluth, Paul Segers e.a. over ravitaillering en de uitvoer van Belgische landbouwproducten naar de Verenigde Staten. Een ander deelbestand bevat briefwisseling (1917-1918), statistische rapporten (1917-1918), memoranda in verband met het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (zie p. 23). Tevens vindt men er diverse documenten van dit comité met betrekking tot buitenlandse hulp aan België in terug.

G. Janssens, *Inventaire des archives du Cabinet du Roi. Règne Albert I, Période 1914-1918*, Bruxelles, 2006.

G. Janssens, *Inventaire des archives du Cabinet du Roi. Règne Albert I, Période 1909-1914 et 1919-1934*, Bruxelles, 2006 (Pro manuscripto).

B.2 *Secretariaat van de koning*

Het archief van het Secretariaat van de Koning bevat algemene stukken betreffende landbouwaangelegenheden (1919-1924) en omtrent de landbouw in Belgisch-Congo (1920-1924). Daarnaast bevat het archief materiaal over een audiëntie, door de koning verleend aan vertegenwoordigers van landbouworganisaties op 5 december 1922 (1922-1923), een project van Max Léo Gérard voor een 'Conférence Nationale de la Production Agricole' (1923), briefwisseling in verband met de 'Commission Nationale de la Production Agricole' (1923-1924), rapporten en aanbevelingen van deze commissie (1923) en pv's van haar sectievergaderingen (1923), stukken betreffende het spaarwezen bij landbouwers (1921-1924), de officiële landbouwvertegenwoordiging (1922-1924), de Belgische behoefte aan landbouwproducten (1921-1922), wederopbouw van verwoeste gewesten, een gift van £700 aan de landbouwers van de verwoeste gewesten door A. Morris en B. Yates en een werkbezoek van de koning op 8 november 1923 aan landbouwbedrijven in Beersel, Plancenoit en Hoeilaart.

G. Janssens, *Archief van het koninklijk paleis. Inventaris van het Archief van het secretariaat van koning Albert I (Max-Léo Gerard), 1919-1924*, Brussel, 2006 (pro manuscripto).

C *Periode Leopold III*

C.1 *Kabinet van de koning*

Dit bestand bevat briefwisseling met het Ministerie van Landbouw (1933-1940). Het bevat tevens een deelbestand over landbouwgewassen in Belgisch-Congo. Dit deelbestand omvat onder andere: stukken over de 'Régie des Plantations de la Colonie et Organisation du Service Agricole' (1926-1933), onderzoeken en de Botanische tuin (1927-1934), de 'Société Anonyme de Cultures du Congo Belge' (1931-1933), INEAC (1933-1940), een rapport van Jean Lebrun over een botanische reis in het Kivu-district (1935), van P.J. Cramer over de ontwikkeling van landbouwgewassen in Belgisch-Congo en een rapport over de plantages van de 'Société Forestière et Commerciale du Congo Belge' (1914).

Het deelbestand van G.d'Aspremont bevat documenten over de voedingssituatie in België in 1942-1944.

Cabinet du Roi . Rélevé des Archives.

G. Janssens, *Archief van het kabinet van koning Leopold III. Supplement*, Brussel, 2005 (pro manuscripto).

C.2 Secretariaat van de Koning

Dit bestand bevat diverse stukken betreffende Winterhulp (1940-1941): foto's; uitnodigingen; giften; publicaties; stukken over de werking, enz.

G. Janssens, *Inventaris van de secretaris van Leopold III (Robert Capelle 1934-1944)*, Brussel, 2005 (aan te vullen werkexemplaar, pro manuscripto).

1.D Rijksarchief Antwerpen

Adres: Door Verstraeteplein 5, 2018 Antwerpen

Tel: 03/236.73.00

Fax: 03/236.73.00

E-mail: rijksarchief.antwerpen@arch.be

Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

Het Rijksarchief Antwerpen bewaart archieven van instellingen en personen uit de provincie Antwerpen. Heel wat hedendaags archief werd evenwel overgebracht naar het Rijksarchief Beveren. Dat is onder meer het geval voor het archief van de arrondissementscommissariaten van Turnhout en Mechelen en voor het archief van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité van de provincie Antwerpen (1915-1920). Ook de archieven van buitendiensten van overheidsinstellingen (Waters en Bossen, Registratie en Domeinen en het Kadaster) kunnen in Beveren worden teruggevonden.

E. Houtman, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief Antwerpen*, Brussel, 2006, (Rijksarchief Antwerpen, Gidsen) (3 dln.) (te verschijnen).

A Provincie Antwerpen en voorgangers

In het Rijksarchief Antwerpen wordt het volledige provinciearchief bewaard tot en met 1860. Op dit ogenblik wordt ook archief voor de periode 1861-1914 overgedragen door de provincie. Deze voorlopig niet geïntariseerde bestanden bestaan vooral uit registers van rekeningen en begrotingen van gemeenten en OCMW's. Het archief tot 1860 werd onderverdeeld in de blokken A tot M.

Blok A bevat stukken over de Franse periode, maar ook in de andere archiefblokken kunnen documenten uit deze periode worden teruggevonden. Voor blok A bestaat een heruitgegeven inventaris van rond 1900:

H. Jacobs, *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Inventaris der archieven van het Provinciaal Bestuur van Antwerpen II-IV (1794-1814). Aangevulde uitgave*, Brussel, 1999 (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 19).

Over landbouw zijn in blok A weinig bestanden bewaard gebleven, al bevinden er zich wel heel wat stukken over het Bestuur der Registratie en Domeinen (verkoop, huurpachten, veilingen, émigrés, geestelijke goederen, enz.) en over het opstellen van een kadaster in het Departement van de Twee Neten. Onder de hoofding Eredienst bevinden zich stukken over de afschaffing van geestelijke genootschappen en hun goederen en inkomsten. De talrijke bescheiden over de Boerenkrijg (volksopstand van het jaar VII) bevatten geen stukken over landbouw.

In blok B tot en met blok M zitten meer landbouwgerelateerde stukken. Het meest van belang is blok K, waarin een afzonderlijk deel over landbouw voorkomt. Voor deze blokken werd enkele jaren geleden een inventaris uitgegeven.

E. Houtman en H. Coppens, *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Beknopte plaatsingslijsten van de blokken B tot M (ca. 1794-1860)*, Brussel, 1999 (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 20).

In blokken B en C bevinden zich documenten over verkopen en schattingen van Nationale Goederen en over domeinen en grondbelastingen tijdens de Franse periode. Onder de diverse onderwerpen van blok C vallen lijsten van jachtvergunningen (1860-1863), stamboeken van runderen en stieren (1849-1850) en verslagen van de Provinciale Landbouwcommissie (1851-1859). Blok F bevat documenten over politie en openbare gezondheid, waaronder stukken over de jacht (1795-1895) en het slachten van dieren (1863). De verhuringen, ruilen, werken, aan- en verkopen van onroerende goederen van instellingen voor sociale zorg (1795-1862) komen aan bod in blok H. In blok J kunnen stukken over de landbouw in bedelaarsgestichten (1824-1847) worden teruggevonden en opnieuw over Nationale Domeinen (1802-1860) en het kadaster (1807-1863). In het deel Landbouw van blok K zitten onder meer bestanden over:

- reglementen, ontwerpen, onderrichtingen en verordeningen (1797-1854);
- landbouwgenootschappen en omschrijvingen van landbouwdistricten (1844-1863);
- landbouwcommissie (1815-1856);
- landbouwfonds (1823-1863);
- prijskampen (1849-1854) en tentoonstellingen (1847-1860);
- statistieken (1793-1866);
- verschillende gewassen: suikerbieten, aardappelen en appelen (1846-1854), meekrap (1818-1848), granen en zaden (1839-1862);
- bijenteelt (1826);
- oogsten (1798-1853);
- mercurialen (1783-1860);
- paarden (1799-1865), runderen (1800-1853), schapen en varkens (1798-1834 en 1852);
- veeartsenij (1800-1868) en veeziekten (1795-1858);

- verdelging van wolven (1795-1807), konijnen (1853-1859) en rupsen en insecten (1795-1862);
- hoefsmederij (1850-1864);
- tuin- en landbouwscholen (1820-1862).

Blok L herbergt ten slotte bestanden van wateringingen (oprichtingen en reglementen, 1847-1865) en polders: werken (1797-1860), comptabiliteit (1795-1858), algemene zaken (1794-1864), overstromingen (1798-1853), betwistingen (1798-1859) en diverse onderwerpen (1798-1859).

Uit het blok J van het departements- en provinciearchief werd een apart bestand gelicht dat voor de periode 1798-1863 ongeveer 3.300 dossiers bevat over steunaanvragen en financiële tussenkomsten na rampen. Dit bestand wordt ontsloten door volgende inventaris:

G. Ceurvels, *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Blok J nrs. 5-16. Stukken betreffende de hulpverlening bij calamiteiten 1798/1799 (jaar VII) - 1863. Inventaris en nadere toegangen*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 22).

Daarin bevinden zich stukken over storm- en hagelschade, hoevebranden, overstromingen, schade door bezettingslegers, door artillerie vernietigde oogsten, door het leger opgeëiste paarden, veesterfte, vorstschade, enz.

Een uitgebreide, vierdelige inventaris ontsluit het 19de-eeuwse bestand 'vergunningaanvragen voor bouwwerken langs rijks- en provinciewegen'. Dit archief kan interessant zijn, omdat het documenten bevat over het bouwen en verbouwen van boerderijen en landbouwerswoningen die langs de rijks- en provinciewegen liggen.

D. Kennivé en M. Schilders, *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Blok K nrs. 127-158 en blok N nrs. 152-228. Vergunningsaanvragen voor bouwwerken langs rijks- en provinciewegen (1799/1800), 1814-1897. Indices op aanvragers en op plaatsnamen*, Brussel, 2001, 4 dln. (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 23).

B Personen en families

In het Rijksarchief Antwerpen werd relatief weinig archief gedeponereerd van families die veel gronden en landbouwexploitaties bezaten. Toch kunnen een aantal interessante bestanden worden vermeld.

B.1 Families Blommaert, Verachter, van Beynstorp-van Tongeren en van Honsem

De meeste stukken uit dit bestand dateren van vóór 1795. Toch bevindt er zich ook materiaal in verband met landbouw in de 19de eeuw in de Antwerpse polders. Het gaat om allerhande stukken (rekeningen, belastingslijsten, enz.) omtrent het verhuren en het overerven van alle onroerend goed in bezit van een bepaald familielid (waaronder landbouwgrond). Daarnaast bevat het archief huurcontracten van zaailanden (1801), gronden (1783-1802) en hoeves (1837-1863) en bescheiden (contracten, akten, briefwisseling, schattingen, pachtvereenkomsten, enz.) in verband met het verwerven en exploiteren van landgoederen, hoeves en stukken grond (1744-1811 en 1812-1866). Ook zijn er stukken omtrent de verhuur van paarden (1812-1863) en een geschil in verband met weiden (1861-1870). Vermeldenswaard is tenslotte een cijnsboekje met beschrijving van percelen, namen van opeenvolgende eigenaars en jaarlijkse cijns (1730-1816).

K. Van Honacker, *Het archief van de families Blommaert, Verachter, van Beynstorp-van Tongeren en van Honsem (met archief van N. en J.-B. vander Steene) (1473-1871)*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Antwerpen, inventarissen, 57).

B.2 Familie Ullens de Schooten

Ook dit archief bevat vooral bescheiden uit Ancien Régime, maar sommige informatie loopt door tot in de 19de eeuw. Zo zijn er stukken te vinden over cijnzen en pachten en de verkoop van (landbouw)gronden. Er bestaat ook een lijst van de kaarten en plannen bewaard in dit archief. Het bestand wordt ontsloten door een onuitgegeven inventaris:

F. Maes, *Inventaris familie archief Ullens de Schooten* (onuitgegeven).

B.3 Archief van de familie Cogels

Het archief (17^e-19^e eeuw), dat eveneens ontsloten is door een onuitgegeven inventaris, bevinden zich plannen, verkoopsaffiches van domeinen, dossiers over kadastrale perequatie, kadastrale leggers, enz.

N., *Inventaris van het Archief van de familie Cogels* (onuitgegeven).

B.4 *Familie Caters de Bosschaert*

Het niet ontsloten bestand van Caters de Bosschaert (20^e eeuw) bevat rekeningen van verpachte boerderijen en stukken in verband met de Antwerpse polders.

B.5 *Familie Legrelle*

Hierin kan een belangrijk deelbestand over het beheer van de onroerende goederen (1748-1843) worden teruggevonden:

K. Van Honacker, *Het archief van Adriaan Janssens en de familie Legrelle met inbegrip van de archieven van de katoendrukkerij van Dambrugge en de suikerraffinaderij Huysmans & Cie.*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Antwerpen, Inventarissen 28).

C *Polders en Wateringen*

Het Rijksarchief Antwerpen beheert verschillende Polder- en Wateringarchieven.

Polders en Wateringen behoren tot de oudste publiekrechtelijke instellingen van België. Ze gaan wellicht terug tot de 11de eeuw, maar bestaan tot op vandaag. Polders hebben als taak het in stand houden, droogleggen en bevoeien van ingedijkte gronden die op de zee en aan het getij onderhevige waterlopen werden heroverd. Uiteraard werden deze instellingen alleen in kustgebieden en rond aan het getij onderhevige rivieren opgericht. In België is dat aan de Noordzee (West-Vlaanderen) en langs de Schelde (Oost-Vlaanderen en Antwerpen). Wateringen werden opgericht om een voor landbouw en hygiëne gunstige bewatering te bekomen buiten de poldergebieden en ze tegen wateroverlast te beschermen. Zie ook:

P. Van den Eeckhout, 'De gemeenten en lokale openbare instellingen' in P. Van den Eeckhout en G. Vanthemsche (red.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19de-20ste eeuw*, Brussel, 1999, 115-118.

E. Huys en M. Vandermaesen, *Polders en Wateringen in maritiem Vlaanderen*, Brussel, 2000 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 123).

E. Huys en M. Vandermaesen (red.), *Polders en Wateringen. Studiedag georganiseerd te Damme op 19 mei 2000*, Brussel, 2001 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 139).

In Antwerpen bevinden zich verschillende geïnventariseerde bestanden. Het archief van de polder van Battenbroek werd ondertussen reeds overgebracht naar het Stadsarchief Mechelen, dat van de polder van de Koebeemden bleef wel in Antwerpen bewaard.

A. Jamees, *Inventaris van het archief van de polder van Lillo, Stabroek, Berendrecht en Zandvliet*, Brussel, 1957 (Rijksarchief Antwerpen, Inventarissen 2).

A. Jamees, *Inventaris van het archief van de polders van Muisbroek en Ettenhoven*, Brussel, 1974 (Rijksarchief Antwerpen, Inventarissen 15).

G. Asaert, *Inventaris van het archief van de polder van Hoboken. Met bijlage: archief van de Kielpolder*, Brussel, 1993 (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 3).

K. Van Damme, *Inventaris van het archief van de polder van Battenbroek. Supplement (52-203). Met bijlage: archief van de polder de Koebeemden*, Brussel, 1993 (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 12).

G. Asaert, *Inventarissen van de archieven van de Kauwenstijnse Dijk, van de polders van Oorderen en van de polders van Ordam, Muisbroek en Ettenhoven*, Brussel, 1995 (Rijksarchief Antwerpen, Toegangen in beperkte oplage 14-16).

G. Asaert m.m.v. A. Jamees, *Archief van de polder van Oosterweel, cum annexis*, Brussel, 1995 (Rijksarchief Antwerpen, Inventarissen 27).

Daarnaast bestaan er nog beperkte onuitgegeven inventarissen van de Ferdinanduspolder (Antwerpen en omstreken), Ruisbroek, Weert, Generale Dijkagie, Oudenbroekpolder, Eikenbroek en Polder van 't Zand, alle in Hingene gelegen.

D Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Antwerpen bewaart statische gemeentearchieven uit de provincie Antwerpen. Voor de Antwerpse gemeente- en OCMW-archieven in het bezit van de gemeenten zelf, bestaan twee inspectieverslagen:

G. Asaert, *Het gemeente- en OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Antwerpen: inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 48).

E. Houtman, *Het gemeente- en OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Turnhout: inspectierapport*, Brussel, 1995 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 77).

E Kaarten en plannen

Voor kaarten en plannen, bewaard in het Antwerpse Rijksarchief, kunnen ter plaatse vijf onuitgegeven inventarissen worden doorgenomen:

A. Bousse, *Rijksarchief Antwerpen. Inventaris van de verzameling kaarten en plans*, Antwerpen, 1962 (onuitgegeven).

Inventaris van de kadastrale kaarten en plannen (onuitgegeven).

Inventaris van de Schelde- en havenkaarten (onuitgegeven).

Lijsten van kaarten en plattegronden uit diverse bestanden (onuitgegeven).

Overzichtskaart van der Maelen (onuitgegeven).

1.E Rijksarchief Beveren

Adres: Kruibekesteeweg 39/1, 9120 Beveren-Waas

Tel: 03/750.29.77

Fax: 03/750.29.70

E-mail: rijksarchief.beveren@arch.be

Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

Het Rijksarchief Beveren werd opgericht in 1964 als bewaarplaats voor de archieven van het gerechtelijk arrondissement Dendermonde en als hulpdepot voor hedendaags archief afkomstig van Rijksarchieven uit de Vlaamse provincies. In Beveren berust dus niet enkel archiefmateriaal uit het grondgebied van de huidige provincie Oost-Vlaanderen. Het arrondissementsarchief van Dendermonde omvat voor de hedendaagse periode archieven van lokale instellingen (gemeenten, polders, OCMW's), kerkelijke instellingen, personen, families, verenigingen en diverse verzamelingen. Verder worden verschillende publiek- en privaatrechtelijke hedendaagse archieven bijgehouden voor andere Vlaamse Rijksarchieven. De belangrijkste publiekrechtelijke archiefvormers zijn hoven en rechtbanken, buitendiensten van de federale overheid en het Vlaamse Gewest en Gemeenschap en Kamers van Koophandel. Ook het Oost-Vlaamse provinciearchief (ca. 1870-1900) en het archief van verschillende arrondissementscommissariaten wordt er bewaard. Privaatrechtelijk kunnen de talloze bedrijfsarchieven en de bestanden van de provinciale en plaatselijke comités van Winterhulp worden vermeld.

A *Provincie Oost-Vlaanderen en voorgangers*

Wat het Oost-Vlaamse provinciearchief betreft, bewaart de provincie stukken jonger dan 100 jaar in principe zelf en worden in het Rijksarchief Gent de archieven tot en met 1870 bewaard. Het provinciearchief in Beveren omvat dus grotendeels de periode 1870-1900. Toch kunnen in Beveren ook stukken uit de periode voor 1870 en na 1900 teruggevonden worden, omdat ze door de provincie wegens plaatsgebrek niet kunnen worden bijgehouden of om bepaalde reeksen niet te splitsen. De hierna vermelde documenten werden teruggevonden op fiches in het Rijksarchief Beveren en zouden zich daar ook moeten bevinden.

De Oost-Vlaamse provinciearchieven bevatten een aantal interessante bestanden voor landbouwgeschiedenis. Zo kunnen onder 'Verkeer en Vervoer' stukken worden teruggevonden over Polders en Wateringen (1808-1865). Het gaat om een beperkt aantal documenten in verband met klachten, afwateringsproblemen en de inrichting van een nieuwe watering. Het deelbestand 'Provinciaal Bestuur' bevat documenten van de bevoorradingscommissies uit de beide Wereldoorlogen. Tussen de archieven van 1917-1921 zitten vooral inspectieverslagen, die van 1940-1944 handelen grotendeels over Winterhulp. Een heel belangrijk deelbestand is Onderwijs, waarin zich een groot aantal stukken in verband met landbouwonderwijs bevinden: het tuinbouwonderwijs te Gentbrugge (reglementen en organisatie, studiebeurzen, subsidies, benoemingen en bezoldigingen, inrichten van leergangen over kweken en snoeien van fruitbomen, rekeningen en begrotingen, 1851-1865), een school voor landbouw en sierteelt (beurzen, 1856), gratis cursussen in hoefsmederij (1853-1860), landbouwhogescholen in de provincie (1858), de provinciale middelbare landbouwschool te Gent (vraagboeken en registers van briefwisseling, 1920-1935), de provinciale landbouwschool te Wetteren (plannen, boekhoudkundige documenten, schooluitstappen, leveringsnota's voor de verkoop van zuivelproducten, enz.; 1922-1938), tijdelijke leergangen in landbouwhuishoudonderwijs (1933-1935), examens, programma's en leergangen van het provinciale land- en tuinbouwonderwijs (1931-1937), enz.

In het provinciearchief bevindt zich ook een verzameling Landbouw, die onder meer stukken bevat over landbouwwerktuigen, -tentoonstellingen en -prijskampen (1837-1894), seizoensarbeid in het buitenland, landbouwcongressen (1851-1859) en -genootschappen (1854-1862), de Hoge Raad voor de Landbouw (1846-1889), de Provinciale Commissie voor de Landbouw (1819-1891), statistieken (1818-1898) en marktprijzen (1848-1859), subsidiëring (1838-1904), veeziekten en veeartsenij (1817-1890), rasverdelingen (1819-1889), paarden- en veemarkten (1819-1899), enz. Het provinciearchief bevat ook een beperkt bestand van de Provinciale Landbouwkamer (1895-1976).

B *Arrondissementscommissariaten*

In Beveren bevinden zich archieven van arrondissementscommissariaten uit Aalst (1839-1988), Dendermonde (1794-1850), Gent-Eeklo (1881-1971), Leuven (1885-1949), Mechelen (1830-1910), Oudenaarde (1800-1982), Sint-Niklaas-Dendermonde (1796-1967) en Turnhout (1809-1876). Er kan informatie in gevonden worden over het kadaster, gemeentegoederen, landbouwtellingen, ruilverkavelingen, hopteelt, vee, schade aan landbouwgewassen, slachthuizen en veekeuringen, veeziekten, prijskampen, landbouwfondsen, landbouwwerktuigen en landbouwscholen. Niet alle archieven zijn even waardevol. Vooral de arrondissementscommissariaten Aalst en Mechelen lieten interessante documenten na, in mindere mate geldt dat ook voor Dendermonde, Oudenaarde, Sint-Niklaas en Turnhout. De arrondissementscommissariaten Gent-Eeklo en Leuven bewaarden zo goed als geen landbouwgerelateerde documenten.

C *Buitendiensten van overheidsinstellingen*

C.1 *Provinciale Landbouwmaatschappij Oost-Vlaanderen*

Provinciale landbouwcommissies of -maatschappijen werden voor het eerst opgericht in 1818 met als doel de minister van Binnenlandse Zaken te informeren. Met de Belgische onafhankelijkheid werden ze heropgericht en overkoepeld door de Hoge Raad voor de Landbouw. Anderzijds werden in 1848 kantonale landbouwcomices opgericht. De officiële landbouwvertegenwoordiging, met informerende en adviseerende rol naar de overheid, kende dus een drieledige structuur. De commissies stonden onder andere in voor het verdelen van subsidies over de verschillende comices. Naast officieel erkende organen bleven provinciale landbouwcommissies en kantonale landbouwcomices ook vrije ledenorganisaties én organiseerden zij met behulp van subsidies allerlei activiteiten: prijskampen, tentoonstellingen, voordrachten enz. De provinciale landbouwmaatschappijen en de comices hadden een elitair karakter en een dikwijls liberale inslag, waardoor het grootste deel van de boeren door deze organisaties niet werd bereikt. In 1924 werd een nieuw orgaan in het leven geroepen: de provinciale landbouwkamers. In 1977 werd de provinciale landbouwvertegenwoordiging grondig hervormd. Provinciale landbouwcommissies werden afgeschaft en vervangen door provinciale landbouwkamers. De Hoge Raad voor de Landbouw werd Nationale Landbouwwraad. Als gevolg van de regionalisering werd naast deze laatste in 1995 de Vlaamse Land- en Tuinbouwwraad opgericht.

Literatuur over provinciale landbouwmaatschappijen:

P. Heyrman & L. Van Molle, 'De functioneel gedecentraliseerde openbare diensten. Ministerie van Middenstand en Landbouw', in P. Van den Eeckhout en G. Vanthemse (red.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19de-20ste eeuw*, Brussel, 1999, 636-652.

L. Van Molle, 'De lange zoektocht naar een agrarische toekomst: België versus Nederland, 1900-2000', in *Tijdschrift voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek in de landbouw (TSL)*, Stichting TSL, 16 (4), 1990, 229-234.

De Provinciale Landbouwmaatschappij Oost-Vlaanderen liet in Beveren een bestand na voor de periode 1850-1978. Het bestaat hoofdzakelijk uit verslagboeken van vergaderingen (1889-1978), verslagen aan het Provinciaal Bestuur van Oost-Vlaanderen (1954-1975), boekhoudkundige documenten (1890-1923) en een huishoudelijk reglement uit 1850.

C.2 Kadaster

Heel wat kadasterarchieven bevinden zich eveneens in Beveren. Met name het kadaster van Antwerpen, Limburg (uitsluitend plannen), Vlaams-Brabant, Oost- en West-Vlaanderen lieten documenten na. De hier vermelde kadasterarchieven zijn niet ontsloten. Alleen een deel van het Oost-Vlaamse kadasterarchief, dat van het Rijksarchief Gent werd overgebracht (zie: Rijksarchief Gent), vormt hierop een uitzondering:

J. Verhelst, *Inventaris van het archief van het kadaster van Oost-Vlaanderen, 1806-1834, nog bewaard bij de directie te Gent of in het Rijksarchief Gent*, Brussel, 1986 (Rijksarchief Gent, Inventarissen 37).

C.3 Registratie en Domeinen en Kantoren van de Belasting op het Kapitaal

Het meest omvangrijk is echter het bestand Registratie en Domeinen. Er worden archieven bewaard van registratiekantoren uit Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen en Vlaams-Brabant. Recent werden een aantal van deze archieven ontsloten. Opmerkelijk is dat zich in sommige van deze archieven ook fiches van landbouwellingen bevinden (voornamelijk tellingen van beteelde gronden uit 1944). Meestal zitten deze tellingen ingesloten bij het archief van de verwante kantoren van de belasting op het kapitaal. Deze kantoren, die ondergebracht waren bij de Administratie der Registratie en Domeinen, werden opgericht in 1944 om de eenmalige belasting op kapitaal te innen. Het gaat om één van de drie belastingen die werden ingevoerd in het kader van de Gutt-operatie. Deze kantoren waren vooral actief tussen 1946 en 1955, maar bleven sluimerend bestaan tot 1967. Lijsten van de landbouwelling uit 1944 kunnen bijvoorbeeld teruggevonden worden voor de kantoren in Beveren, Hamme, Menen en Wervik.

J. Bekers, C. Vancoppenolle, L. Heerwegh en R. Willockx, *Inventaris van het archief van het Registratiekantoor Brugge I (1796-1969). Oude neerleggingen*, Brussel, 2002 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 72).

D. Vandaele en C. Vancoppenolle, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie en Domeinen Roeselare 2 (1963-1981), en voorheen aangeduid als Hooglede (1808-1812; 1832-1969)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 80).

D. Vandaele en C. Vancoppenolle, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie en Domeinen Harelbeke (1801-1979), met inbegrip van het archief van het Registratiekantoor te Avelgem (1808-1814; 1945-1953)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 81).

D. Vandaele en C. Vancoppenolle, *Inventarissen van de archieven van de registratiekantoren Brugge 2 (1942-1971), Brugge 3 (1921-1978), Brugge 4 (1941-1969) en van het ontvangkantoor Brugge. Domeinen en penale boeten (1900-1983) en rechtsvoorgangers*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 83).

D. Vandaele, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie van Veurne en zijn rechtsvoorgangers (1796-1967)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 84).

D. Vandaele, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie van Poperinge en zijn rechtsvoorgangers (1795-1969)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 85).

D. Vandaele, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie van Nieuwpoort en zijn rechtsvoorgangers (1808-1970)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 86).

D. Vandaele en C. Vancoppenolle, *Inventarissen van de archieven van het Ontvangkantoor der domeinen en penale boeten van Ieper en zijn rechtsvoorgangers (1924-1974) en van het Kantoor der Registratie van Ieper en zijn rechtsvoorgangers (1884-1970)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 87).

D. Vandaele, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie van Roeselare (1830-1976) en zijn rechtsvoorgangers*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 95).

D. Vandaele, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie en Domeinen van Roesbrugge-Haringe (1808-1953) en zijn rechtsvoorgangers*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 96).

D. Vandaele, *Inventarissen van de archieven van het eerste (1796-1975) en het tweede (1811-1981) Kantoor der Registratie van Menen en van het Kantoor der Registratie van Wervik (1808-1953) en hun rechtsvoorgangers*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 97).

D. Vandaele, *Inventarissen van de archieven van het eerste (1897-1963), het tweede (1800-1970) en het derde (1907-1969) Kantoor der Registratie van Kortrijk en van het Ontvangkantoor der domeinen en penale boeten van Kortrijk (1852-1980) en hun rechtsvoorgangers, waaronder het Kantoor der Registratie en Domeinen van Avelgem*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 98).

D. Vandaele, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie van Torhout (1795-1975) en zijn rechtsvoorgangers*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 99).

D. Vandaele, *Inventarissen van de archieven van het eerste (1795-1975) en het tweede (1795-1976) Kantoor der Registratie van Tielt en hun rechtsvoorgangers*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 100).

D. Vandaele, *Inventarissen van de archieven van het eerste (1796-1974), het tweede (1943-1974) en het derde (1795-1960) Kantoor der Registratie van Oostende en hun rechtsvoorgangers*, Brussel, 2004 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 101).

Plaatsingslijst van het archief van het Eerste Kantoor der Registratie van Kortrijk. Overdracht 2004 (1911-1973), 2004 (Onuitgegeven plaatsingslijst F455).

Plaatsingslijst van het archief van het Tweede Kantoor der Registratie van Kortrijk. Overdracht 2004 (1844-1970), 2004 (Onuitgegeven plaatsingslijst F455).

Voor de hypotheekkantoren uit het Kortrijkse bestaat tevens een uitgegeven inventaris die dateert uit de periode voor de archieven van Kortrijk naar Beveren werden overgebracht:

Ministerie van Financiën, Registratie en Domeinen: hypotheken (1796-1970): inventaris, Brussel, 1989 (Rijksarchief Kortrijk, Toegangen in beperkte oplage 2).

C.4 Waters en Bossen

Verder beperkt het archief van buitendiensten van het Ministerie van Landbouw zich tot stukken van de Administratie van Waters en Bossen: Inspecties Antwerpen (1854-1958), Inspecties Gent (1795-1959) en Houtvesterij Brugge (1855-1959). Deze bestanden zijn niet geïnventariseerd.

D Archieven van gevangenis en rijksweldadigheidskolonies

Het Rijksarchief Beveren bevat heel wat materiaal van Vlaamse gevangenis en strafinrichtingen. Een inventaris van verschillende gevangenisarchieven werd uitgegeven in 1981, maar bevat geen documenten over landbouwinstellingen:

A.-M. Cole, A. De Witte, H. Muylle en J. Verschaeren, *Inventarissen van gevangenisarchieven*, Brussel, 1981 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 3).

D.1 De rijksweldadigheidskolonies van Merksplas, Hoogstraten, Rekem en Wortel

[Zie ook Algemeen Rijksarchief Brussel, 'Société de Bienfaisance' te Brussel : Rijksweldadigheidskolonies te Wortel en Merksplas]. De archieven van de Rijksweldadigheidskolonies bleven fragmentarisch bewaard en omvatten drie grote blokken: documenten van de administratieve commissie (notulen en briefwisseling vanaf begin 19de eeuw), van de centrale directie (documenten in verband met het algemeen beheer van de kolonies, 1860-1929) en van de rijksweldadigheidskolonies zelf (organisatie, personeelsbeleid, financieel en materieel beheer, penitentiaire arbeid, enz.). Uiteraard bevinden er zich in de verschillende onderdelen van dit bestand interessante documenten, maar vooral het archief van de landbouwexploitatie is van belang. Het bevat stukken over:

- organisatie: algemene activiteiten (1895-1939), dagverslagen (1904-1918), werking van het 'Plaatselijke Comité voor Toezicht op de Landbouwbedrijven' (1923-1938), enz.;
- financieel beheer: financiële boekhouding (1891-1942, opbrengsten (1898-1899 en 1903-1910), verkoop van landbouwproducten (1888-1927), enz.;
- materieel beheer: aankoop, verkoop en ruil van gronden (1930-1979), gebruik van meststoffen (1900-1916), aankoop, fokken en verkoop van dieren (1895-1922), enz.;
- uitrusting: mechanische melkinstallatie (1931).

Onder de rijksweldadigheidskolonies functioneerden een aantal kleine instellingen, meestal van beperkte duur. Een daarvan was de landbouwschool van Merksplas (1883-1891). Het archief van deze school blijft grotendeels beperkt tot maandverslagen (1886-1890) en leerlingendossiers (1883-1891). Het archief van de kolonies is ontsloten door een ruime inventaris:

J. Buyck en K. Velle, *Inventaris van het archief van de rijksweldadigheidskolonies Hoogstraten-Merksplas-Rekem-Wortel (1810-1980)*, Brussel, 1998 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 27).

Daarnaast werd er in 1921 aan de strafinrichting van Merksplas een straflandbouwschool opgericht. Deze school werd in 1931 opgeheven en overgebracht naar het penitentiaal schoolcentrum te Hoogstraten. Het archief van de straflandbouwschool omvat onder meer dagelijks bijgehouden boeken van in- en uitgeschreven gedetineerden (1921-1932), registers van de bevolking (1921-1931), uittreksels uit straf-

registers (1921-1925), opsluitingsdossiers (1921-1931) en dossiers van de sociale dienst (1921-1931). Verder van belang zijn de factuur- en kasboeken van het penitentiair schoolcentrum Hoogstraten (respectievelijk 1940-1945 en 1931-1943) en prospectussen van landbouwwerktuigen (1955). Inventarissen van deze instelling zijn opgenomen in:

B. Rzoska en K. Velle, *Inventarissen van de archieven van diverse strafinrichtingen uit de provincies Antwerpen, Limburg en Brabant (20ste eeuw)*, Brussel, 1997 (Rijksarchief Beveren, Toegangen in beperkte oplage 22).

J. Baert en J. Buyck, *Inventaris van het archief van het penitentiair schoolcentrum te Hoogstraten (1931-1955) met daarin opgenomen de archieven van de strafnijverheidsschool te Gent (1921-1931) en van de straflandbouwschool te Merksplas (1921-1931)*, Brussel, 1999 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 37).

D.2 Het penitentiair landbouwcentrum van Ruiselede

Eind 1922 werden de landbouwexploitaties van de penitentiaire instellingen te Ruiselede-Beernem, Mol en Merksplas onafhankelijk van elkaar. Zo ontstond het penitentiair landbouwcentrum van Ruiselede. Het statisch archief van deze instelling werd in 1999 overgebracht naar het Rijksarchief Beveren. De bestanden zijn weinig omvangrijk en bestaan voornamelijk uit dagelijks bijgehouden boeken van in- en uitgeschreven gedetineerden, registers van bevolking, rollen van de verschillende afdelingen en boekhoudkundige registers.

J. Buyck, *Inventarissen van de archieven van het rijksopvoedingsgesticht te Ruiselede (1849-1970) en van het penitentiair landbouwcentrum te Ruiselede (1926-1986) met daarin opgenomen de archieven van de verschillende interneringscentra te Kortrijk (1944-1947) en van het interneringscentrum te Moorsele (1944)*, Brussel, 1999 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 40).

D.3 Het rijksweldadigheidsgesticht van Sint-Andries Brugge

Aan het Rijksweldadigheidsgesticht van Sint-Andries Brugge was eveneens een landbouwwitbating verbonden, waar vanaf de jaren 1920 gedetineerden werden tewerkgesteld. De productie diende voor eigen gebruik, maar overschotten werden verkocht op de markt. Een deel van het archief van het Rijksweldadigheidsgesticht werd in 1992 overgedragen naar het Rijksarchief Beveren, in 1999 volgde een tweede overdracht. Het archief van de landbouwwitbating bevat:

- organisatie: algemene werking van het landbouwbedrijf (1922-1941), ingekomen brieven (1932-1942) en onderrichtingen (1925-1942), enz.;
- maandverslagen (1937-1948), weekverslagen (1940-1941) en dagverslagen (1930-1948);

- financieel beheer: boekhouding (1935-1948), factuurboeken (1950-1978), staten van maandelijkse inkomsten en uitgaven (1926-1946), staten betreffende de verkoop van producten van het landbouwbedrijf (1926-1948), inventaris van de uitbating (1926-1979), enz.;
- materieel beheer: magazijnboek (1927-1948), verbruik van veevoeder (1926-1941), enz.

De inventaris tweede overdracht van de kan worden teruggevonden in:

J. Buyck en I. Rotthier, *Inventaris van het archief van de Rijksweldadigheidsgestichten te Sint-Andries-Brugge en rechtsvoorgangers (1815-1992). Overdracht 1999*, Brussel, 2000 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 51).

E Rechtbanken voor Oorlogsschade

Begin 1919 werden in elk gerechtelijk arrondissement in België Rechtbanken voor Oorlogsschade opgericht: bijzondere rechtscolleges die uitspraak moesten doen over herstel van oorlogsschade, onder meer met betrekking tot onroerende goederen. De meeste werden in het midden van de jaren 1920 afgeschaft. Daarnaast werden in de drie zetels van de Hoven van Beroep (Brussel, Gent en Luik) Hoven voor Oorlogsschade opgericht. In 1990 werd heel wat archief van de Vlaamse Hoven en Rechtbanken voor Oorlogsschade neergelegd in het Rijksarchief Beveren. Het gaat om het Hof voor Oorlogsschade van Gent en de Rechtbanken voor Oorlogsschade van Antwerpen, Brugge, Dendermonde, Gent, Hasselt, Ieper, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oudenaarde, Tongeren, Turnhout en Veurne. Ze kunnen interessante dossiers bevatten in verband met de schade opgelopen aan landbouweigendommen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het bestand wordt ontsloten door een inventaris:

K. Velle en J. Dhondt, *Inventarissen van de archieven van de Hoven en Rechtbanken voor Oorlogsschade in Vlaanderen (en rechtsopvolgers) (1919-1936)*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 59).

F Winterhulp

In het Rijksarchief Beveren worden de archieven van een aantal plaatselijke en provinciale comités van Winterhulp bijgehouden (1940-1946): Provinciale en Plaatselijke Comités Antwerpen, Arrondissementeel Comité Leuven, Provinciale en Plaatselijke Comités Limburg en de Provinciale en Plaatselijke Comités Oost- en West-Vlaanderen. De meesten zijn ontsloten door onuitgegeven plaatsingslijsten. Een groot deel van de archieven behandelt financiële en boekhoudkundige aspecten, evenals inspectie, secretariaat en propaganda. Er bevinden zich ook documenten over de bevoorrading van voedingsmiddelen in deze bestanden.

Plaatsingslijst van het archief van Winterhulp. Provinciaal Comité Antwerpen (1940-1946) (Onuitgegeven plaatsingslijst M140).

Plaatsingslijst van het archief van Winterhulp. Plaatselijke comités provincie Antwerpen (1940-1946) (Onuitgegeven plaatsingslijst M141).

Plaatsingslijst van het archief van Winterhulp. Arrondissementeel Comité Leuven en plaatselijke comités arrondissement Leuven (1940-1946) (Onuitgegeven plaatsingslijst M142).

Plaatsingslijst van het archief van Winterhulp. Provinciaal Comité Oost-Vlaanderen (1940-1946) (Onuitgegeven plaatsingslijst M143).

Plaatsingslijst van het archief van Winterhulp. Provinciaal Comité West-Vlaanderen (1940-1946) (Onuitgegeven plaatsingslijst M145).

G CVP - Arrondissement Dendermonde

In 1994 schonk de CVP van het arrondissement Dendermonde haar archief aan het Rijksarchief Beveren. De overdracht bestond uit documenten over de werking en activiteiten van de partij, aanbevelingen, publicaties, brochures en tijdschriften. Sporadisch laten deze bestanden een licht schijnen op de partijstandpunten in verband met landbouw, zoals de 'Motie betreffende de uitvoering van het CVP-programma voor de landbouw en de structurele gezondmaking van de landbouwsector, met het antwoord van de Minister van Landbouw' uit 1959. Ook een aantal drukwerken hebben landbouw en leefmilieu als onderwerp, bijvoorbeeld Wetenschappelijk onderzoek in dienst van land- en tuinbouw (1984), Nieuwe Technologieën voor land- en tuinbouw (1985) en Steunmaatregelen voor landbouwers (1986).

J. Verschaeren, *Inventaris van het archief en documentatie van de CVP - Arrondissement Dendermonde*, Brussel, 1996 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 13).

H Nationaal Hulp- en Voedingscomité Antwerpen

De archieven van het Nationaal Hulp en Voedingscomité (Comité National de Secours et d'Alimentation) in de provincie Antwerpen werpen een licht op voeding en landbouw tijdens de Tweede Wereldoorlog (1940-1946). Interessant zijn vooral de hierin opgenomen bestanden van het Provinciaal Oogstbureau en ondergeschikte Land- en Tuinbouwkomiteiten en Commissies voor Groenteteelt, die werden opgericht om de binnenlandse productie in de mate van het mogelijk op peil te houden. Deze commissies waren onder meer verantwoordelijk voor de bevoorrading in zaden en pootgoed en van een rationele verdeling van meststoffen. Het archief van het Provinciaal Oogstbureau bevat onder meer instructies van het Centraal Oogstbureau te Brussel, briefwisseling met lokale komiteiten en magazijnen, briefwisseling met banken, statistieken van oogstaankopen, staten van de boekhouding, tellingen en controles van bezaaide oppervlakten, wekelijkse staten van de stocks in de verschillende magazijnen en aankoopboeken en magazijnregisters van rogge, tarwe en masteluin. De bescheiden van het Land- en Tuinbouwkomiteit bevatten documenten over melkbevoorrading en rapporten over wederopbouw. Van de Commissie voor Groenteteelt bleven inspectierapporten, briefwisseling en dossiers over de levering van zaden en meststoffen bewaard. Het archief wordt ontsloten door een inventaris.

F.G.C. Beterams, *Inventaris van de archieven van het Nationaal Komiteit voor Hulp en Voeding, Provincie Antwerpen*, Brussel, 1970 (Rijksarchief Antwerpen, Inventarissen 7).

I Polders en Wateringen

De archieven van 38 Polders en Wateringen uit het Land van Waas bleven eveneens bewaard in Beveren. De twee onderstaande inventarissen ontsluiten deze bestanden.

G. Asaert, *Inventaris van het archief van polders in het Land van Waas*, Brussel, 1984 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 6).

J. Verschaeren, *Inventaris van archieven van polders in het Land van Waas. Supplement*, Brussel, 2002 (Rijksarchief Beveren, Inventarissen 75).

J *Persoonsarchieven*

J.1 *Gaston Eyskens*

Het persoonsarchief van voormalig Eerste Minister Gaston Eyskens werd toegewezen aan het Rijkarchief Leuven, maar wordt voorlopig bewaard in het Rijksarchief Beveren. Hoewel landbouw nooit een rechtstreekse bevoegdheid was van Gaston Eyskens, bevat het archief een aantal interessante stukken, onder meer over het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (1947-1948), ravitaillering en invoer (1947-1948), kredieten voor de verbetering van landbouwwegen (1968-1969), over het Belgisch en Europees landbouwbeleid en landbouwprijzen (1969-1972), enz. Een groot deel van het archief betreft briefwisseling, waartussen brieven en nota's over landbouw in het algemeen (1947-1950, 1959-1960) en briefwisseling met Maurice Orban, minister van Landbouw, over het land- en tuinbouwonderwijs (1947-1950). Interessant kunnen ook de dossiers van de ministerraad (1958-1961) zijn.

M. Therry, *Inventaris van het archief van Gaston Eyskens (1905-1988)*, Brussel, 2001, 2 dln. (Rijksarchief Leuven, Inventarissen 1).

K *Gemeente- en OCMW-archieven*

In Beveren worden statische hedendaagse gemeente- en OCMW-archieven bewaard uit het arrondissement Dendermonde en voorlopig ook uit de provincie Vlaams-Brabant. Een overzicht van de Dendermondse archieven kan worden teruggevonden in:

J. Verschaeren, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief Beveren. Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde. I Overheidsorganen en notarissen*, Brussel, 1995 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Archievenoverzichten 22), 217-299.

De dynamische gemeente- en OCMW-archieven, in het bezit van de instellingen uit het arrondissement Dendermonde zelf, werden begin jaren 1990 door het Rijksarchief geïnspecteerd. Hetzelfde geldt voor de Vlaams-Brabantse gemeentearchieven:

K.1 *Provincie Oost-Vlaanderen*

J. Verschaeren, *Het gemeentearchief in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde: Inspectierapport*, Brussel, 1992 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 16).

J. Verschaeren, *Het OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 44).K

K.2 Provincie Vlaams Brabant

E. Aerts, *Het gemeentearchief in het gerechtelijk arrondissement Leuven: Inspectierapport*, Brussel, 1991 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 15).

E. Aerts, *Het gemeentearchief in het gerechtelijk arrondissement Halle-Vilvoorde: Inspectierapport*, Brussel, 2000 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 127).

E. Aerts, *Het OCMW-archief in het arrondissement Leuven. Inspectierapport*, Brussel, 1994 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 59).

E. Aerts, De situatie van de gemeentearchieven in het arrondissement Leuven, in *Wat met onze gemeentearchieven? Verslag van de Studiedag te Diest op 7 december 1993.*, Brussel, 1994 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 55).

E. Aerts, *Provinciale subsidiëring van het archief van gemeenten en OCMW's in Vlaams-Brabant. Een tussentijds verslag.*, Brussel, 1998 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 104).

Inventaire des archives de la Commission d'Assistance Publique de Hal, Brussel, 1994 (Rijksarchief Leuven, Toegangen in beperkte oplage 17).

L Kaarten en plannen

Het Rijksarchief Beveren beschikt over een ruime collectie kaarten en plannen op microfilm. Het gaat voor een groot deel om kaarten en plannen uit de Wase polderarchieven, maar ook om documenten uit het bestand Winterhulp, overdrachten van de Rijksarchieven te Antwerpen en Ronse en schenkingen van particulieren. Verder wordt in Beveren een ruime collectie kaarten en plannen uit het Oost-Vlaamse provinciearchief bewaard op microfilm. Al deze bestanden worden ontsloten door twee inventarissen:

R. Van Leugenhaeghe, W. Rombauts, J. Buyle, J. Cazaux, L. Heerwegh en S. Heusequin, *Inventaris van kaarten en plans uit het archief van de provincie Oost-Vlaanderen*, Brussel, 1998 (Rijksarchief Beveren, Toegangen in beperkte oplage 55).

A. De Witte, B. Augustyn, W. Rombauts, J. Vercauteren en J. Buyle, *Inventaris van kaarten en plattegronden*, Brussel, 1998 (Rijksarchief Beveren, Toegangen in beperkte oplage 56).

Uiteraard kan ook in de uitgebreide kadasterarchieven heel wat kaartmateriaal worden teruggevonden [zie hoger].

1.F Rijksarchief Brugge

Adres: Academiestraat 14-18, 8000 Brugge
 Tel: 050/33.72.88
 Fax: 050/61.09.18
 E-mail: rijksarchief.brugge@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

Het Rijksarchief Brugge bewaart voor de nieuwste tijd de overgedragen archieven van de provincie West-Vlaanderen en voorgangers en van de afgeschafte en nog bestaande openbare instellingen in de gerechtelijke arrondissementen Brugge, Ieper en Veurne. Daarnaast berusten er archieven van vooraanstaande families en politici uit dit ressort. Het Brugse Rijksarchief beschikt ook over een kaartenverzameling van enkele duizenden stuks. In 1964 werden de bescheiden die behoren tot overheidsbesturen en instellingen met zetel in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk overgebracht naar het Rijksarchief Kortrijk [zie p. 101].

A Provincie West-Vlaanderen en voorgangers

A.1 De Franse Hoofdbesturen in West-Vlaanderen

J. De Smet, *Inventaris van het Archief van de Franse Hoofdbesturen in West-Vlaanderen, 1794-1814. 1° Arrondissement de la Flandre Occidentale. 2° Administration centrale du Département de la Lys. 3° Préfecture de la Lys*, Brussel, 1951 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 11).

Het archief van de Franse hoofdbesturen in West-Vlaanderen bevat documenten (1794-1814) van het arrondissement West-Vlaanderen en van het departement en de prefectuur van West-Vlaanderen. In het arrondissementsarchief is voor deze gids het archief interessant van de bureau's twee tot vijf, belast met Nationale Domeinen, voedselvoorziening en leveringen, landbouw en handel, Waters en Bossen. Naast hoofdzakelijk briefwisseling kunnen hier onder meer documenten worden teruggevonden over militaire opeisingen, tellingen, opvorderingen en verdelingen van levensmiddelen en tellingen van bevolking, vee en granen (jaar III-IV). Tussen de stukken die voortkomen uit het arrondissement Oost-Vlaanderen, dat toen een deel van het West-Vlaamse grondgebied onder haar bevoegdheid had, zitten statistieken van bevolking, vee en graan in het Kortrijkse (jaar III).

Ook in het departements- en prefectuurarchief bevindt zich heel wat materiaal over grondbelasting, Domeinen en Waters en Bossen. Het archief van de burelen Landbouw, Handel en Nijverheid, en van Proviandering en Voedselvoorziening (Département de la Lys) beperkt zich voornamelijk tot briefwisseling en besluiten. Tussen de andere documenten vinden we grondbelastingen, staten van bezaaide landerijen (jaar IV), staten van de opbrengst van de oogst (jaar V), documenten over veeziekten (jaar V-VIII) en markten en prijzen (jaar IV-VIII). Het bureel Landbouw, handel en nijverheid

van de Préfecture de la Lys heeft stukken nagelaten over de *Société départementale d'Agriculture*, het ontwerp van een *Code Rural* en inlichtingen over de vruchtbaarheid van de grond, over teelten, oogsten en de omvang van de veestapel en de opbrengst van de landerijen (jaar IX-1812). Gegevens over de markten bleven bewaard onder het bureel Handel. Een aanvullende reeks van dit archieffonds bevat documenten over domeinen, belastingen en gemeenterekeningen en wordt ontsloten door:

B. Roose-Meier, *Archief Franse Hoofdbesturen (1797-1815). Aanvullende reeks*, Brussel, 1994 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 134).

A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden

Voor de periode van het Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) werd een heel uitgebreid provinciearchief bewaard, ontsloten door de zes bovenvermelde inventarissen. Er kunnen heel wat gegevens in verband met landbouw in worden teruggevonden: inlichtingen over oogsten, opbrengst, verbruik, bevoorrading, invoer en uitvoer van graan en aardappelen (1816-1817); vaststellingen, voorzorgsmaatregelen, schadevergoedingen en briefwisseling met veeartsen over vee- en paardenziekten (1817-1823); rupsenverdelging (1815-1820, 1822-1823; 1840); verslagen, ledenlijsten en briefwisseling van Commissies van Landbouw (1813-1822); oprichting van provinciale Commissies van Landbouw (1818); *Académie Royale d'Agriculture* (1817); *Journal d'agriculture, d'économie rurale et des manufactures* (1816); briefwisseling betreffende landbouwmethoden (1815-1822); handel: bevoorrading en reglementering van markten, import- en exportverboden, marktprijzen in verschillende steden, enz. (1814-1829); inlichtingen over productie van landbouwgewassen (1813); inlichtingen over hoornvee (1813); inlichtingen en briefwisseling betreffende de teelt van tabak, olieplanten, hennep en vlas (1809-1812); statistische inlichtingen betreffende landbouw in het district Tielt (1819); bevoorrading van markten met rogge (1817); numerieke staten van belastbaar vee (1823-1825); registers van koepokinentingen (1824); statistisch overzicht van bevolking, veeteelt en landbouw in het arrondissement Kortrijk (1814); statistieken en briefwisseling over de staat der paarden, trekossen en voertuigen (1825-1826); enz.

Provincie West-Vlaanderen. Modern Archief, 1ste Reeks, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 6).

Provincie West-Vlaanderen. Modern Archief, 2de Reeks, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 7).

Provincie West-Vlaanderen. Modern Archief, 3de Reeks, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 8).

Provincie West-Vlaanderen. Modern Archief, 4de Reeks, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 9).

Provincie West-Vlaanderen. Modern Archief, 5de Reeks, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 10).

B. Roose-Meier, *Inventaris Provinciaal Archief (1815-1830) (Modern Archief), Aanvullende reeks*, Brussel, 1994 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 135).

A.3 Belgische periode

Het archief van de provincie vanaf 1830 in het Brugse Rijksarchief is minder gestoffeerd. Dat is deels te wijten aan het feit dat bestanden van na 1875 werden overgebracht naar het Rijksarchief Beveren. In het archief van de Afdeling 2 kunnen gegevens worden gevonden over cijnspachten (1830-1874) en verschillende statistieken (1835-1853). Afdeling 4 herbergt stukken over openbaar onderwijs in West-Vlaanderen.

Het meest van belang is echter het archief van de Afdeling 3, die onder andere bevoegdheid had over erediensden, markten, industrie, verkeer, financiën, belastingen en landbouw. Er kunnen stukken worden teruggevonden over registratie en domeinen (1824-1848), grondbelastingen (1831-1850) en kadastrale perekwaties (1835-1840), briefwisseling met wateringingen (1821-1850) en dossiers in verband met turfongtinningen (1824-1850) en visserij (1824-1850). Daarnaast bevat dit archief bescheiden van de landbouwafdeling, opgesplitst in vijf deelbestanden:

- landbouwcommissie: briefwisseling betreffende de samenstelling van de landbouwcommissie (1824-1849) en briefwisseling betreffende landbouwdistricten (1836-1837);
- landbouwfonds: briefwisseling betreffende uitbetaling van veeartsen en schade-loosstellingen voor verlies van vee (1824-1850);
- provinciale belastingen op vee: documenten (1837-1840);
- diverse landbouwzaken: briefwisseling (1824-1850);
- veeartsenij (1824-1851): onderwijs en personeel (briefwisseling over statuten, eedafleggingen, de veeartsenijsschool van Utrecht, de oprichting van een vee- en landbouwkundige school in Brussel, naamlijsten van gediplomeerde veeartsen, enz.) en veredeling van vee (briefwisseling betreffende veredeling van het paarden- en runderras met lijsten per gemeente van de staat van paarden).

Beknopte inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen, 1ste afdeling (1830-1874), Brussel, 1998 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 164).

Beknopte inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen, 2de afdeling (1830-1874), Brussel, 1998 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 165).

B. Roose-Meier, *Inventaris van het archief van de derde afdeling van het provinciebestuur van West-Vlaanderen (ca. 1824-1850)*, Brussel, 2002 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 51).

Provincie West-Vlaanderen, 4de afdeling, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 11).

V. Vanrenterghem, *Inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen, vierde afdeling (1830-1875)*, Brussel, 1994 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 133).

B. *Persoons- en familiearchieven*

Het fonds familiearchieven in het Rijksarchief Brugge wordt ontsloten door twee onuitgegeven gidsen:

Inventaris van de verzameling Familiearchief, deel I, Brugge, z.d. (onuitgegeven).

Inventaris van de verzameling Familiearchief, deel II, Brugge, z.d. (onuitgegeven).

Het fonds wordt evenwel steeds verder aangevuld met nieuwe archieven.

B.1 *Achille Van Acker*

In het Rijksarchief Brugge wordt het archief bewaard van de socialistische politicus Achille Van Acker, Eerste Minister van 1954 tot 1958. Het archief omvat zeer diverse informatie over zijn politieke en andere activiteiten. Landbouw vormde zeker niet de hoofdmoot van zijn politieke interesses. Toch bevatten de archieven diverse informatie over landbouw. Zo handelen heel wat stukken over prijzen en lonen. Verder kunnen stukken worden teruggevonden over de Raad van Beheer van de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (1944), statistische gegevens over de Belgische landbouw (1944), documenten over landbouwsubsiëring (1945), briefwisseling rond eisen van landbouwers (1945) en voedselhulp (1946), nota's van de landbouwcommissie (1953) en problemen in verband met landbouwstatistieken (1959), naast meer algemene stukken over landbouwpolitiek (1950-1953, 1959-1960), -documentatie (1961-1973) en natuurbescherming (1970). Het meest van belang zijn echter de archieven uit de periode 1954-1958, die onder meer briefwisseling en documentatie herbergen over landbouwproblematiek en -beleid onder minister René Lefèbvre. Opnieuw valt hier echter de beperkte interesse van Van Acker voor landbouw op.

M. Nuyttens, *Inventaris van het archief Achille Van Acker (1898-1975)*, Brussel, 1994 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 31).

M. Nuyttens, *Het archief van Eerste Minister Achille van Acker in het Rijksarchief Brugge. Lezing gehouden in het Algemeen Rijksarchief in het raam van de voordrachtencyclus 'Kennismaking met het Rijksarchief'*, Brussel, 1995 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 71)

M. Nuyttens, *Catalogus van de archiefbestanden verzameld door A. Van Acker*, Brussel, 1998 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 160).

B.2 Jean François Maes

Een belangrijk bestand binnen deze archieven is dat van Jean-François Maes en aanverwanten, dat in 1994 werd overgemaakt aan het Rijksarchief Brugge. Vóór 1914 was Maes provincieraads- en Kamerlid. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vervulde hij een sleutelrol in het 'Officieel Comité voor hulp aan de vluchtelingen in het niet door de vijand bezette deel van België onder bescherming van hunne majesteiten de Koning en de Koningin' en het 'Centraal Comité voor de Landbouwbelangen in België (CCLB-CCIA)'. Vanaf september 1916 was Jean-François Maes tevens Commissaris-generaal van de 'Regering in niet-bezet België voor de burgerlijke bevoorrading'. Na de oorlog zetelde hij onder meer in de landbouwcomice van Diksmuide en de Landbouwkamer van de Provincie West-Vlaanderen. Bij zijn overlijden liet hij ongeveer 250 hectare landbouwgrond na.

In de persoonlijke dossiers van Maes kunnen documenten worden teruggevonden over verpachtingen van hoeven (1921-1950) en landerijen (1923-1955), aantekeningen in verband met landbouwellingen (1942 en 1947-1949), kasboeken voor de boekhouding van opbrengsthuizen, landerijen en bossen (1922-1932), stukken en staten in verband met het innen van pachten (1914-1915, 1921-1937, 1946), enz.

Het ambtelijk archief herbergt bestanden over zijn verschillende professionele bezigheden:

- als voorzitter van het CCLB: briefwisseling, stukken over organisatie, financieel beheer en boekhouding, belangenbehartiging en aankoopcentrale (1915-1918);
- stukken, briefwisseling, dossiers en documentatie van het Commissariaat-generaal van de 'Regering in niet-bezet België voor de burgerlijke bevoorrading' (1915-1919);
- bescheiden in verband met het 'Nationaal Verbond voor de heropbouw van de landbouw in België' (1917-1919): briefwisseling, notulen van vergaderingen, aantekeningen en nota's;
- stukken in verband met de landbouwcomice van Diksmuide (1927-1928 en 1938-1939), de Landbouwkamer van West-Vlaanderen (1938) en het Komiteit voor Landbouwboekhouders (1938).

Het bestand is voorzien van een voorlopige inventaris:

B. Haers, *Voorlopige inventaris van het archief van Jean-François Maes (1873-1957) en van de archieven van aanverwanten*, Brussel, z.d. (onuitgegeven).

C *Bedrijfsarchieven*

In het Rijksarchief Brugge kan archief worden gevonden van Leon Van Hoecke-Vergauwe, boterverdelers en varkensslachter, voor de periode 1917-1960. Het bestand is niet ontsloten.

D *Polders en Wateringen*

In het Rijksarchief Brugge bleef heel wat archief van Polders en Wateringen bewaard van in totaal 32 instellingen. De documenten overspannen de 14de tot de 20ste eeuw en behandelen facetten als organisatie, besluitvorming (oprichting, opheffing, reglementering, beschrijving van het grondgebied, enz.) en personeel, goederenbeheer (heffing van polderlasten, registers van onroerende goederen, beheer van de eigen onroerende goederen, enz.) en financieel beheer (boekhouding, begrotingen, rekeningen, enz.). Een rudimentaire inventarisatie van deze bestanden is opgenomen in hierna vermelde studie.

E. Huys en M. Vandermaesen, *Polders en wateringen in maritiem Vlaanderen*, Brussel, 2000 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 123¹)

Voor sommige Polders en Wateringen bestaat er een afzonderlijke inventaris:

J. Mertens, *Inventaris van het archief van de watering van Stampershoek (ancien régime en nieuwste tijd)*, Brussel, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 84).

Rekeningen van de kasselrij Veurne en rekeningen van de watering van Veurne-Ambacht, Brussel, 1993 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 130).

E. Huys, *Catalogus van de verzameling kaarten en plattegronden van de watering van Blankenberge*, Brussel, 1996 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 36).

D. Moenaert, *Inventaris van microfilms en de verzameling kaarten en plattegronden van de watering Blankenberge*, Brussel, 1996 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 148).

E. Huys en M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de Zwinpolder en rechtsvoorgangers*, Brussel, 2000 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 44).

E. Huys en M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de Zandvoordepolder en rechtsvoorgangers*, Brussel, 2000 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 45).

E. Huys en M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de Grote Westpolder en rechtsvoorgangers*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 47).

E. Huys en M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de Polder Sint-Trudoleken en rechtsvoorgangers*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 48).

E. Huys en M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de Watering van Blankenberge, van de Moere van Meetkerke en catalogus van de verzameling omlapers en andere bescheiden neergelegd door de Watering van Blankenberge*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 49).

E. Huys en M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de watering van Gistel-Oost-over-de-Ware (1540-1939)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen 54).

Op dit ogenblik worden nog twee inventarissen voorbereid:

M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de watering van de Broek (1497-1930), de watering van de Maldegemse Polder (1560-1941), de watering van Moerkerke-noord-over-de-Lieve (1501-1934), de watering van Moerkerke-zuid-over-de-Lieve (1284-1942), de watering van de Sint-Jobspolder (1387-1960), de watering van Stampershoek (1659-1951), de Drie Verenigde Wateringen (1819-1844), de Zes Verenigde Wateringen (1404-1861)* (in voorbereiding).

M. Vandermaesen, *Inventaris van het archief van de Noordwatering van Veurne (1468-1957)* (in voorbereiding).

Ten slotte beschikt het Rijksarchief Brugge over een aantal ongeordende bestanden van polders en wateringen.

E Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Brugge bewaart statische gemeentearchieven uit West-Vlaanderen, uitgezonderd het arrondissement Kortrijk. Een overzicht van deze archieven kan worden teruggevonden in:

M. Vandermaesen, *Archiefvormers in de gerechtelijke arrondissementen Brugge, Ieper en Veurne. II Archieven van overheidsinstellingen vanaf 1795*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 56).

Voor de West-Vlaamse gemeente- en OCMW-archieven in het bezit van de gemeenten zelf, bestaan volgende inspectieverslagen:

M. Nuyttens, *Het gemeente- en OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Ieper: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 36).

M. Nuyttens en M. Vandermaesen, *Het gemeente- en OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Veurne: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 37).

M. Nuyttens en M. Vandermaesen, *Het gemeente- en OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Brugge: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 43).

N. Maddens, *Het gemeentearchief in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 51).

N. Maddens, *Het OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 52).

F Kaarten en plannen

De kaarten en plannen in het Brugse Rijksarchief worden afzonderlijk ontsloten door vijf toegangen:

Inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen, 3de afdeling en provinciekaarten, Brugge, z.d., 2 dln. (onuitgegeven).

D. Moenaert, *Inventaris van microfilms van de verzameling kaarten en plattegronden bewaard op het Rijksarchief Brugge*, 1996 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 151).

Inventaris van de kaarten en plans, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 14).

Inventaris van de verzameling kaarten Popp, arrondissement Brugge, Veurne, Ieper en Kortrijk [1840-1850], 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 89).

D. Moenaert, *Inventaris van microfilms van de verzameling kaarten Popp*, 1996 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 149).

Provinciekaarten, 1992 (Rijksarchief Brugge, Toegangen in beperkte oplage 12).

E. Huys, *Catalogus van de verzameling kaarten en plannen van het Rijksarchief Brugge*, Brussel, 1996 (Rijksarchief Brugge, Inventarissen, 36).

1.G Rijksarchief Gent

Adres: Geraard de Duivelstraat 1, 9000 Gent
Tel: 09/225.13.38
Fax: 09/225.13.38
E-mail: rijksarchief.gent@arch.be
Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

Een groot deel van het archiefbezit van het Rijksarchief Gent beslaat de periode van het Ancien Régime. De archieven over de nieuwste tijd, zeker voor de 20ste eeuw, zijn er veeleer beperkt. Vooral het archief van de provincie Oost-Vlaanderen en haar voorgangers is van belang. De archieven van de provincie vanaf 1871, van de arrondissementscommissariaten, de gevangnissen en de buitendiensten van ministeries en andere overheidsinstellingen werden overgebracht naar het Rijksarchief Beveren.

A *Provincie Oost-Vlaanderen en voorgangers*

A.1 *Fonds Schelvedepartement*

Het Fonds Schelvedepartement (1794-1815), dat eigenlijk een archiefbestand is, wordt ontsloten door tien uitgegeven deelinventarissen. De rest van het fonds is raadpleegbaar via steekkaarten in het Rijksarchief Gent. Sommige inventarissen zijn ook digitaal raadpleegbaar in het Provinciaal archief van Oost-Vlaanderen [zie verder]. Van de deelbestanden die niet door een uitgegeven inventaris worden ontsloten, bevatten er vier interessante documenten. Deelbestand D behandelt Registratie en Domeinen, met stukken over confiscatie, beheer, verkoop en verpachting van onroerende goederen. In deelbestand I, openbare werken en verkeer, kunnen bescheiden over polders en wateringen worden teruggevonden. Meest van belang is deelbestand K, economie, waarin een apart deel over landbouw en veeteelt is opgenomen. Dit omvat dossiers in verband met landbouwstatistieken, diverse stukken en statistische gegevens over landbouw, veeteelt en zuivelproductie, bescheiden over jacht en visvangst en diverse documenten. Mercurialen kunnen onder handel en nijverheid worden teruggevonden. Deelbestand H, ten slotte, bevat documenten over het beheer van de domeingoederen van de burelen van weldadigheid en burgerlijke godshuizen.

In de deelbestanden die wel van een inventaris voorzien zijn, komt landbouw niet specifiek aan bod. Dat neemt niet weg dat bepaalde deelinventarissen wel nuttige informatie aan het licht brengen.

M. Nuyttens en K. Vandermeersch (red.), *Inventaris van het archiefbestand genaamd Fonds Schelvedepartement. Deelinventaris J. Onderwijs, wetenschappen, kunst en cultuur, pers. De administratie van het arrondissement Oost-Vlaanderen, 1794-1795. De centrale administratie van het Schelvedepartement, 1795-1800. De prefectuur van het Schelvedepartement, 1800-1814. De administratie van de intendant van het Schelvedepartement, 1814-1815*, Gent, 1999.

Dit bestand herbergt circulaires, briefwisseling en stukken over de Keizerlijke Veeartsenijschool in Alfort (1795-1815) en de in- en uitgaande correspondentie van de prefect van het Schelvedepartement betreffende de evaluatie en bevordering van wetenschappelijke publicaties, onder meer in verband met zoönomie en rurale economie (1806-1813).

K. Vandermeersch (red.), *Inventaris van het archiefbestand genaamd Fonds Schelvedepartement. Deelinventaris M. Openbare Weldadigheid. De administratie van het arrondissement Oost-Vlaanderen, 1794-1795. De centrale administratie van het Schelvedepartement, 1795-1800. De prefectuur van het Schelvedepartement, 1800-1814. De administratie van de intendant van het Schelvedepartement, 1814-1815*, Gent, 1999.

Deze archieven bevatten heel wat documenten over het beheer van de (land)goederen van de weldadigheidsinstellingen. Het gaat voornamelijk over renten en pachten, soms ook specifiek over landbouwers en in twee gevallen over het steken van turf.

K. Vandermeersch (red.), *Inventaris van het archiefbestand genaamd Fonds Schelvedepartement. Deelinventaris N. Openbare gezondheid. Deelinventaris O. Varia. Deelinventaris P. Drukwerken. De administratie van het arrondissement Oost-Vlaanderen, 1794-1795. De centrale administratie van het Schelvedepartement, 1795-1800. De prefectuur van het Schelvedepartement, 1800-1814. De administratie van de intendant van het Schelvedepartement, 1814-1815*, Gent, 2000.

Onder het bestand 'Varia' bevinden zich kaartenmateriaal, een vragenlijst van de administratie van het Schelvedepartement aan de kantonale besturen over bevolking, handel, nijverheid, landbouw, de indeling van de gronden, de veestapel, enz. (1799) en een tabel met gegevens per kanton, over landbouwproducten, bodem, vruchtbaarheid, de eigenschappen van de plattelandsbewoner, enz. (1800).

De kaarten en plannen van dit bestand werden, naast een grote hoeveelheid ouder kaartenmateriaal, opgenomen in volgende inventaris:

P.C. Vandermeersch, *Inventaire des cartes et des plans conservés aux archives de la Flandre-Orientale: accompagné des notes et d'éclaircissements*, 1999 (Rijksarchief Gent, Inventarissen 71).

A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden

C. De Roo, *Provinciaal Archief. Periode van het Koninkrijk der Nederlanden*, Brussel, 1999 (Rijksarchief Gent, Toegangen in beperkte oplage 68).

Dit bestand (1815-1830) omvat een groot aantal documenten over registratie en domeinen en het kadaster. De archieven van weldadigheidsinstellingen bevatten eveneens gegevens over het beheer van hun landgoederen. Onder de Algemene Administratie, afdeling Statistieken bevinden zich stukken en correspondentie over de grondverdeling in de provincie in 1827. Van groter belang is evenwel de uitgebreide afdeling Landbouw. Dit bevat onder meer documenten over verschillende landbouwverenigingen: de vereniging 'Liefhebbers van Bol, Struik, Heester en Bloemdragende Bloemen' te Aalst (1827); de 'Maatschappijen voor Landbouw en Kruiden' van Gent (1817-1818) en Kruishoutem (1829); het 'Landbouwkundig Genootschap' van het kanton Oosterzele (1824); en de 'Société d'Agriculture et de Botanique du District de St.-Nicolas' (1826-1829). Van de Commissie voor Landbouw van Oost-Vlaanderen bleef archief bewaard voor de periode 1815-1826. De documenten handelen over de oprichting, verkiezingen, werking, rapporten, adviezen, nota's in verband met landbouwproductie, bestrijding van veeziekten, boekhouding, keuring van paarden, en processen-verbaal van zittingen (1818-1821). Verder kunnen in dit bestand stukken en correspondentie worden teruggevonden over een brede waaier van onderwerpen: de oprichting van een landbouwacademie (1817); staten van gedode veldmuizen (1822); de bestrijding van rupsen (1818-1825); staten van het aantal trekpaarden en trekossen in de districten Aalst, Dendermonde, Eeklo, Gent, Oudenaarde en Sint-Niklaas (1830); stukken betreffende de oogsten van 1828 en 1829; het graanverbruik in de provincie in 1819; het fokken van paarden (1815-1829); het verbouwen en bewaren van aardappelen; het aanmoedigen van hopteelt in de streek van Aalst (1825); veeziekten (1817-1822); documenten voor en over veeartsen (1816-1822). Ten slotte bevinden er zich ook memories over het bewaren van graan (1820), het gebruik van koolzaad als meststof (1818), 'beemrapen' (1817), het nut van kool uit Lapland in de landbouw (1829) en proeven met Chinees hennepzaad (1822).

A.3 Belgische periode

Voor de periode na 1830 bestaat er slechts een uitgegeven inventaris voor de eerste twee decennia. Het provinciearchief vanaf 1871 werd overgebracht naar het Rijksarchief Beveren. Stukken jonger dan 100 jaar bevinden zich nog bij de provincie zelf. Vooral de bestanden van de periode 1830-1850 werden ruim ontsloten. Voor de jaren 1850-1870 bestaat slechts een summere, onuitgegeven inventaris.

C. De Roo, *Inventaris van het archiefbestand 1830-1850*, Gent, 1999, 2 dln.

Het archief van de provincie Oost-Vlaanderen beschikt voor de periode 1830-1850 over heel wat documenten met betrekking tot landbouw. Zo onder meer over polders en wateringen: reglementen voor wateringen langs de Dender, Leie en Schelde (1846-1847), documenten, kaarten en correspondentie over wateringen, polders en broeken in verschillende gemeenten (1831-1849) en aanvragen van particulieren voor de bouw van dijken (1842-1845). Ook over veeartsen kan heel wat informatie worden teruggevonden: wetten en koninklijke besluiten, instructies, eedafleggingen, diploma's, benoemingen en ontslagen, salarissen, subsidies, vergoedingen en beloningen, verdeling van veeartsen over verschillende landbouwdistricten, klachten van en over veeartsen, de oprichting, organisatie en werking van een school voor veeartsen, subsidies voor leerlingen in de scholen van Brussel en Luik, enz. Verder bevatten de archieven uitgebreide lijsten mercurialen (1830-1850) en materiaal van een telling van schapen, vee en trekpaarden (1830).

Daarnaast bestaat er ook een uitgebreid geheel landbouw, onderverdeeld in de rubrieken verenigingen, onderwijs, tentoonstellingen, provinciaal landbouwfonds, veeteelt en diverse stukken. Binnen de verenigingen gaat veel aandacht uit naar de Provinciale Landbouwcommissie (1830-1850): personeel, interne werking, uitgaven, enz. Maar ook landbouwcomices (1848-1850) en andere landbouwverenigingen komen aan bod. Het onderwijsluik bevat onder meer stukken over het landbouwcongres van 1848 in Brussel en de organisatie van en subsidies aan de verschillende landbouw- en veeartsenijscholen in de provincie. Een derde rubriek handelt over landbouwwedstrijden en -tentoonstellingen in Oost-Vlaanderen en Brussel (1847-1858). Van het provinciaal landbouwfonds bleven documenten bewaard over vergoedingen voor het afmaken van zieke dieren, stukken over hoornvee en schapen en reglementen, rapporten, documenten over financiële tekorten, overtredingen, afschaffing en heroprichting (1837-1841). Het bestand veeteelt belicht grotendeels de paardenfokkerij, maar ook hoornvee (vooral het Durham-ras), wedstrijden en controle van zieke dieren komen aan bod. Onder de diverse stukken vinden we tenslotte jaarrapporten over de toestand van de landbouw (1830-1850), stukken over landbouwwerktuigen (1832), de verbetering van gronden (1847-1850), het nut van de invoer van buitenlandse planten en gewassen (1840), tekorten aan veevoeder (1847), het kweken van suikerbieten (1837-1842), vlas- en zijdeteelt (1830-1850), meekrap- en tabakskweek (1835-1849), de vernietiging van rupsen (1836-1850), enz.

Voor de twee volgende decennia (1850-1870) bleef minder archiefmateriaal rond landbouw bewaard. Wel kunnen een aantal losse documenten worden teruggevonden:

- stukken en correspondentie betreffende eretekens voor landbouw, uitgereikt aan personen actief in de landbouw (1860-1868);
- stukken en correspondentie betreffende het tijdschrift *Annuaire des Agriculteurs* (1869);
- stukken en correspondentie over invoerrechten van hop in Frankrijk (1852);
- stukken en correspondentie betreffende verzekeringsmaatschappijen tegen hagel-schade, veeziekte en brand (1853);
- stukken en instructies betreffende het steken van turf in de provincie (1852-1866).

Daarnaast bevat dit archief heel wat documenten over het kadaster en Nationale Domeinen.

B *Provinciaal Hulp- en Voedingscomité*

Het Provinciaal Hulp- en Voedingscomité was een afdeling van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité. Dit archief (1914-1919) bevat vooral stukken over magazijnbeheer: magazijnboeken, lijsten van stocks, overzichten van de beweging van goederen in de verschillende magazijnen, enz. Weinig materiaal handelt specifiek over landbouw. Wel kunnen diverse stukken uit 1916-1917 worden teruggevonden over de toestand van de inlandse oogst van 1916 en een rapport uit 1920 over de afdeling landbouw van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité, 1914-1919. Volgende voorlopige inventaris ontsluit het bestand:

M. Nuyttens, *Hulp- en voedingscomité (1914-1919)* (onuitgegeven, 1990).

C *Volkstuinen*

In de loop van de 20ste eeuw werden in veel Belgische steden volkstuinen opgericht om arbeiders de kans te geven zelf groenten te verbouwen. Drie organisaties lieten hierover archief na in het Rijksarchief Gent: het 'Nationaal Verbond van Volkstuinen' ('Werk van den Akker') (1906-1985); 'De Volkstuin en het Werk van de Akker in de Nederlandse Gemeenschap vzw' (1982-1983); en het 'Provinciaal Verbond van Volkstuinen van Oost-Vlaanderen' (1963-1985). Het gaat vooral om briefwisseling, notulen van vergaderingen, boekhouding en allerhande documentatie. Er bestaat een inventaris:

Volkstuinen - Provinciaal Verbond van Volkstuinen van Oost-Vlaanderen (onuitgegeven, 1986-1995).

D *Familiearchieven*

De ruime collectie familiearchieven bewaard in het Rijksarchief Gent bestrijkt voornamelijk het Ancien Régime. Toch lopen heel wat bestanden door tot in de 19de, soms zelfs 20ste eeuw.

D.1 *Familie Vilain XIV*

Vooraf het archief van de familie Vilain XIV is interessant, omdat zij niet alleen grootgrondbezitters waren in heel Oost-Vlaanderen, maar omdat zij ook decennialang de burgemeestersstoel van de gemeente Bazel bezetten.

D.2 *Andere*

Twee andere familiearchieven zijn eveneens interessant omdat ze beperkte bedrijfsarchieven bevatten:

- Familiefonds: Blimont & Cie. - Compagnie de l'endiquage des schorres près de Kieldrecht, Terneuzen et autres lieux : inpoldering (1802-1822) ;
- Algemeen Familiefonds : ontginning van de Beerlovijsver en van het Loveld te Aalter en te Lotenhulle (1799-1822).

Een afzonderlijke inventaris van de verschillende familiearchieven is niet voorhanden.

E *Bedrijfsarchieven*

Buiten de twee vermelde bedrijfsarchieven, opgenomen in familiefondsen, bezit het Rijksarchief Gent nog twee kleine archieven van bedrijven in verband met landbouw:

- Urbain De Vos-Seyssens, Zaffelare. Tuinbouwbedrijf, groothandel in bloemen en sierplanten (1921-1978);
- Erkende Maatschappij van onderlinge bijstand voor de verzekering tegen sterfte der paarden in de landbouw 'Help u zelve en de Hemel zal u helpen'. Paardenverzekering (1897-1979).

F Polders en Wateringen

Het Rijksarchief Gent bewaart een uitgebreide collectie archieven van Polders en Wateringen. Er bestaat een summier inventaris van 39 bestanden van deze instellingen. Twee bestanden werden bovendien afzonderlijk geïnventariseerd:

J. Verhelst, *Algemeen polder- en wateringarchief* (onuitgegeven, 1972).

H. Coppejans-Desmedt, *Inventaris van het Archief van de Heerlijkheid en van de Polder van Sint-Albert*, Brussel, 1960 (Rijksarchief Gent, Inventarissen 35).

W. Buntinx, *Drie Verenigde Wateringen (1554-1945). Inventaris*, Brussel, 1988 (Rijksarchief Gent, Toegangen in beperkte oplage 40).

Verder kunnen voor Oost-Vlaanderen gegevens worden teruggevonden in het provinciearchief [zie hoger]. Polders en wateringen uit het Land van Waas worden bewaard in het Rijksarchief Beveren. Op polders en wateringen wordt dieper ingegaan bij het Rijksarchief Brugge.

G Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Gent bewaart statische archieven van gemeenten en OCMW's in het arrondissement Gent. Gemeentearchieven uit het arrondissement Dendermonde worden bewaard in het Rijksarchief Beveren, uit het arrondissement Oudenaarde in het Rijksarchief Ronse. Van de gemeente- en OCMW-archieven die nog bij de gemeenten zelf aanwezig zijn, werden voor het arrondissement Gent volgende inspectiedossiers opgesteld:

J. Mertens, *Het OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Gent: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 38).

J. Mertens, *Het gemeentearchief in het gerechtelijk arrondissement Gent: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Miscellanea Archivistica Studia 39).

H Kaarten en plannen

Er bestaat slechts één inventaris voor kaarten en plannen in het Rijksarchief Gent:

P.C. Vandermeersch, *Inventaire des cartes et plans conservés aux archives de la Flandre-Orientale : accompagné des notes et d'éclaircissements*, Brussel, 1999 (Archives de l'État Gand, Inventaires 71).

Een onuitgegeven inventaris ontsluit dit bestand verder. Vooral hier kunnen heel wat 19de-eeuwse kaarten en plannen worden teruggevonden:

G. D'Hondt, *Inventaris kaarten en plans* (onuitgegeven inventaris).

De kaarten en plannen uit het archief van de provincie Oost-Vlaanderen, bewaard in het Rijksarchief Beveren, worden vermeld in de volgende toegang:

R. Van Leugenhaeghe, W. Rombauts, J. Buyle, J. Cazaux, L. Heerwegh en S. Heusequin, *Inventaris van kaarten en plans uit het archief van de provincie Oost-Vlaanderen*, Brussel, 1998 (Rijksarchief Beveren, Toegangen in beperkte oplage 55).

De gewestelijke directie Oost-Vlaanderen van het kadaster heeft eveneens archief overgedragen aan het Rijksarchief Gent. De eigenlijke archivalia werden ondertussen overgebracht naar het Rijksarchief Beveren, maar de bijgevoegde plannen berusten nog steeds in Gent. Ze worden beschreven in volgende inventaris:

J. Verhelst, *Inventaris van het archief van het kadaster van Oost-Vlaanderen, 1806-1834, nog bewaard bij de directie te Gent of in het Rijksarchief Gent*, Brussel, 1986 (Rijksarchief Gent, Inventarissen 68).

1.H Rijksarchief Hasselt

Adres: Bampslaan 4, 3500 Hasselt
 Tel: 011/22.17.66
 Fax: 011/23.40.46
 E-mail: rijksarchief.hasselt@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

In het Rijksarchief Hasselt berusten de archieven van archiefvormers waarvan de zetel of vestigingsplaats op het grondgebied van de huidige provincie Limburg gelegen is. De belangrijkste publiekrechtelijke archiefvormers zijn het provinciebestuur, regionale overheidsorganen en lokale overheden. Bij de privaatrechtelijke archieven gaat het om kerkelijke instellingen, personen, families, bedrijven en verenigingen. Er wordt ook een kaartenverzameling bewaard.

A Provincie Limburg en voorgangers

De meeste archieven van het Departement Nedermaas en van de Nederlandse provincie Limburg worden bijgehouden in het Rijksarchief Limburg te Maastricht (Nederland). Tot en met 1839 bevatten deze archieven documenten van en over Belgische gemeenten. Volgende inventarissen werden voor deze bestanden opgesteld:

H. Hardenberg en F. Nuyens, *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas (1794-1814): met een inleiding over het grondgebied en de geschiedenis der bestuursinstellingen*, 's-Gravenhage, 1946.

E.M.Th.W. Nuyens, *Inventaris der archieven van het provinciaal bestuur van Limburg, 1814-1913*, Maastricht, 1982 (Rijksarchief Limburg, Inventaris 25).

Het archief van de Belgische provincie Limburg wordt grotendeels bijgehouden door de provincie zelf, maar stilaan overgebracht naar het Rijksarchief Hasselt. De dossiers Militie en Toezicht op OCMW's werden reeds overgedragen, momenteel gebeurt hetzelfde voor de Administratie van Registratie en Domeinen. Uit de Franse periode en het Koninkrijk der Nederlanden werden deze bestanden al overgedragen en geïventariseerd. Voor de periode na 1830 bevinden zich voorlopig slechts bestanden van enkele registratiebureaus in het Rijksarchief Hasselt.

M. Van der Eycken, *Inventaris van het archief van de Administratie van Registratie en Domeinen: Departement Nedermaas en provincie Limburg. Centrale Directie, 1796-1839 (1850)*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Hasselt, Inventarissen 72).

Ten slotte bleef ook een beperkt archief bewaard van de provinciale landbouwcommissie. Het bestand is evenwel niet ontsloten en de inhoud ervan niet gekend.

B *Provinciaal Oogstbureel Limburg*

Van het Provinciaal Oogstbureel Limburg, een afdeling van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (Eerste Wereldoorlog), bleef archief bewaard in het Rijksarchief Hasselt (1914-1918). De bestanden zijn voorlopig niet ontsloten.

C *Buitendiensten van overheidsinstellingen: Ministerie van Landbouw, Registratie en Domeinen, Kadaster*

In 1968 en 1982 legde de Directie Limburg van het Ministerie van Landbouw 20ste-eeuws archief neer in verband met de Directie Limburg (algemeen), inspecties, Waters en Bossen (1940-1975) en de houtvesterijen Hechtel, Hasselt en Bree. Het bestand is niet ontsloten, de precieze inhoud ervan niet gekend. Hetzelfde geldt voor een beperkt bestand van registratie en domeinen uit Genk (1952-1955). Ten slotte bevinden er zich in Hasselt afdrukken van Limburgse kadasterplannen. De originele plannen worden nog bewaard door het kadaster van Limburg.

D *Persoons- en familiearchieven*

D.1 *Familie Pitteurs*

Dit archief bevat stukken over de suikerraffinaderij van de familie en over de suikerbietenteelt (ca. 1840-eind 19de eeuw). Het is niet ontsloten.

D.2 *Louis Willems*

Het archief van dokter Louis Willems (1822-1907) bevat mogelijk interessante documenten in verband met veeteelt. Willems was één van de pioniers van de bacteriologie en immunologie. Hij ontwikkelde een vaccin tegen runderpleuropneumonia, longpest in de volksmond. Deze ziekte richtte in de 19de eeuw in België geregeld een ravage aan onder het rundvee. Ook dit bestand is niet ontsloten.

Meer informatie over de activiteiten van dokter Willems vindt men in volgende publicatie:

C. Huygelen, 'Louis Willems (1822-1907) and the immunization against contagious pleuropneumonia, an evaluation', in *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België*, 1997, 237-285.

E Bedrijfsarchieven

Het Rijksarchief Hasselt bezit vooral bedrijfsarchieven van de Limburgse steenkoolmijnen. Toch bevindt er zich ook het archief van de coöperatieve melkerij Sint-Antonius uit Sint-Truiden, dat voornamelijk bestaat uit registers van aandeelhouders (1900-1930), registers van ontvangsten en uitgaven (1905-1946) en inschrijvingen van leveringen (1937-1952). Een onuitgegeven plaatsingslijst ontsluit het bestand.

F Gemeente-, OCMW- en kerkarchieven

Het Rijksarchief Hasselt bewaart statische archieven van gemeenten en OCMW's uit de hele provincie Limburg. Begin jaren 1990 werden de door de Limburgse gemeenten en OCMW's zelf bewaarde archieven aan een inspectie onderworpen:

M. Van der Eycken, *Het gemeente- en OCMW-archief in de provincie Limburg: inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 47).

In het kerkarchief van Reppel bevinden zich een beperkt aantal stukken van de veeverzekeringsmaatschappij Sint-Barbara: een aantekeningen- en rekeningenregister (1902-1917), een register van verzekerden (1914-1939), een rekening uit 1922 en diverse drukwerken (vanaf 1903).

R. Nijssen, *Inventarissen van de kerkarchieven van Bocholt, Lozen en Reppel. Overdrachten 1999-2000*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Hasselt, *Inventarissen* 50).

1.1 Rijksarchief Kortrijk

Adres: Guido Gezellestraat 1, 8500 Kortrijk
 Tel: 056/21.32.68
 Fax: 056/20.57.42
 E-mail: rijksarchief.kortrijk@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

Het Rijksarchief Kortrijk is sinds 1964 het West-Vlaamse hulpdepot van het Rijksarchief Brugge [zie p. 82]. De archieven van archiefvormers met zetel of vestigingsplaats in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk berusten er. Het gaat enerzijds om archieven van regionale en lokale overheidsorganen, anderzijds om archieven van kerkelijke instellingen, personen en families, bedrijven en verenigingen. Daarnaast is er een kaartencollectie. Het Kortrijkse Rijksarchief bevat weinig landbouwgericht archief. Bovendien is een groot deel van de archieven nog niet ontsloten. Het archief van het arrondissementscommissariaat Kortrijk en van de Administratie van Registratie en Domeinen te Kortrijk werd overgebracht naar het Rijksarchief Beveren [zie p. 71], later deels naar de provincie West-Vlaanderen. Een algemeen archievenoverzicht werd uitgegeven in 2002:

H. Van Isterdael, *Beknopt overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief Kortrijk*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 55).

Daarnaast bestaat een overdrachtslijst van het arrondissementscommissariaatsarchief:

G. Maréchal, *Overdrachtslijst arrondissementscommissariaatsarchief van Kortrijk (neerlegging 1988)*, Brussel, 1992 (Rijksarchief Kortrijk, Toegangen in beperkte oplage 9).

A Familiearchieven

A.1 Descantons de Montblanc

Inventarissen van familiearchieven en van het algemeen familiefonds zijn digitaal raadpleegbaar. Het belangrijkste familiearchief is dat van Descantons de Montblanc (16de-20ste eeuw), dat verschillende documenten bevat over processen tegen landbouwers, naast onder meer pachtcontracten en verpachtingen van jachtrechten.

E. Warlop, *Inventaris van het fonds Descantons de Montblanc (de Plotho)* (digitaal raadpleegbaar).

B Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Kortrijk beheert statisch archief van gemeenten in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk. De archieven die door de gemeenten en OCMW's zelf worden bewaard, worden besproken in twee inspectierapporten:

N. Maddens, *Het gemeentearchief in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 51).

N. Maddens, *Het OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Kortrijk: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 52).

Het Modern Stadsarchief Kortrijk, bewaard in het Rijksarchief Kortrijk, bevat een groot aantal nuttige documenten: stukken over het slachthuis (1838-1962) en vleeshal (1813-1833), over het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (1914-1919), over veemarkten, veeartsen en veeziekten (jaar IV-1941), marktprijzen (jaar II-1957), de land- en tuinbouwschool (1874-1960) en het scheikundig landbouw- en industrieel laboratorium (1886-1905). Meest van belang is echter het bestand van de afdeling landbouw, tuinbouw en veeteelt: landbouwstatistieken (1806-1857), notulen van de vereniging voor land-, tuinbouw en plantkunde van het arrondissement Kortrijk (1846-1851), verzekering tegen hagelschade (1847-1850), landbouwtentoonstellingen (1848, 1935-1936), kweken van boomvruchten en bijenteelt (1863-1864, 1881-1895), enz.

N. Maddens e.a., *Inventaris van het hedendaags stadsarchief van Kortrijk* (digitaal raadpleegbaar).

C Kaarten en plannen

Zes verschillende toegangen ontsluiten de kaarten en plannen aanwezig in het Rijksarchief Kortrijk. Drie toegangen werden uitgegeven, de overige drie niet:

E. Warlop, *Verzameling kaarten en plans (1616-1971)*, Brussel, 1989 (Rijksarchief Kortrijk, Toegangen in beperkte oplage 6).

H. Lannoy en J. Roelstraete, *Prekadastrale kaarten en plattegronden (1605-1826)*, Brussel, 1989 (Rijksarchief Kortrijk, Toegangen in beperkte oplage 7).

E. Huys, *Catalogus van de verzameling kaarten, plattegronden en andere afbeeldingen van het Rijksarchief Kortrijk*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Kortrijk, Inventarissen 10).

Ph. Despriet, *Het arrondissement Kortrijk in kaarten en plattegronden, deel I, De Rijksarchieven Gent en Kortrijk*, (onuitgegeven).

Inventaris van de leggers en kaarten opgemaakt door P.C. Popp in het Modern Stadsarchief van Kortrijk (onuitgegeven).

Overzicht van de gedrukte en gegraveerde kaarten en plans in het Rijksarchief Kortrijk (onuitgegeven).

1.J Rijksarchief Leuven

Adres: Vaartstraat 24, 3000 Leuven

Tel: 016/31.49.54

Fax: 016/31.49.61

E-mail: rijksarchief.leuven@arch.be

Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

Het Rijksarchief Leuven werd eind 2001 geopend als beheerder en bewaarder van archieven van archiefvormers met zetel in de provincie Vlaams-Brabant. Wegens plaatsgebrek wordt een deel van deze bestanden voorlopig bewaard in het Rijksarchief Beveren. Dat is onder meer het geval voor de hedendaagse gemeente- en OCMW-archieven, de archieven van de kantoren van de Administratie der Registratie en Domeinen van de arrondissementen Leuven en Halle-Vilvoorde, het persoonsarchief van Gaston Eyskens, de archieven van Vlaams-Brabantse gevangenis en van de Commissie van Openbare Onderstand van Halle. De archieven van de voormalige unitaire provincie Brabant worden in het Rijksarchief het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Anderlecht) bewaard. De verzameling kaarten en plannen werd, evenals de persoons- en familiearchieven, niet gesplitst en blijft in het Algemeen Rijksarchief. De kaartenverzameling is in Leuven wel raadpleegbaar op microfilm. Voor historisch landbouwonderzoek blijft er weinig interessant materiaal over.

A *Gemeente- en OCMW-archieven*

De hedendaagse archieven van Vlaams-Brabantse gemeenten worden voorlopig in Beveren bewaard. Het archief van de Commissie voor Openbare Onderstand (C.O.O.) van de stad Leuven, dat stukken over grondbezit en -beheer bevat, is wel in het Rijksarchief Leuven aanwezig. De archieven van Vlaams-Brabantse kerkfabrieken, eveneens van belang omwille van de gegevens over de verpachte gronden van deze instellingen, worden volledig in Leuven bewaard.

M. Bourguignon, *Inventaire des archives de l'Assistance Publique de la ville de Louvain*, Tongeren, 1933 (Rijksarchief Leuven, Inventarissen 14).

M. Bourguignon, *Table onomastique de l'inventaire des archives de l'Assistance Publiques de la ville de Louvain*, Tongeren, 1934 (Rijksarchief Leuven, Inventarissen 15).

1.K Rijksarchief Ronse

Adres: Vanhovestraat 45, 9600 Ronse
Tel: 055/21.19.83
Fax: 055/21.19.83
E-mail: rijksarchief.ronse@arch.be
Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d2.htm

De collectie van het Rijksarchief Ronse, het Oost-Vlaamse hulpdepot van het Rijksarchief Gent, beperkt zich tot lokale archieven uit het arrondissement Oudenaarde. Archiefbestanden voor landbouw worden zo goed als niet bewaard, al kunnen de verschillende gemeente-, parochie-, en OCMW-archieven relevante stukken bevatten. De talrijke bedrijfsarchieven richten zich voornamelijk op de textielnijverheid, in geen enkel geval betreft het landbouwondernemingen. Wel interessant is het archief van Winterhulp in Ronse en het archief van de Boerinnengilde te Zarlarding (Geraardsbergen) en Schendelbeke. Een tweedelig archievenoverzicht van het Rijksarchief Ronse werd uitgegeven in 2002:

B. Augustyn, *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde. Deel I Archieven van overheidsinstellingen en notarissen*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 57).

B. Augustyn, *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde. Deel II Archieven van privaatrechtelijke instellingen, bedrijven en personen*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 57).

A Winterhulp Ronse

Het archief van Winterhulp, afdeling Ronse (Tweede Wereldoorlog) bleef bewaard, maar is totnogtoe niet ontsloten. De exacte periode en inhoud van het bestand zijn niet gekend. Er kunnen onder meer briefwisseling en omzendingbrieven, boekhoudkundige documenten, stukken in verband met hygiëne, verzending en bedeling en uitbetalingen voor geleverde melk worden teruggevonden. Wellicht bevinden er zich sporadisch ook bescheiden over landbouw en landbouwers.

B Boerengilden

Het kerkarchief van Schendelbeke bevat een aantal bestanden van de plaatselijke afdeling van de Boerenbond. Van de boerengilde bleven statuten en richtlijnen van het hoofdbestuur in verband met ledenwerving bewaard (1923-1934). Tussen de stukken van de boerinnengilde (ca.1928-1942) bevinden zich onder meer administratieve formulieren, ledenlijsten, richtlijnen van het hoofdbestuur van de Boerenbond voor de oprichting van een boerinnengilde, een lessenreeks voor het geven van lezingen, kopieboeken van uitgaande brieven en van verslagen van vergaderingen, enz. Van de overkoepelende organisatie, de Belgische Boerenbond, zijn een aantal publicaties uit de periode 1890-1934 bewaard.

Het archief van de Boerinnengilde van Zarlardinghe bevat slechts rondzendbrieven gericht aan de proost van de Boerinnenbond (1939-1942).

C Persoons- en familiearchieven

De persoons- en familiearchieven in het Rijksarchief Ronse zijn opgenomen in twee afzonderlijke inventarissen. Ook in het algemene archievenoverzicht worden ze vermeld.

H. Van Isterdael, M. Decrits, E. Vercaemst en G. Gadeyne, *Familie- en persoonsarchieven*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Ronse, Inventarissen 37).

M. Decrits en H. Van Isterdael, *Familie- en persoonsarchieven, deel II*, Brussel, 2003 (Rijksarchief Ronse, Inventarissen 38).

'Families en personen' in B. Augustyn, *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde. Deel II Archieven van privaatrechtelijke instellingen, bedrijven en personen*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 57), 693-717.

Twee archieven bevatten stukken over landbouwexploitaties.

C.1 Buyse en Rolier

In het archief Buyse en Rolier (1676-1856) zitten persoonlijke papieren die voornamelijk over het eigen landbouwbedrijf handelen.

C.2 Families De Clercq, De Mey, Moye, Beerens, Ceuterick, De Neve, Van Cauwenberghe

Dit archief (1770-1932) bevat documenten over landeigendom en vlasteelt.

C.3 Herman De Croo

Van groter belang is het archief van de liberale politicus en Minister van Staat Herman De Croo. Hij legde in 1988 kabinetsarchief neer in het Rijksarchief Ronse, voor de periode 1974-1988 (raadpleegbaar vanaf 2009). Het gaat om verslagen van de Ministerraad en van het Comité voor Economische en Sociale Coördinatie. De in de Ministerraad behandelde dossiers over landbouw kunnen hierin voor de vermelde periode worden teruggevonden. De chronologische, in plaats van thematische, ordening maakt het moeilijk om er de stukken van het Ministerie van Landbouw uit te lichten. Er bestaat echter een lijvige inventaris:

M. Decrits, *Inventaris van het kabinetsarchief (1974-1988) van Minister van Staat Herman Fr. De Croo*, Brussel, 2001 (Rijksarchief Ronse, Toegangen in beperkte oplage 17).

D Gemeente- en OCMW-archieven

In Ronse worden statische gemeente- en OCMW-archieven uit het arrondissement Oudenaarde bewaard. Ze worden vermeld in het archievenoverzicht van Augustyn. Voor de archieven door de instellingen zelf bewaard werd een inspectieverlag opgesteld.

'Plaatselijke overheidsinstellingen' in B. Augustyn, *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde. Deel I Archieven van overheidsinstellingen en notarissen*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 57), 282-380.

G. Gadeyne, *Het gemeente- en OCMW-archief in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde: Inspectierapport*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 49).

E Kaarten en plannen

Een overzicht van de kaarten en plattegronden bewaard in het Rijksarchief Ronse kan worden teruggevonden in het archievenoverzicht van Augustyn. Voor de topografisch-historische atlas bestaat een afzonderlijke toegang.

'Kaarten, plattegronden en tekeningen' in B. Augustyn, *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde. Deel II Archieven van privaatrechtelijke instellingen, bedrijven en personen*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Gidsen 57), 721-722.

M. Decrits en H. Van Isterdael, *Catalogus van de topografisch-historische atlas*, Brussel, 1998 (Rijksarchief Ronse, Inventarissen 25).

1.L Rijksarchief Aarlen

Adres: Parc des expositions 9, 6700 Aarlen
 Tel: 063/22.06.13
 Fax: 063/22.06.13
 E-mail: archives.arlon@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Aarlen bewaart archieven uit de provincie Luxemburg, met uitzondering van de lokale en regionale archieven uit het gerechtelijk arrondissement Marcheen-Famenne en het kanton Saint-Hubert (die worden bewaard in het Rijksarchief Saint-Hubert). Veel van de 19de- en 20ste-eeuwse archieven blijven tot op heden jammer genoeg niet ontsloten. Dat is onder meer het geval voor de archieven van de arrondissementscommissariaten Aarlen-Virton (1880-1908), Bastogne (1836-1988) en Neufchâteau (an IX-1987), voor de archieven van Winterhulp (1940-1944) en van de rechtbanken voor oorlogsschade van Aarlen (1919-1926) en Neufchâteau (1920-1925). Een algemeen archievenoverzicht werd uitgegeven in 1996:

P. Hannick, *Archives de l'État Arlon. État des fonds et collections (1995)*, Brussel, 1996 (Archives Générales d.u Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Guides 25).

A Provincie Luxemburg en voorgangers

A.1 Franse periode

Het Département des Forêts (1795-1814) omvatte niet alleen het grondgebied van de huidige provincie, maar ook van het Groothertogdom Luxemburg. Een groot deel van de archieven bleef dan ook achter in het Groothertogdom. Alleen die bestanden die uitsluitend op het Belgische deel van het Departement betrekking hebben, werden naar Aarlen overgebracht. Het archief is onderverdeeld in de algemene administratie van het Departement enerzijds en de arrondissementen en kantons op huidig Belgisch grondgebied anderzijds. De overgebrachte stukken van de algemene administratie zijn veeleer beperkt, maar omvatten wel een aantal documenten over landbouw in het algemeen (1803-1813), over de *Commission d'agriculture, du commerce et des arts* (jaar VII), over oogsten (jaar III-1813), veeziekten (jaar VI-1814), Nationale Domeinen (jaar III-1814) en het kadaster (jaar V-1813). De archieven van het arrondissement Neufchâteau en het Belgische deel van het arrondissement Luxemburg zijn onderverdeeld per kanton en gemeente. In de administratie van de verschillende kantons kunnen documenten worden teruggevonden over Nationale Domeinen en Waters en Bossen. De inhoud van de archieven op gemeentelijk niveau wisselt van geval tot geval. Meestal bevatten ze statistieken over landbouw (oogsten, veetellingen, veeziekten, enz.) en documenten van Waters en Bossen en Nationale Domeinen. Soms kunnen er ook mercurialen worden teruggevonden.

Het archief van de periode van het Koninkrijk der Nederlanden, toen de provincie deel uitmaakte van het Groothertogdom Luxemburg, is beperkter en bevat helemaal geen gegevens over landbouw.

M. Bourguignon, *Inventaire des archives de l'Administration du département des Forêts*, 1969 (Archives de l'État Arlon, Inventaires 17).

A.2 Belgische periode

De archieven van de Belgische provincie Luxemburg zijn nauwelijks geïnventariseerd. Een niet ontsloten bestand 'Agriculture' bevat stukken over runderpest en besmettelijke veeziekten, mond- en klauwzeer, veeartsen, vee-, paarden- en varkensrassen, konijnen en honden, verzekeringen van vee, verbetering van stallen, landbouwgenootschappen, landbouwcomices, de provinciale landbouwcommissie, (jaar)markten en drijfjacht op everzwijnen. De exacte tijdsafbakening is niet gekend, maar omvat grosso modo de periode 1850-1940. Daarnaast bevinden er zich in het provinciearchief twee interessante bestanden die wel van een inventaris voorzien zijn. In het bestand volksgezondheid en hygiëne kunnen stukken worden teruggevonden met betrekking tot braakliggende gronden en ontginningen, moerassige gronden en droogleggingen, en inschrijvingsregisters van veeartsen (1850-1896):

C. Van Leeuw, *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg. Série : Santé et hygiène publique (1830-1939)*, Brussel, 1985 (Archives de l'État Arlon, Inventaires 36).

Een onuitgegeven inventaris ontsluit een deel van het bestand Waterlopen en Wateringen, dat onder meer stukken bevat over de aanleg van en werken aan (irrigatie)kanalen voor de periode ca. 1830-1950. Iets minder dan de helft van dit archief werd ontsloten:

F. Delmer, *Administration provinciale du Luxembourg. Série : Cours d'eau et waterings* (onuitgegeven).

B Buitendiensten van overheidsinstellingen

B.1 Waters en Bossen

De Administratie van Waters en Bossen liet een vrij uitgebreid archief achter in het Rijksarchief Aarlen. Het bevat bestanden van de inspecties van Neufchâteau en Bouillon en van de kantonnementen Bièvre, Bouillon, Florenville, Habay-La-Neuve en Virton voor grosso modo de periode 1815-1960. Het bestand is voorzien van een inventaris:

R. Petit, *Inventaire des archives de l'administration des eaux et forêts*, Brussel, 1974 (Archives de l'État Arlon, Inventaires 22)

B.2 Registratie en Domeinen, Kadaster

Ook van de Administratie van Registratie en Domeinen (1795-1979) en van het Kadaster bleef heel wat archief bewaard. Tussen de stukken van het Kadaster zitten onder meer gemeentelijke expertiserapporten (1819-1823), eigendomsbewijzen (1822-1844) en plannen (jaar X-1984). Van het kadasterarchief tot en met 1865 bestaat een inventaris:

R. Petit en C. de Moreau de Gerbehaye, *Inventaire des archives du cadastre de 1766 et de la Commission des charges publiques (1771-1794) ; Annexe : inventaire des tabelles cadastrales de 1766 conservées aux archives de l'État Namur*, Brussel, 1986 (Archives de l'État Arlon, Inventaires 38).

C Persoons- en familiearchieven

Het Rijksarchief Aarlen bewaart heel wat persoons- en familiearchieven. Een overzicht hiervan werd uitgegeven in het algemeen archievenoverzicht van P. Hannick. Deze archieven zijn evenwel niet verder geïnventariseerd.

C.1 Arthur Rion

Arthur Rion was landbouwingenieur in Belgisch-Congo van 1931 tot 1934. Zijn archief (1927-1934) bestaat uit universiteitscursussen en enkele kleine notaboekjes met potloodnotities, zoals de 'carnets de route' waarin onder meer summiere verslagen van inspectiereizen staan of notaboekjes over de verschillende boomsoorten (soms nog met gedroogde bladeren van bomen tussen de bladzijden). Rion heeft zich in Congo zo goed als uitsluitend met bosbouw bezig gehouden. Dat blijkt ook uit drie grotere boeken die bewaard bleven en waarin zich voornamelijk geschreven en getypte verslagen bevinden over bomen en bosbeheer.

C.2 Charlemagne Simonet

Charlemagne Simonet was een landbouwer te Châtillon, een dorpje tussen Aarlen en Virton. Hij hield een 'journal de recettes et dépenses' bij voor de jaren 1854-1877. Het is een klein, handgeschreven, nauwelijks leesbaar boekje met vermelding van uitgaven en inkomsten. Verder bevat dit archiefje een koopovereenkomst voor een notaris en een brief.

D Bedrijfsarchieven

Tussen de ruime collectie ongeïventariseerde bedrijfsarchieven kunnen eveneens een aantal bestanden rond landbouw worden teruggevonden. Zo bleef er een klein archief bewaard van de boerderij van het college Saint-Joseph te Virton (1911-1916), van de Société coopérative La Paternelle (aankoopcoöperatie, 1896-1901) en van de coöperatieve melkerij Saint-Pierre te Libramont (1896-1919, opgenomen in het parochiearchief). Het archief van de samenwerkende maatschappij S.C. Les Agriculteurs Ardennais te Paliseul (1930-1934) beperkt zich tot een aantal boekhoudkundige stukken: dagboeken, een jaarbalans van 1932 en een financieel rapport uit 1930. De coöperatieve melkerij Saint-Joseph te Virton, het latere SOCOLAÏT, liet een kleine twintig meter archief na voor de periode 1896-1978. Hierin bevinden zich onder meer kasboeken, jaarbalansen, verslagen van de raad van beheer, correspondentie, facturen, analyses van melkstalen, magazijninventarissen en documentatie (oude reclamekalenders van de melkerij, een uitgegeven maandverslag, een paar foto's, een plan van de gebouwen, enz.). Het archief van de Société d'Horticulture d'Arlon (1850-1857) bestaat slechts uit een ledenregister.

E Gemeente- en OCMW-archieven

Van de gemeenten uit de gerechtelijke arrondissementen Neufchâteau en Aarlen wordt statisch archief bijgehouden in het Rijksarchief Aarlen. Van de gemeente- en OCMW-archieven die door de instellingen zelf worden bewaard, werden twee inspectieverslagen opgesteld:

J.-M. Yante, *Les archives des communes et des CPAS de l'arrondissement judiciaire de Neufchâteau : rapport d'inspection*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 35).

P. Hannick, *Inspection des archives de communes et de CPAS de l'arrondissement d'Arlon : Rapport*, Brussel, 1999 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 114).

F Kaarten en plannen

Voor de periode na 1800 beschikt het Rijksarchief Aarlen over een collectie van meer dan 40 laden met kaarten en plannen. Ook in het bestand van het kadaster bevindt zich heel wat kaartenmateriaal. Sommige van deze kaarten zijn opgenomen in een onuitgegeven inventaris:

R. Petit, *Plans géométriques ou 'tableaux d'assemblage'* (onuitgegeven).

1.M Rijksarchief Bergen

Adres: Avenue des Bassins 66, 7000 Bergen
 Tel: 065/40.04.60
 Fax: 065/40.04.61
 E-mail: archives.mons@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Bergen bewaart archieven van de provincie Henegouwen en uit de arrondissementen Bergen en Charleroi. Specifiek voor landbouw bevat het eerder weinig archieven, al kunnen een aantal interessante bestanden worden teruggevonden. In 1999 werd een overzicht van de bestaande inventarissen opgesteld:

W. De Keyzer, *Archives de l'État Mons. État des inventaires au 30 juin 1999*, Brussel, 1999 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Guides 43).

A Provincie Henegouwen en voorgangers

Het archief van het Département de Jemappes (1794-1814) en van het Gouvernement Provinciale in de periode van het Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830) is slechts summier via steekkaarten ontsloten. Specifiek voor landbouw kunnen stukken van de Commission Provinciale d'Agriculture (1826-1830) en van landbouwkolonies (1826-1828) worden teruggevonden. Het toezicht op goederen en inkomsten van gemeenten levert onder meer documenten met betrekking tot bossen (1815, 1826) en weiderechten (1826-1830) op. Ook van heel wat religieuze verenigingen (1818-1825), kerkfabrieken (1826-1830) en burelen van weldadigheid (jaar IX-1823) bleven stukken over onroerende goederen en de inkomsten ervan bewaard. Een groot deel van dit archief behandelt de Nationale Domeinen, zoals affiches van de verkoop van Nationale Domeinen en stukken over verhuring en pachten, de kap en verkoop van nationale bossen, weiderechten in Nationale Domeinen, enz. Het provinciearchief, dat in 1940 grotendeels door brand verwoest werd, beperkt zich tot briefwisseling (1831-1914) en de provinciale commissie voor studiebeurzen (19de-20ste eeuw) en is niet ontsloten. Momenteel wordt er een overdracht voorbereid van de minuten van de zittingen van de Bestendige Deputatie van 1923 tot 1994.

B *Buitendiensten van overheidsinstellingen: Registratie en Domeinen, Waters en Bossen, Ministerie van Landbouw, Kadaster*

Het Rijksarchief Bergen bewaart ongeordend archief van de Administratie van Waters en Bossen (1830-1958) en deels ontsloten archief van Registratie en Domeinen. De 'Direction de l'Aménagement de l'Espace Rurale', een dienst die onder de Administration des Structures Agricoles van het Ministerie van Landbouw viel, droeg in 1995 archief over voor de periode 1958-1986. Het bestand is niet ontsloten. Van het Henegouwse kadaster bleven slechts plannen bewaard.

R. De Keyzer, W. Monoyer en J. Sotteau, *Inventaire des archives des Bureaux de l'enregistrement. I: Beaumont, Binche, Boussu, Chièvres et Chimay*, 1985-1992 (onuitgegeven).

C *Comité National de Secours et d'Alimentation en Secours d'Hiver*

Archieven met betrekking tot ravitaillering kunnen interessante stukken in verband met landbouw tijdens de oorlogsperiode bevatten. In Bergen wordt archief van het Comité Provincial de Secours et d'Alimentation du Hainaut (1914-1918) bewaard en archief van het Comité Provincial du Hainaut et plaatselijke comités van Secours d'Hiver (1940-1964). Deze bestanden zijn jammer genoeg niet ontsloten.

D *Familiearchieven*

Voor landbouw interessante persoonsarchieven bewaart het Rijksarchief Bergen niet. Ook in de meeste familiearchieven is weinig over landbouw in de 19de en 20ste eeuw te vinden. Toch zijn er enkele belangrijke bestanden:

D.1 *Familie Obert de Thieusies*

Dit archief bevat huurcontracten van een landgoed te Thieusies (1809-1865), uittreksels uit kadastrale plannen van Casteau en Thieusies (1860) en plannen van een boerderij met bijhorende gronde te Hulplanche (1785, 1820 en 1852).

R. Wellens, *Inventaire des archives de la Famille Obert de Thieusies (XVIe- XIXe siècle)*, 1963 (Archives de l'État Mons, Inventaires 34).

Naast het familiearchief van de familie Obert de Thieusies, bewaart het Rijksarchief Bergen ook het archief van de heren van Thieusies. Daarin lieten ook andere families documenten achter. Het archief bevat heel wat stukken die betrekking hebben op de landbouw vanaf 1795. Volgende archivalia zijn terug te vinden voor verschillende gemeenten op het grondgebied van de provincies Brabant en Henegouwen (1795-±1920):

- documenten (pachtlijsten, notariële akten, affiches, enz.) in verband met pacht, verkoop en verdeling van gronden en boerderijen;

- uittreksels uit kadastrale plannen, leggers en aanwijzende tafels;
- stukken omtrent grondbelasting ;
- processtukken van gerechtelijke procedures en rechtzaken over betwistingen van pachtbepalingen, weiderechten, mede-eigenaarschap, onteigeningen, verzakkingen en afwatering van gronden, enz.

Daarnaast is voor enkele gemeenten of landgoederen nog ander materiaal terug te vinden, zoals:

- rekeningen van en inkomsten uit de verkoop van oogst van de Ferme de Loge in Naast (1824-1833) en van een stuk land in Sirault (1818);
- een affiche van de verkoop van roerende goederen van de Ferme de Perlonjour in Zinnik (±1870);
- plannen en beschrijvingen van vier hoeves in Thieusies (1799-1849);
- plannen (1852-1885) en stukken in verband met de afbakening (1721-1899) van landbouwgronden in Thieusies.

C. Dumont, *Inventaire des archives des seigneurs de Thieusies (XIIIe-XIXe s.)*, Brussel, 1982, (Archives de l'État Mons, Inventaires 68).

D.2 Familie d'Olmen de Poederlé

In dit archief kunnen onder meer klachten worden teruggevonden in verband met achterstallige betalingen van pachten op landgoederen in Oost-Vlaanderen (1802), verhuur van gronden en jachtrechten (1809), 19de-eeuwse plannen, correspondentie over het beheer van landgoederen te Everberg, Leefdaal en Meerbeek (1896-1900), de verkoop van bomen te Kortenberg (1802), Mollem (1818) en Tubeke (1904-1909), rekeningen van landgoederen te Poederlee (1794-1815), de verkoop van vee en landbouwmateriaal te Saintes (1738-1847), enz.

M.-R. Thielemans, *Inventaire des archives de la Famille d'Olmen de Poederlé*, Brussel, 1959 (Archives de l'État Mons, Inventaires 31).

D.3 Familie de Bonaert

Dit familiearchief is vanuit onze invalshoek interessant omdat de familie zeer veel landgoederen bezat waarvan de archieven vaak tot diep in de 19de, soms 20ste eeuw lopen. De archieven hebben betrekking op landgoederen, voornamelijk boerderijen en landbouwgronden, in Henegouwen, West- en Oost-Vlaanderen, Brussel, Waals-Brabant, Namen, Luik, Limburg, Noord-Frankrijk en Utrecht.

L. Regibeau en R. Wellens, *Inventaire des archives de la Famille Bonaert*, Brussel, 1963 (Archives de l'État Mons, Inventaires 36).

E. Gemeenten en OCMW-archieven

In het Rijksarchief Bergen worden de statische gemeente- en OCMW-archieven bewaard van de arrondissementen Charleroi en Bergen. De lokale archieven uit het arrondissement Doornik worden in het Rijksarchief Doornik bewaard. De gemeente- en OCMW-archieven uit het gerechtelijk arrondissement Bergen die door de gemeenten en OCMW's zelf worden bewaard, werden door het Rijksarchief aan een inspectie onderworpen:

C. Depauw, *Les archives des communes et des CPAS de l'arrondissement judiciaire de Mons: Rapport d'inspection*, Brussel, 2001 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, *Miscellanea Archivistica Studia* 131).

L. Honnoré, *Les archives des communes de l'arrondissement judiciaire de Charleroi. Rapport d'inspection 2004* (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, *Miscellanea Archivistica Studia* 158).

F. Kaarten en plannen

In het Rijksarchief Bergen worden vooral kaarten uit het Ancien Régime bewaard, maar het beschikt ook over een aantal meer recente kaarten. De kadaster- en Poppkaarten werden geïnventariseerd:

C. Dumont, *Plans du cadastre de la province de Hainaut*, Brussel, 1992 (Archives de l'État Mons, *Inventaires* 75).

C. Dumont, D. Delbecq-Populaire, *Inventaire des cartes et plans manuscrits et gravés. Second supplément*, 1981, (Archives de l'État Mons, *Inventaires* 67).

D. Populaire, *Plans parcellaires et matrices cadastrales du Hainaut dressés par P.-C. Popp*, 1989 (onuitgegeven).

1.N Rijksarchief Doornik

Adres: Place Paul-Emile Janson 3, 7500 Doornik
 Tel: 069/22.53.76
 Fax: 069/54.54.83
 E-mail: archives.tournai@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Doornik is een hulparchief van het Rijksarchief Bergen in de provincie Henegouwen en bewaart lokale en regionale archieven uit het arrondissement Doornik. Het hedendaags archief is eerder beperkt en in veel gevallen niet ontsloten. Dat laatste geldt onder meer voor de archieven van de arrondissementscommissariaten Aat (1957-1990) en Doornik (1920-1990) en van het Tribunal des dommages de guerre de Tournai (1919-1927). De bedrijfsarchieven richten zich voornamelijk op de steenkool- en suikernijverheid, niet op landbouw. In 1999 werd een algemeen bestandenoverzicht voor het Rijksarchief Doornik uitgegeven:

B. Desmaele, *Guide général des fonds et collections des Archives de l'État Tournai*, Brussel, 1999 (Archives Générales du Royaume et Archives de l'État dans les Provinces, Guides 44).

A *Buitendiensten van overheidsinstellingen: Registratie en Domeinen*

In Doornik wordt archief bewaard van negen ontvangsbureaus van de administratie der registratie en domeinen: Antoing (1860-1967), Aat (1835-1981), Vloesberg (1907-1965), Lessen (1865-1978), Leuze (1855-1963), Moeskroen (1919-1982), Péruwelz (1859-1966), Quevancamps (1949-1961) en Doornik (1860-1980). Er bestaat geen inventaris van deze bestanden.

B *Persoons- en familiearchieven*

Het bestandenoverzicht van Bernard Desmaele bevat een overzicht van de familie- en persoonsarchieven. Interessant is het archief van Charles Peeters-Wilbaux, stichter van de suikerfabriek te Warcoing, dat stukken bevat over diens onroerende goederen (1842-1864). Het bestand is opgenomen in het archief van de familie Delcroix.

Y. Dockx, *Inventaire des archives de la famille Delcroix (XVIIIe-XXe siècles)*, Brussel, 1993 (Archives de l'État Tournai, Inventaires 18).

C *Polders en Wateringen*

In 1882 werd op de rechteroever van het kanaal Doornik-Condé een watering opgericht, die wellicht in 1920 werd opgeheven. Deze instelling liet voor de periode 1881-1920 archief na, dat onder meer reglementen (1883-1886), rekeningen en begrotingen (1888-1920), correspondentie en verslagen (1886-1910) en diverse documenten (1888-1920) bevat. Het bestand is een onderdeel van het gemeentearchief van Pommerœul en wordt ontsloten in volgende inventaris:

M.-A. Arnould en D. Van Overstraeten, *Inventaire des archives communales de Ville-Pommerœul et de Pommerœul, 1489-1949*, Brussel, 1973 (Archives de l'État Tournai, Inventaires 10), 91-93.

D *Gemeente- en OCMW-archieven*

Het Rijksarchief Doornik bewaart statische archieven van gemeenten en OCMW's uit het arrondissement Doornik. Ook het stadsarchief van Doornik (tot 1965) wordt bewaard, al bevat het nauwelijks landbouwgerelateerde documenten voor de 19de en 20ste eeuw:

Y. Dockx, *Inventaire de la collection dite 'Archives de la Ville de Tournai' (1100-1965)*, Brussel, 2000 (Archives de l'État Tournai, Inventaires 22).

D. Van Overstraeten, G. Preud'homme, *Archives de l'entité de Tournai. Rapport d'inspection sur la situation des archives conservées dans les services communaux en 1988*, Brussel, 1989 (Miscellanea Archivistica Studia 3)

E *Kaarten en plannen*

In het Rijksarchief Doornik worden verschillende perceelsgewijze en kadastrale plannen bewaard uit de 18de en 19de eeuw. Er bestaat een inventaris op steekkaarten, een overzicht kan worden teruggevonden in het algemeen bestandenoverzicht. Er werd ook een inventaris opgesteld van onbekende kaarten uit de 18de en 19de eeuw.

G. Preud'Homme, *Cartes et plans inconnus de Tournai aux XVIIIe et XIXe siècles conservés par les archives de l'État*, Brussel, 1987.

1.0 Rijksarchief Eupen

Adres: Kaperberg 2-4, 4700 Eupen
 Tel: 087/55.43.77
 Fax: 087/55.87.77
 E-mail: staatsarchiv.eupen@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.ht

Het Rijksarchief Eupen werd in 1989 opengesteld als bewaarder van de archieven van personen en kerkelijke of wereldlijke instellingen die hun woon- of vestigingsplaats hadden/hebben in de Duitstalige gemeenten van de provincie Luik of die betrekking hebben op de Duitstalige gemeenschap. Grotendeels behoren deze gebieden tot de kantons (Kreise) Eupen, Sankt-Vith en Malmedy. Aangezien de Duitstalige gemeenschapsregering geen landbouwbevoegdheden heeft, bevat het archief van deze instelling geen interessante documenten. Ook de schaarse documenten van de provincie Luik (na de Eerste Wereldoorlog) zijn niet interessant met het oog op landbouw. Voor het Rijksarchief Eupen werd er recent een bestandenoverzicht opgesteld:

A. Minke, *Die Bestände des Staatsarchivs in Eupen. Allgemeine Übersicht (Gerichtsbezirk Eupen). 2. erweiterte und verbesserte Auflage*, Brussel, 2000 (Das General Staatsarchiv und die Staatsarchiv in den Provinzen, Fürher 48).

A Kantons, Gouvernements en Districtscommissariaten

A.1 Kanton Malmédy

Het archief van het kanton Malmedy bevat vrij veel landbouwgerelateerde documenten, onder meer over het kadaster (1829 en 1873), gemeentegronden (1818-1921), domeinen (1807-1908) en bosbeheer (1841-1921). De afdeling statistiek liet lijsten en correspondentie na in verband met veetellingen (1872-1921) en akkerbouwstatistieken (1902-1907). Daarnaast besteedt een belangrijk deel van het archief specifiek aandacht aan akkerbouw en veeteelt: de aan- en verkoop van fokstieren (1809-1921), teelt van merinoschape (1816-1821), de landbouwkundige winterschool van Bütgenbach (1879-1900), stukken over oogstderving (1887) en irrigatie (1884-1898), twee jaargangen van het 'Landwirtschaftliche Zeitschrift für die Rheinprovinz' (1911-1912), documenten en correspondentie van het plaatselijke landbouwgenootschap van Eupen-Malmedy over proeven met teelten en meststoffen (1907-1922), verschillende melkerijgenootschappen (1896-1921), enz. Een groot deel van dit landbouwarchief richt zich evenwel op grondverbeteringen (1809-1916). Ook in het supplement van dit archief zitten landbouwgerelateerde stukken: een dossier over de oprichting van een landbouwkundige winterschool te Sankt-Vith (1900); grondverbeteringen (1889-1913); akten betreffende de verkoop en verpachting van gemeentegronden (1823-1826, 1835-1840, 1851-1853) en de verkoop van Nationale Domeinen (1816-1821); enz. Een uitgegeven en een onuitgegeven inventaris ontsluiten dit bestand:

A. Pauls, *Archiv des Kreises Malmedy (1803-1939)*, Brussel, 1994 (Staatsarchiv Eupen, Veröffentlichungen mit beschränkter Auflage 1).

Nachtrag zum Archiv des Kreises Malmedy (onuitgegeven).

Een onderdeel van het archief van het kanton Malmedy betreft de Landwirtschaftliche Lokalabteilung St.Vith-Malmedy (1898-1921). Dit geraakte afgescheiden van het hoofdbestand en berust nu in het museum 'Zwischen Venn und Schneifel' te Sankt-Vith. Het bevat stukken over het bestuur van de afdeling (1898-1918); sociale, wetenschappelijke en gerechtelijke aspecten (1900-1919); landbouwkundige tentoonstellingen (1900-1919); de begunstiging van veeteelt (vee, varkens, gevogelte, paarden, schapen en geiten), akkerbouw en fruitteelt (1892-1920); de landbouwkundige winterschool van Sankt-Vith (1899-1921); en de meteorologische dienst (1905-1919). Recent werd voor dit bestand een inventaris opgesteld:

W. Joustens, *Inventar des Archivs der Landwirtschaftlichen Lokalabteilung St.Vith-Malmedy (1898-1921)*, Eupen, 2004.

A.2 Kanton Eupen

Het kanton Eupen liet helaas minder archief na. Wel kunnen ook hier documenten over veeteeltstatistieken (1817-1837), bosbeheer (1818-1895), gemeentegronden (1825-1838) en zelfs gemeentelijke boomkwekerijen (1816-1821) worden teruggevonden. Het archief van de afdeling landbouw (1846-1920) bestaat zo goed als volledig uit stukken in verband met landbouwcursussen, de bestrijding van schadelijke dieren, stierkeuringen en de samenvoeging van landbouwgronden. In een annex bestand bevinden zich bescheiden over (landbouw)onderwijs (1895-1910), over de verdelging van wolven en everzwijnen (1836-1860) en over bosbeambten (1869-1876). Dit bestand werd eveneens van twee inventarissen voorzien:

A. Pauls en E. Herrebout, *Das Archiv des Kreises Eupen (1815-1921)*, Brussel, 1994 (Staatsarchiv Eupen, Veröffentlichungen mit beschränkter Auflage 2).

Nachtrag zum Archiv des Kreises Eupen (onuitgegeven).

A.3 Kanton Walhorn

Van het kanton Walhorn bestaat nog minder archiefmateriaal. Hier kunnen slechts documenten over grondbelasting (jaar IV-VII), lijsten van paarden (jaar VIII) en paardenbezitters (ongedateerd) en stukken over het boswezen (1793-jaar VIII) worden vermeld.

E. Herrebout, *Das Archiv der Bank und der Herrlichkeit Walhorn (1522-1794). Das Archiv des Kantons Walhorn (1794-1800). Das Archiv der Gemeinde Walhorn (1800-1888)*, Brussel, 1998 (Staatsarchiv Eupen, Inventare 4).

A.4 *Gouvernement Eupen-Malmédy*

Van het gouvernement Eupen-Malmedy bleven slechts decreten en verordeningen (1920-1925) bewaard, waartussen decreten in verband met landbouw, jacht en visserij, en oorlogsarchieven (1873-1925). Tussen de oorlogsarchieven kan men krantenknipsels vinden over landbouw.

A.5 *Districtcommissariaten Eupen en Malmédy*

In de archieven van de districtscommissariaten Eupen (1919-1924) en Malmedy (1919-1922) bevinden zich slechts wat stukken over de jacht. Voor deze bestanden bestaan onuitgegeven toegangen.

Distriktkommisariat Eupen (1919-1924) (Onuitgegeven toegang)

Distriktkommisariat Malmedy (1919-1922) (Onuitgegeven toegang)

B *Buitendiensten van overheidsinstellingen*

B.1 *Waters en Bossen*

Het Rijksarchief Eupen bewaart heel wat archieven inzake Waters en Bossen, meer bepaald van de Oberfösterei Eupen (1812-1917) en het Forstamt Walhorn (1953-1983).

Oberfösterei Eupen (1812-1917) (Onuitgegeven toegang C.3.1.1.).

Forstamt Walhorn (1953-1983) (Onuitgegeven toegang C.3.1.2.).

B.2 *Kadaster*

Daarnaast bevinden er zich in Eupen bescheiden van het Kadasteramt Malmedy (1814-1913) en het Kadasteramt Eupen (1925-1927).

Kadasteramt Malmedy (1814-1913) (Onuitgegeven toegang C.3.3.4.).

Kadasteramt Eupen (1925-1927) (Onuitgegeven toegang C.3.3.5.).

B.3 Registratie en Domeinen

Ten slotte kunnen er archieven van registratie en domeinen worden teruggevonden: van het Einregistrierungsamt Eupen (1923-1961), het Einregistrierungsamt Sankt-Vith (1921-1960) en de Direktion Domänen van de Einregistrierungs- und Domänenverwaltung (1924-1939). De toegangen tot deze archieven zijn onuitgegeven.

Einregistrierungsamt Eupen (1923-1961) (Onuitgegeven toegang C.3.3.7.).

Einregistrierungsamt Sankt-Vith (1921-1960) (Onuitgegeven toegang C.3.3.8.).

Direktion Domänen van de Einregistrierungs- und Domänenverwaltung (1924-1939) (Onuitgegeven toegang C.3.3.9.).

C Persoonsarchieven

C.1 August Cormann

Tussen de talrijke persoonsarchieven in het Rijksarchief Eupen is er vanuit ons perspectief slechts één de moeite waard: dat van veearts August Cormann. Dit bestand beperkt zich evenwel tot modelstatuten voor genootschappen ter bestrijding van rundertuberculose in het kanton Malmedy (1953) en een bijlage uit het Staatsblad van 1961 over de 'Fédération de lutte contre les maladies du bétail de l'Est de la Belgique' in Malmedy.

D Bedrijfsarchieven

Er bevinden zich in Eupen een aantal interessante bedrijfsarchieven. Zo bewaart men er archieven van heel wat spaarkassen: Bezirkssparkasse Malmedy und Nebenstellen (1920-1956), Kreissparkasse Malmedy (1887-1960), Spar- und Darlehnskasse uit 31 gemeenten (1914-1955) en Raiffeisenkasse uit 16 gemeenten (1914-1955). Deze kunnen interessant zijn omdat zij een omvangrijk landbouwcliënteel hadden. Van de Landwirtschaftliche Verbands-Zentralkasse Sankt-Vith bleven rapporten bewaard over de boekjaren 1935 en 1936. Ook een aantal coöperatieve melkerijen lieten archief na in Eupen: van de Molkerei Bütgenbach (1932-1941), Molkerei Engelsdorf (Ligneuville, 1931-1940) en Molkerei Nidrum (1934-1941) bleven stamboeken bewaard. Het archief van de Molkerei Mirfeld (1934-1941) bestaat uit registers van geleverde en teruggegeven producten (1934-1940), registers van leveringen van melkleveranciers en uitbetalingen (1934-1940), een jaarboek uit het boekjaar 1943, kwitanties van betalingen (1934-1941), rekeninguittreksels en kredietcontracten bij de Landwirtschaftliche Verbands-Zentralkasse Weywertz (1936-1940) en een uittreksel uit Der Bauer van 26 januari 1990 over de geschiedenis van de melkerij. Al deze bestanden worden ontsloten door onuitgegeven inventarissen.

Bezirkssparkasse Malmedy und Nebenstellen (1920-1956) (Onuitgegeven toegang C.4.10.).

Kreissparkasse Malmedy (1887-1940) (Onuitgegeven toegang C.4.5.).

Kreissparkasse Malmedy (1940-1960) (Onuitgegeven toegang C.4.17.).

Kreissparkasse Malmedy (1945-1960) (Onuitgegeven toegang C.4.18).

Spar- und Darlehnskasse (Onuitgegeven toegangen E.1.17 t.e.m. E.1.47a).

Raiffeisenkasse (Onuitgegeven toegang E.1.14a).

Landwirtschaftliche Verbands-Zentralkasse Sankt-Vith (1935-1936) (Onuitgegeven toegang E.1.9a).

Molkerei Bütgenbach (1932-1941) (Onuitgegeven toegang Molkereien E.1.10)

Molkerei Engelsdorf (Ligneuville, 1931-1940) (Onuitgegeven toegang Molkereien E.1.11a)

Molkerei Nidrum (1934-1941) (Onuitgegeven toegang Molkereien E.11b)

Molkerei Mirfeld (1934-1941) (Onuitgegeven toegang Molkereien E.12a)

E *Gemeente- en OCMW-archieven*

In Eupen worden statische gemeente- en OCMW-archieven uit de Duitstalige gemeenschap bewaard. Een overzicht kan in het algemeen fondsoverzicht worden teruggevonden.

A. Minke, *Die kommunalen Archive in der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens. Abschließender Inspektionsbericht*, Brussel, 1991 (Das General Staatsarchiv und die Staatsarchiv in den Provinzen, *Miscellanea Archivistica Studia* 13)

F *Kaarten en plannen*

Het Rijksarchief Eupen bezit heel wat verschillende kleine bestanden met 19de- en 20ste-eeuwse kaarten en plannen. Een opsomming hiervan kan worden teruggevonden in het algemeen bestandenoverzicht. In de leeszaal van het Rijksarchief bevindt zich een lijvige, onuitgegeven inventaris:

Karte und Pläne der Stadt Eupen (Onuitgegeven)

Interessant zijn onder meer de grondgebiedkaarten van Berg, Büllingen, Bütgenbach en Wirtsfeld (1900), de kaarten van de *Oberfösterei Büllingen* (1907) en van de drooglegging van moerassen te Sourbrodt (1830).

1.P Rijksarchief Hoei

Adres: Rue Vankeerberghen 20, 4500 Hoei
 Tel: 085/21.53.95
 Fax: 085/21.55.42
 E-mail: archives.huy@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Hoei werd in 1965 geopend als hulpdepot van het Luikse Rijksarchief voor archieven uit het arrondissement Hoei. Naast een meerderheid van archieven uit het Ancien Régime, gaat het voornamelijk om kerkelijke, gemeentelijke en notariële archieven. Voor studie van de landbouw biedt dit Rijksarchief weinig perspectieven.

A *Buitendiensten van overheidsinstellingen: Registratie en Domeinen*

Het 19de-eeuwse archief van de administratie van registratie en domeinen uit het arrondissement Hoei bleef eveneens bewaard in dit Rijksarchief. Twee inventarissen ontsluiten dit bestand:

P. Gadisseur, *Inventaire des registres aux déclarations de succession recueillis par les bureaux d'enregistrement de l'arrondissement de Huy (an 4-1904)*, Brussel, 1996 (Archives de l'État Huy, Instruments de recherche à tirage limité 15).

P. Gadisseur, *Administration de l'enregistrement et des domaines, conservation des hypothèques de Huy, registres aux transcriptions des actes translatifs de propriété d'immeubles (an 7-1879)*, Brussel, 1996 (Archives de l'État Huy, Instruments de recherche à tirage limité 16).

B *Persoons- en familiearchieven*

In het Rijksarchief Hoei worden verschillende familiearchieven bewaard, grotendeels uit het Ancien Régime. Sommige van deze archieven lopen echter tot in de 19de eeuw.

B.1 *Baron Pierre de Moffarts*

In het archief van deze baron uit Strée zitten documenten over een boerderij te Endoz die in de loop van de 19de eeuw eigendom was van de familie de Moffarts: metingen, ruilingen, bezetting, jachtrechten en renten van de boerderij en de bijhorende gronden (1472-1878), pachten en pachtcontracten (1786-1867), boekhouding, belastingen en werken aan de gebouwen (1794-1826), enz.

B.2 *Léopold Pourtois*

Pourtois was een landbouwer te Ahin. Het betreft de erfenis van een boerderij te Ahin, een wijngaard te Bonne-Vallée (1838-1845) en inkomsten en uitgaven op rekening van Léopold Pourtois (1838-1847).

Typerend voor het Rijksarchief Hoei is het relatief grote aantal, voornamelijk uit het Ancien Régime stammende, archieven van lokale kastelen.

B.3 *Château de Jehay*

In het archief van het kasteel bevindt zich briefwisseling tussen de graaf en de beheerder van de eigendommen over de toewijzing van percelen (1895-1907).

B.4 *Château de Modave*

Dit archief bevat een deelbestand over het beheer van onroerende goederen:

B. Dumont en E. Tellier, *Inventaire des archives du Château de Modave*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Huy, Inventaires 14).

Relevante persoonsarchieven bevinden er zich niet in Hoei. Wel kunnen in de Papiers Fernand Discry, historicus en stadsarchivaris van Hoei, nota's worden gevonden over de kweek van en handel in vee te Hoei (14de-19de eeuw) en krantenknipsels over de opening van het slachthuis (1955).

C *Verzameling 'varia'*

Hoger werd reeds de verzameling 'varia' vermeld, waarin zich stukken bevinden van de Administratie van Waters en Bossen. Daarnaast herbergt de verzameling ook de statuten van de 'Société Horticole et Agricole de Moha' (1912) en een document over de veredeling van vee- en geitenrassen (1947).

D *Gemeentearchieven*

Heel wat statische gemeentearchieven uit het arrondissement Hoei worden in het Rijksarchief Hoei bewaard.

Daarnaast bezit het archief inspectieverslagen van archieven die ter plaatse worden bewaard :

P. Bauwens, *Les archives des communes et des CPAS de l'arrondissement judiciaire de Huy. Rapport d'inspection*, Brussel, 1996 (Miscellanea Archivistica Studia 82).

1.Q Rijksarchief Luik

Adres: Rue du Chéra 79, 4000 Luik
 Tel: 04/252.03.93
 Fax: 04/229.33.50
 E-mail: archives.liege@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Luik beheert archieven van de provincie Luik en van de arrondissementen Luik, Verviers en Borgworm (Waremmé). Voor het arrondissement Hoei bevindt er zich een hulpdepot in Hoei [zie], archieven uit Duitstalig België worden in Eupen bewaard. Een algemeen bestandenoverzicht beschrijft de in Luik bewaarde documenten:

J. Pieyns, *Guide des fonds et collections des Archives de l'État Liège. Guide général des fonds et collections (arrondissements judiciaires de Liège et de Verviers)*, Brussel, 1997 (Archives de l'État Liège, Guides 28).

A Provincie Luik en voorgangers

A.1 Franse periode

E. Fairon, *Inventaire analytique du fonds français aux archives de l'État Liège*, Brussel, 1999 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 44).

Dit fonds bestaat uit de archieven van de Administration Centrale du département de l'Ourthe (1793-jaar VIII) en de Préfecture de l'Ourthe (jaar VIII-1814). De oorspronkelijke inventaris uit 1944 werd in 1999 heruitgegeven. Het bestand van het departement van de Ourthe beperkt zich tot administratieve dossiers en bevat nauwelijks interessante gegevens voor landbouw. Wel bleven een aantal documenten over nationale goederen bewaard. Het archief van de prefectuur van de Ourthe daarentegen is een stuk uitgebreider en bevat bescheiden over het kadaster, jacht en bossen. Bij de administratie van het hoger onderwijs bevinden zich stukken over de veeartsenijschool van Alfort. Er bestaat ook een aparte sectie landbouw, met rapporten en statistieken over oogsten (jaar XI-1809); lijsten van oogsten (jaar IX-1813); stukken over de verdelging van schadelijke dieren (meikevers, mollen, raven, mussen, mieren, enz.); boomkwekerijen en aanplantingen; de drooglegging van moerassen en venen; de kweek van schapen en schapenziekten; kweek, ziekten en tellingen van paarden; veeziekten; veeartsen; statistieken van gewassen en hoornvee; enz. Heel wat archief behandelt het beheer en de verkoop van Nationale Domeinen. Hierover kan ook in volgende inventarissen informatie worden teruggevonden:

L. Lahaye, *Répertoire par localités des affiches de vente des biens nationaux; répertoire de ces affiches par possesseurs déposés*, Luik, 1940.

L. Lahaye, *Répertoire par localités, puis par possesseurs dépossédés, des affiches des biens nationaux transférés à la Caisse d'amortissement, 1807-1813*, Luik, 1940.

I. Delatte, *La vente des biens du clergé dans le département de l'Ourthe, 1797-1810*, Luik, 1951.

A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden

In 1814, toen geallieerde legers de stad Luik op Frankrijk heroverden, werd het Ourthe-departement ondergebracht bij het Gouvernement Général du Bas-Rhin (Duitsland). Enkele maanden later kwamen de gebieden links van de Maas opnieuw onder Belgische bevoegdheid. In de loop van 1815 werden ze ten slotte opgenomen in het Koninkrijk der Nederlanden.

De archieven zijn ingedeeld in twee secties: het jaar vóór en de periode na 1815. Door een brand is het gros van de archieven uit de periode 1822-1830 evenwel verloren gegaan. Voor de periode 1814-1815 bleef materiaal bewaard van Waters en Bossen en Nationale Domeinen, evenals mercurialen en statistieken van landbouwproductie en veeteelt. De periode van het Koninkrijk der Nederlanden liet meer archief na, onder meer aanvragen voor het dragen van wapens voor de jacht (1818-1824) en stukken over Nationale Domeinen, Waters en Bossen en visvangst (1814-1829). In dit archief kunnen ook heel wat prijsgegevens worden teruggevonden: correspondentie over mercurialen (1814-1825); tweewekelijkse statistieken van gemiddelde prijzen en verkochte hoeveelheden landbouwproducten op de markten (1814-1815 en 1815-1816); wekelijkse staten van de gemiddelde prijs en verkochte hoeveelheid aardappelen en graan op de markten (1816-1817); wekelijkse staten van de gemiddelde prijs en hoeveelheid verkochte voedingswaren in Luik (1815-1824); enz. Ten slotte bevat dit bestand algemene correspondentie over landbouw (1815-1821); tellingen van paarden, vee en karren (1815); stukken over de oprichting van een landbouwcommissie (1816); correspondentie, rapporten en statistieken van die landbouwcommissie (1819-1823); een landbouwtelling in het arrondissement Marche (1815); diverse landbouwtellingen (1818-1822); een veetelling in Warsage (1816); en verslagen van veeartsen over veeziekten, met tabellen van zieke dieren (1814-1823). Een uitgebreide inventaris ontsluit dit bestand:

G. Hansotte, *Inventaire des archives du gouvernement provincial et des États provinciaux de Liège sous le régime du royaume des Pays-Bas*, Brussel, 1965 (Archives de l'État Liège, Inventaires 50).

A.3 Belgische periode

De Luikse provinciearchieven na 1830 (in het Rijksarchief bewaard tot ca. 1914) zijn heel wat minder uitgebreid en bevatten geen documenten over landbouw. Het archief van de vijfde afdeling (economie) beperkt zich uitsluitend tot mijnbouw. Alleen tussen de archieven van de tweede afdeling zitten stukken over verkoop van bossen, afbakening van jachtgebieden en beheer van gemeentelijke onroerende goederen.

J. Pieyns, *Inventaire des archives de la province de Liège*, Luik, 1967 (onuitgegeven).

B Comité Provincial de Secours et d'Alimentation en Secours d'Hiver

Het archief van het Comité provincial de secours et d'alimentation (Provinciaal hulpen voedingscomité), dat de periode 1914-1922 omvat, blijft voorlopig ongeklasseerd. Wellicht kunnen hier een aantal interessante documenten over de landbouwafdeling van dit comité worden teruggevonden. De archieven van Winterhulp (1940-1945) werden wel geklasseerd, maar niet beschreven. Het archief is geordend per gemeente en bestaat voornamelijk uit kasregisters.

C Buitendiensten van overheidsinstellingen: Waters en Bossen, Registratie en Domeinen, Kadaster, Gezondheidsinspecties

De buitendiensten van nationale overheidsinstellingen lieten eveneens archieven na in het Luikse Rijksarchief. Het bestand van de Administratie van Waters en Bossen (1802-1976) werd in 2003 geïnventariseerd, dat van het primitief kadaster (1812-1840) was reeds vroeger van een inventaris voorzien. De bestanden van de Administratie der Domeinen (19de eeuw) en van de gezondheidsinspecties op vlees (1950-1960) door het Ministerie van Volksgezondheid zijn vooralsnog niet ontsloten. Dat is wel het geval voor de Administratie der Registratie waarvan er voor 22 registratiebureaus archieven bewaard bleven (ca. jaar IV-1967).

J. Pieyns en P. Pieyns-Rigo, G. Hansotte, M.-P. Lux-Mossay, *Inventaire du fonds de l'Administration de l'Enregistrement dans les arrondissements de Liège et de Verviers*, Luik, 1999 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 35).

P.-A. Tallier, *Inventaire des archives de l'Administration des Eaux et Forêts (1802-1976) déposées aux Archives de l'État de Liège*, Brussel, 2003 (Archives de l'État Liège, Inventaires 99).

G. Hansotte en R. Forgeur, *Inventaire des archives du Cadastre primitif de la province de Liège, 1812-1840*, Brussel, 1994 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 14).

D Persoons- en familiearchieven

De meeste familiearchieven in het Rijksarchief Luik behandelen het Ancien Régime, maar vaak lopen ze door tot de 19de, soms zelfs 20ste eeuw. Een overzicht van de bewaarde familiearchieven werd onlangs uitgegeven:

Inventaire des fonds de famille, Brussel, 1999 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 47).

De collectie persoonsarchieven is eveneens erg uitgebreid, maar bevat niet onmiddellijk landbouwgerelateerde bestanden. Ook voor deze archieven is een inventaris voorhanden:

P. Bertholet e.a., *Inventaire des archives des individus: hommes d'État, savants, artistes*, Brussel, 1999 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 46).

E Bedrijfsarchieven

Het Rijksarchief Luik beheert een ruime collectie bedrijfsarchieven. Zij hebben echter voornamelijk betrekking op mijnbouw en metaalnijverheid. Wel interessant is het bedrijfsarchief van de Usines de produits chimiques et engrais O. Goebel (1875-1918) te Flemalle-Haute. De inventaris is opgenomen in:

J. Pieyns, 'Archives d'entreprises allemandes mises sous séquestre après la guerre 1914-1918' in G. Hansotte, J. Pieyns en J. Rouhart-Chabot, *Inventaires d'archives d'entreprises*, Brussel, 1971, (Archives de l'État Liège, Inventaires 68), 40-143.

Een recente inventaris voor bedrijfsarchieven is jammer genoeg niet voorhanden. Naast de vermelde inventaris uit 1971 kan er wel een overzicht worden teruggevonden in het bestandenoverzicht van Pieyns. Voor een aantal kleinere bestanden bestaat er eveneens een recente inventaris:

J. Pieyns, *Guide des fonds et collections des Archives de l'État Liège. Guide général des fonds et collections (arrondissements judiciaires de Liège et de Verviers)*, Brussel, 1997 (Archives de l'État Liège, Guides 28), 315-330.

P. Bertholet, *Inventaire des petits fonds d'entreprises*, Brussel, 1989 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 32).

G. Hansotte, *Nouveaux inventaires d'archives d'entreprises*, 1983 (Archives de l'État Liège, Inventaires 88).

F Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Luik bewaart de statische archieven van gemeenten uit de arrondissementen Luik, Verviers en Borgworm (Waremme). Een lijst van deze archieven wordt opgenomen in het bestandenoverzicht van Pieyns.

Inventaire des archives des communes des arrondissements de Liège et Verviers Brussel, 1994 (Archives de l'État Liège, Instruments de recherche à tirage limité 26)

Inventaire des archives des communes, Luik, 1998, 2 dln.

Vooral het uitgebreide archief van de gemeente Limbourg, dat heel wat documenten over landbouw bevat, is van belang. Hier kunnen onder meer kantonale landbouwtellingen van oogsten en vee met briefwisseling (jaar V-1813), gemeentelijke landbouwtellingen met statistische tabellen en briefwisseling (jaar XIII-1896), afzonderlijke veetellingen (jaar XIII-1840), instructies en correspondenties in verband met veetellingen (1776-1865), stukken van de gezondheidspolitie voor vee (jaar III-1880), documenten van landbouwprijskampen en veemarkten (1808-1868) en mercurialen van de graanmarkt te Verviers (1849-1854) worden teruggevonden.

G Kaarten en plannen

Het Rijksarchief Luik beschikt over een ruime collectie kaarten en plannen van de 16de tot de 20ste eeuw. De verzameling is slechts ontsloten door steekkaarten. Voor de collectie Popp-kaarten bestaat wel een inventaris:

Catalogue des plans Popp, Luik, 1991.

1.R Rijksarchief Namen

Adres: Rue d'Arquet 45, 5000 Namen
 Tel: 081/22.34.98
 Fax: 081/65.41.99
 E-mail: archives.namur@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Namen bewaart de archieven van publiek- en privaatrechtelijke instellingen waarvan de zetel of vestigingsplaats zich op het grondgebied van de huidige provincie Namen bevindt. Voor de 19de en 20ste eeuw gaat het vooral om archieven van de provinciale administratie, burgerlijke rechtbanken, gemeentelijke administraties, buitendiensten van federale administraties (zoals Kadaster en Registratie en Domeinen), hospitalen, weldadigheidsinstellingen en notariaatsarchieven. Bij de privé-archieven gaat het om kerkelijke archieven, kasteel- en familiearchieven en archieven van politici. Daarnaast is er een kaartenverzameling.

A *Provincie Namen en voorgangers*

A.1 *Franse periode*

Het archief van het departement Sambre-et-Meuse omvat de jaren 1792-1824, maar is niet heel uitgebreid. Voor landbouw kunnen de stukken over de metingen van het kadaster (1797-1806) interessant zijn, evenals de documenten over gemeenten, die onder meer handelen over bossen en weiden (jaar IV); weiderecht (1803) en Waters en Bossen (jaar III-1813). Belangrijker is echter de Afdeling Landbouw, Handel en Industrie. Hier bevindt zich archief van het Conseil d'Agriculture, des Arts et du Commerce (1810-1813): benoeming en ontslag van leden; verhandelingen over de natuurlijke hulpbronnen van het departement; drukwerken over landbouwmethodes; enz. Daarnaast kunnen stukken worden teruggevonden over fruitboomgaarden (jaar V-1809); de landbouwgenootschappen van Namen en Andenne (jaar VII-1808); het fokken van paarden (1809-1813); het houden van bijen (1813); de kweek van merinorammen (jaar VII-1813); statistieken van runderen (1813); veeziekten en veeartsen (1795-1814); de teelt van suikerbieten (1811-1813); enz.

Het zuidelijke deel van de huidige provincie Namen behoorde in deze periode evenwel tot het Département des Ardennes, waarvan de archieven in de Archives Départementales te Charleville-Mézières (Frankrijk) worden bewaard.

A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden

Het archief van de Intendance départementale de Sambre-et-Meuse en van de Administration provinciale de Namur (1814-1830) bleef bewaard en wordt ontsloten door een onuitgegeven inventaris:

D. Brouwers en F. Courtoy, *Inventaire des archives de la province, 1814-1830* (onuitgegeven).

Het archief bevat onder meer een rondzendbrief over onbebouwde gronden (1824), lokale weiderechten (1815-1830), stukken over gemeentelijke gronden (1814-1830) en weiderechten in gemeentebossen en -domeinen (1814-1829), over het beheer van goederen van religieuze instellingen, kerkfabrieken en weldadigheidsinstellingen (1815-1829), van het kadaster (1818-1830), registratie (1815-1827), enz. Een belangrijk deel richt zich evenwel specifiek op landbouw en bevat een veelheid aan documenten:

- veeartsenijdienst (1814-1830): benoemingen, behandelingen, zendingen van studenten naar de veeartsenijscholen van Utrecht en Alfort, verhandelingen en verslagen van veeartsen over besmettelijke veeziekten (1814-1830), enz.;
- onderzoeken van fokdieren (1827-1828);
- maatregelen tegen moederkoren⁴ (1816);
- subsidieaanvraag voor de uitvinding van een machine voor het kuisen van graan (1827-1828);
- aanplanten van wijngaarden te Dinant (1828-1833);
- uitvoer van jong vee (1828-1833);
- stukken over de Société contre le ravage de la grèle en Société d'agriculture du district de Dinant (1828-1833);
- documenten over nieuwe landbouwmethodes (1817-1828);
- inlichtingen over oogsten (1816-1829);
- een enquête over ontgonnen gronden (1819-1820);
- mercurialen (1814-1830), enz.

4 Moederkoren is een voor de mens dodelijke schimmelziekte bij granen (voornamelijk bij tarwe en rogge).

A.3 Belgische periode

Het archief van de Administration provinciale de Namur (1830-1930), slechts ontsloten door steekkaarten, is onderverdeeld in een aantal grote rubrieken. Binnen elke rubriek is het archief evenwel zo goed als ongeordend. Een groot deel van de bestanden behandelen jacht en provinciale goederen en domeinen. Er bevinden zich ook stukken over het Kadaster, Registratie en Domeinen, onderwijs (waaronder een beperkt deel over landbouwonderwijs) en de verhuur van boerderijen op Nationale Domeinen. Landbouw vormt een afzonderlijke, redelijk uitgebreide rubriek en bevat onder andere stukken over:

- boswachters (1890-1920);
- irrigatie en drainage;
- de provinciale landbouwkamer (1925-1933);
- subsidieaanvragen van tuinbouwverenigingen (1890-1920);
- landbouwonderwijs: lessen en conferenties;
- premies voor de verbetering van stallen (1938);
- mercurialen (ca. 1840);
- veeartsen en slachthuizen in Namen; besmettelijke veeziekten en mond- en klauwzeer (1920-1924); hulpaanvragen veeartsen en vergoedingen voor dode dieren (1852-1900);
- lessen in bosbouw;
- diverse landbouwgenootschappen (1905); conferenties van landbouwgenootschappen (1861-1907);
- taksen op vee (1917-1918);
- meststoffen;
- landbouwtellingen, reglementen, onderwijs, enz. (1857-1943);
- landbouwstatistieken en -comicen (1840-1912);
- prijskampen, onderzoek van fokdieren en verbetering van vee- en paardenrassen.

J. Bovesse en F. Ladrier, *Répertoire sur fiches manuscrits provisoires des archives (triées) de l'Administration provinciale de Namur, 1830-1930* (onuitgegeven).

B Buitendiensten van overheidsinstellingen: Waters en Bossen, Kadaster, Registratie en Domeinen

In het Rijksarchief Namen wordt een uitgebreid archief van de Administratie van Waters en Bossen bijgehouden voor de periode 1826-1962. Het bestand wordt ontsloten door twee inventarissen:

J. Bovesse, *Répertoire manuscrit des archives de l'administration des Eaux et Forêts* (onuitgegeven).

P.-A. Tallier, *Inventaire des archives de l'Administration des Eaux et Forêts (Ministère des Finances puis Ministère de l'Agriculture) déposées aux Archives de l'État Namur (1806-1962)*, Brussel, 2001 (Archives de l'État Namur, Instruments de recherche à tirage limité 19).

De kadastrale administratie liet eveneens heel wat archief na in het Rijksarchief Namen. Het bestand overspant de periode 1796-1865 en bevat naast de eigenlijke archiefstukken ook meer dan 3000 plannen. Volgende inventaris ontsluit deze documenten:

D. Brouwers en F. Courtoy, *Administration du cadastre (Province de Namur) (1796-1865)*, Brussel, 1988 (Archives de l'État Namur, Instruments de recherche à tirage limité 6).

In het Rijksarchief Namen bestaat een afzonderlijk fonds Nationale Domeinen (1795-1868), dat onder meer stukken bevat over de opheffing van religieuze ordes, de verkoop van Nationale Domeinen, domaniale renten en bossen, sekwesters van uitgewekenen, enz. Daarnaast bleef voor de periode 1791-1862 archief bewaard van de ontvangstbureaus van Andenne, Avelais, Beauraing, Bouvignes, Ciney, Couvin, Dinant, Eghezée, Florennes, Fosses, Gedinne, Gembloers, Namen, Philippeville, Rochefort en Walcourt.

F. Courtoy, *Administration de l'Enregistrement et des Domaines. Domaines nationaux (1794-1868). Inventaire*, Brussel, 1988 (Archives de l'État Namur, Instruments de recherche à tirage limité 13).

Op basis van het fonds Nationale Domeinen werd in 1983 een databank op steekkaarten opgesteld over landbouwexploitaties in Naams-Haspengouw. De fiches vermelden van alle landbouwuitbatingen in deze regio verschillende gegevens, zoals hoeveelheid en ligging van de gronden en gebouwen, oppervlakte en verkoopwaarde.

M. Renson, *Sommier de Ventes de Biens Nationaux*, Namen, 1983 (onuitgegeven).

C *Comités de Secours et d'Alimentation Régionaux et Locaux*

Het archief van de regionale en lokale hulp- en voedingscomités (1914-1918) kan een licht werpen op landbouw en voeding in de provincie Namen tijdens de Eerste Wereldoorlog. De bestanden zijn jammer genoeg niet geklasseerd, inhoud en omvang van de documenten niet gekend.

D *Familiearchieven*

De collectie van het Rijksarchief Namen telt een groot aantal familiearchieven, waarin stukken aanwezig zijn over grondbezit en -beheer tijdens het Ancien Régime, maar soms ook voor de 19de eeuw.

D.1 *Kasteel van Franc-Waret*

Het belangrijkste familiebestand is in dit opzicht dat van het kasteel van Franc-Waret, waarin zich een belangrijk aantal documenten over het beheer van landgoederen tot diep in de 19de, zelfs vroege 20ste eeuw bevindt. Hier en daar kan men rekeningen en kasboeken vinden van verpachte landbouwexploitaties, onder meer van een boerderij te Murchy (1835-1910). In het familiebestand zitten eveneens stukken tussen over huurcontracten en opbrengsten van boerderijen (1812-1886), boekhouding van boerderijen (1834-1910), correspondentie over het beheer van landbouwuitbatingen, enz.

F. Jacquet-Ladrier, *Inventaire des archives du Château de Franc-Waret déposées par le Comte A. d'Andigné, XIIIe-XXe siècles*, Brussel, 1974 (Archives de l'État Namur, Inventaires 33).

D.2 *Andere*

In de bestanden Stassart-de Maillen en de Meldeman de Bouré kunnen documenten worden teruggevonden over verpachte boerderijen en de verkoop van hooi en weilanden. Hetzelfde geldt voor het bestand Corroy-le-Château, al is dit uitgebreider en bevat het ook rekeningen van pachten en opbrengsten van oogsten tot midden 19de eeuw.

Archives de familles (14e-20e siècle). Inventaire, 1988 (Instruments de recherche à tirage limité Archives de l'État Namur 15)

C. Lefèvre, *Inventaire des archives de Meldeman de Bouré*, Brussel, 1953 (Archives de l'État Namur, Inventaires 14).

C. Douxchamps-Lefèvre, *Inventaire des archives du fonds de Corroy-le-Château*, Brussel, 1979 (Archives de l'État Namur, Inventaires 22).

C. Douxchamps-Lefèvre, *Inventaire des archives du fonds Stassart-de Maillen*, Brussel, 1965 (Archives de l'État Namur, Inventaires 23).

E Gemeente- en OCMW-archieven

Het Rijksarchief Namen bewaart statische gemeente- en OCMW-archieven uit de provincie Namen. Vooral het archief van de Commission d'Assistance Publique van Namen (jaar V-1870) is erg uitgebreid. Een groot deel van de documenten handelt over het beheer van onroerende goederen van deze instelling. Ook het archief van de stad Namen zelf bevat heel wat interessante documenten voor de Franse periode en de periode van het Koninkrijk der Nederlanden, zoals stukken over de veeartsenij-school (1798-1830), veeartsen en besmettelijke veeziekten (1794-1814), graanprijzen en de verkoop van graan in de markthallen (1794-1814) en tellingen van landbouwgronden en vee in Namen en omgeving (1795).

F Kaarten en plannen

De bewaarde kaarten en plannen staan vermeld in een onuitgegeven inventaris. Naast deze collectie is tevens het reeds vermelde archief van het kadaster interessant: het bevat ruim 3000 kaarten.

J. Bovesse, *Répertoire général dactylographié des cartes et plans* (onuitgegeven).

1.5 Rijksarchief Saint-Hubert

Adres: Place de l'Abbaye, 6870 Saint-Hubert
 Tel: 061/61.14.55
 Fax: 061/61.14.55
 E-mail: archives.saint-hubert@arch.be
 Website: http://arch.arch.be/frame_nl_d3.htm

Het Rijksarchief Saint-Hubert is het Luxemburgse hulpdepot van het Rijksarchief Aarlen en bewaart lokale en regionale archieven uit het gerechtelijk arrondissement Marche-en-Famenne en het kanton Saint-Hubert (dat onder het arrondissement Neufchâteau sorteert). De collectie is erg beperkt en weinig gericht op landbouw. Het archief van het arrondissementscommissariaat Marche-en-Famenne (1821-1939) bevat mogelijk interessante documenten, maar is niet ontsloten. Kaarten en plannen, familie- of bedrijfsarchieven uit de 19de of 20ste eeuw worden er niet bewaard.

A *Buitendiensten van overheidsinstellingen: Waters en Bossen, Registratie en Domeinen, Kadaster*

In het Rijksarchief Saint-Hubert worden de archieven van verschillende ontvangst-bureaus van de administratie der Registratie en Domeinen bewaard: Barvaux (1853-1974), Erezée (1910-1933), Grupont (1944-1958), Houffalize (1816-1914), La Roche (1809-1958), Marche-en-Famenne (jaar IV-1958), Saint-Hubert (Jaar IV-1945), Vielsalm (1920-1954) en Wellin (jaar IV-1948). Een onuitgegeven inventaris ontsluit dit bestand.

Inventaire des Archives de l'Administration de Registration et des Domaines, s.d., (onuitgegeven)

Daarnaast bevindt er zich in het Rijksarchief Saint-Hubert archief van de Administratie van Waters en Bossen voor de kantons La Roche (1856-1958), Libin (1858-1959), Nassogne (1853-1957) en Saint-Hubert (1847-1958). De bestanden zijn per kanton ontsloten door een handgeschreven inventaris.

Inventaire des Archives de l'Administration des Eaux et des Forêts, s.d., (onuitgegeven)

Tussen een aantal losse, niet systematisch bewaarde stukken werd een proces-verbaal uit 1828 teruggevonden van een landmeter van het kadaster over de opmeting van de gemeentegrenzen van Saint-Hubert. Hierbij horen een aantal schetsen van deze gemeentegrenzen met een aanwijzende tafel die eigenaars en gebruik van de gronden vermeldt.

B *Comité Provincial de Secours et d'Alimentation*

Te Saint-Hubert bevindt zich archief van het Comité Provincial de Secours et d'Alimentation de la province de Luxembourg en van een aantal regionale en lokale onderafdelingen. Het bestand bevat voornamelijk briefwisseling, rapporten en controleverslagen. In de reeks 'agenda journalier' zitten onder meer stukken betreffende de oogsten (1917-1920). De archieven worden door een handgeschreven inventaris ontsloten:

G.Roland, *Relevé des Archives du Comité de Secours et d'Alimentation de la province de Luxembourg, 1914-1918*, Saint-Hubert, 1994 (onuitgegeven).

C *Persoonsarchieven*

Zoals vermeld, bevinden er zich in het Rijksarchief Saint-Hubert geen interessante familie- of bedrijfsarchieven voor de 19de en 20ste eeuw.

C.1 *Papiers Doutreloux*

Tussen de persoonsarchieven kunnen de papiers Doutreloux worden gevonden, archief van een ontvanger van de administratie van Registratie en Domeinen, voor de periode 1797-1814. Dit beperkte en niet ontsloten bestand bevat onder meer een aantal stukken over het beheer van gronden van de abdij van Saint-Hubert die in 1797 werd opgeheven.

D *Gemeente- en OCMW-archieven*

In het Rijksarchief Saint-Hubert worden statische gemeente- en OCMW-archieven bewaard uit het arrondissement Marche-en-Famenne en het kanton Saint-Hubert.

2 Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)

Adres: Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel

Tel: 02/556.92.11

Fax: 02/556.92.00

E-mail: cegesoma@cegesoma.be

Website: <http://www.cegesoma.be>

Het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) werd in 1969 opgericht als het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (NSCWOII). In 1997 volgde de naamsverandering. Het SOMA is een federale wetenschappelijke instelling, die samen met het Algemeen Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek de 'documentatiepool' van de federale overheid vormt. De instelling heeft als opdracht het bewaren, verzamelen en onderzoeken van archiefbescheiden en andere documenten met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog (met zijn antecedenten en gevolgen), het ter beschikking stellen van dit materiaal aan het publiek en het aanmoedigen van wetenschappelijk onderzoek.

De archivalia bevatten stukken van Belgische instellingen (onder meer over ravitaillering), private organisaties en privé-personen, politieke partijen, vak- en jeugdbewegingen, verzetsorganisaties en ondernemingen. Verder bewaart het SOMA dagboeken en manuscripten, interviews, clandestiene pers, microfilms van origineel materiaal uit het buitenland, kaarten, enz. De audiovisuele collectie bestaat onder meer uit ongeveer 300.000 foto's, 1100 affiches, 450 videobanden en 4500 78-toerenplaten met radio-uitzendingen. De uitgebreide bibliotheek (ongeveer 50.000 werken) bevat onder andere de collectie van de Informatiedienst van de Belgische Regering in ballingschap te Londen en een groot aantal periodieken.

Archiefbescheiden in verband met landbouw hebben voornamelijk betrekking op ravitaillering en de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC) en zijn verspreid over verschillende bestanden. Vaak gaat het louter om randinformatie aanwezig in een bepaald archief. In onderstaand overzicht worden de archiefbestanddelen zoveel mogelijk beschreven volgens de structuur in archiefgroepen die door het SOMA gehanteerd wordt. De meeste archieven zijn beknopt ontsloten op de website.

A *Archieven van officiële instellingen in België tijdens de Tweede Wereldoorlog*

Van het Auditoriaat-generaal bij het Krijgshof bleven een groot aantal procesdossiers inzake collaboratie bewaard waarin zich onder andere overtuigingstukken bevinden. Heel wat van deze stukken hebben betrekking op de NLVC, op Emiel De Winter [zie verder] of op ravitaillering in het algemeen: stukken betreffende de Hoofdgroeperingen suiker en industriegewassen of veestapel, vlees en onderproducten; documenten over de uitvoer van meststoffen, fruit en groenten naar Duitsland; opeisingen van vis, vlees en conservengroenten door de bezettende overheid; leveringen van fruit en groenten aan de Wehrmacht; enz. Deze bescheiden kunnen teruggevonden worden in een onuitgegeven inventaris:

R. Boumans, *Auditoriaat-generaal bij het Krijgshof. Beknopte lijst der overtuigingsstukken gevoegd bij de procesbundels betreffende gevallen van collaboratie met de bezettende overheid tijdens de jaren 1940-1944, 1961* (onuitgegeven).

Het Hoofdbestuur der Controlediensten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid liet correspondentie, nota's, verslagen, statistieken en bulletins na met betrekking tot uitgevoerde controles, de Mobiele Brigade en contacten met de Duitse overheid (1940-1944). Verder bestaan er verslagen, proces-verbalen en leveringsstaten van verschillende administraties van de Controlediensten: centraal, Namen, Henegouwen, Luik, Luxemburg en Antwerpen (1942-1944). De bestanden van het Bestuur der Controlediensten te Zwevegem bevatten dienstorders en onderzoeken betreffende verschillende gewassen, oogstschattingen, documenten met betrekking tot de levering van broodgranen, verslagen en tabellen over bezaaiingen en oogsten, controles van oppervlakten, tellingen van beteelde gronden, documenten betreffende prijzen op de zwarte markt, dienstnota's en dienstorders, bescheiden in verband met het personeel, uitgaande briefwisseling, omzendbrieven, enz. (1941-1944).

De Boerenwacht werd opgericht in de schoot van de NLVC. Ze bestond uit vrijwillige of opgeëiste landbouwers die tijdens de Tweede Wereldoorlog de veestapel, oogst en landeigendommen moesten bewaken. Van de Boerenwacht (1941-1944) bleef secretariaatsarchief (indexen op in- en uitgaande briefwisseling, algemene stukken betreffende het secretariaat en stukken over de opleiding) bewaard, evenals archieven met betrekking tot de politie: verslagen van de wacht in melkveeboerderijen; wekelijkse activiteitenverslagen en diverse briefwisseling per arrondissement; wekelijkse werkverslagen, onkostennota's en verblijven per arrondissement; enz.

Er bevinden zich ook een beperkt aantal documenten betreffende het Ministerie van Landbouw en Bevoorrading: perscommuniqués (1944-1945); omzendbrieven over bevoorrading en rantsoenering (1944-1945); correspondentie en nota's van en met het Ministerie van Ravitaillering over dienstgebouwen (1944-1940).

Tenslotte is er het Deelarchief Voedingscentrales van het Ministerie van Economische Zaken, afdeling Eetbare Producten, dat uit correspondentie, verslagen, nota's, kasboeken en dergelijke meer bestaat (1940-1950).

B Archieven van Ministeries en officiële instellingen te Londen

De regering te Londen liet een beperkt en erg verspreid aantal documenten na met betrekking tot landbouw en bevoorrading. Zo zijn er voorbereidende documenten van het Ministerie van Landbouw in verband met wetsbesluiten te treffen bij de bevrijding (1943-1944). Verder bleef archief bewaard van het Onderstaatssecretariaat voor Bevoorrading, bestaande uit correspondentie, statistieken, personeelsdossiers, wetten en nota's (1943-1945).

Tussen de archieven van de Studiedienst Inlichtingen en Actie (SERA), onderdeel van de Staatsveiligheid te Londen (Ministerie van Justitie) bevinden zich verslagen, nota's en briefwisseling met betrekking tot handel; landbouw, veeteelt en visserij; bevoorrading en prijzen. Het archief van INBEL, het Belgisch Informatie- en Documentatiebureau te Londen bevat een groot aantal informatiebrochures en omzendbrieven uit de Verenigde Staten, onder meer over landbouw en landbouwuitrusting.

C Archieven van de Duitse bezettende overheid, civiele instellingen en de Wehrmacht

Hier moet vooral gewezen worden op de *Tätigkeitsberichte der Militärverwaltung*: het betreft uitgebreide maandelijkse verslagen van het Duitse militair bestuur in België. Ze zijn onderverdeeld in een politiek en een economisch luik. In het economische gedeelte komt onder meer de algemene landbouwsituatie aan bod, voornamelijk met betrekking tot voedselvoorziening (zowel van de Belgische bevolking als van de Duitse troepen) en prijzen van landbouwproducten. Ook de zwarte markt, de NLVC, het indijken van veeziekten, oogstverwachtingen, oogstresultaten, de invloed van weersomstandigheden op de oogst en de invoer van landbouwproducten worden, naast verschillende andere items, regelmatig kort besproken. Deze *Tätigkeitsberichte* bestrijken de gehele oorlogsperiode en het volledige Belgische grondgebied.

Verder is er het deelarchief Deutsche Revisions und Treuhand Aktiengesellschaft - filiaal Brussel (1940-1944), dat een aantal interessante stukken bevat met betrekking tot Belgisch-Congo: documenten betreffende de Société Forestière et Commerciale du Congo Belge (Forescom); documenten over mijnbouw, industriële, chemische en landbouwmaatschappijen in Congo; bescheiden in verband met verschillende maatschappijen, voornamelijk met betrekking tot landbouw.

D Buitenlandse archiefreksen en documenten met betrekking tot België

Uit de Britse archieven stamt een bestand van de Secret Operations Executive (SOE) - Belgian Section met betrekking tot Othello (1943-1944). Othello was de naam van een landbouwverzetsorganisatie die groeide uit de activiteiten van Joseph Van Dorpe (codenaam Baboon) en Michel Losseau (codenaam Othello). Beiden kwamen uit grote landbouwfamilies en legden zich toe op landbouwproblemen. Vanaf november 1942 hielden zij zich bezig met sabotage van de koolzaad- en lijnolieleveringen aan het Duitse leger en met clandestiene (graan)bevoorradingen aan bepaalde bevolkingsgroepen (joden, verzetslui, enz.). De twee slaagden erin steun te verwerven van hooggeplaatsten van het Ministerie van Landbouw en Bevoorrading en van de NLVC. Een onderhoud met CVP-er Emiel de Winter, secretaris-generaal van het Ministerie van Landbouw (1938-1950), waarin aan hun eisen tegemoet werd gekomen, vormde een hoogtepunt in hun werking. Vanaf november 1943 ontstond de eigenlijke organisatie Othello, die Othello II wordt genoemd. Aan de leiding stond Frantz Van Dorpe, de broer van Joseph en oorlogsburgemeester van Sint Niklaas. De verzetsorganisatie zette de activiteiten van Baboon en Othello I verder en was actief tot vlak na de bevrijding. Daarnaast speelde ze vanuit Londen nuttige informatie door aan de regering om de bevoorrading van de bevolking te verzekeren. Na de bevrijding bezetten de Othello II-leden alle belangrijke posten op het Ministerie van Landbouw tot de terugkeer van de regering uit Londen.

Het archief bestaat grotendeels uit instructies, rapporten, nota's en telegrammen betreffende de voorbereiding van de missie, Michel Losseau (Othello I) in België, de terugkeer van Losseau naar Londen (november 1943) en de verderzetting van de missie door Frantz Van Dorpe [zie: persoonsarchieven]. Het bestand bevat ook correspondentie met en statistieken en cultuurplannen van het Ministerie van Landbouw.

Eveneens uit de Britse archieven komt het deelarchief van de BBC European Service voort, met betrekking tot uitzendingen voor België en West-Europa. Het bevat onder meer een document over de belangrijkste eigenschappen van de Duitse economische exploitatie van bezette gebieden, onder meer met betrekking tot landbouw in België, en een interne memo over landbouw in Vlaanderen.

E *Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC)*

Zoals hoger vermeld [zie: Algemeen Rijksarchief; Centrum voor Bedrijfs geschiedenis], wordt het eigenlijke archief van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie bewaard in het Algemeen Rijksarchief Brussel. Toch zijn er van de NLVC als archiefvormer ook in het SOMA een aantal bestanden aanwezig:

- diverse documenten betreffende de NLVC (1941);
- de 'NLVC Codex der Ravitaillering', een losbladige chronologische collectie van reglementeringen betreffende de bevoorrading uitgaande van de NLVC (1940-1944);
- attesten en lijsten van het Luikse secretariaat van de NLVC met betrekking tot vrijstellingen van verplichte tewerkstelling (1943-1944);
- briefwisseling tussen de NLVC en een landbouwer te Tarcienes-Nalines (1941-1944).

Daarnaast kunnen ook in verschillende persoonsarchieven documenten worden teruggevonden over de NLVC, onder meer in de archieven van Emiel De Winter, Frantz Van Dorpe en René Goris [zie verder].

F *Persoonsarchieven*

Het SOMA bewaart een ruime collectie persoonsarchieven. In verschillende daarvan bevinden zich een beperkt aantal documenten die in meerdere of mindere mate op landbouw betrekking hebben. Een aantal persoonsarchieven springt er bovenuit.

F.1 *Emiel De Winter*

De bestanden omvatten vijf onderverdelingen.

Ten eerste zijn er documenten betreffende landbouw en voedselvoorziening tijdens de bezetting (1938-1946): briefwisseling tussen het Departement Landbouw en de bezettende en Belgische overheden (hierin bevindt zich onder meer een landbouwplan uit 1940) en rapporten, nota's en statistieken betreffende de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC). Ten tweede bevat het archief documenten met betrekking tot landbouw en voedselvoorziening in de eerste naoorlogse jaren: verslagen en rapporten over ravitaillering in het algemeen. Een derde deel bestaat uit verdedigingsnota's en andere stukken met betrekking tot de 'zuivering' na de Tweede Wereldoorlog (1944-1959). Een vierde deel bevat documentatie; onder meer informatie uit de 'Handleiding voor den Ravitailleringdienst'; een collectie staatsbladen in verband met landbouw en voedselvoorziening; persknipsels en persoverzichten; verschillende voordrachten (onder meer van dr. Jozef Rondou, algemeen secretaris van de Boerenbond vanaf 1941, over de Boerenbond tijdens de oorlogsjaren); enz. (1944-1950). Tenslotte bestaat er een deel 'diverse': een curriculum, foto's, briefwisseling en redevoeringen van Emiel De Winter.

F.2 *Frantz Van Dorpe*

Het archief van deze oorlogsburgemeester en verzetsman [zie hoger: archief SOE - Belgian Section] bestaat uit twee delen (1940-1945). In het eerste deel, betreffende de bevoorrading van het land bevinden zich documenten over het Ministerie van Landbouw en Bevoorrading (onder andere betreffende de structuur en werking van het Ministerie), over de NLVC, over het Commissariaat voor Prijzen en Lonen en over de ravitaillering van België na de bevrijding. Het tweede deel bevat stukken over het verzet: algemene inlichtingen en documenten over de landbouwverzetsorganisatie Othello en haar werking.

F.3 *Omer Molle*

Dit archief betreffende bevoorrading en rantsoenering (1937-1946) bevat onder meer: documenten van het Ministerie van Landbouw en Bevoorrading over organisatie, reglementering en verdeling van voedingswaren; documenten betreffende de werking van de ravitailleringdiensten (onder meer inzake de bestrijding van fraude); stukken over de reorganisatie van de bevoorrading (augustus - oktober 1944); nota's en correspondentie in verband met bevoorrading; en diverse documentatie (handleidingen en documenten van het Ministerie, uittreksels uit het Staatsblad, tijdschriften, enz.).

F.4 *Louis Borremans*

Antwerpenaar Louis Borremans was tijdens de Tweede Wereldoorlog onder de naam 'Hoofd van de Samenzwering' actief bij de sluijkpers in de verzetsbeweging. In zijn archief bevinden zich rapporten en nota's voor de regering met betrekking tot bevoorrading (1941-1945), documenten over de voedselvoorziening in België tijdens de Tweede Wereldoorlog en rapporten van de United Nations - Food and Agriculture Organisation (FAO) over België (1943-1946).

F.5 *René Goris*

Het archief van René Goris, industrieel, voorzitter van het Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers (ACVW) Mechelen en van de Verwerkende Nijverheid binnen de NLVC, bevat onder meer een nota over de verhouding van het NLVC tot de secretaris-generaal van Landbouw (Emiel De Winter) uit 1941 en een ongedateerd organigram van de NLVC. Meer stukken van René Goris over de NLVC worden bewaard in het Centrum voor Bedrijfsgechiedenis [zie hoger].

F.6 *Etienne Woestyn*

Een groot deel van het archief van Etienne Woestyn, directeur-generaal van de Controlediensten, behandelt een naoorlogs gerechtelijk proces. De overige stukken zijn voornamelijk van administratieve aard. Toch bevinden zich hier een aantal interessante documenten: technische omzendbrieven met betrekking tot prijsgoedkeuringen voor verschillende producten (onder meer zuivel); stukken in verband met contacten met de NLVC; gegevens over de Duitse visserij; documenten betreffende fraude met voedingszegels, sluikslachtingen en sluikhandel in slachtvee, repressie van smokkel en bestraffing van de zwarte markt.

F.7 *Anderen*

Naast de hierboven vermelde archieven, worden er op het SOMA een groot aantal bestanden bewaard die slechts in beperkte mate landbouwgerelateerde documenten bevatten. Het gaat onder andere om verschillende persoonsarchieven. In het archief Eduoard Pilaet, rechterhand van minister van Afrikaanse Zaken d'Aspremont Lynden, bevindt zich informatie over landbouw, handel en industrie in Congo (1960-1963); het oorlogsarchief Alfons Goossens (1938-1945) bevat bescheiden over de NLVC in Oost-Vlaanderen. Verder zijn er de documenten familie Goiris, betreffende landbouw en kleinhandel in Dendermonde (1914-1948); documenten J. Van Schaftingen betreffende landbouw in Vlaams-Brabant (1940-1944); documenten J. Van Bastelaere over landbouwers en repressie te Eksaarde (1942-1945); documenten Georges Houssiaux, waarin zich stukken bevinden over de 'Conference on European Agriculture: problems of post-war reconstruction - British Association' (20/03/1941); documenten CVP-senator Maurice Schot (°1896 + 1979) betreffende de Boerenbond (1940); documenten P. Davin over de Controlediensten en Winterhulp (1941-1944); enz.

G *Varia*

Niet alleen persoonsarchieven bevatten diverse informatie over landbouw. Er zijn ook een aantal archieven met informatie op gemeentelijk niveau, waarin zich stukken bevinden over ravitaillering en rantsoenering, leveringsbevelen van vee, land- en tuinbouwteellingen, omzendbrieven in verband met veeziekten, lijsten van voortbrengers van land- en tuinbouwproducten, enz. Tussen documenten van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen zitten bescheiden over de voorbereiding en de resultaten van een land- en tuinbouwteelling te Moerbeke-Waas (1940). In de collectie Vlugschriften en officiële documenten kunnen onder meer ravitailleringsskaarten en -zegels worden teruggevonden. De Vlaamse Landbouwkundige Ingenieursvereniging (VLIV) liet een aantal stukken na uit 1943; van de Centrale des Ouvriers de l'Alimentation et du Tabac bleef een dossier bewaard. Over het 'Erntedankfest', een oogstdankfeest te Brussel op 1 oktober 1942, bleven formulieren, brieven, attesten en foto's bewaard. Tussen de archieven van officiële Belgische instellingen in Londen bevinden zich stukken van inlichtingendienst Zéro over de situatie in bezet België in 1943, onder

meer met betrekking tot landbouw en de NLVC, en documenten van het Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid, waarin een aantal vertrouwelijke dossiers over landbouw zitten. Ten slotte belichten ook een aantal buitenlandse archieven de Belgische landbouw in oorlogstijd. Zo bestaan er diplomatieke documenten over de landbouwtoestand in België van het Franse Staatssecretariaat voor Buitenlandse Zaken in Vichy (1940-1944) en bewaarde het Britse Foreign Office bescheiden over Belgische landbouwers.

H Fototheek

De uitgebreide fototheek van het SOMA (ongeveer 300.000 foto's) bevat ook een kleine 2000 foto's met betrekking tot landbouw in België en Europa. Voor België en Belgisch-Congo kunnen foto's worden teruggevonden van of over:

- de voedingsnijverheid: een conservenfabriek, haringleggerij, havermoutfabriek, ciderfabriek, brouwerijen, maalderijen, olieslagerijen, suikerfabrieken, vruchtensapfabrieken, kaasfabrieken, margarinefabrieken, melkerijen, enz.;
- slachthuizen;
- boerderijen;
- tuinbouw in Brusselse parken tijdens de Tweede Wereldoorlog;
- verschillende teelten: bieten, druiven, hooi, hop, koolzaad, maanzaad, vlas, graangewassen, witloof, asperge, bloemen, enz.;
- landbouwtentoonstellingen;
- de landbouwscholen van Ciney, Anderlecht, Terhulpen en Vilvoorde;
- het Belgisch coördinatiecomité voor ravitaillering in Lissabon;
- Boerenwacht;
- landbouwers en persoonlijkheden in verband met landbouw.

3 Federale Bibliotheek Landbouw/Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw

Adres: WTC III - Simon Bolivarlaan 30, 1000 Brussel
Tel: 02/208.33.81
Fax: 02/208.33.64
E-mail: biblio@mineco.fgov.be
Website: www.bib.belgium.be en www.mineco.fgov.be

De Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw werd opgericht in 1996 om de statische archieven van het Ministerie en zijn verschillende diensten te beheren. De Centrale Archiefdienst werd aan de bestaande bibliotheek met annex foto- en filmothek toegevoegd. De versnippering van bevoegdheden en instellingen in het beleidsdomein Landbouw sinds 2001 leidde niet tot een even grote gedecentraliseerde bewaring van de archieven. Op 18 juni 2003 werd het 'Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met betrekking tot de uitoefening van de geregionaliseerde bevoegdheden op het gebied van Landbouw en Visserij' ondertekend. In dit akkoord werd beslist om de Federale Landbouwbibliotheek evenals de Centrale Archiefdienst van het vroegere Ministerie van Middenstand en Landbouw te behouden en over te dragen aan de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie. De archiefdienst blijft dus het oude archief (tot en met 2001) beheren. Nog niet afgehandelde dossiers verhuisden mee met de nieuwe bevoegde instanties. Dat heeft als grote voordeel dat de situatie van landbouwarchieven bij overheidsinstellingen redelijk eenduidig is: als er nog archiefmateriaal bestaat, dan wordt dat in bijna alle gevallen bewaard door de Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw. In principe berusten enkel de dynamische archieven, en in een aantal gevallen ook wat oudere archiefstukken, nog bij de instellingen zelf.

De recente oprichting van een eigen archiefdienst heeft niet kunnen verhinderen dat een groot deel van de archieven van het Ministerie van Landbouw verloren zijn gegaan. Hoewel het oudste document uit 1886 stamt, gaan weinig van de bewaarde bescheiden terug tot vóór de jaren 1960-1970 (met uitzondering van de archieven van de tuinbouwdienst en de technische landbouwdienst: die zijn aanwezig vanaf eind jaren 1940). Oudere archieven en stukken van onderafdelingen van het Ministerie kunnen deels in het Algemeen Rijksarchief en de Rijksarchieven in de Provinciën worden teruggevonden, zoals het geval is met de archivalia van het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL), de Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP) en de Administraties van Waters en Bossen [zie hoger]. Het meeste archief van het Landbouwministerie werd evenwel gewoon vernietigd.

Het archief en de bibliotheek kunnen niet alleen door de eigen administraties, maar eveneens door onderzoekers van buitenaf worden geraadpleegd. In principe gelden er geen beperkingen op de consultatie van de collecties, behalve in verband met privacygevoelige gegevens (het gaat hier in de eerste plaats om personeelsdossiers). De beleidsdossiers, die overigens veeleer beperkt zijn, en de meer voorkomende technische documenten kunnen normaal gezien vrij worden ingekeken. In onderstaand overzicht van de bibliotheek, de audiovisuele documentatie en de archieven beperken we ons tot de grote lijnen.

Wie meer wil weten over het archief kan een beroep doen op volgende publicaties:

Ph. Annaert, 'La situation des archives du Ministère des Classes Moyennes et de l'Agriculture' in *Archief- en bibliotheekwezen in België* 67 (1996), 105-123.

R. Wellens, 'Les archives du Ministère des Classes Moyennes et de l'Agriculture. Historique - Organigramme - Inspection des archives' in *Archieftoezicht. Handelingen van de studiedag gehouden te Brussel op 15 september 1997*, Brussel, 1998 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica Studia* 109).

A. Jacquemin, *Les archives du Ministère des Classes Moyennes et de l'Agriculture. Guide des fonds des services centraux*, Brussel, 2002 (onuitgegeven stageverhandeling).

A De Federale Bibliotheek Landbouw

De Federale Bibliotheek Landbouw telt ongeveer 350.000 à 400.000 volumes, grotendeels met betrekking tot landbouwtechnische materies. Onder meer zijn de collecties van het Ministerie van Landbouw en haar verschillende diensten aanwezig; van de Nationale Zuiveldienst, het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO/INEAC) en vanaf 1980 ook van het Centrum voor Landbouweconomie (CLE) en het Centre d'Economie Agricole (CEA). De collectie gaat terug tot in de 18de eeuw en vormt zowel kwantitatief als kwalitatief de rijkste landbouwbibliotheek van België. Ze wordt ontsloten door een uitgebreid steekkaartensysteem. Daarnaast telt de bibliotheek een groot aantal Belgische en buitenlandse tijdschriften en kranten uit de 19de en voornamelijk 20ste eeuw.

Bij deze bibliotheek hoort ook een uitgebreide foto- en filmcollectie. De fotocollectie telt wellicht ongeveer 20.000 items, maar is jammer genoeg niet geklasseerd. Dat is wel het geval voor de ongeveer 700 video's, 550 films en 100 diareeksen die worden bewaard. Ter plaatse kan een catalogus worden ingekeken die per film, video of diareeks een korte inhoudelijke beschrijving geeft. Deze collectie is in een groot aantal rubrieken onderverdeeld: bodem en bemesting; grondverbetering; teelten; weiden en groenvoederwinning; bewaren van voeder; tuinbouw; ziekte- en onkruidbestrijding; veevoeder; rundveeteelt; melkproductie en zuivel; varkensteelt; pluimveeteelt; bijenteelt; paarden en andere diersoorten; veeziekten; (onderhoud van) landbouw-

machines; mechanisatie op de hoeve; voorkomen van ongevallen op de hoeve; landbouwcoöperaties; landbouwhuishoudkunde; bosbouw; zeevisserij; leefmilieu; ruilverkaveling; sociale problematiek; scholing; Europese Unie; landbouweconomie; allerlei.

Deze audiovisuele documentatie komt voort uit verschillende collecties:

- Bestuur van land- en tuinbouw, Dienst onderwijs, voorlichting, documentatie en vulgarisatie: 1948-1994;
- Bestuur veeteelt en veeartsenijkundige dienst: 1919-1980;
- Bestuur veeteelt en veeartsenijkundige dienst, fonds Gobert: 1929-1939;
- Nationale Zuiveldienst: 1946-1969;
- Nationaal Belgisch Comité van de Food and Agriculture Organization (FAO): 1954-1967.

B Archiefdienst van het vroegere Ministerie van Middenstand en Landbouw

De archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw bestaat uit vier grote blokken: het archief van het Ministerie van Landbouw (1884-1994), het archief van het Ministerie van Middenstand (1899-1994), het archief van het Ministerie van Middenstand en Landbouw (1995-2001) en de archieven van een aantal instellingen die onder deze Ministeries sorteerden (met betrekking tot landbouw zijn er dat zeven). De bescheiden van het Ministerie van Middenstand worden in onderstaand overzicht logischerwijze niet verder behandeld. De archieven van de verschillende provinciale buitendiensten blijven tot op heden ongeklasseerd. Om de inhoud van de verschillende archieven zo overzichtelijk mogelijk voor te stellen, hebben we ze verwerkt in een aantal tabellen. Deze zijn grotendeels gebaseerd op de studie van Anne Jacquemin uit 2002. Bijkomende informatie werd geput uit het artikel van Philippe Annaert (1996) en de prospectie ter plaatse. De tabellen vermelden het bestuur en de afdeling waarvan archief wordt bewaard, de periode waarvoor deze archieven bestaan, en de aard van de bewaarde documenten.

B.1 Ministerie van Landbouw (1884-1995) en Ministerie van Middenstand en Landbouw (1995-2001)

Verschillende diensten van het Ministerie van Landbouw lieten delen van hun archieven achter in de centrale archiefdienst. Toch gaat het alles bij elkaar om veeleer beperkte en vaak nauwelijks systematisch bewaarde archiefreften, die bovendien grotendeels de voorbije drie decennia betreffen. Dat is bijvoorbeeld heel duidelijk bij de archieven van het Secretariaat-generaal. Een verklaring voor deze beperkte bewaring is dat de meeste van de door deze instelling behandelde documenten naar de betrokken diensten werden teruggestuurd.

Het Bestuur der Algemene Diensten liet nauwelijks materiaal met betrekking tot landbouw achter, maar wel in verband met personeel, begroting, logistiek, organisatie en dergelijke meer. In eerste instantie is een reeks originele Koninklijke en Ministeriële

Besluiten van belang, die bewaard wordt vanaf 1906. Een verzameling Koninklijke Besluiten van 1830 tot 1909 werd overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief [zie hoger]. Bij de Directie Algemene Zaken bevinden zich heel wat dossiers in verband met aanwerving, salarissen en werkomstandigheden van het personeel. Ze bleven bewaard vanaf de jaren 1910-1920, in sommige gevallen zelfs al vanaf de beginjaren van het Ministerie. De dossiers van de Directie Comptabiliteit worden bewaard vanaf 1970, maar een beperkt deel van de boeken gaat terug tot het einde van de 19de eeuw. De omvang en inhoud van de bescheiden van het Economaat en de Logistiek zijn niet exact gekend, maar betreffen overwegend onroerende goederen.

De belangrijkste archieven van de Directie Landbouwpolitiek behandelen het Landbouwinvesteringsfonds (LIF) en het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), al kunnen eveneens stukken over onder meer het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK), het Fonds voor Economische Expansie en Regionale Reconversie (FEERR) en het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB) worden teruggevonden. Deze dienst bewaart geen archieven ouder dan 1961: de rest werd wellicht vernietigd na een inspectie van het Algemeen Rijksarchief in 1960.

De dossiers van de Dienst Veeteelt gaan minder ver terug dan op het eerste gezicht lijkt: de oudste stukken bestaan grotendeels uit foto's en drukwerken. De archieven van de Diergeneeskundige Dienst gaan slechts terug tot 1961, maar voor de periode 1937-1956 werden ze overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief [zie hoger]. De stukken van het Bestuur van Land- en Tuinbouw overstijgen nauwelijks de jaren 1970, al gaat het archief van de Technische Landbouwdienst wel terug tot 1920. Dat het Bestuur voor Landbouwkundig Onderzoek weinig documenten naliet, is minder verwonderlijk: de meeste archieven werden door de onderzoeksinstituten zelf bijgehouden en zijn in de loop der tijd grotendeels zoek geraakt. Een deel van het archief van het Landbouweconomisch Instituut (LEI) vormt hier een uitzondering op.

TABEL 1
 ARCHIEVEN VAN HET MINISTERIE VAN LANDBOUW (1884-1994)*

BESTUUR	AFDELING	PERIODE	AARD VAN DE DOCUMENTEN
Secretariaat-generaal	Secretariaat-generaal	1991-1997	
Bestuur der Algemene Diensten	Directieraad	1964-1969	verslagen vergaderingen
	Directie personeel	1970-1992	documentatie, wetteksten, dossiers van vacante betrekkingen, aanwerving der werklozen
	Directie comptabiliteit	1896-1993	grootboeken, dagboeken, diverse registers, enz.
	Directie algemene zaken	1886-1994	dossiers betreffende organisatie van het ministerie, personeel, financiën en budgetten, econoomaat, enz.
	Sociale dienst	1948-1997	algemeenheden, interventie-dossiers, organisatie bloedgeven, verslagen van het consultatief paritair comité, enz.
	Dienst vorming	1970-1995	vormingen, opleidingen, studiedagen, boekhouding, enz.
Bestuur van Land- en Tuinbouw	Bibliotheek	1931-2000 ⁵	boekhouding, budgetten, facturen, abonnementen, bestellingen, registers
	Onderwijs, voorlichting, documentatie, vulgarisatie	1948-1994	films, foto's, video's en diareeksen
	Landbouw en Landbouwhuishoudkundige inspectie	1976-1994	dossiers in verband met steunaanvragen na de droogte van 1976, maandelijkse verslagen van de situatie van de landbouw, niet geklasseerde bestanden
Bestuur van Land- en Tuinbouw	Bescherming van kweekproducten	1942-1999	dossiers van de catalogus van de variëteit van landbouwsoorten

Bron: Jacquemin, 2002, eigen bewerking

5 Deze periodisering is van toepassing op het archief van de bibliotheek én niet op de eigenlijke bibliotheekcollectie. Deze laatste bevat veel oudere werken.

BESTUUR	AFDELING	PERIODE	AARD VAN DE DOCUMENTEN
Bestuur van Land- en Tuinbouw	Tuinbouw en plantenbescherming	1984-1999	maandelijkse verslagen van de situatie van de tuinbouw, thematische dossiers, boekhouding, certificaten, enz.
	Bedrijfsleiding	1976-2001	vergoedingen en premies, subsidiedossiers, enz.
	Technische landbouwdienst	1920-1994	correspondentie, thematische dossiers, aanmoedigingsmaatregelen, administratieve richtlijnen, EEG-werkgroepen, officiële goedkeuringen van aanhangwagens, enz.
Bestuur der Economische Diensten	Directie Landbouwpolitiek	1961-1999	budgetten, goedkeuringen van melktransporten, premies voor stierenkweek, jaarverslagen van het NILK, dossiers van het Landbouwinvesteringsfonds (LIF), het Fonds voor Economische Expansie en Regionale Reconversie (FEERR), het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), verslagen van vergaderingen van de EU, van het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB) en van de Fédération Internationale Laitière, enz.
Bestuur Veeteelt en Diergeneeskundige Dienst	Dienst Veeteelt	1919-1996	activiteitenverslagen, rasveredeling (wetten en reglementen), controle- en proefstations, melkcontroles, kweekverbonden, subsidies, zoötechnische consultants, parlementaire vragen, koninklijke besluiten, enz.
	Diergeneeskundige Dienst	1961-1994	documentatie, statistieken, slachtvergoedingen ten gevolge van brucellose en varkenspest, individuele dossiers, de Conventie van Washington (1984-1991, omtrent de invoer van met uitserven bedreigde plant- en diersoorten), enz.

BESTUUR	AFDELING	PERIODE	AARD VAN DE DOCUMENTEN
Bestuur voor Landbouw- kundig Onderzoek	Fonds fotograaf Gobert	1929-1939	foto's en negatieven van veeprijskampen
	Centrale Administratie	1938-1997	nota's aan de Secretaris-generaal en de Minister, administratieve dossiers, parlementaire vragen, regionalisatie, landbouwonder- zoekstations, enz.
Wetenschap- pelijke - Instellingen	Landbouwecono- misch Instituut (LEI)	1959-1997	boekhoudkundige en financiële analyses, statistieken, documentatie, werkdocumenten, personeel, aankopen, enz.

Van het Ministerie van Middenstand en Landbouw van 1995 tot 2001 bleven logischerwijze minder archieven bewaard. Enerzijds omdat het om een veel kortere periode gaat, anderzijds omdat een deel van deze documenten als (semi-)dynamisch archief werd meegenomen naar de nieuwe regionale instellingen. Alleen de goedgekeurde vergoedingsaanvragen van de 'Cel Vergoedingen Dioxine' uit 2000-2001 vormen een uitgebreide reeks. De originele kaarten met de ligging van varkens- en rundveehouderijen uit 1998 kunnen eveneens interessant zijn.

TABEL 2
 ARCHIEVEN VAN HET MINISTERIE VAN MIDDENSTAND EN LANDBOUW (1995-2001)

BESTUUR	AFDELING	PERIODE	AARD VAN DE DOCUMENTEN
Secretariaat- generaal	Cel Audit	1995-1998	brochures, telefoonlijsten, verhuis
	Centrale Archiefdienst	1961-1995	copies inspectieverslagen Algemeen Rijksarchief, verslag algemene archief- prospectie (1984)
	Cel Vergoedingen Dioxine	2000-2001	goedgekeurde vergoe- dingsaanvragen
Landbouwproductie- beleid (DG3) Kwaliteit van grond- stoffen en planten (DG4) Budgetair fonds voor de gezondheid en de kwaliteit van dieren en dierlijke producten		1995-1999	boekhouding, premies, slachten van vaarzen
		1995-2001	boekhouding, controle- certificaten
		1998	kaarten met de ligging van varkens- en rundvee- houderijen

Bron: Jacquemin, 2002, eigen bewerking.

B.2. Instellingen afhankelijk van het Ministerie van Landbouw

Verder bleven van zeven aan het Ministerie van Landbouw verbonden instellingen archieven achter. Het meest vermeldenswaard zijn de dossiers van de Nationale Zuiveldienst, die lopen vanaf haar oprichting in 1938 tot haar opheffing in 1993. Het grootste deel van deze bestanden wordt ingenomen door stukken in verband met schoolmelk en melkquota. Ook van belang zijn de archieven van de Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP) en van het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde Belgisch-Congo (NILCO/INEAC). Het documentatiecentrum van het NILCO werd na de onafhankelijkheid verder gezet als de Service de Documentation et Agronomie Tropicale et en Développement Rural (SERDAT), waarvan eveneens documenten bewaard bleven. Zowel NDALTP als NILCO hebben overigens delen van hun archief neergelegd in het Algemeen Rijksarchief [zie hoger]. Hoewel de inhoud van de bestanden van het NILCO niet voldoende gekend is, betreft het hier waarschijnlijk voornamelijk het wetenschappelijke archief. Aan het Rijksarchief werden voornamelijk administratieve documenten toevertrouwd. Andere archieven met betrekking tot NILCO kunnen in het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA) worden teruggevonden [zie hoger]. Naast de archieven van de Nationale Zuiveldienst, NDALTP, NILCO en SERDAT bleef een beperkte hoeveelheid documenten bewaard van de Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (BDBL), het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK) en het Nationaal Belgisch Comité van de Food and Agriculture Organization (FAO)⁶.

6 Een van de voorgangers van de BDBL, de Handelsdienst der Ravitaillering (HDR), liet archief na in het Algemeen Rijksarchief [zie hoger: Algemeen Rijksarchief, Ministerie van Bevoorrading].

TABEL 3
 ARCHIEVEN VAN DE NATIONALE ZUIVELDIENST, DE NATIONALE DIENST VOOR DE AFZET VAN LAND- EN TUIBOWPRODUCTEN (NDALTP), DE BELGISCHE DIENST VOOR BEDRIJFSLEVEN EN LANDBOUW (BDBL), HET NATIONAAL INSTITUUT VOOR LANDBOUWKREDIET (NILK), HET NATIONAAL BELGISCH COMITÉ VAN DE FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (FAO - UN), HET NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE LANDBOUWKUNDE IN BELGISCH-CONGO (NILCO/INEAC) EN DE SERVICE DE DOCUMENTATION EN AGRONOMIE TROPICALE ET EN DEVELOPPEMENT RURAL (SERDAT)

BESTUUR	AFDELING	PERIODE	AARD VAN DE DOCUMENTEN
Nationale Zuiveldienst Raad van Beheer, Bestendig Comité en Directiecomité Administratieve diensten		1938-1994	verslagen van vergaderingen
		1946-1997	minuten, administratieve nota's, notulen, maandelijkse activiteitenverslagen van provinciale bureaus, boekhouding, bijeenkomsten van zuivelconsulenten, enz.
Productie (1e Directie)		1991-1997	aanvragen premies voor melkkoeien
Productie (2e Directie)		1981-1998	melkquota
Import en export, internationale relaties, statistieken en documentatie (3e Directie)	Import en export	1988-1997	correspondentie, analyses en controleverslagen, uitvoercertificaten, schendingen, maandelijkse lijsten van tekortkomingen aan zuivelproducten
Kwaliteitscontrole zuivelproducten - Schoolmelk (4e Directie) Niet geklasseerd	Documentatie	1946-1977	foto's, films
	Kwaliteitscontrole	1988-1997	contracten, certificaten, expertiseverlagen
	Schoolmelk	1990-1995	administratie, dossiers van melkleveraars en begunstigde scholen, gesubsidieerde melkleveringen aan vakantiekampen

BESTUUR	AFDELING	PERIODE	Aard van de documenten
Technische Diensten	Zaden en planten in land-, tuin- en bosbouw	1960-1998	controleverslagen, controle van hop, verslagen van het sorteren van zaden, statistieken, diverse werkzaamheden, enz.
	Dienst eieren en gevogelte	1961-1993	douanecertificaten, dossiers in verband met export en productie
Fonds Huberland Niet geklasseerd		1956-1994	activiteitenverslagen, diverse rapporten, geschriften van G. Huberland (raadsman bij de NDALTP en verslaggever bij de Raad van Bestuur van de NDALTP vanaf 1983)
Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (BDBL)			
		1985-1997	premies voor schapenteelt
Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK)			
		1974-1992	organisatie, statuten, rapporten van de beheerraad, budgetten, boekhouding, diverse
Nationaal Belgisch Comité van de Food and Agriculture Organization (FAO - UN)			
		1954-1996	personeelsdocumenten, rapporten van verschillende commissies en comités, correspondentie en registers van de documentatiedienst, foto's
Nationaal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek in Belgisch-Kongo/ Institut National pour l'Etude Agronomique du Congo Belge(INEAC) en Service de Documentation en Agronomie Tropicale et en Developpement Rural (SERDAT)			
		1940-1998	rapporten van de verschillende onderzoeksgroepen en -stations, boekhouding, publicaties, bibliotheek,

Bron: Jacquemin, 2002, eigen bewerking.

FEDERALE MUSEA

4 Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA)

Adres: Leuvensesteenweg 13, 3080 Tervuren
 Tel: 02/769.52.77
 Fax: 02/769.57.18
 E-mail: philippe.marechal@africamuseum.be
 Website: <http://www.africamuseum.be>

De archiefcollectie van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA) bestaat grotendeels uit persoonsarchieven, waarvan sommige betrekking hebben op koloniale landbouw. Los daarvan worden er ook een aantal niet geïnventariseerde bedrijfs- en instellingenarchieven bewaard. Met uitzondering van beperkte archieven van het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO)/Institut National d'Etude Agronomique du Congo Belge (INEAC)⁷ [zie p. 39, 153] en van de Association Internationale du Développement Rural (AIDR), bevinden zich hier geen archieven in verband met landbouw. Ten slotte bezit het KMMA een rijke audiovisuele collectie met ruim 400.000 foto's en 650 films. Voor de filmcollectie werd een afzonderlijke inventaris opgesteld.

A Persoonsarchieven

De ongeveer 350 persoonsarchieven die het KMMA bewaart, belichten de exploratie van Midden-Afrika vanaf het midden van de 19de eeuw, de koloniale expansiepolitiek van Leopold II, de onafhankelijke Kongostaat, Congo tijdens het Belgische koloniale bewind en Congo na de onafhankelijkheid van 1960. Deze bestanden werden in 1997 van een inventaris voorzien:

P. Van Schuylenbergh, *La mémoire des Belges en Afrique Centrale. Inventaire des archives historiques privées du Musée Royal de l'Afrique Centrale de 1858 à nos jours*, Tervuren, 1997 (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Inventaris van het historisch archief 8).

In een aantal van deze persoonlijke archieven komen aspecten van de koloniale landbouw aan bod. Tot de op dit vlak meest belangrijke bestanden behoren:

A.1 Frantz Cornet

In het archief (1882-1950) van deze voormalige conservator van het Musée du Congo Belge zitten diverse documenten in verband met veeartsenij, veeteelt en landbouw. Ze komen voort uit een prospectie van historische documenten in Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi (1948-1949).

A.2 *Félix Fuchs*

Fuchs was gouverneur-generaal in Belgisch-Congo in 1912-1916: tussen de stukken bevinden zich documenten en tarieven van landbouw- en veeteeltproducten tussen 1897 en 1915.

A.3 *Jean Lebrun*

Jean Lebrun was licentiaat landbouwwetenschappen en tussen 1948 en 1962 secretaris-generaal van het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO)/Institut National pour l'Etude Agronomique du Congo Belge (INEAC). Hij bewaarde activiteitsverslagen van diverse vergaderingen en colloquia van de Commission de Coordination Technique en Afrique au Sud du Sahara (CCTA), onder meer over de bescherming van fauna en flora, hydrologie, bodemgebruik, landelijk welzijn, de mechanisatie van de landbouw, landbouwcoöperaties, landbouwkundig onderzoek, landbouvvulgarisatie, enz. (1949-1962). Verder bevindt zich hier briefwisseling tussen het NILCO en diverse andere instellingen (Ministerie van Koloniën, UNESCO, Food and Agriculture Organization (FAO), enz.).

A.4 *Richard-Dorsey Mohun*

Mohun was een Amerikaans militair en zakenman, die onder meer expedities rond het Tanganikameer ondernam. Daarvan bleven nota's bewaard over lokale landbouw en landbouwgewassen (1892).

A.5 *August Tilkens*

In het archief van deze gouverneur-generaal van Belgisch-Congo (1927-1934) en voorzitter van NILCO (1935-1946) bevinden zich diverse documenten met betrekking tot land- en bosbouw en de cultuur van quinquina (1884-1940).

A.6 *Théophile Wahis*

Wahis was gouverneur-generaal van Boma en bewaarde verschillende stukken over landbouw, veeteelt en rubberexploitatie in zijn provincie (1864-1921).

A.7 *Pierre Staner*

Staner, een tijdlang hoofd van de Directie Landbouw aan het Ministerie van Afrikaanse Zaken, ging verscheidene keren op zakenreis in Belgisch-Congo, vaak in opdracht van landbouwinstellingen. Zijn archief beslaat de periode 1946-1973. Daarbij verzamelde hij in 13 schriftjes persoonlijke nota's en rapporten in verband met de ontwikkeling van landbouwinstellingen (zoals NILCO en het Comité Spécial du Katanga), de organisatie van landbouwkrediet, diverse gewassen, landarbeiders en de heropbloei van rubbercoöperaties in Belgisch-Congo. Staner bewaarde tevens nota's van zendingen naar Angola en Ivoorkust in opdracht van de Food and Agriculture Organization (FAO) in 1967, waarbij hij verschillende zoötechnische, bos- en landbouwkundige onderzoeksstations bezocht [zie ook: UCL, Service des Archives].

A.8 *Sydney Etkins*

Etkins, een werknemer van de Huiliers du Congo Belge, bewaarde een rapport over de organisatie van landbouwkrediet in Belgisch-Congo (1930).

A.8 *Joseph Beernaert*

Beernaert werd in 1909 minister van Koloniën en in 1929 gouverneur van Congo-Kasai. In zijn archief bevinden zich documenten over agro-industrie (katoen en bosbouw) en landbouwpropaganda (1921-1931).

A.9 *Floribert Jurion*

Jurion, tropisch landbouwkundige en voorzitter van NILCO in 1949, ondernam verschillende zendingen in verband met landbouwontwikkeling in Midden-Afrika, in opdracht van een aantal internationale instellingen. Hij was ook enige tijd directeur van het landbouwonderzoekstation in Nioka (1933-1937) en directeur-generaal van NILCO te Yangambi (1933-1949). Zijn archief (1928-1974) bevat verschillende notaboekjes, documenten over de geschiedenis van NILCO, stukken over door NILCO onderzochte landbouwsectoren, bescheiden over de ontmanteling van NILCO in Congo (1963-1964), correspondentie met andere medewerkers van NILCO, foto's van landbouwonderzoekstations in verschillende landen, enz.

A.10 *Jean-Marie Henry*

Henry, directeur bij NILCO (1956-1958), bewaarde een krantenartikel van zijn hand met de titel 'Souvenirs de Yangambi. Matériaux pour servir à l'histoire de l'INEAC et plus précisément à celle du centre de recherches de Yangambi' en een kopie van zijn manuscript 'L'INEAC en Afrique pendant la Seconde Guerre Mondiale'. Verder bevat zijn archief verslagen en rapporten van het door hem opgerichte Centre d'Informatique Appliquée au Développement et à l'Agronomie Tropicale (CIDAT, 1963-1976).

B Instellingenarchieven

Zoals hoger vermeld blijven de archieven van landbouwinstellingen beperkt tot delen van het archief van de Association Internationale du Développement Rural (AIDR) en het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO/INEAC). Beide archiefbestanden zijn ongeordend, niet ontsloten en niet toegankelijk voor onderzoekers.

Het NILCO-archief komt eigenlijk voort van de dienst Providentia Securitas, die personeelsaangelegenheden regelde voor (ex-)werknemers van NILCO na de onafhankelijkheid van Congo in 1960, en bestaat grotendeels uit personeels- en pensioendossiers (ook van allochtoon en autochtoon personeel in de kolonie). Verder bevat dit bestand correspondentie van Providentia Securitas, rekeningen en boekhoudingstukken en een deel van de oude bibliotheek van NILCO. Een ander deel van de oude bibliotheek wordt bewaard op de Afdeling Landbouw van het KMMA, dat verder geen archieven bewaart.

De archieven van AIDR bestaan uit twee delen, die op afzonderlijke plaatsen worden bewaard. Een eerste deel bevat voornamelijk rekeningen, boekhoudingstukken, leveringsbonnen, administratieve documenten, vergaderstukken en correspondentie. In het andere bestand, ruim 70 meter lang, bevinden zich archivalia met betrekking tot de diverse projecten van AIDR in Ruanda, Burundi en Congo vanaf het begin van de jaren 1960 tot het einde van de jaren 1980. Ze bevatten onder meer jaarlijkse verslagen van beheer, documenten van conferenties van de Food and Agriculture Organization (FAO), correspondentie en budgetten van projecten, vergaderstukken, statistieken, maandverslagen, prijsgegevens, enz. In de ruimte waar dit deel van het AIDR-archief wordt bewaard, bevindt zich tevens een deel van de oude bibliotheek van deze instelling.

C Films

Het KMMA bewaart ongeveer 650 films op 16 en 35 mm formaat, zowel zwart-wit als in kleur en hoofdzakelijk in Franstalige en Nederlandstalige versie. Ze zijn afkomstig van het Office de l'Information et des Relations Publiques pour le Congo Belge et le Ruanda-Urundi (InforCongo), van de Union Minière du Haut-Katanga (UMHK) en van particulieren. De meeste films stammen uit de periode 1938-1958. In de collectie zijn films terug te vinden over verscheidene teelten (katoen, palmbomen, koffiebonen, rubber, thee, suikerriet, quinquina, enz.), over de activiteiten van NILCO/INEAC; over landbouwonderwijs, -onderzoek, -regio's, -coöperatieven, enz.

Een lijst van de films bewaard door het KMMA kan teruggevonden worden in:

Ph. Maréchal, *Inventaire des films conservés à la section d'histoire de la présence belge à l'étranger du Musée Royal de l'Afrique Centrale à Tervuren (Collection InforCongo)* (onuitgegeven).

FEDERALE MINISTERIES EN PARASTATALEN

5 Administratie van het Kadaster, de Registratie en de Domeinen (AKRED) / Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie

Adres: North Galaxy - Toren B
Koning Albert II-laan 33 - bus 50, 1030 Brussel
Tel: 02/336.35.40
Fax: 02/336.17.52
E-mail: info.acedakred@minfin.fed.be
Website: <http://www.fiscus.fgov.be>

Het kadaster vormt onmiskenbaar een belangrijke bron voor de geschiedenis van de Belgische landbouw. Het is als het ware de burgerlijke stand van onroerende goederen, waarin onder meer gegevens over ligging, waarde, opbrengsten of eigendom van gronden kunnen teruggevonden worden, vanaf zijn ontstaan (tussen 1834 en 1843) tot heden. Sommige voorlopers van het moderne kadaster gaan zelfs terug tot de 18de eeuw. De kadastrale documenten werden in deze gids reeds meermaals besproken: ze kunnen dan ook in verschillende archiefcentra worden teruggevonden [zie: Rijksarchieven; provinciearchieven; gemeentearchieven]. Vooral de verschillende Rijksarchieven bevatten uitgebreide kadastrale archivalia, bij gemeenten en provincies kunnen hoofdzakelijk stukken in verband met de voorbereiding en de werking van het kadaster worden teruggevonden. Een groot deel van de archieven van het kadaster wordt nog steeds bewaard door de gewestelijke directies van de Administratie van het Kadaster zelf⁷. Deze administratie, die sorteert onder het Ministerie van Financiën, was aanvankelijk ingedeeld bij de afdeling Directe Belastingen (1835-1930). Sinds 1930 vormt het kadaster een afzonderlijke administratie, die in 1998 werd samengevoegd met die van de Registratie en Domeinen. Zo ontstond de huidige Administratie van het Kadaster en de Registratie en de Domeinen (AKRED). Op dit ogenblik wordt de AKRED omgevormd tot de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie. Deze hervorming is volop aan de gang en het is voorlopig onduidelijk hoe de nieuwe administratie in de praktijk georganiseerd zal worden.

De gewestelijke directies van de AKRED bewaren de kadastrale documenten vanaf het eerste kadaster (ca. 1834) tot op vandaag. Deze bescheiden kunnen in drie soorten worden onderverdeeld: specifiek kadastrale bescheiden, documenten gebaseerd

7 De lokale controlediensten van het kadaster bewaren meestal ook nog archieven, maar normaal gezien bevinden er zich dubbels van deze bescheiden bij de overkoepelende gewestelijke directie.

op kadastrale bescheiden (zoals allerlei statistieken en fiscale dossiers betreffende het kadastraal inkomen) en stukken van zuiver administratieve aard (onderrichtingen en reglementeringen, personeelsdossiers, beheersdocumenten, enz.). Het meest van belang zijn uiteraard de specifiek kadastrale bescheiden. Vooral de basisdocumenten zijn nog talrijk aanwezig: kadastrale plannen (perceelplannen en verzamelplannen per gemeente), aanwijzende tabellen, kadastrale leggers en de bijhorende tafels, concordantielijsten en alfabetische lijsten van eigenaars. Verder zijn er er mutatie-documenten (informatiebronnen, opmetingsschetsen, staten van mutaties, registers van de indeling der percelen in klassen, processen-verbaal van expertises, enz.) en schattings- en perequatiedocumenten (tabellen van bebouwde en onbebouwde typepercelen, schattingsfiches, formulieren van huur- en verkoopprijzen, de eigenlijke dossiers van doorgevoerde perequaties, enz.). Ten gevolge van een recente richtlijn van de AKRED vernietigden de meeste gewestelijke directies de historisch belangrijke perequatiedocumenten (herschattingen van het kadastraal inkomen). Meestal bleef alleen van de laatste perequatie (1975) archiefmateriaal bewaard. Naast de eigenlijke kadastrale documenten zijn er onder meer ook processen-verbaal van afbakening van gemeentegrenzen terug te vinden, naast microfilms en reservekopieën van kadastrale plannen, pre-primitieve plannen, ruilverkavelingsdocumenten, enz. Een uitgebreide beschrijving van de documenten die opgesteld zijn en gebruikt worden door de Administratie van het Kadaster sinds 1834, en van de documenten die in omloop waren bij het opstellen van het moderne kadaster, kunnen worden teruggevonden in onderstaande publicaties:

A. Zoete, *De documenten in omloop bij het Belgisch kadaster (1835-1975)*, Brussel, 1979 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica* 21).

J. Verhelst, *De documenten uit de ontstaansperiode van het moderne kadaster en van de grondbelasting (1790-1835)*, Brussel, 1982 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica* 31).

De meeste gewestelijke directies hebben reeds delen van hun archief overgedragen aan de bevoegde Rijksarchieven. Vaak gaat het hier om stukken in verband met de pre-primitieve plannen (voorbereidende documenten van het kadaster vóór 1834; de plannen zelf werden meestal niet overgedragen), om ozalidafdrukken van 20ste-eeuwse kadasterplannen en om documenten over personeel, organisatie, administratie, opmetingen, enz. Voor de Vlaamse provincies werden de meeste kadastrale archieven samengebracht in het Rijksarchief Beveren [zie hoger].

In principe heeft elke provinciehoofdplaats zijn eigen kadastrale directie, alleen voor Vlaams- en Waals-Brabant worden de documenten in Brussel bewaard. Hetzelfde geldt voor kadastrale stukken van de taalgrensgemeenten. Hieronder vindt men een lijst met adresgegevens van de verschillende gewestelijke kadastrale directies.

Antwerpen (provincie Antwerpen)
Italiëlei 4 - bus 10 2000 Antwerpen
Tel. 03/203.24.80
Fax 03/203.24.78
dir.kad.antwerpen@minfin.fed.be

Brabant (Brussels Hoofdstedelijk Gewest, provincies Vlaams- en Waals-Brabant, de taalgrensgemeenten)
J. Stevensstraat 7 1000 Brussel
Tel. 02/552.54.49 of 02/552.54.50
Fax 02/552.54.02 of 02/552.54.03
dir.kad.brabant@minfin.fed.be

West-Vlaanderen (provincie West-Vlaanderen, behalve Mesen en Spiere-Helkijn)
Lange Rei 7 8000 Brugge
Tel. 050/44.26.11
Fax 050/34.13.81
dir.kad.west-vl@minfin.fed.be

Oost-Vlaanderen (provincie Oost-Vlaanderen, behalve Ronse) RAC - Kouterpoort
Savaanstraat 11 - bus 7 9000 Gent
Tel. 09/266.22.34
Fax 09/266.22.35
dir.kad.oost-vl@minfin.fed.be

Limburg
(provincie Limburg, behalve Herstappe en Voeren)
Voorstraat 43 3500 Hasselt
Tel. 011/21.22.32
Fax 011/22.40.02
dir.kad.limburg@minfin.fed.be

Henegouwen (provincie Henegouwen, behalve Edingen, Vloesberg, Moeskroen en Komen-Waasten)
Rue des Arbalestriers 25 7000 Bergen
Tel. 065/37.12.11
Fax 065/34.79.24
dir.cad.hainaut@minfin.fed.be

Luik (provincie Luik)
Avenue Blondes 88 4000 Luik
Tel. 04/254.81.11
Fax 04/254.80.30

dir.cad.liege@minfin.fed.be
 Luxemburg (provincie Luxemburg) Centre Administratif
 Place des Fusillés 6700 Aarlen
 Tel. 063/22.04.32
 Fax 063/22.32.65
 dir.cad.luxembourg@minfin.fed.be

Namen (provincie Namen)
 Rue Pépin 5 5000 Namen
 Tel. 081/64.47.12
 Fax 081/24.12.30
 dir.cad.namur@minfin.fed.be

De archivalia kunnen geconsulteerd worden door personen die 'zonder winstoogmerk en voor een erkend algemeen belang' opzoeken verrichten in het kader van een wetenschappelijke studie. Voor onderzoekers is deze raadpleging gratis (indien ze met eigen middelen en zonder verplaatsing van de stukken gebeurt), voor anderen wordt er wel een forfaitaire bedrag op geheven. Onderzoekers kunnen uittreksels van het kadaster bovendien opvragen aan een verminderd tarief. Het is aangeraden om vooraf telefonisch een afspraak te maken.

Zowel aan de bewaring, de werking, als aan de bruikbaarheid van het kadaster en de kadastrale documenten werden reeds tientallen publicaties gewijd. Naast de bovenvermelde basiswerken van Zoete en Verhelst kunnen volgende publicaties van belang zijn voor wie het kadaster als bron voor landbouwgeschiedenis wil gebruiken:

AKRED, *Het Belgisch kadaster en de belasting op het inkomen uit onroerende goederen*, Brussel, 2003.

J. Hannes, 'De 'Atlas cadastral parcellaire de la Belgique' van P.C. Popp. Zijn betekenis voor de historische geografie der gemeenten' in *Gemeentekrediet van België. Driemaandelijks tijdschrift*, 1968, 137-146.

J. Hannes, 'Het primitieve kadaster (voor 1840) als bron voor de studie van de plattelandseconomie' in *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, exranummer 10 (1973), 193-201.

J. Hannes, 'De kadastrale bronnen uit de Franse tijd en het primitief kadaster' in J. Mertens (red.), *Bronnen voor de historische geografie van België. Handelingen van het colloquium te Brussel, 24-27 april 1979*, Brussel, 1980, 195-202.

J. Hannes, 'Kadastrale documenten over het bos' in C. Billen en A. Vanrie (red.), *Les sources de l'histoire forestière de la Belgique. Bronnen voor de bosgeschiedenis in België. Actes du colloque - Acten van het colloquium Brussel-Bruxelles, 29-30.10.1992*, Brussel, 1994 (Archief- en bibliotheekwezen in België, Exranummer 45), 115-126.

J. Ockeley, *Landboek en primitief kadaster, instrumenten voor de reconstructie van de agrarische structuur. Methodologie en resultaten toegelicht voor Kobbegem*, Brussel, 1984 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, *Miscellanea Archivistica* 37).

J. Ockeley, *Inventaris van de verzameling kaarten berustend op de Directie van het Kadaster van Brabant. I. Het Kadaster met teeltblokken (Cadastre par masse de culture)*, Brussel, 2005 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Toegangen in beperkte oplage 581).

H. Van der Haegen, 'Bronnen voor de reconstructie van de agrarische structuur: landschap, bedrijven, huur en eigendomsverhoudingen in Vlaanderen' in J. Mertens (red.), *Bronnen voor de historische geografie van België. Handelingen van het colloquium te Brussel, 24-27 april 1979*, Brussel, 1980, 113-127.

J. Verhelst, *Inventaris van het archief van het kadaster van Oost-Vlaanderen, 1806-1834, nog bewaard bij de directie te Gent of in het Rijksarchief Gent*, Brussel, 1986 (Rijksarchief Gent, *Inventarissen* 37).

J. Verhelst, 'Ministerie van financiën' in P. Van den Eeckhout en G. Vanthemsche (red.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19^e-20^e eeuw*, Brussel, 2003, 387-400.

6 Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA)

Adres: Groeselenberg 99, 1180 Brussel
Tel: 02/379.04.00
Fax: 02/379.04.01
E-mail: info@var.fgov.be
Website: <http://www.var.fgov.be>

Deze federale overheidsinstelling hangt af van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en werd opgericht in 1995. Voorgangers van het CODA zijn het Nationaal Instituut voor Diergeneeskundig Onderzoek (NIDO), het Laboratorium voor Scheikundig en Onialogisch Onderzoek van Belgisch-Congo en het Instituut voor Scheikundig Onderzoek (ISO).

Meer over de geschiedenis van CODA kan gevonden worden in een door de instelling uitgegeven bundel:

As time goes by: 75 years 1930-2005 veterinary and agrochemical research centre, Brussel, 2005.

De archieven van het CODA worden bewaard door de bibliotheekdienst van de instelling zelf en bestaan grotendeels uit boekhoudkundige documenten. Toch wordt hier ook in beperkte mate ander archiefmateriaal bewaard: uittreksels uit het *Staatsblad* (vanaf 1930), notulen van vergaderingen (vanaf 1922), stukken betreffende directie en personeel, plannen van gebouwen en terreinen, jaarverslagen, audiovisueel materiaal en eigen publicaties vanaf 1920. De CODA-archieven zijn niet ontsloten en niet consulteerbaar voor externe onderzoekers.

7 Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)

Adres: Trierstraat 82, 1040 Brussel

Tel: 02/287.24.11

Fax: 02/230.25.33

E-mail: birb@birb.be

Website: <http://www.birb.be>

Het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB) is een erkend betaalorgaan in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie, belast met de uitbetaling van financiële tegemoetkomingen. De financiering wordt verzekerd door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL). De opdrachten van het BIRB bestaan uit de uitbetaling van restituties (subsidies bij de uitvoer van landbouwproducten buiten de Europese Unie), de afgifte van certificaten voor in- en uitvoer van landbouwproducten, het beheer van rechtstreekse interventie maatregelen bij de aankoop of opslag van overschotten en het beheer van steunmaatregelen inzake productie, verwerking en afzet van landbouwproducten.

Bij haar oprichting in 1995 nam het BIRB de bevoegdheden over van de Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen (CDCV) en de Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (BDBL). De CDCV legde meermaals archieven neer in het Algemeen Rijksarchief [zie hoger: Algemeen Rijksarchief, Ministerie van Economische Zaken], terwijl BDBL en BIRB een deel van hun archieven achterlieten op de Centrale Archiefdienst van Middenstand en Landbouw, maar het BIRB beschikt ook over eigen archieven. Het administratieve archief berust bij de instelling zelf, terwijl de commerciële documenten door de firma MERAK in Mechelen en Brussel zijn opgeslagen. Deze archieven zijn niet ontsloten en niet consulteerbaar voor onderzoekers. Ze bestaan onder meer uit statuten en uittreksels uit het *Staatsblad* sinds 1995; notulen van vergaderingen van het Bestendig Comité en de Raad van Bestuur (1972-2004); individuele personeelsdossiers (1975-2004); jaarverslagen van de BDBL en het BIRB vanaf 1994; brochures ten dienste van begunstigden sinds 1995 en een groot aantal boekhoudkundige documenten, die slechts worden bijgehouden gedurende de wettelijke bewaartermijn.

8 Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV)

Adres: WTC III - Simon Bolivarlaan 30, 1000 Brussel
Tel: 02/208.34.11
Fax: 02/208.45.36
E-mail: info@favv.be
Website: <http://www.favv-afsc.fgov.be>

Vroeger waren de inspectie- en controlediensten voor eetwaren versnipperd over verschillende instanties: het Ministerie van Landbouw, het IVK (Instituut voor Veterinaire Keuring), de Eetwareninspectie, enz. In 2000 besloot de federale regering om alle controlediensten van het begin tot het einde van de Belgische voedselketen te bundelen in één organisatie: het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV), ook wel het Voedselagentschap genoemd. Het FAVV is onder meer bevoegd voor controle, onderzoek en keuring van voedingsmiddelen en grondstoffen in alle stadia van de voedselketen; het afleveren van erkenningen en vergunningen om activiteiten in de voedselketen te mogen uitoefenen; het uitwerken van traceer- en identificatiesystemen voor voedingsmiddelen en grondstoffen; dierenwelzijn, fytosanitaire controles en sommige kwaliteitscontroles in de plantaardige sector. Naast de centrale administratie in Brussel bestaat het FAVV uit controlediensten op het terrein, gegroepeerd tot Provinciale Controle Eenheden (PCE's), en uit de vroegere Rijksontledingslaboratoria (Gentbrugge, Luik en Tervuren) en Rijkszuivellaboratoria (Melle en Gembloers).

Het FAVV beheert zijn eigen archieven, die zich gezien de recente oprichtingsdatum van de instelling nog grotendeels in de verschillende bureaus bevinden. Toch beschikt het Voedselagentschap in de WTC3-toren over een eigen archiefruimte van ongeveer 250m², waar naast eigen documenten ook archief van het IVK en de Eetwareninspectie is ondergebracht. Om welke archieven het gaat, voor welke periode en met welke omvang, is niet geweten: de archieven zijn niet ontsloten en er is niemand in dienst om het archief te beheren. Voor de toekomst is er echter goed nieuws: in het BPR (Business Process Reengineering) van het FAVV staat archivering en documentatie als een belangrijk te realiseren project genoteerd. Het ligt in de bedoeling om de archieven beter te ontsluiten en vooral ook om een efficiënt archiefbeheer voor het eigenlijke FAVV-archief uit te werken. De archieven van de buitendiensten van het Voedselagentschap blijven in principe in bezit van deze buitendiensten, tenzij deze om een bepaalde reden (bijvoorbeeld een verhuis) archief overbrengen naar Brussel.

Over de toestand van de archieven in deze buitendiensten is nauwelijks iets geweten. Toch kan er van uit worden gegaan dat er zich hier en daar nog interessante archivalia bevinden. Meestal betreft het echter documenten die voor een bepaalde

administratieve bewaartermijn worden bijgehouden. Zo bewaren de laboratoria van Tervuren en Melle archief dat respectievelijk zeven en tien jaar wordt bijgehouden. Het betreft onder meer analyseaanvragen, documenten in verband met de uitvoering en verwerking van de resultaten, analyserapporten, gegevens over verschillende soorten keuringen, aankopen van materiaal voor de laboratoria en briefwisseling met het hoofdbestuur. Het laboratorium te Melle houdt tevens archief van de PCE Oost-Vlaanderen bij. Dit gaat terug tot het einde van de jaren 1980, toen deze instelling nog onderdeel uitmaakte van de Nationale Zuiveldienst en het betreft voornamelijk controleverslagen, productiegegevens en subsidiedossiers. De rest van het archief van de PCE Oost-Vlaanderen wordt in de provinciale afdeling te Gent bewaard. Dit goed geordende archief, dat niet verder teruggaat dan de jaren 1980; bevat onder meer ambtsverantwoordingen van zelfstandige veeartsen-keurders, productiestaten van vleesverwerkende bedrijven; registers van het vilbeluik; dioxinecertificaten; vervoersregisters van dieren; en bedrijfsdossiers (een dossier van ieder erkend bedrijf met alle stukken die voor de administratie van belang zijn). De precieze omvang van dit archief is niet gekend. Het archief van de PCE Limburg bevat grosso modo dezelfde documenten als dat van Oost-Vlaanderen. Hier worden documenten niet langer bewaard dan de administratieve tienjarige bewaartermijn. De PCE Waals-Brabant, te Ottignies, bewaart archief van de afgelopen 10 jaar, onder meer van het IEV en de Eetwareninspectie. Hier gaat het om betalingsdossiers, kopieën van in- en uitvoercertificaten en controledossiers (onder meer van hormonencontroles). In de PCE Henegouwen worden dezelfde documenten voor dezelfde periode bewaard als in Waals-Brabant, maar de omvang ervan is niet gekend. De andere buitendiensten van het FAVV konden of wilden geen nadere informatie verstrekken over hun archief. Naar eigen zeggen zouden in Brussel kopieën bewaard worden van het meeste archiefmateriaal dat zich in de provincies bevindt. Gezien de gebrekkige staat van ontsluiting van het centrale archief kan dit jammer genoeg niet worden geverifieerd. In Brussel heeft men overigens het vermoeden dat met name het laboratorium van Gembloux nog heel wat archiefmateriaal bewaart.

HOOFDSTUK 2

REGIONALE OVERHEIDSINSTELLINGEN

VLAAMSE MINISTERIES EN PARASTATALEN

Op regionaal niveau vallen landbouwaangelegenheden steeds onder de bevoegdheid van de gewesten, niet van gemeenschappen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft geen landbouwbevoegdheden naar zich toe getrokken.

In Vlaanderen werden de voormalige nationale landbouwcompetenties verdeeld over volgende interimstructuur:

- het Kabinet van de Vlaamse minister van Institutionele Hervormingen, Landbouw, Zeevisserij en Plattelandsbeleid;
- het Kabinet van de Vlaamse minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur;
- het Departement Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw (EWBL): Administratie Land- en Tuinbouw (ALT) en de Administratie Beheer en Kwaliteit Landbouwproductie (ABKL);
- Vlaamse openbare instellingen:
 - Centrum voor Landbouweconomie (CLE)
 - Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek (CLO)
 - Provinciale Landbouwkamers
 - Vlaams Informatiecentrum over Land- en Tuinbouw (VILT)
 - Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF)
 - Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM)
 - Vlaamse Landmaatschappij (VLM)
- Raden en commissies die afhangen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap:
 - Departement Leefmilieu en Infrastructuur:
 - Vlaamse Land- en Tuinbouwrap (VLTR)
 - Vlaamse Hoge Bosraad
 - Vlaamse Hoge Raad voor de Riviervisserij
 - Vlaamse Hoge Jachtraad
 - Centraal Comité van het Visserijfonds.

In het kader van het Beter Bestuurlijk Beleid¹ werden de zeven bestaande departementen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap afgeschaft en vervangen door dertien beleidsdomeinen en ministeries met een uniforme structuur.

Aan het hoofd van het huidig beleidsdomein Landbouw en Visserij (sinds 1 april 2006) staat de Vlaams minister voor Landbouw en Visserij, die wordt bijgestaan door een beleidsraad. Het eigenlijke ministerie omvat het Departement Landbouw en Visserij (de vroegere ALT, ook een deel van het CLE is overgegaan in een afdeling van het departement) en twee IVA's zonder rechtspersoonlijkheid: het Agentschap voor Landbouw en Visserij (ALV, de vroegere ABKL, ook de VLIF valt nu onder het agentschap) en het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO, bestaat uit het voormalig CLO en de wetenschappelijke afdeling van CLE). Naast het Ministerie omvat het beleidsdomein Landbouw en Visserij ook nog de reeds bestaande EVA VLAM en de adviserende VLTR. In de VLTR zetelen vertegenwoordigers uit de landbouwsector. Binnen afzienbare tijd zal deze raad vervangen worden door de Strategische Adviesraad voor Land- en Tuinbouw.

1 Met dit project wordt een grotere efficiëntie en transparantie van het Vlaams overheidsbeleid beoogd. Voor meer info, zie: <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/bbb/>. Specifiek voor het beleidsdomein Landbouw en Visserij: http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/bbb/mijn_beleidsdomein/landbouw_en_visserij/index.htm

1 Departement Landbouw en Visserij

Adres: Leuvenseplein 4 (7de verdieping), 1000 Brussel

Tel.: 02/553.63.41

Fax: 02/553.63.50

In 1980 en 1988 kregen de gewesten al een aantal losse landbouwaangelegenheden toegewezen, zoals ruilverkaveling, bossen en natuurbeschoud. De eerste ruime overdracht van landbouwbevoegdheden naar de gewesten vond echter pas in 1993 plaats bij de uitvoering van het Sint-Michielsakkoord. De gewesten waren vanaf dan onder meer verantwoordelijk voor het Landbouwinvesteringsfonds (LIF), het promotiebeleid en het uitwerken van de Europese steun voor landbouw, plattelandsontwikkeling en milieuvriendelijke landbouwmethoden. Naar aanleiding hiervan werd in dat jaar aan Vlaamse kant de Administratie Land- en Tuinbouw (ALT) opgericht. Op 1 januari 2002 werd landbouw volledig geregionaliseerd. Dit was een gevolg van het Lambermontakkoord (2001). De gewesten verkregen onder meer de bevoegdheid over landbouwbeleid, landbouwproductiebeheer, onderzoek en ontwikkeling in de landbouw en de kwaliteitsnormering. Dat leidde in Vlaanderen tot het regionaliseren van een aantal federale antecedenten in de nieuwe Administratie Beheer en Kwaliteit Landbouwproductie (ABKL) [zie hoger].

Sinds 1 april 2006 omvat het beleidsdomein Landbouw en Visserij het Departement Landbouw en Visserij, het Agentschap voor Landbouw en Visserij, het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) en het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM).

Het Departement Landbouw en Visserij vervangt de ALT. Het bestaat uit vier afdelingen:

- Duurzame Landbouwontwikkeling;
- Management Ondersteunende Dienstverlening: zorgt voor ondersteuning voor het gehele beleidsdomein Landbouw en Visserij;
- Monitoring en Studie: staat in voor het verzekeren van onderbouwde beleidsadviezen en -evaluaties voor een geïntegreerd en toekomstgericht beleid;
- Landbouw- en Visserijbeleid: coördineert het landbouw- en visserijbeleid.

Het departement heeft al zijn (uitsluitend dynamisch) archief nog in eigen beheer. In de praktijk betekent dit dat het nog bijgehouden wordt in de bureaus van de verschillende afdelingen, want voorlopig beschikt het nog niet over een afzonderlijk archiefdepot. Hetzelfde geldt voor de diverse buitendiensten van deze administratie. Dat heeft uiteraard veel te maken met de recente oprichtingsdatum van de ALT/Departement Landbouw en Visserij: de oudste stukken gaan in principe slechts terug tot 1993, waardoor bijna het volledige archief zich nog in de dynamische of semi-dynamische fase bevindt.

Sinds april 2006 is het vroegere CLE opgegaan in het Departement Landbouw en Visserij. Het CLE verving sinds 1997 het in 1966 opgerichte het Landbouweconomisch Instituut (LEI). De archieven van het LEI vóór 1980 worden bewaard door de Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw [zie hoger]. Tot 2002 was het CLE een federale instelling, waarvan de archieven worden overgedragen aan de FOD Economie. De archieven van het 'Vlaamse' CLE sinds 2002 ressorteren nu grotendeels onder het Departement Landbouw en Visserij [zie ook]. Het gaat onder meer om activiteitenverslagen (die teruggaan tot 1971), wetenschappelijke documenten en reeksen, statistieken, thesissen, artikels uit tijdschriften, eigen onderzoek en publicaties, etc. De archieven zijn niet ontsloten en niet consulteerbaar. De Provinciale Landbouwboekhoudkantoren van West- en Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Vlaams-Brabant en Limburg, die sorteren onder het Centrum voor Landbouweconomie, bewaren geen eigen archieven.

2 Agentschap voor Landbouw en Visserij

Adres: WTC III (12de verdieping), Simon Bolivarlaan 30, 1000 Brussel

Tel.: 02/208.41.56

Fax: 02/208.41.84

Het Agentschap voor Landbouw en Visserij, dat de vroegere ABKL vervangt, telt eveneens vier afdelingen:

- Procesondersteuning
- Markt- en Inkomensbeheer
- Structuur en Investerings
- Productkwaliteitsbeheer

De ABKL/het Agentschap voor Landbouw en Visserij is nóg jonger dan het ALT/Departement (2002) en beschikt daardoor als archiefvormer helemaal niet over statische archieven. Dat geldt echter wel voor de federale antecedenten van de diverse afdelingen binnen het Departement. Deze werden tot en met 1990 achtergelaten bij de FOD Economie, KMO, Middenstand en energie [zie Fed bib Ib]. De volledige archieven van de voorgangers van de ABKL tot en met 2001 worden in de Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw gedeponeerd.

Beide afdelingen (Departement én Agentschap Landbouw en Visserij) willen in samenwerking met het Algemeen Rijksarchief, een verantwoord archiefbeleid uitwerken. De oprichting van een gemeenschappelijk eigen depot in de Brusselse rand wordt hierbij overwogen. Ook de archieven van de buitendiensten van het ABKL, die de premiedossiers van de Europese Unie behandelen, zouden hier na verloop van tijd terechtkunnen. Momenteel is de ABKL bezig met een summiere inventarisatie van de aanwezige archiefseries. Er bestaat dus goede hoop dat binnen afzienbare tijd alle nog bestaande overheidsarchieven met betrekking tot de Vlaamse landbouw op twee plaatsen gecentraliseerd zullen zijn: tot en met 2001 in de Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw en vanaf 2002 in het nog op te richten archiefdepot van de nieuwe Vlaamse landbouwadministratie.

3 Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO)

Adres: Burgemeester van Gansberghelaan 96, bus 1, 9820 Merelbeke
 Tel: 09/272.25.00
 Fax: 09 /272. 25. 01
 E-mail: ilvo@ilvo.vlaanderen.be

Deze opvolger van het CLO en de wetenschappelijke afdeling van het CLE houdt zich bezig met wetenschappelijk onderzoek en het verwerven van wetenschappelijke kennis ten dienste van het beleid, wetenschappelijke dienstverlening aan derden en vorming.

ILVO werd pas in april 2006 opgericht en produceerde dus nog niet veel archief. De archieven van de twee rechtsvoorgangers zullen mogelijk wel door deze nieuwe instelling worden bijgehouden, maar duidelijkheid daarover bestaat nog niet. De verhuis is nog aan de gang. De archieven van de andere afdelingen van het voormalige CLE vallen nu onder het Departement Landbouw en Visserij (zie hoger).

4 Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

Adres: Gulden-Vlieslaan 72, 1060 Brussel
 Tel: 02/543.76.10
 Fax: 02/543.73.96
 E-mail: info@vlm.be
 Website: www.vlm.be

Literatuur over de VLM en haar federale voorlopers:

G. Dejongh en P. Van Windekens, *De zorg voor de open ruimte in Vlaanderen. Een terugblik op de werking van de Vlaamse Landmaatschappij (1988-2001)*, Brussel, 2001.

G. Dejongh en P. Van Windekens, *Van Kleine Landeigendom tot Vlaamse Landmaatschappij. Vijfenzestig jaar werking op het Vlaamse platteland 1935/2001*, Brussel, 2002.

G. Dejongh en P. Van Windekens 'De taalproblematiek en de regionalisering bij de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL)/Nationale Landmaatschappij (1935-1990); in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, maart 2004, 20-40.

C. Mougnot, 'La Société nationale de la Petite Propriété Terrienne, une institution entre ville et campagne, entre tradition et modernisation', in: *Les Cahiers de l'urbanisme: revue de l'administration de l'aménagement du territoire*, Luik, 1999, nrs. 25-26, 145-148.

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) is een Vlaamse openbare instelling die onder de bevoegdheid valt van de Vlaamse minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur. Ze definieert haar opdracht onder het motto “de zorg voor de open ruimte in Vlaanderen”. De VLM bestaat uit een Centrale Directie in Brussel en vijf provinciale afdelingen: Leuven, Hasselt, Brugge, Gent en Herentals. Al in 1935 werd de instelling opgericht onder de naam Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL). Het was een pararegionale instelling onder het Ministerie van Landbouw, die de plattelandsvlucht moest afremmen door het bevorderen van sociale woningbouw en kleinschalige land- en tuinbouw. Na de Tweede Wereldoorlog voerde de NMKL ook bodemverbeterings- en ruilverkavelingsprojecten uit. Bij de eerste wijziging van de ruilverkavelingswet in 1970 werd de NMKL omgevormd tot de Nationale Landmaatschappij (NLM), die zich hoofdzakelijk met twee pijlers bezighield: sociale huisvesting op het platteland en ruilverkaveling. In december 1988 werd de NLM geregionaliseerd, waardoor op Vlaams niveau twee nieuwe instellingen ontstonden: de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij, die de sociale huisvesting verzorgde, en de Vlaamse Landmaatschappij, bevoegd voor ruilverkavelingen in het Vlaamse Gewest. De VLM kreeg al snel bijkomende bevoegdheden inzake landinrichting (1988), het opstellen van een grond databank/GIS (1988), de mestbank (1991) en natuur (1997). De VLM valt momenteel onder de bevoegdheid van Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur

Bovenstaande publicaties konden onder meer opgesteld worden omdat de Centrale Directie van de VLM nog een belangrijk deel van haar archieven bewaart. In de bibliotheek van de VLM bevindt zich het Archief Beheerraad, bestaande uit notulen van vergaderingen en verslagen en nota's aan de Beheerraad, vanaf 1935 tot heden. Dezelfde documenten bestaan voor de Directieraad en het Directiecomité. Verder bevat de bibliotheek registers van binnenkomende en uitgaande briefwisseling vanaf de jaren 1960; stukken over de regionalisering in de jaren 1980; registers van verkopen en verhuringen op het platteland vanaf 1935/1936; registers met activiteiten van lokale huisvestingsmaatschappijen vanaf 1936; verslagen van studiereizen; documenten van stuurgroepen en commissies; correspondentie met de bevoegde kabinetten; verslagen van vergaderingen met vakbonden; stukken van financiële en boekhoudkundige aard; en dergelijke meer.

In de kelder staat archiefmateriaal in verband met de mestbank, afkomstig van provinciale afdelingen die niet over voldoende ruimte beschikken om hun volledige archief te stockeren. Het gaat voornamelijk om de afdelingen Brugge en Herentals. Een groot deel van deze documenten naderen echter het einde van hun wettelijke bewaartermijn. Verder kunnen in deze kelder persoverzichten, stukken van de financiële dienst (onder meer balansen en facturen) en documenten van de personeelsdienst (onder meer personeels- en pensioendossiers) worden teruggevonden.

Een verdieping lager bevinden zich documenten van financiële aard (toezicht en begroting), naast oudere personeelsdossiers, correspondentie, verslagen van projec-

ten van de NLM bij het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) en een verzameling oude meetinstrumenten. Vooral van belang is hier echter het archief ruilverkavelingen, dat teruggaat tot de beginperiode van de ruilverkavelingen in de jaren 1950. Per gemeente kunnen dossiers worden teruggevonden met plannen van ruilverkavelingen, aanvullende akten, stukken in verband met de aankoop van gronden, werken uitgevoerd op die gronden en correspondentie. Er worden ook juridische stukken bewaard van processen in verband met ruilverkavelingen.

Zoals hoger vermeld, bewaren ook de provinciale afdelingen archief. Daar vindt men onder meer documenten van de afdelingen Projectadministratie Ruilverkaveling (met kopieën van akten en aanvullende akten, notulen en briefwisseling van ruilverkavelingcomités, hypotheeken en plannen) en Werken Ruilverkaveling (met ministeriële omzendbrieven, instructies en richtlijnen van ruilverkavelingsprojecten, administratieve uitvoeringsdossiers van openbare werken ten gevolge van ruilverkavelingen, milieueffectenrapporten, aanbestedingen en bestekken, bouwvergunningen, stukken van toezicht op werken, plannen, enz.). Het grootste deel van het archief in de provincies wordt echter ingenomen door de mestbank. Het archief van de mestbank bevat voornamelijk de jaarlijkse mestbankaangiften, die per dossier teeltlijsten en formulieren met het gebruik van dierlijke en kunstmeststoffen bevatten en recent ook luchtfoto's van de landbouwpercelen in eigendom. Afhankelijk van de afdeling worden deze dossiers ofwel per jaar, ofwel alfabetisch per gemeente en vervolgens per eigenaar geklasseerd. Hetzelfde geldt voor de vergunningsdossiers: dit deel van het mestbankarchief bestaat uit de adviezen van de mestbank aan gemeenten over het al dan niet toekennen van mestvergunningen en uit dossiers met nutriëntenhaltetes¹ per landbouwer en per gemeente. Verder bevinden er zich tussen de archivalia van de mestbank mestafzetdocumenten van de cel 'vervoer' (waarvan de meeste vernietigd worden) en sinds 2000 ook beheersovereenkomsten met landbouwers over bemesting en natuurdecreten. Ten slotte bewaart de mestbank een aantal specifieke administratieve dossiers en juridische uitspraken over beroepen van landbouwers tegen beperkingen op bemesting.

In principe zijn de meeste van deze documenten consulteerbaar, maar slechts na afspraak. De omvang van het gehele archief (Centrale Directie + provinciale afdelingen) wordt geschat op minimaal 5 kilometer. Op dit ogenblik worden archiefbeheersplannen opgesteld, wat moet leiden tot bijkomende selectie en ontsluiting van de bestanden. Een overdracht van een deel van het archief naar het Algemeen Rijksarchief wordt overwogen. Tevens werd recent een project opgestart om een zo volledig mogelijke bewaring en ontsluiting van digitale documenten te verzekeren.

1 Is de hoeveelheid fosfor en stikstof die per jaar op een veeteeltbedrijf mag geproduceerd worden.

ARCHIEFINSTELLINGEN VAN DE FRANSTALIGE GEMEENSCHAP

5 Mundaneum (Centre d'Archives de la Communauté Française)

Adres: Rue de Nimy 76, 7000 Bergen
Tel: 065/31.53.43
E-mail: info@mundaneum.be
Website: <http://www.mundaneum.be>

Op het einde van 19de eeuw werd het Mundaneum opgericht door twee Belgische juristen, Paul Otlet en Henri La Fontaine, met als doel het verzamelen van alle kennis over de hele wereld. Door het stimuleren en verspreiden van universele kennis hoopten Otlet en La Fontaine de wereld te verbeteren en vrede te bewerkstelligen. De uitgebreide documentiecollecties waarmee Otlet en La Fontaine startten, zijn na een aantal omzwervingensinds 1998 ondergebracht in het hart van de stad Bergen. Meer dan zes kilometer archieven, kaarten, lithografieën, foto's, kranten, tijdschriften en documentatiedossiers worden hier momenteel getrieerd, geklasseerd en ontsloten. Dat moet over enkele jaren leiden tot een uitgebreide inventaris, die via internet geraadpleegd kan worden. Naast archief- en documentatiecentrum van de Franse Gemeenschap is het Mundaneum ook uitgever van publicaties en houdt het zich bezig met het organiseren van tentoonstellingen, conferenties en vormingen.

Het Mundaneum bestaat uit de verschillende collecties die door Otlet en La Fontaine werden aangelegd: Répertoire Bibliographique Universel; Répertoire Universel de Documentation; Répertoire Iconographique Universel; Musée International de la Presse; archiefcollecties over feminisme, pacifisme en anarchisme; een collectie "wereldtentoonstellingen"; en persoonsarchieven van onder meer Otlet en La Fontaine. Voor zover de stukken geklasseerd werden, gebeurde dat met de UDC (Universal Decimal Classification), een classificatiesysteem dat door Otlet en La Fontaine zelf werd uitgewerkt. De meeste fondsen zijn voorlopig echter beperkt geklasseerd en ontsloten, al zijn ze wel consulteerbaar voor onderzoekers. De herkomst van de stukken is meestal niet gekend. Echt landbouwarchief wordt er in het Mundaneum niet bewaard, al kunnen er regelmatig landbouwgerelateerde documenten worden teruggevonden.

A *Répertoire Iconographique Universel*

Het Mundaneum bezit met het *Répertoire Iconographique Universel* een erg grote iconografische collectie, bestaande uit 10.000 tot 20.000 glasnegatieven, tussen de 100.000 en de 200.000 postkaarten en ongeveer 20.000 affiches vanaf het einde van de 19de eeuw. De glasnegatieven en postkaarten zijn meestal per gemeente geordend, waardoor het systematisch opzoeken van afbeeldingen in verband met landbouw een erg moeilijke taak wordt. Een deel van de glasnegatievencollectie werd evenwel geklasseerd naar onderwerp. Slechts bij uitzondering komt landbouw hier aan bod. Er kunnen negatieven worden teruggevonden van een landbouwstoet uit 1893, naast een didactische negatievenreeks over de voedingswaarde en chemische samenstelling van verschillende voedingsproducten en een didactische reeks getiteld *Cultures, eau, fruits* over diverse landbouwactiviteiten en -voorwerpen, enz. De affiches van het Mundaneum zijn wel per thema geklasseerd. In verband met landbouw kunnen 62 affiches vanaf het begin van de 20ste eeuw tot en met de jaren 1980 worden teruggevonden. Het betreft onder meer affiches van landbouwtentoonstellingen en –wedstrijden, landbouwfeesten en conferenties. Naast didactische en reclameaffiches (heel vaak voor meststoffen) bevinden er zich ook informatieaffiches van het Ministerie van Landbouw, van de Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP) en van de Food and Agriculture Organization (FAO). Een aantal affiches komen uit het buitenland, voornamelijk uit Zwitserland, Italië en Nederland.

B *Collectie werelddtentoonstellingen*

Deze collectie vangt aan met documenten van de werelddtentoonstelling van Londen in 1862 en eindigt met die van Montréal in 1967. In tegenstelling tot de andere fondsen werd ze wel volledig geïnventariseerd. Tussen de bewaarde catalogi, documenten, gidsen, persdocumenten, enz. van de werelddtentoonstellingen bevinden zich geregeld stukken over de tentoongestelde landbouw- en voedingsproducten.

C. Gouvienné, *Inventaire de la collection sur les Expositions Universelles conservée au Mundaneum*, Bergen, 2002 (Mundaneum, Collection des Inventaires 7).

C *Deelbestand Lucien Linden*

Tussen de persoonsarchieven van Paul Otlet bevinden zich stukken over diens schoonvader Jean Linden (1817-1898). Linden was een diplomaat én tuinbouwer, die van zijn vele reizen orchideeën meebracht om hier verder te telen. Het archief komt eigenlijk voort van de zoon van Jean Linden, Lucien Linden. Er kunnen een aantal hommages aan en een biografische notitie over leven en werk van Jean Linden worden teruggevonden, evenals een exemplaar van "La Semaine Horticole" dat naar aanleiding van diens overlijden aan hem was gewijd. Verder bestaat dit beperkte archief uit diverse nota's over de nalatenschap van Jean Linden; archief en documentatie van de firma "L'Épuration" (de maatschappij van Lucien Linden, die zuiveringsinstallaties

voor afvalwater ontwierp) en stukken over een rechtszaak tussen Lucien Linden en de *Société Anonyme L'Horticole Coloniale* in verband met de liquidatie van deze koloniale landbouwmaatschappij (begin 20ste eeuw).

ARCHIEFINSTELLINGEN VAN HET WAALS GEWEST

Aan Waalse zijde werden de bevoegdheden in 2002 verdeeld over:

- het Kabinet van de Minister van de Waalse regering belast met landbouw en landelijke aangelegenheden;
- het Ministerie van het Waals Gewest, Direction Générale de l'Agriculture (DGA);
- Instellingen en organismen die afhangen van het ministerie van het Waals Gewest:
 - Centre d'Economie Agricole (intussen opgegaan in de DGA)
 - Centre Wallon de Recherches Agronomiques (CRA-W), Gembloux
 - Chambres Provinciales d'Agriculture
 - Agence Wallonne pour la Promotion d'une Agriculture de Qualité (APAQ-W);
- Raden en commissies die afhangen van het ministerie van het Waals Gewest: Comité National du Réseau d'Information Comptable Agricole sur les Revenus et l'Economie des Exploitations Agricoles dans la Communauté Européenne;
- Raden en commissies die afhangen van de Conseil Economique et Social de la Région Wallonne : Conseil Supérieur Wallon de l'Agriculture, de l'Agro-Alimentaire et de l'Alimentation.

6 Archiefdienst van het Ministère de la Région Wallonne (MRW)

Adres: Rue du Moulin de la Meuse 4, 5000 Namen (Beez)

Tel: 081/23.49.50

Fax: 081/23.49.55

E-mail: p.despiegeler@mrw.wallonie.be

De archiefdienst van het Ministère de la Région Wallonne (MRW) staat in voor het bewaren van de statische archieven van de Waalse ministeries, van de pararegionale instellingen en van de ministeriële kabinetten van het Waalse Gewest. Omwille van de relatief recente regionalisering van de landbouwbevoegdheden [zie hoger: ALT, ABKL], bewaart het MRW zo goed als geen landbouwarchieven. Toch werden op de archiefdienst van het MRW een aantal stukken in verband met landbouw neergelegd, die teruggaan tot de eerste (bescheiden) overdracht van federale landbouwmateries aan het Waalse Gewest in 1980. Tussen de stukken van de griffie (kanselarij) bevinden zich namelijk een aantal beslissingen van Waalse regionale besturen op het gebied van landbouw (1980-1992), in te kijken na toestemming van de Kanselarij. Verder kunnen een tiental stageverslagen met betrekking tot landbouw teruggevonden worden (1984-1994), die raadpleegbaar zijn mits toelating van de auteurs.

MINISTERIES EN PARASTATALEN VAN HET WAALS GEWEST

7 Direction Générale de l'Agriculture (DGA)

Adres: Ministère de la Région Wallonne, Direction Générale de l'Agriculture
Chaussée de Louvain, 14 - 5000 Namur
Tél.:081/649 400
E-mail: DGA@mrw.wallonie.be

Net zoals aan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, leidde de eerste grote regionalisering van landbouwbevoegdheden in 1993 tot de oprichting van een nieuwe afdeling aan het Ministère de la Région Wallonne (MRW): de Direction Générale de l'Agriculture (DGA) [zie hoger]. Twee jaar later, in 1995, werd de Office Wallon de Développement Rural geïntegreerd in de DGA. Na de volledige overdracht van het beleidsdomein landbouw aan de gewesten werd de DGA in de loop van 2002 grondig hervormd. Sindsdien is deze administratie opgebouwd rond vier pijlers: de Division de la Politique Agricole, de Division des Aides à l'Agriculture, de Division de la Recherche, du Développement et de la Qualité en de Division de la Gestion de l'Espace Rural. Hieraan zijn verder het secretariaat van de DGA, de Direction de l'Assistance Technique en de *pool* van buitendiensten (in Aat, Thuin, Waver, Hoei, Malmedy, Ciney, Libramont en Bergen) verbonden. Evenals in Vlaanderen ondergaat de structuur van het landbouwbeleidsdomein snelle en ingrijpende veranderingen. De kans is dan ook niet ondenkbeeldig dat aan deze structuur nog aanpassingen zullen worden doorgevoerd in de loop van de volgende jaren.

Daar de DGA een jonge instelling is, kan er vanuit worden gegaan dat zij weinig archieven, laat staan reeds afgesloten archiefreeksen, beheert. Geregionaliseerde instellingen met federale antecedenten waren bovendien verplicht hun archieven tot en met 2001 achter te laten in de Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw [zie hoger]. Aangezien de DGA niet aan dit onderzoek meewerkte, is het niet mogelijk om een status quaestionis op te stellen over de bewaarde archieven en het archiefbeheer van deze administratie.

HOOFDSTUK 3

PROVINCIALE OVERHEIDSINSTELLINGEN

PROVINCIALE ARCHIEFINSTELLINGEN

In de meeste Rijksarchieven kunnen archieven van de provinciale overheden worden teruggevonden. Dat is een gevolg van de archiefwet van 24 juni 1955, die de provincies verplicht alle archieven ouder dan 100 jaar neer te leggen in het Rijksarchief. Jongere archieven kunnen eveneens worden overgedragen, wanneer zij geen administratief nut meer hebben. De overige archieven worden door de provincies zelf bewaard.

De aard van deze bewaring varieert van provincie tot provincie. Omwille van een onduidelijke afbakening van de bevoegdheden (het begrip 'provinciaal belang' dat in de wetgeving wordt gehanteerd, is niet nader omschreven) en omdat er geen systematische selectielijsten voor provinciearchieven werden opgesteld, kunnen archiefproductie en -bewaring sterk uiteenlopen. Zo heeft de archiefdienst van de provincie Luik¹, die het archief van het provinciebestuur en de provinciale diensten bewaart, naar eigen zeggen geen landbouwgerelateerd archief in bewaring. Bovendien beschikken lang niet alle provincies over een georganiseerde archiefdienst. Dat geldt met name voor de provincies Luxemburg (dat het eigen archief slechts vanaf ca. 1990 bewaart), Henegouwen (waarvan het archief door een bombardement in 1940 en een recente brand zwaar gehavend werd), Namen (houdt de archieven vanaf 1967 zelf bij), Waals-Brabant en het Administratief Arrondissement Brussel Hoofdstad. Dankzij de wet van 1997 over openbaarheid van bestuur in provincies en gemeenten, kan consultatie van bestuursdocumenten in de provinciearchieven schriftelijk aangevraagd worden bij de provinciegriffier, ook wanneer de provincie niet over een eigen archiefdienst beschikt. Daar een systematische prospectie in de provincies zonder eigen archiefdienst niet mogelijk is, worden deze provincies hier niet verder besproken.

Een bijkomende moeilijkheid vormt de voormalige unitaire provincie Brabant, die in 1995 werd gesplitst in Waals- en Vlaams-Brabant. De gouverneur van het Administratief Arrondissement Brussel Hoofdstad beheert de archieven van de provincie Brabant, voor zover ze niet specifiek over het Vlaamse of Waalse deel ervan handelen. De bestanden die ondubbelzinnig betrekking hebben op Waals- of Vlaams-Brabant worden door de archiefdiensten van die respectievelijke provincies bewaard. Alleen de provincie Vlaams-Brabant beschikt echter over een eigen georganiseerde archiefdienst. Sommige stukken van het provinciearchief kunnen overigens

1 Province de Liège - Service des Archives
Rue d'Othee 121 a, 4430 Ans
Tel. 04 366 66 50 - Fax 04 366 66 51

in de archiefdienst van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden teruggevonden. Het gros van de Brabantse archieven werd echter gedeponeerd in het Rijksarchief Anderlecht [zie hoger].

Vooraleer een korte beschrijving te geven van archieven die door de provincies zelf worden bijgehouden en raadpleegbaar zijn voor het publiek, willen we wijzen op een aantal publicaties die door alle provincies werden opgesteld en die onder meer voor landbouwonderzoek erg belangrijk kunnen zijn. Allereerst zijn er de notulen van de provincieraad, meestal uitgegeven als *Processen-verbaal der zittingen van de provincieraad van...* of *Procès-verbaux des séances du conseil provincial de...* Ook de notulen van de bestendige deputatie werden soms gepubliceerd. Ze bevatten de beraadslagingen en de besluiten van de provincieraad en de bestendige deputatie en behandelen de brede waaier aan activiteiten waarvoor de provincie bevoegd is (en die, zoals hoger vermeld, onduidelijk is afgebakend). De reglementen en verordeningen van de provincieraad en de bestendige deputatie worden in het *Bestuurlijk memoriaal* of *Mémorial administratif* openbaar gemaakt. Ten slotte was de bestendige deputatie van elke provincie verplicht om jaarlijks een algemeen verslag op te stellen over de algemene toestand in de provincie. Deze verslagen werden opgenomen in de bestuursmemorialen, de benaming ervan kon verschillen: *Exposé de la situation administrative de la province de...*, *Verslag van de bestuurlijke toestand van de provincie...*, *Bestuurlijk vertoog*, *Stand van het bestuur*, *Jaarverslag*, ... Naast gegevens over onderwijs, belastingen, openbare gezondheid, weldadigheid, eredienst, criminaliteit, openbare veiligheid, enz. komen hier ook verslagen over de toestand van landbouw, handel en nijverheid aan bod. Dergelijke verslagen kunnen een rijke bron vormen voor de geschiedenis van de landbouw in een bepaalde provincie. Doorheen de tijd en naargelang van de provincie kan de kwaliteit van deze bron wel variëren.

Niet alleen deze uitgegeven bronnenreeksen komen in de meeste provincies overeen, ook het bewaarde bronnenmateriaal van de verschillende provinciale administraties vertoont grote gelijkenissen. In de praktijk blijkt het meeste landbouwgerelateerde materiaal te handelen over subsidies: aan verenigingen, aan individuele landbouwers, aan landbouwonderwijsinstellingen, enz.

1 Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum Limburg

Adres: Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt

Tel: 011/23.76.86

De provincie Limburg bewaart nog een groot deel van haar eigen archieven, waarvan zelfs een beperkt deel voor de Franse en Nederlandse periode (onder meer met betrekking tot weldadigheidsburelen, kerkfabrieken, grensbetwistingen en het kadaster). De meeste archieven van de Franse periode worden evenwel bewaard in het Rijksarchief Maastricht (Nederland) en ondertussen wordt een deel van het archiefmateriaal na 1830 aan het Rijksarchief Hasselt overgedragen [zie: Rijksarchief Hasselt]. Het Limburgse provinciearchief bewaart ook de archieven van arrondissementscommissariaten en een uitgebreide collectie Atlassen van Buurtwegen en Onbevaarbare Waterlopen. Specifiek in verband met landbouw blijken zes archiefbestanddelen interessant materiaal te bevatten.

A *Landbouw*

Ten eerste is er het bestand 'Landbouw'. Het is niet geïnventariseerd en beslaat grosso modo de periode 1925-1955 (al bevinden er zich ook een aantal stukken vanaf eind 19de eeuw en tot het einde van de jaren 1950). Het archief belicht onderwerpen als dieren- en insectenverdelging; dierenziekten (hondsdoelheid, mond- en klauwzeer); veeartsenij; sluiting van melkerijen; onkruidverdelging; Tweede Wereldoorlog (schenking van Ierse runderen aan Limburgse landbouwers, aanvragen van landbouwers voor het in dienst nemen van Duitse krijgsgevangenen, enz.); prijskampen, markten en tentoonstellingen; provinciale verzekeringen; verslagen van vergaderingen met vertegenwoordigers van landbouwverenigingen; Provinciale Paritaire Commissie voor de Landbouw; weerschade; algemene onderrichtingen; enz. Ruim de helft van het materiaal betreft echter de provinciale toelagen, die voor de periode 1910-1977 bewaard werden.

B *Bosbouw*

Erg uitgebreid is het niet ontsloten bestand 'Bosbouw', dat documenten bevat over grondveranderingen en ontginningen voor grosso modo de periode 1900-1975 (al gaan sommige documenten terug tot midden 19^e eeuw).

C *Provinciaal Landbouwcentrum*

Van het Provinciaal Landbouwcentrum bleef een beperkte hoeveelheid niet-ontsloten documenten bewaard met betrekking tot het personeel (individuele gegevens, wedden, reis- en verblijfkosten, sociale abonnementen, verlof, verzekering arbeidsongevallen, werkingskosten) en investeringen (aankoop van bureaumachines en meubilair, ruwbouw, technische voorzieningen, binneninrichtingen, wegen en parkings) voor de periode 1960-1980.

D Provinciale Landbouwdienst

Van groter belang zijn de archieven van de Provinciale Landbouwdienst, die documenten bevatten over beleid (dienstvergaderingen, besprekingen met de Deputatie, begrotingen, enz.); bestuur (jaarverslagen, briefwisseling); toelagen; inventarissen; personeel en administratie; aanvragen tot tussenkomst van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) en andere Europese projecten; ruilverkavelingen; ruimtelijke ordening; milieuvergunningen; projecten; watermanagement; studies; en varia (bestrijding van muskusratten, aanvragen voor tussenkomst na weerschade, personeelsdossiers van de Provinciale Landbouwdienst en proeftuinen, dioxinecrisis, enz.). Het bestand is niet ontsloten en omvat periode 1970-2001.

E Oorlogsarchieven

De archieven van de twee Wereldoorlogen zijn wel ontsloten. Hier kunnen een aantal interessante bestanden worden teruggevonden:

- het archief van de Provinciale Noodcommissie Limburg (WO I) bevat verslagen van vergaderingen van de 'Centrale Commissie voor de studie van de reconstructie van boerderijen en dorpen', een afdeling van het Nationaal Comité voor Hulp en Voeding (1915);
- van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen (Tweede Wereldoorlog) bleven bulletins, briefwisseling en verscheidene documenten bewaard;
- de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (Tweede Wereldoorlog) liet ontvangstboeken, briefwisseling, verkoop- en vervoersborderellen, ontvangstbewijzen, dienstnota's en onderrichtingen, verbeurdverklaringen en instructies van Hoofdgroeperingen na;
- met betrekking tot Winterhulp (1940-1944) en politiereglementen ter bescherming van oogst en veldvruchten (1941-1944) bleven een beperkt aantal stukken bewaard;
- de uitgebreide archieven van de Provinciale Directie der Ravitaillering (1940-1947) bevatten gegevens over oprichting en afschaffing, de oprichting van gemeenschappelijke diensten, personeel, huishoudelijke reglementen, onderrichtingen, verslagen en briefwisseling. Hier bleef echter ook een afzonderlijk deel over landbouw bewaard: tellingen van voorraden, teelten en betaalde gronden, algemene land- en tuinbouwtellingen, tellingen van landbouwbedrijven en boerderijdieren, tellingen van winterbezaaiingen, statistische gegevens in verband met de tellingen, leveringen en leveringsplicht, teeltplannen, kaarten van exploitaties, oogstschattingen, nieuwe landbouwbedrijven, Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie NLVC, erkende dorsondernemers, bevoorrading, veevoeders, enz.

F Onderwijs

Ten slotte dienen de archieven in verband met onderwijs te worden vermeld, ontsloten door plaatsingslijsten. Van een aantal landbouwscholen in Limburg bleven beperkte dossiers bewaard:

- Provinciale Landbouwschool Tongeren: personeel, werkingskosten, begrotingen, aankopen, uitrusting van laboratoria, bouwwerken, reglementen (1970-1985);
- Provinciale Landbouwschool Sint-Truiden: reglementen, verslagen van vergaderingen van de bestuurscommissie, bibliotheek, bouwwerken, toelagen en begrotingen (1948-1954);
- Provinciale Middelbare Landbouwschool te Bocholt: statuten, toelagen, uitbreidingswerken, vergaderingen van de bestuurscommissie (1951-1959);
- Provinciale normaalcursussen voor technisch en landbouwonderwijs: toelagen, briefwisseling, leraars, lokalen, uitslagen examens, enz. (1929-1964);
- Provinciaal Instituut voor Biotechnisch Onderwijs: personeel, werkingskosten en financiën (1970-1983);
- Provinciale leergang voor meetkundige - schatter van onroerende goederen: toelagen, financiën, uitrusting, propaganda (1968-1985).

2 Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen

Adres: Pelikaanstraat 38, 9000 Gent

Tel: 09/267.87.52

Website: http://www.oost-vlaanderen.be/public/over_provincie/geschiedenis/archief/index.cfm

Het Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen bewaart documenten van diensten van het provinciebestuur sinds 1900. Het archief van de Oost-Vlaamse arrondissementscommissariaten wordt er eveneens bijgehouden. Daarnaast bevat het Provinciaal Archief een afficheverzameling en een fototheek. Documenten met een beperkte bewaartermijn worden bewaard door de sectie archief van de griffie. De bestanden in het Oost-Vlaamse provinciearchief worden ontsloten door onuitgegeven inventarissen (soms op steekkaarten) en in ter plaatse te consulteren databanken. Voor sommige archieven bestaat er slechts een overdrachtslijst. De bescheiden kunnen door bezoekers vrij ingekeken worden, maar voor documenten jonger dan 30 jaar, evenals voor stukken met privacygevoelige gegevens, is de toestemming van de provinciegriffier vereist. De bewaartoestand van het Oost-Vlaamse provinciearchief is vrij onduidelijk: in principe zitten bestanden vóór 1870 in het Rijksarchief Gent, tussen 1870 en 1900 in het Rijksarchief Beveren en vanaf 1900 in het provinciearchief. In de praktijk blijkt dat niet altijd het geval te zijn [zie ook: Rijksarchief Beveren; Rijksarchief Gent].

De bevoegdheden in verband met landbouw wisselden regelmatig van afdeling, waardoor ze sporen achterlieten in diverse bestanden. Vaak blijft de hoeveelheid landbouwgerelateerd materiaal echter beperkt.

A Afdelingen 3A, 5A, 5C en 61

De archieven van de Afdeling 3A bevatten documenten in verband met het toezicht op Polders en Wateringen, de afbakening van land- en tuinbouwzones en de commissie sanering van landbouwgronden. De verschillende inventarissen zijn echter uitsluitend op nummer geordend en niet thematisch, wat gericht zoeken vrijwel onmogelijk maakt. Van afdeling 5A bleven stukken in verband met de voogdij over begrotingen en rekeningen van COO's en OCMW's bewaard en van afdeling 5C fiscaliteit en belastingen. Afdeling 61 (onderdeel van afdeling 6) herbergt onder meer dossiers over de herstructurering en samenstelling van de Provinciale Landbouwkamer (1977-1989), naast subsidies en provincieraadverslagen in verband met land- en tuinbouw (1976-1989).

B Afdeling 2

De archieven van Afdeling 2 (ontsloten door steekkaarten en aangevuld met documenten uit afdeling 0, d.w.z. afdeling onbekend) bevatten meer stukken over landbouw, en dit ruwweg voor de periode 1900-1965. Hier vind je onder meer documenten over:

- (plaatselijke) maatschappijen voor land- en tuinbouw (1899-1913);
- Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie: omzendbrieven en richtlijnen voor de Boerenwacht (1941-1943);
- Koninklijke Maatschappij voor Land- en Tuinbouw te Gent;
- Provinciale Commissie voor Landbouw: briefwisseling (1901-1917), inkomsten en uitgaven (1899-1921), expertises (1900-1924);
- Statistieken en tellingen;
- Rupsenwering en bescherming van insectenetende vogels (1922);
- Runderpest, veeartsenij en pachten (1919-1920);
- Rasveredeling (1913-1915);
- Vee- en paardenmarkten;
- Jacht en bosbeheer (1941-1944).

C Afdeling 4A

Veruit de meest diverse stukken over landbouw kunnen in de archieven van afdeling 4A (tot en met 1935) worden teruggevonden, ontsloten door een handgeschreven inventaris:

Inventaris van het archief van Afdeling 4A (onuitgegeven inventaris)

Het archief bevat onder andere informatie over:

- Provinciaal Landbouwfonds;
- prijskampen, tentoonstellingen, paarden- en veemarkten;
- gemiddelde prijzen van vee op markten, mercurialen;
- provinciale landbouwtellingen, tellingen van oogsten, verschillende statistieken (o.m. statistieken van landbouwarbeiders die seizoensarbeid verrichten in Frankrijk);
- richtlijnen voor veeartsen, veeartsenijschool van de staat; gezondheidspolitie der dieren; besmettelijke veeziekten (mond- en klauwzeer, hondsdolheid);
- kas voor de herverzekering van vee;
- invoer van Hollands vee;
- rasveredeling;
- ontledingslaboratorium van de staat te Gent;
- drainage en meststoffen;
- landbouwcongressen en landbouwonderwijs: provinciale middelbare landbouwscholen, rondreizende landbouwhuishoudscholen;
- ravitaillering;
- jacht en bosbeheer.

D Afdeling 7

Afdeling 7 bevat dossiers in verband met onderwijs. Heel wat documenten behandelen landbouwonderwijs. Vooral de bestanden tot 1950 zijn interessant, daarna gaat het voornamelijk om personeelsaangelegenheden, zoals vacatures en ontslagen, en in mindere mate om subsidies. Toch bestaan er voor deze periode ook verzamelstaten van landbouwvoordrachten (1969-1973) en subsidies voor lessenreeksen van de KVLV (1976-1981). Vóór 1950 kan men rond landbouwonderwijs onder meer gegevens vinden over:

- begrotingen, rekeningen, verslagen, uurroosters, examens en leergangen van provinciale landbouwscholen;
- het uitvoeren van verbeteringswerken, het inrichten van laboratoria en dergelijke meer aan provinciale middelbare landbouw(huishoud)scholen;
- studiebeurzen aan de staatsmiddenschool voor hoefmederij (1909-1911);
- landbouwberoepsafdelingen;
- tijdelijke landbouwleergangen;
- rondreizende landbouwhuishoudscholen van de staat;

- provinciale normaalleergangen in het land- en tuinbouwonderwijs;
- landbouwvoordrachten.

Deze bestanden worden door een handgeschreven inventaris ontsloten.

Inventaris van het archief van Afdeling 7 (onuitgegeven inventaris)

E Dienst Land- en Tuinbouw

Naast de voormelde archieven van de provinciale administratie bestaan er drie meer recente en voor landbouw interessante bestanden, die slechts door een overdrachtslijst worden ontsloten.

In de eerste plaats gaat het om archieven van de Dienst Land- en Tuinbouw (1992-2002). Ze bevatten voornamelijk begrotingen en rekeningen; de toekenning van subsidies aan land- en tuinbouwverenigingen; enquêtes naar agrarische deelstructuren; verslagen van verschillende projecten; het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen; muskusrattenbestrijding; en deelname aan evenementen en acties. Niet al deze stukken komen voor permanente bewaring in aanmerking.

F Provinciale Landbouwkamer

De archieven van de Provinciale Landbouwkamer (1949-2003) behandelen ten tweede rekeningen en boekhouding; notulen van vergaderingen; toekenningen van premies en subsidies; adviezen; steuntoekenning van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds van de Landbouw (EOGFL).

G Etienne De Cuyper

Ten derde is er het archief van gedeputeerde Etienne De Cuyper (1970-1994), dat verschillende mappen bevat rond landbouwthema's, voornamelijk uit begin jaren 1990: over het zuivelcentrum (1994), varkensrassen (1994), de Vlaamse Landbouwconferentie (1994), landbouw in Vlarem II (1993), statuten van de Vereniging voor Agrarische Vorming van Oost-Vlaanderen (1994), vergaderingen over ruilverkavelingen, het proefcentrum voor sierteelt (1993-1994), proefveldwerking (1993), voorstellen voor het Structuurplan (1993), enz.

3 Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen

Adres: Gistelse Steenweg 528, 8200 Sint-Andries
 Tel: 050/40.72.90
 Fax: 050/34.90.79
 E-mail: archiefdienst@west-vlaanderen.be
 Website: <http://www.west-vlaanderen.be/archiefdienst/>

De Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen werd in 1994 opgericht met de bedoeling het geschreven en digitaal provinciaal archiefpatrimonium van 1794 tot nu te beheren en te ontsluiten. In de praktijk, echter, zitten de meeste bestanden van de Franse periode, en vaak zelfs van recentere datum, in het Rijksarchief Brugge (ZIE). Alle documenten ouder dan 50 jaar zijn vrij toegankelijk; voor stukken van recentere datum moet een geschreven toelating worden aangevraagd bij de provinciegriffier. Jonge archieven zijn digitaal ontsloten door middel van Probat, het provinciaal beheersprogramma voor archieftoepassingen, dat geraadpleegd kan worden in de leeszaal. Voor oudere bestanden kan men terugvallen op inventarissen. Archiefstukken met betrekking tot landbouw kunnen in verschillende, vaak kleine, bestanden worden teruggevonden.

A *Afdeling 3*

Deze afdeling van de provinciale administratie had een brede waaier aan bevoegdheden, waaronder schone kunsten, onderwijs, eredienst, wegen (ook water- en spoorwegen) en landbouw. De bestanden zijn geordend per jaar en vervolgens per thema. Voor landbouw kunnen heel wat uiteenlopende documenten worden teruggevonden. Tussen de 'affaires diverses' bevinden zich voornamelijk briefwisseling, rondzendbrieven en administratieve stukken (bijvoorbeeld verordeningen van de gouverneur in verband met het instellen van schutkringen rond landbouwbedrijven met besmette dieren). Daarnaast herbergt het bestand onder meer bescheiden over:

- het slachten van vee, veeartsen, vilbeluiken;
- bestrijding van uiteenlopende veeziekten;
- verschillende dierenrassen, voornamelijk met betrekking tot veredeling;
- landbouwcongressen;
- landbouwlaboratoria en de West-Vlaamse Proeftuin te Rumbeke;
- landbouwwedstrijden, keuringen en prijskampen van stieren, van hoeve-uitbating en van hoeveverfraaiing, toekenning van landbouweretekens;
- verschillende veekweeksyndicaten;
- melkcontroles;
- Polders en Wateringen;
- hoefsmederij;
- Provinciaal Landbouwfonds, provinciale veefondsen, provinciale landbouwverzekeringen (onder meer tegen vorst), provinciale tabakscommissie;
- hopteelte en vlasnijverheid;

- landbouwopeisingen tijdens de Tweede Wereldoorlog;
- het Werk van den Akker en den Haard;
- bloemen en planten
- statistieken en dossiers van verschillende landbouwtellingen;
- grondontledingen bij landbouwers;
- verhelpen van sociale achterstand van de landelijke bevolking;
- landbouwwegen, enz.

Veel aandacht gaat ook uit naar verschillende verenigingen: comicen en lokale landbouwverenigingen, verschillende provinciale land- en tuinbouwcommissies (vooral de Provinciale Tuinbouw- en Kleinveeteeltcommissie), de Provinciale Landbouwkamer, Provinciale Landbouwmaatschappij en het Provinciaal Tuinbouwcomité. Eveneens opmerkelijk is de ruime aandacht voor landbouwonderwijs: in de bestanden kan informatie worden teruggevonden over landbouw-beroepsleergangen, lagere en middelbare landbouwscholen, landbouwhuishoudscholen, gewestelijke landbouwcursussen, landbouwavondscholen, rondreizende landbouwscholen, winterlandbouwscholen, normaalscholen voor landbouwonderwijs, cursussen landbouwmechaniek, subsidies voor landbouwonderwijs, enz. De archieven van Afdeling 3 bleven bewaard vanaf 1824, maar degene tot 1891 zitten in het Rijksarchief Brugge [zie p. 84]. Alle bestanden zijn ontsloten door onuitgegeven inventarissen. Het meest recente bestand, voor de periode 1968-1993, wordt ontsloten door Probat. Tussen voorlopig niet geklasseerde varia bevinden zich bovendien 19de-eeuwse verslagboeken van de Provinciale Landbouwkamer.

B Bestrijding van plant- en dierenziektes

Drie tijdelijk bewaarde bestanden behandelen de bestrijding van distels (1989-1992) en muskusratten (1984-1993) en de beëdiging van diergeneeskundige inspecteurs (1987-1992). Ook de stukken over het vastleggen van keurrechten en de aanstelling van vleeskeurders (1987-1992) worden slechts tijdelijk bijgehouden. Wel permanent te bewaren zijn de archieven van het Provinciaal Comité ter Bestrijding van de Muskusratten voor de periode 1967-1994 en van het Toezicht op de bestrijding van de klassieke varkenspest in West-Vlaanderen in 1990.

C Toezicht op Polders en Wateringen

De archieven van het toezicht op Polders en Wateringen zijn onderverdeeld in twee bestanddelen. De bundels van het eerste bestand (1829-1987) bevatten onder meer documenten over verpachting, jacht- en visrechten, rekeningen en begrotingen, aankopen, verkopen en ruilingen van gronden, leningen, schuldvereffeningen, enz. In een tweede bestand (1948-1993) kunnen huishoudelijke reglementen, verslagen van schouwingen naar de staat van polders en van bestuursvergaderingen worden teruggevonden.

D Kaarten en plannen

Kaarten en plannen vormen een afzonderlijk fonds in de iconografische collectie van de Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen. Interessant zijn daarnaast de archieven van de Atlassen van Buurtwegen en Atlassen van Onbevaarbare Waterlopen. Van de eerstgenoemde atlassen bleven documenten over ontwerpen (1842-1920) en over de eigenlijke atlassen (1854-1945) bewaard. De archieven van de Atlassen van Onbevaarbare Waterlopen werden voor drie verschillende periodes bewaard: 1878-1890, 1954-1961 en 1967-1994.

4 Provinciearchief Antwerpen

Adres: Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

Tel: 03/240.65.15

Fax: 03/240.64.70

Website: <http://www.provant.be/cultuur/CultureelErfgoed/provinciearchief/index.htm>

E-mail: provinciearchief@admin.provant.be

Het Provinciearchief Antwerpen bevat de archieven van de verschillende provinciale diensten en dossiers van gemeenten met betrekking tot materies die aan de goedkeuring van het provinciebestuur onderhevig zijn. Daarnaast beschikt het provinciaal archief over een historische bibliotheek met boeken, tijdschriften, plannen, foto's, affiches en dergelijke meer vanaf 1800. Het eigenlijke provinciearchief wordt bijgehouden vanaf 1913, maar een aantal bescheiden gaan terug tot 1830. De documenten in het historisch archief van de provincie Antwerpen zijn in principe zonder beperking raadpleegbaar, met uitzondering van gevoelige dossiers waarbij de persoonlijke levenssfeer een grote rol speelt. Hiervoor dient een schriftelijke en gemotiveerde aanvraag aan de provinciegriffier gericht te worden.

De archieven van de provincie Antwerpen zijn niet per dienst, maar per onderwerp geklasseerd. De originele dossiers zijn uit elkaar gehaald en thematisch herordend. In verschillende van deze thematische bestanden kan informatie worden gevonden over landbouw in de provincie.

A Handel

In het bestand 'handel' zitten bundels over (jaar)markten in de verschillende gemeenten van de provincie Antwerpen en staten van gemiddelde prijzen van paarden en veep op de markten.

B Plannen

Tussen de 'plannen' zit archief van het Technisch Bureau voor Hoevebouw (Land- en Tuinbouwcomiteit Provincie Antwerpen) over de opmeting van landelijke gebouwen. In totaal werden tussen 1916 en 1918 63 verschillende dossiers aangelegd.

C Polders en Wateringen

Het toezicht van de provincie op 'Polders en Wateringen' liet archief na over 40 polders en 17 Wateringen. Deze bestanden stammen uit de periode 1831-1969, al situeert het gros van de documenten zich in de 20^e eeuw. Per polder werd een dossier opgesteld, dat telkens in zes rubrieken is onderverdeeld: administratie; begrotingen en rekeningen; dijkgeschotten en rollen; beheer van goederen; werken; betwistingen, klachten en inlichtingen.

D Onderwijs

In een niet geïnventariseerd bestand 'onderwijs' werden ook een aantal stukken over landbouwonderwijs teruggevonden, grotendeels met betrekking tot rekeningen, subsidies en personeelsdossiers. Men kan er gegevens terugvinden van onder meer de middelbare tuinbouwscholen van Sint-Job-in-'t-Goor (1946-1959), Hoogstraten (1951-1959) en Herentals (1921-1960) en de Tuinbouwschool Mechelen (1958-1959). Daarnaast bestaan er bestanden over algemene onderrichtingen (1951-1958), voordrachten en korte leergangen (1929-1964), gewestelijke landbouwscholen (1931-1951), lagere landbouwavondscholen (1931-1951), enz.

E Landbouw

Het belangrijkste is evenwel het geïnventariseerde fonds 'Landbouw' dat onder meer volgende instellingen en onderwerpen behandelt:

- Provinciale Landbouwkamer: subsidies en begrotingen (1940-1965);
- Provinciale Landbouwcommissie: inrichting, reglementen, begrotingen, rekeningen, subsidies, briefwisseling, verslagen (1889-1965);
- Land- en tuinbouwcomiteit - verfraaiing landelijk leven: samenstelling, verslagen subsidies, rekeningen, publicaties, tentoonstellingen, congressen, voordrachten, enz. (1915-1919);
- Landbouwkrediet: hulp tijdens de strenge winter van 1890-1891, Commissie heropbouw hofsteden (1940-1945);
- Bodemkundige dienst: toelagen en documentatie (1942-1954);
- Landbouwvoorlichtingsdienst: stichting, toelagen en documentatie (1954-1960);
- Studiecomité tot bevordering der selectie en mechanisatie in de landbouw: toelagen (1948-1954);
- Paritair Landbouwcomité (1937-1946);
- Rijksontledingslaboratorium: subsidies en briefwisseling (1884-1964);

- Zaadcontrolestation te Leuven vzw: subsidies (1913-1940);
- Landbouwfonds: aanvragen voor vergoedingen, statistieken, rekeningen, registers (1893-1905);
- Provinciale Veeverzekering (1890-1954);
- Proefbedrijf Noorderkempen: jaarverslagen, mededelingen en toelagen (1955-1964);
- Coöperatieve aankoopverenigingen landbouw (1932);
- Veeartsen (1867-1951), veeartsenijscholen (1894-1910) en veeziekten (1865-1952);
- Comité voor Kunstmatige Inseminatie bij het Rundvee (1949-1962) en Provinciaal Verbond voor de Kunstmatige Inseminatie van Antwerpen (1963-1967);
- Werk van den Akker: congressen, toelagen, oprichten van volkstuinten (1921-1949);
- Diverse: bevordering van paarden-, runder-, varkens- en geitenrassen; vleeskeuringsdienst, slachthuizen en vilbeluiken; een film over de bestrijding van tuberculose bij rundvee (1940); landbouwtellingen; weiderechten; irrigatie; eretekens; in- en uitvoer van vee; statistieken en inlichtingen; pluimveeteelt; bijenteelt; dierenbescherming; jacht; bestrijding van schadelijke organismen (Coloradokevers, distels, rupsen); bosbeheer; enz.

Naast dit door steekkaarten ontsloten bestand, bestaat er ook een niet geïnventariseerd fonds 'landbouw', waarvoor overdrachtslijsten van de administratieve diensten bestaan. Hierin zitten onder meer documenten over subsidies aan veehoudersbonden (1946-1972); de Raadscommissie voor landbouw (1938-1960); en het Provinciaal Land- en Tuinbouwinstituut (1938-1985): voordrachten, leergangen, cursusnamiddagen, inspecties landbouwonderwijs, asperge vulgarisatie, kredietopeningen, verslagen, rekeningen, subsidies, proefbedrijven te Stabroek, Deurne, Geel en Mechelen, enz.

5 Provinciearchief Vlaams-Brabant

Adres: Provincieplein 1, 3010 Leuven

Tel: 016/26.71.71

E-mail: archieff@vl-brabant.be

Het archief van de Vlaams-Brabantse Land- en Tuinbouwdienst dateert logischerwijze grotendeels uit de periode na de oprichting van de provincie in 1995. Van voor deze datum bleven wel een 80-tal dossiers over de afbakening van land- en bosbouwgronden bewaard (1965-1966). Per gemeente werd een dossier opgesteld met daarin een plan van de afgebakende landbouwzones, briefwisseling, verslagen van het onderzoek de comodo et incommodo en uittreksels uit de notulen van het schepencollege en de gemeenteraad. De andere landbouwgerelateerde archiefbestanden van de provincie Brabant bevinden zich in het Rijksarchief Anderlecht of bij de Gouverneur van het Administratief Arrondissement Brussel-Hoofdstad² [zie p. 51].

Toch verzamelde de provinciale Land- en Tuinbouwdienst na 1995 al behoorlijk wat materiaal met uiteenlopende inhoud. Soms betreft het administratieve documenten, zoals betalingen, bestelbons, dienstnota's en personeelsdossiers. Daarnaast kan archief worden teruggevonden over bio-landbouw, het Rampenfonds, plattelandsontwikkeling en duurzame landbouw, de Vlaamse Landmaatschappij, het Structuurplan Vlaanderen, de Provinciale Landbouwkamer, juridische controle op verpachting van landbouwgronden door gemeenten, OCMW's en kerkfabrieken, ruilverkavelingen, rattenbestrijding, erfbepantingen, enz. De twee buitendiensten van de Dienst Land- en Tuinbouw (het Provinciaal Agrarisch Centrum te Herent en het Provinciaal Proefcentrum voor Kleinfruit te Pamel) lieten een beperkt aantal bestanden na; ook over proeven en mestanalyses bleef materiaal bewaard. Hetzelfde geldt voor de evenementen waarbij de dienst betrokken was (tentoonstellingen, Dag van de Aardbei, Agriflora, Aspergetentoonstelling, enz.), subsidies aan landbouwverenigingen en installatiepremies voor landbouwers, subsidies aan schoolhoeven en dergelijke meer. Interessant om te vermelden, ten slotte, zijn de documenten in verband

- 2 Uit een overdrachtslijst, teruggevonden in het Vlaams-Brabantse provinciearchief, blijkt dat het archief van de gouverneur van het Administratief Arrondissement Brussel-Hoofdstad documenten bevat over: maatschappijen voor tuinbouw, bijen, vogelkweek, e.a. (1956-1957); subsidies aan verenigingen; jacht; gezondheidspolitie der dieren; marktprijzen (jaren 1930-1940); landbouwtellingen; Provinciale Landbouwcommissie (1838-1847); Verbond der Veekweeksyndicaten van Brabant; mond- en klauwzeer: toelagen aan landbouwers; coloradokever en aardappelplaag; invoer van aardappelen, tomaten en aubergines; onderlinge verzekeringsmaatschappijen tegen veesterfte en sterfte van ploegpaarden; Paritair Landbouwcomité; hopbeouwing; landelijke geniedienst (technische landbouwdienst); Nationale Commissie voor de Verfraaiing van het Landelijke Leven; druifluiskonventie van Bern; Provinciale Landbouwkamer: proces-verbaal der zittingen. Deze stukken worden bewaard in de Hertogstraat 33, 1000 Brussel. Zoals hoger vermeld, beschikt de gouverneur van Brussel-Hoofdstad niet over een georganiseerde archiefdienst.

met het nazicht op de boekhouding van landbouwondernemingen. De provincie kan dit nazicht uitoefenen bij landbouwondernemingen die steun ontvangen van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF).

Het inkijken van al deze documenten is slechts mogelijk na toestemming van de provinciegriffier. De jaarverslagen bevinden zich, evenals het dynamisch archief, nog bij de Dienst Land- en Tuinbouw zelf. Overigens moet worden opgemerkt dat niet al deze documenten voor permanente bewaring in aanmerking komen.

PROVINCIALE MUSEA

6 Musée de la Vie Wallonne (MVW)

Adres: Cour des Mineurs B, 4000 Luik

Tel/Fax: 04/223.57.17

Website: <http://www.prov-liege.be/culture/musee/mvw.htm>

Het Musée de la Vie Wallonne, opgericht in 1912, is het rijkste etnologische museum van Wallonië en verzamelt objecten en documenten in verband met het dagelijkse leven en oude beroepen in Wallonië. Het museum, dat tegenwoordig beheerd wordt door de provincie Luik, helpt ook bij het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek rond deze thema's en houdt twee dagen per week een documentatiedienst open. Hier bevindt zich een massa aan archiefdocumenten met betrekking tot etnografie, folklore, dialecten, regionale geschiedenis, industriële archeologie, enz. Naast de papieren archieven kunnen heel wat boeken en artikels, foto's, mondelinge getuigenissen, films en voorwerpen worden teruggevonden.

De archieven komen van overal: van particulieren, toevallige vindsters, universiteiten, verzamelaars, enz. Meestal betreft het giften, soms werden documenten ook aangekocht of legden onderzoekers fondsen neer. Omwille van deze grote verscheidenheid inzake herkomst, werden de documenten niet per archiefvormer, maar per thema geklasseerd. Dit heeft tot gevolg dat binnen elk thema een amalgaam aan onafhankelijke documenten wordt teruggevonden, zonder enige systematiek of structuur. Voordeel is wel dat men per onderwerp een volledig zicht krijgt op de zeer diverse documentatie die het Musée de la Vie Wallonne herbergt.

Op basis van het summier bestandsoverzicht (zie onderstaande referentie) krijgt de onderzoeker een beeld van de verschillende onderwerpen die in het documentatiecentrum aan bod komen. Aan de hand van de daar gevonden referenties kan hij verder zijn weg zoeken in de steekkaartenbakken, die de verschillende documenten ontsluiten. Naast de inhoudelijke afbakening zijn de bestanden verder onderverdeeld naar de aard van het materiaal. Er worden zeven soorten documenten onderscheiden: archives générales; MVW archives; archives photographiques; archives cinématograp-

hiques; archives sonores; bibliothèques; collections (voorwerpen). In de praktijk blijkt deze opdeling evenwel niet altijd even consequent doorgevoerd.

Er bestaat volgend bestandenoverzicht:

Musée de la vie wallonne. Principales divisions du catalogue, suivies des règles principales de l'orthographe wallonne, Luik, 1966.

Voor onderzoek naar landbouwgeschiedenis zijn twee afdelingen in het archief van belang: Categorie 20 (Travaux agricoles) en Categorie 24, Afdeling F15 (Le commerce - vie agricole). Categorie 20 is verder verdeeld in zes groepen: boerderijen; hekken en omheiningen; dieren; algemene teelten; speciale teelten; en landbouwwedstrijden. Het grootste deel van de hier bewaarde documenten bestaat uit divers iconografisch materiaal: foto's, clichés, postkaarten, kaarten en plannen, gravures, schetsen, schilderijen, enz. Verder bevinden er zich ook heel wat mondelinge getuigenissen betreffende diverse landbouwactiviteiten: leven op het land; herderstradities; verzorging en voeding van vee; bestrijding van veeziekten; zaaïen en wieden; maaien, hooien en oogsten; enz. Per onderwerp worden tevens de talloze objecten vermeld die in het bezit zijn van het museum. Voor landbouw betreft het een uiterst rijke collectie gebruiksvoorwerpen, gaande van ploegen, hakken en scharen tot melkkrukken en zelfs plaatjes met snelheidsbeperkingen voor landbouwvoertuigen. De eigenlijk papieren archieven zijn vrij beperkt en meestal van eerder weinig belang. De bestanden belichten voornamelijk de 20ste eeuw, maar gaan regelmatig terug tot de 19de eeuw en soms nog vroeger. De bibliotheek stamt grotendeels uit de tweede helft van de 20ste eeuw, al vind je er ook heel wat teksten en artikels uit de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Een paar werken dateren zelfs van het midden van de 18de eeuw.

A Categorie 20 - Algemeen

In deze algemene categorie bevinden zich onder meer een handgeschreven rekeningenboek van een boerderij in Perwijs (Perwez) (tweede helft 19de eeuw); een affiche met afbeeldingen van werken op het veld; enquêtes naar de weiden in Bellecourt en Seneffe (1965); pachtcontracten (1932-1941); programma's van verschillende landbouwcolloquia; documenten over het Musée de Lahamaide (betreffende traditionele landbouw) en andere rurale musea; foto's van landelijke taferelen, landbouwwerkzaamheden, objecten uit het museum, enz.

B Categorie 20 A - Boerderijen

Dit bestand bestaat bijna uitsluitend uit prenten en foto's van boerderijen, maar bevat ook een aantal maquettes en zelfs sleutels van oude boerderijen. Verder vind je er verschillende losse documenten: een register van renten en pachten van een eigenaar uit het Land van Luik (1727-1832) en van een inwoner van Glaaiien (jaren 1860); correspondentie van landeigenaars met betrekking tot pachten en landbouw-

uitbatingen (19de eeuw); een papieren zak met losse en wanordelijk bewaarde ontvangstbewijzen van pachten en leveringen van een landbouwer uit Morville (ca.1850-1880); kwitanties voor de verhuur van gronden in Ernotte (1865 en 1871); een bundel documenten betreffende personeel in loondienst, inkomsten en uitgaven, facturen van leveraars en correspondentie van de Ferme Walrand te Chimay (1873-1874); de catalogus van een wedstrijdtentoonstelling met plannen van boerderijen en landelijke woningen in de provincie Luik (1917); een catalogus van Fermomex (Association pour la Construction d'une Ferme Moderne, Métallique et Extensible) (1930); een programma van de tentoonstelling 'La vie quotidienne dans une ferme d'Ardenne en 1878' (1979); enz.

C *Categorie 20 B – Hekken en omheiningen*

Naast de talrijke foto's van hekken, hagen en herstellingswerken daaraan, kunnen hier een aantal documenten worden teruggevonden betreffende herstellingswerken aan afsluitingen (1904-1905) en reclame voor hekken en hagen (1892).

D *Categorie 20 C - Dieren*

Deze categorie is verder ingedeeld in een aantal afdelingen: vee; melken; schapen en geiten; bijen; neerhofdieren; varkens; en konijnen. Ook hier bestaat het gros van de documenten uit iconografisch materiaal. Er bestaan onder meer foto's en postkaarten van weiden, stallen, de behandeling van dieren, de verschillende soorten dieren, het melken en de behandeling van melk, de melkerijscholen van Tohogne (1901) en Argenteau (1908), melkerijen, een hondenwiel voor het karnen van boter (1908), karntonnen, herders met troepen schapen en geiten, bijenkorven, het slachten van varkens, enz. Je vind hier ook tal van affiches: van landbouwwedstrijden en veemarkten, met reclame voor Herve-kaas of richtlijnen voor het onderhoud van melk- en ontroommachines van de firma's Melotte en Persoons. Erg interessant is verder een rekeningenboek van een veehouder, met nota's over de verkoop van boter, het dekken van koeien, geboortes van kalveren en de aankoop van runderen, varkens en gevogelte (1925-1935). Het boekje bevat verder ook handgeschreven en uit kranten gescheurde keukenrecepten. Tussen de overige documenten bevinden zich een resolutie van de stad Luik in verband met ziekten van hoorndieren (1745); verscheidene documenten over maatregelen te nemen bij het bestrijden van veeziekten; stukken betreffende stalrechten van vee op de Luikse veemarkt (1916); attesten van dieren die niet besmet zijn met tuberculose (1944); stukken over botervervalsingen; een arrest betreffende de beperking van de consumptie van room (1916); reclames van melkerijen en van fabrikanten van ontromers; facturen en instructies voor plaatsing en onderhoud van melkerijmachines van de firma's Melotte en Persoons; verpakkingswikkels voor boter (20ste eeuw); facturen van kaasmakers uit het Land van Herve; richtlijnen van de Unions Professionnelles Agricoles (UPA) voor de kwaliteit van melk (1967); statuten van de Union des Fédérations Provinciales d'Apiculture de Wallonie (1948); het programma van de vijfde Cochonnaille te Aywaille (1967); enz.

E *Categorie 20 D – Algemene teelten*

De hier bewaarde documenten werden opgedeeld in zeven afdelingen: ploegen, zaaien en wieden; maaien; oogsten en hooien; dorsen; verschillende werktuigen; bemesting, vetmesting, irrigatie en drooglegging; en wisselbouw en braakland. De foto's behandelen onder meer velden en gewassen, werkzaamheden op het veld, werktuigen, tractors, pikdorsers, locomobielen, wanmolens, hooioppers, landbouwfeesten, oude boerderijen en maneges, de Usines Dominicte te Saint-Léger (een fabriek van landbouwwerktuigen), enz. In dit bestand kunnen ook opmerkelijk veel reclamestukken worden teruggevonden: reclame van handelaars in Amerikaanse landbouwmachines, een catalogus van ploegen, verschillende reclames voor landbouwmachines uit de jaren 1930, illustraties van sproei-installaties voor de landbouw, een geïllustreerde catalogus van het Franse Maison Th. Pilter (fabrikant van handpompen en waterrammen), propaganda-affiche voor het gebruik van ammoniakzulfat als meststof, enz. Tussen de overige, losse stukken zitten enquêtes over de voorbereiding van gronden in Seneffe (1965); een brochure van een conferentie betreffende "Les champs d'expérience et l'analyse du sol" (1885); documenten in verband met een tentoonstelling van granen, fruit, bloemen en groenten (1849); een affiche van maaiarbeiders uit Cerfontaine betreffende lonen voor verschillende werkzaamheden (1900); affiches van oogstfeesten; twee verzekeringspolissen van de Compagnie des Propriétaires Réunis SA voor de verzekering van hooioppers (1895-1896); een reglement en inschrijvingsbulletin voor een tentoonstelling van landbouwmachines georganiseerd door de vereniging "Le cheval de trait ardennais" te Libramont (1934); een kaart van de productie- en consumptiecentra van thomasslakkenmeel in België en het Groothertogdom Luxemburg (1937); enz

F *Categorie 20 E – Speciale teelten*

Onder de diverse teelten worden eveneens verschillende afdelingen onderscheiden: fruit; groenten; druiven; hop; tabak; bloemen; bieten; aardappelen; vlas en hennep; kaardendistels; geneeskrachtige planten. Foto's, postkaarten en prenten werpen een licht op het plukken van aardbeien en asperges; het rooien van aardappelen; de pluk van diverse vruchten; siroopfabricatie; rapen-, witloof- en hopteelt; wijngaarden en druivenoogst; wijnpersen; de teelt en het drogen van tabak; de oogst van lindebloesems, kamille, cichorei, valeriaan, munt, papaver en andere geneeskrachtige planten; het Centre Pilote de Lessines (Lessen) pour les Plantes Médicinales; enz. Verder vind je hier nota's over de wilgenteelt (1880) en over de teelt van meloenen (19de eeuw); catalogussen van granen en zaden; facturen van tuinbouwbedrijven voor de verkoop van zaden en bloemen; een catalogus van een tentoonstelling voor bloemen, fruit, granen en akkerbouwwerktuigen (1856); stukken betreffende een conflict over de rechten op het plukken van fruit in Tilff (1836); plannen van appel- en perenboomgaarden (1843-1850); etiketten van wijnflessen uit Hoei en Luik; stukken betreffende een geschil in verband met hopteelt in Fettingne (1796); een affiche van de Ecole d'Horticulture, de Sylviculture, de Pisciculture et de Petits Elévages à Mariemont

(1925); affiches van floraliën; een communiqué van de minister van Landbouw over de strijd tegen coloradokevers; het programma van een colloquium over 'Cultures industrielles au pays des Collines: plantes médicinales, chicorée, tabac' (1890-1940) (1979); een linguïstische kaart met de benaming van aardappels in verschillende streken van Wallonië (1975); enz.

G *Categorie 20 F - Landbouwwedstrijden*

Dit beperkte bestand bestaat uit affiches en foto's van landbouwwedstrijden (19de en 20ste eeuw); een catalogus van een landbouwtenoonstelling in Bastenaken (1935); diploma's van verschillende landbouwtenoonstellingen en -wedstrijden.

H *Categorie 24 F15 – Landbouw en handel*

Deze afdeling van de categorie 'Handel' bevat een groot aantal catalogussen en prospectussen, naast divers ander reclamemateriaal. Er bevinden zich onder meer: een reeks reclaimedocumenten voor landbouw uit de jaren 1920-1940 (onder meer voor werktuigen, granen en zaden, veevoeder, meststoffen, enz.); een bladzijde uit een geïllustreerde catalogus van ploegen (1895); reclamepostkaarten van de firma Mélotte (constructie van landbouwmachines) uit 1913; instructies voor installatie en onderhoud van ontromers van het merk Persoons; reclameaffiches van de Comptoir belge du Sulfate d'Ammoniaque (1935); facturen van de verkoop van diverse landbouwmachines; reclame van de Usines Dominicy te Saint-Léger (ca. 1920); affiches met aankondigingen van landbouwtenoonstellingen; enz.

7 **Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk**

Adres: Domein Bokrijk, 3600 Genk
 Tel: 011/26.53.00
 Fax: 011/26.53.10
 E-mail: bokrijk@limburg.be
 Website: www.limburg.be/bokrijk

Het openluchtmuseum Bokrijk werd in 1953 opgericht door de provincie Limburg, om een beeld te bewaren van het 19de-eeuwse agrarische woonlandschap, dat door de groeiende modernisering in sneltempo dreigde te verdwijnen. Medestichter en eerste conservator was Jozef Weyns (1913-1974).

Bokrijk bezit geen landbouwarchief als zodanig, maar wel een museumarchief waarin zich informatie bevindt over landbouwgerelateerde onderwerpen. Zo bezit het museum documenten in verband met boerderijen en objecten die naar Bokrijk werden overgebracht, voornamelijk met betrekking tot de geschiedenis en beschrijving ervan. Dit beperkte archief wordt bijgehouden sinds 1954 en bedraagt ondertussen tien tot twaalf meter. Het fotoarchief, dat uit ongeveer 80.000 foto's en dia's bestaat,

bevat iconografisch materiaal over boerderijen en landbouwobjecten, maar is niet ontsloten. Tenslotte beschikt Bokrijk over een beperkte bibliotheek, waarin zich publicaties over landbouw bevinden en die op aanvraag geconsulteerd kan worden.

PROVINCIALE ONDERZOEKSINSTELLINGEN

Het onderzoekscentrum Centre Provincial d'Information Agricole (Provincie Luxemburg) dat sinds 1973 aansluit bij het Laboratoire d'Ecologie des Prairies van de UCL, wordt in het hoofdstuk 'Universitaire instellingen' besproken [zie p. 276]

8 Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen (MCC-Vlaanderen)

Adres: Hagenbroeksesteenweg 169, 2500 Lier

Tel: 078/15.47.10

Fax: 078/15.48.10

E-mail: info@mcc-vlaanderen.be

Website: www.mcc-vlaanderen.be

Het Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen werd in 2003 opgericht als opvolger van de Vereniging voor de Melkkwaliteit. De instelling groepeerde de activiteiten rondom kwaliteitsbepaling en productiecontrole van melk in Vlaanderen (monsterophaling, controlebemonstering, laboratoriumanalyses, administratie, gegevensverwerking en veldwerking).

Het MCC-Vlaanderen bewaart wel eigen archief, maar alleen voor de administratieve bewaartermijn van vijf of tien jaar, afhankelijk van het soort documenten. Het archief bestaat uit uittreksels uit het Staatsblad, briefwisseling, notulen van vergaderingen, personeelsdossiers en stukken betreffende gebouwen en terreinen, boekhoudkundige documenten en jaarverslagen. De stukken zijn niet ontsloten en niet raadpleegbaar voor onderzoekers.

9 Nationale Proeftuin voor Witloof

Adres: Blauwe Stap 25, 3020 Herent
Tel: 016/29.01.74
Fax: 016/22.06.92
E-mail: wim.hubrechts@vl-brabant.be
Website: <http://www.proeftuinherent.be>

Begin jaren 1970 was er door internationale concurrentie dringend nood aan een eigen onderzoekscentrum voor witloofteelt in Vlaanderen. Onder impuls van de KULeuven, het Ministerie van Landbouw en de Veiling Midden-Brabant Kortenberg werd daarom in 1972 het Proefbedrijf voor Witloof opgericht. De aankoop van ruim 5 ha grond gebeurde pas in 1976 en het duurde uiteindelijk tot 1980 vooraleer de werking van de proeftuin definitief van start ging. Hij had als doel een rationele en intensieve uitbating van witloofbedrijven te stimuleren door de studie en toepassing van wetenschappelijke methoden en het kenbaar maken van de resultaten van dit onderzoek aan de telers via onderricht, adviezen, voordrachten en publicaties. De proeftuin speelde onder meer een belangrijke rol in de ontwikkeling van de hydrocultuur in de witloofteelt. De provincie Vlaams-Brabant staat sinds 1995, toen het de infrastructuur van de proeftuin overnam, in voor het beheer ervan.

De Nationale Proeftuin voor Witloof beheert zelf een bescheiden archief. Het archief bestaat evenwel voor ongeveer twee derde uit dynamisch archief (periode 2000-2005). De archieven bevatten statuten en uittreksels uit het Staatsblad (1975-2005), correspondentie (1998-2005), notulen van vergaderingen (1998-2005), stukken betreffende personeel en gebouwen (1998-2005), boekhoudkundige documenten (1980-2005), jaarverslagen (1980-2005), audiovisueel materiaal (1980-2005) en eigen publicaties (1980-2005). Deze documenten zijn in principe raadpleegbaar voor onderzoekers, maar ze zijn niet ontsloten.

10 Proefcentrum voor Sierteelt

Adres: Schaessestraat 18, 9070 Destelbergen

Tel: 09/353.94.94

Fax: 09/353.94.95

E-mail: info@pcsierteelt.be

Website: <http://www.pcsierteelt.be>

Het Proefcentrum voor Sierteelt, werd in 1988 opgericht als overkoepeling voor volgende instanties:

- Proefstation voor de Tuinbouw BVO vzw
- Proeftuin voor de Bloemisterij vzw
- Proeftuin voor de Boomkwekerij vzw
- Proeftuin voor Snijbloemen vzw
- Costenparck bvba

Het Proefstation voor de Tuinbouw werd reeds in 1954 opgericht te Wetteren, maar verhuisde in 1985 naar Destelbergen. Begin 2005 werden de vier vzw's samengebracht onder één vzw: Proefcentrum voor Sierteelt vzw. Dit proefcentrum verricht toegepast wetenschappelijk en praktijkgericht onderzoek in alle sectoren van de sierteelt en organiseert verschillende voorlichtingsactiviteiten.

Bij het Proefstation voor Sierteelt worden archiefmateriaal, bibliotheek en eigen publicaties bewaard, vanaf 1954 tot vandaag. Het archief bestaat uit statuten, verslagen van de Raad van Bestuur, notulen van vergaderingen (waartussen zich resultaatrekeningen bevinden), jaarverslagen, personeelsdocumenten en stukken betreffende gebouwen en terreinen. Al deze stukken gaan terug tot 1954. Sinds 1985 worden ook boekhoudkundige documenten en beperkt audiovisueel materiaal bewaard. Deze archivalia, die bij de instelling zelf worden bewaard zijn toegankelijk en raadpleegbaar voor onderzoekers.

11 Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw

Adres: Ieperseweg 87, 8800 Rumbeke-Beitem

Tel: 051/27.32.00

Fax: 051/24.00.20

E-mail: povlt@west-vlaanderen.be

Website: www.povlt.be

Het Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw (POVLT) te Rumbeke-Beitem, opgericht in 1956, houdt zich in opdracht van de provincie West-Vlaanderen bezig met het uitvoeren van praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek en het verstrekken van voorlichting en advies, kwaliteitszorg en algemene dienstverlening aan boeren. Het POVLT ondersteunt de West-Vlaamse landbouwsector in al haar facetten: akkerbouw, vollegrondsgroenten, glasgroenten, witloof, paddestoelen, aardbeien, melkveehouderij en varkensveehouderij. Enkele afdelingen werken over de verschillende teelten heen: biologische teelt, het provinciaal laboratorium, het provinciaal centrum voor landbouw en milieu en het Centrum voor Kwaliteitscontrole. Centrale onderzoeksthema's zijn teeltoptimalisatie, voedselveiligheid, milieu en natuur, kwaliteitszorg en teeltverbreding³.

Een twaalfstal afdelingen behoren niet tot de POVLT zelf, maar zijn er als vzw wel nauw mee verweven en hebben er ook hun zetel:

- Centrum voor Kwaliteitscontrole (CKC);
- Interprovinciaal Proefcentrum voor de Aardappelteelt;
- Interprovinciaal Proefcentrum voor de Biologische Teelt (PCBT);
- Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen;
- Landbouwcentrum Granen, Eiwitrijke gewassen, Oliehoudende zaden en Kleine industrieteelten Vlaanderen (LCG);
- Proefcentrum voor de Champignonteel;
- Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu (PROCLAM);
- Provinciaal Landbouwcomité (Prijskamp Hoeveverfraaiing);
- Provinciaal Tuinbouwcomité (Rosarium West-Vlaanderen);
- West-Vlaams Agrarisch Vormingsinstituut (WAVI);
- West-Vlaamse Proeftuin voor Industriële Groenten;
- West-Vlaams Proefcentrum voor de Akkerbouw (WPA).

Het POVLT beschikt over een goed uitgeruste bibliotheek, die verscheidene nationale en internationale vaktijdschriften voor land- en tuinbouw bevat, naast een groot aantal naslagwerken, boeken, reeksen, onderzoeksverslagen en eigen publicaties. Een aantal publicaties stamt uit begin 19de eeuw.

3 In de loop van 2006 wordt een publicatie uitgegeven naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van het POVLT. Meer informatie over de historiek van dit onderzoekscentrum zal daar wellicht in terug te vinden zijn.

De archieven van dit provinciale landbouwonderzoekscentrum, die teruggaan tot de oprichting in 1956, worden ter plaatse bewaard. In tegenstelling tot de bibliotheek is het archief evenwel niet consulteerbaar voor externe onderzoekers. De archivalia omvatten oprichtingsstukken, uittreksels uit het Staatsblad, briefwisseling, notulen van vergaderingen, stukken betreffende directie, personeel, gebouwen en terreinen, boekhoudkundige documenten, jaarverslagen en eigen publicaties. De stukken zijn niet ontsloten, alleen voor de briefwisseling bestaan er overzichtslijsten. In de toekomst zullen ook de archieven van de verwante vzw's opgenomen worden in dat van het POVLT. Hiervoor zal een centraal archiefdepot worden voorzien.

12 Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt

Adres: Karreweg 6, 9770 Kruishoutem
Tel: 09/381.86.86
Fax: 09/381.86.99
E-mail: pcg@proefcentrum-kruishoutem.be
Website: www.proefcentrum-kruishoutem.be

Het Proefcentrum voor de Groenteteelt (PCG) van de provincie Oost-Vlaanderen is een praktijkgericht onderzoekscentrum dat zich concentreert op de teelt van groenten in open lucht en onder glas. Het PCG werd opgericht in 1977 als Tuinbouwgroep Zuid-Vlaanderen. Ondertussen werd bij het PCG ook het Interprovinciaal Proefcentrum voor de Aardappelteelt (PCA) gevoegd. Het PCG bewaart archief vanaf 1976, dat evenwel niet consulteerbaar is voor onderzoekers. Sommige informatie, voornamelijk onderzoeksgegevens, zijn wel verkrijgbaar op aanvraag. De bibliotheek van de instelling staat eveneens ter beschikking van externe onderzoekers.

Het archief van het PCG bestaat uit: statuten en uittreksels uit het staatsblad (1976-2005); notulen van vergaderingen (1976-1995); stukken betreffende gebouwen en terreinen (1976-2005); jaarverslagen van het PCG (1987-2003) en het PCA (1992-2003); proefgegevens van het PCG (1986-2004) en het PCA (1992-2005); veilingprijzen van REO (1988-1999); documenten van het Landbouwcentrum 5B, een project over diversificatie van de aardappelteelt met financiële steun van de Vlaamse Gemeenschap en de Europese Unie (1996-2001); boekhoudkundige documenten (1994-2005); deze worden vernietigd na de administratieve bewaartermijn van 10 jaar; fotomateriaal (1985-2000; sinds 2000 digitaal bewaard); eigen publicaties (nieuwsbrieven en artikels van of over het PCG) en digitaal archief (1992-2004).

13 Station Provinciale d'Analyses Agricoles

Adres: Rue de Dinant 110 (Quatre-Bras), 4557 Tinlot

Tel: 085/27.86.10

Fax: 085/51.26.66

E-mail: spaa@prov-liege.be

Website: <http://www.agriplus.be>

In 1948 besloot de Luikse provincieraad om een provinciaal proefstation voor bodemkunde (Station Provinciale de Pédologie) op te richten, verbonden aan de Ecole provinciale d'Agriculture de Waremme (Borgworm) en de Ecole provinciale d'Agriculture du Condroz. In 1950 begon deze onderzoeksinstelling haar werkzaamheden. Administratief en budgettair hing ze af van beide scholen. De landbouwschool van Borgworm werd echter al in 1952 opgedoekt en wanneer de landbouwschool van de Condroz in 1968 ook zijn deuren sloot, werd de instelling geïntegreerd in de provinciale landbouwdiensten. In 1979 werd de naam omgevormd tot Station Provinciale d'Analyse des Sols et Fourrages, nog later tot de huidige benaming Station Provinciale d'Analyses Agricoles (SPAA). Het SPAA houdt zich bezig met analyses betreffende het 'stroomopwaartse' deel van de landbouwsector, in de brede zin van het woord: bodemvruchtbaarheid, nitraten, veevoeders, plantenziekten, enz.

Het SPAA houdt zelf archief bij vanaf 1950. De precieze inhoud ervan is niet geheel duidelijk, wel bestaat het grootste deel uit stukken jonger dan 1980. Het gros van de archieven heeft betrekking op onderzoeksresultaten. Een ander deel omvat meer administratieve documenten: briefwisseling, vergaderstukken, bescheiden over personeel, gebouwen en terreinen, jaarverslagen en boekhoudkundige documenten. Deze archieven mogen mits toestemming van de Bestendige Deputatie geconsulteerd worden door externe onderzoekers, maar ze zijn niet ontsloten.

HOOFDSTUK 4

GEMEENTELIJKE OVERHEIDSINSTELLINGEN

GEMEENTEARCHIEVEN

1 Gemeentearchieven

België telt momenteel 589 gemeenten (vóór de fusies van de jaren 1960 en 1970 waren het er ca. 2600), waarvan de archieven niet altijd even toegankelijk zijn. Hoewel gemeenten tal van belangrijke dossiers in verband met landbouw bewaren, is het daarom onmogelijk om de archieven van alle Belgische gemeenten te prospecteren. Sommige gemeentearchieven worden bij het bevoegde Rijksarchief bewaard [zie hoger]. Heel wat gemeentearchieven worden echter bewaard bij de gemeente zelf.

Gemeenten kennen in grote lijnen dezelfde administratieve functies en maken als archiefvormer veelal gelijkaardige documenten aan. Er werd daarom geopteerd voor een typologische aanpak: we bespreken de verschillende soorten archiefbescheiden die in gemeentearchieven aangetroffen kunnen worden en betrekking hebben op landbouw. Uiteraard kan de aanwezigheid van deze dossiers in een gemeentelijke archiefinstelling niet gegarandeerd worden: sommige gemeenten bewaren veel archief, sommige gemeenten worden veel met landbouw geconfronteerd, andere minder. Bovendien vernietigden een heleboel gemeenten belangrijke archivalia.

Dit overzicht is grotendeels gebaseerd op literatuurstudie, onder meer op een overzicht van lokale archiefinstellingen van Patricia Van den Eeckhout, op het verslag van een studiedag rond het gemeentearchief en de gemeentearchivaris in Vlaanderen, op een recente analyse van de rol van het gemeentearchief in het Vlaamse erfgoedbeleid en op de *Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw*¹. Van groter belang zijn evenwel de studies rond bewaring en vernietiging van gemeentearchieven die begin jaren 1990 werden uitgevoerd en gepubliceerd onder redactie

1 P. Van den Eeckhout, "De gemeenten en de lokale openbare instellingen" in P. Van den Eeckhout en G. Vanthemsche (eds.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e-20e eeuw*, Brussel, 2003, 49-118; A. Vandewalle (ed.), *Het profiel van het Vlaamse gemeentearchief en zijn archivaris: handelingen van de studiedag van 9 sept. 1988*, Berchem, 1989; B. De Keyser, *In de zon én in de schaduw. Gemeentearchieven in het Vlaamse erfgoedbeleid*, Antwerpen, 2004; J. Art en E. Vanhoute (eds.), *Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en de 20ste eeuw*, Gent, 2003.

van Griet Maréchal². Zij bevatten een thematische beschrijving van de gemeentelijke archiefproductie, met vermelding van selectielijsten. Op deze manier kon het door de gemeenten gevormde archiefmateriaal gereconstrueerd worden. De thematische aanpak die in deze studies aan bod komt, zal ook in dit typologisch overzicht worden aangehouden. Verder werd rekening gehouden met het archiefschema voor de ordening van ongestructureerd statisch gemeentearchief, opgesteld door Guy Gadeyne³.

De resultaten uit de literatuurstudie werden vervolgens getoetst aan de reële inhoud van een groot aantal gemeentearchieven, die in de Rijksarchieven werden gedeponereerd. Inventarissen, overdrachts- en plaatsingslijsten en inspectiedossiers van archieven van ongeveer 190 (oude) gemeenten uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (bewaard in het Rijksarchief Anderlecht), Waals-Brabant (in het Algemeen Rijksarchief Brussel), Vlaams-Brabant (voorlopig in het Rijksarchief Beveren), West-Vlaanderen, uitgezonderd het arrondissement Kortrijk (in het Rijksarchief Brugge) en Namen (in het Rijksarchief Namen) werden doorzocht en vergeleken met de 'ideale' omstandigheden die in de hoger vermelde publicaties staan opgetekend. In principe worden alleen archiefbescheiden opgenomen waarvoor er een redelijke kans bestaat dat ze in gemeentearchieven kunnen worden aangetroffen. Voor meer uitleg over deze bronnen verwijzen we naar de bovenvermelde publicaties.

A Algemene reeksen: notulen, jaarverslagen, briefwisseling

Elke gemeente stelt notulen van gemeenteraadsvergaderingen op. De omvang hiervan wisselt van gemeente tot gemeente. In grotere gemeenten en in steden werden ze vaak uitgegeven, onder de titel *Gemeenteblad van...* (*Bulletin Communal de...*) Deze verslagen vermelden in chronologische volgorde alle onderwerpen die in de gemeenteraad werden besproken, de genomen beslissingen en de punten waarover geen beslissing werd genomen. De notulen van het schepencollege vermelden meestal slechts genomen beslissingen. In veel gemeenten werden ook administratieve jaarverslagen opgesteld, soms zelfs uitgegeven, over verschillende aspecten van het lokale beleid. De registers van inkomende en uitgaande briefwisseling kunnen

- 2 G. Maréchal, *Bewaring en vernietiging van gemeentearchieven. Richtlijn en advies. Deel I. Burgerlijke Stand, Bevolking, Militie, Financiën*, Brussel, 1986 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief de Provinciën, *Miscellanea Archivistica* 41); G. Maréchal (ed.), *Bewaring en vernietiging van gemeentearchieven. Richtlijn en advies. Deel II*, Brussel, 1990 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief de Provinciën, *Miscellanea Archivistica. Studia* 7); G. Maréchal (ed.), *Bewaring en vernietiging van gemeentearchieven. Richtlijn en advies. Deel III*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief de Provinciën, *Miscellanea Archivistica. Studia* 45). Ook op de website van het Stadsarchief Antwerpen kunnen dergelijke selectielijsten voor gemeentearchief worden teruggevonden (<http://stadsarchief.antwerpen.be>).
- 3 G. Gadeyne, *Archiefschema voor de ordening van een ongestructureerd statisch gemeentearchief (1795-ca.1977)*, Brussel, 1993 (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief de Provinciën, *Miscellanea Archivistica. Manuale* 13).

een licht werpen op het beleid en de besluitvorming van de gemeente. Ten slotte zijn er de registers van afkondigingen en bekendmakingen: daarin staat de volledige tekst van gemeentereglementen en -verordeningen. Sommige gemeentearchieven beschikken ook over een ruime collectie affiches van bekendmakingen. Deze kunnen vaak onder de documentatie worden teruggevonden [zie verder].

Hoewel al deze reeksen niet specifiek handelen over landbouwgerelateerde thema's, komen deze er wel regelmatig in aan bod, onder meer met betrekking tot het slachten, de handel in landbouwproducten, toezicht op maten en gewichten, verpachting van jacht- en marktrechten, octrooien en mercurialen, oprichting en inplanting van landbouwgerelateerde bedrijven, schadevergoedingen voor landbouwers, bestrijden van voedingscrisissen, eetwareninspectie, subsidies aan landbouwverenigingen, organisatie van landbouwwedstrijden en -tentoonstellingen, toekennen van landbouweretekens, uitvoeren van landbouwtellingen, enz. Daarnaast vindt men er gegevens die niet rechtstreeks over landbouw handelen, maar er vaak wel mee te maken hebben: over het beheer van onroerende goederen, onteigeningen en ruilverkavelingen, ontginningen, de verkoop van bomen, de controle op de begroting (en dus ook op het beheer van de gronden) van OCMW's en kerkfabrieken, herstellen van oorlogsschade, opeisingen en bevoorrading in oorlogstijd, leveringen van eetwaren aan liefdadigheidsinstellingen, gemeentelijk onderwijs, kruidtuinen, aanpassingen aan het kadaster, gemeentelijke belastingen, enz.

B Burgerlijke Stand en de Dienst Bevolking

Een groot deel van de gemeentearchieven wordt ingenomen door de registers en de jaarlijkse en tienjaarlijkse tafels van de Burgerlijke Stand (in België ingevoerd in 1796) en door de documenten van de Dienst Bevolking, zoals registers van aankomst (sinds 1900) en vertrek (vanaf 1866), vreemdelingenregisters, hulpregisters der dienstboden en werklieden, gezinstelformulieren, registers der uitgereikte grens- en seizoensarbeiderskaarten en uiteraard de bevolkingsregisters. Deze laatste werden voor het eerst opgesteld in 1830, naar aanleiding van een volkstelling gehouden op 1 januari van dat jaar. Vooral sinds de volkstelling van 1846 houden de (meeste) gemeenten deze registers regelmatig bij. Ze worden na elke volkstelling (in principe om de tien jaar) hernieuwd. De bevolkingsregisters vermelden onder meer naam, voornaam, geslacht, geboorteplaats en -datum, nationaliteit, beroep, burgerlijke staat, vorige en volgende woonplaats en de plaats en datum van overlijden.

Op inhoud, historisch kritiek en gebruiksmogelijkheden van deze bronnenreeksen wordt in de hoger vermelde publicaties uitgebreid ingegaan. We vermelden hier daarom slechts dat deze bronnen voornamelijk gebruikt worden voor sociale en demografische geschiedenis. Specifiek voor landbouwhistorisch onderzoek moet gewezen worden op de mogelijkheden die de archieven van de Dienst Bevolking bieden voor de studie van seizoensarbeid(ers).

C *Fiscale en financiële archieven*

Tot 1919 bevatten de belastingdossiers informatie met betrekking tot (on)roerende goederen en, in mindere mate, landbouw binnen de gemeente. In de daaropvolgende periode werden de gemeentebelastingen grotendeels afgeschaft en de drie toen bestaande nationale belastingen vervangen door een belasting op het effectieve inkomen. Tot 1919 kunnen documenten over drie nationale en één gemeentelijke belasting in de gemeentearchieven worden teruggevonden. Ten eerste is er het patentrecht, een belasting geheven op het uitoefenen van bepaalde vrije beroepen of het voeren van een handel of een bedrijf. Daarnaast is er de personele belasting, die geheven werd op uiterlijke tekenen van welstand, zoals de huurwaarde van de betrokken woning, het aantal buitendeuren en vensters, de waarde van het meubilair, het aantal dienstboden en luxepaarden.

In sommige gemeentearchieven kunnen de rollen van de grondbelasting worden teruggevonden. Dit is een belasting op het netto-inkomen uit onroerend goed, die de Franse overheid in onze gewesten in 1795 invoerde. Deze rollen vermelden slechts de naam van de belastingplichtige, het nummer van het overeenkomstig artikel in de kadastrale leggers en de verschuldigde belasting. Aan de grondslag van deze belasting ligt evenwel een veel belangrijkere bron: het kadaster. Dit is een soort inventaris per gemeente van de onroerende goederen, met vermelding van eigenaars en het geschatte kadastrale inkomen (een raming van de waarde of de opbrengst van het onroerend goed). De gemeentearchieven bevatten regelmatig kadastrale tellingen uit de periode 1795-1834, nog vóór het moderne kadaster werd ingevoerd (in 1834, in Limburg en Luxemburg pas in 1843). Zij zijn vaak onvolledig of volgens verschillende criteria opgesteld. De archieven van het moderne kadaster worden in principe bewaard door de administratie van het kadaster zelf [zie verder: overheidsinstellingen], of door de Rijksarchieven in de Provinciën, maar een kopie van de kadastrale plannen, de aanwijzende tafels (een jaarlijks bijgewerkt register met gegevens over de verschillende percelen) en de kadastrale leggers (met de gegevens per eigenaar) werd ook door de gemeente bijgehouden.

Ten slotte hadden gemeenten het recht om eigen, lokale belastingen te heffen. Dit gebeurde niet in alle gemeenten (meer in Vlaanderen dan in Wallonië) en ook de aard van deze belasting kon sterk uiteenlopen. De interpretatie en de bewaring van de rollen van plaatselijke belastingen stellen bovendien nog grotere problemen dan bij de drie nationale belastingen. In veel gemeenten bestonden er gedurende een bepaalde periode belastingen op honden, vee, standplaatsen op de markt, slacht- en keuringsrechten, enz. Heel belangrijk zijn de octrooien, een stedelijke belasting op de invoer van producten voor lokale consumptie. Van heel wat landbouw- en voedingsproducten kan zo de invoer en de prijs in een bepaalde stad worden gereconstrueerd.

Op financieel vlak bewaart de gemeente begrotingen en rekeningen. Hiermee kunnen onder meer de inkomsten uit het bezit en het beheer van onroerende goederen

worden teruggevonden. Het beheer van onroerende goederen liet overigens veel materiaal na in de gemeentearchieven. Binnen de stad gaat het dan meestal om onbebouwde gronden (waarop slachthuizen, markthallen, enz. gebouwd kunnen worden) of openbare gebouwen. Buiten de stad gaat het vaak om landbouwgronden die door de gemeente worden verpacht. Pachtcontracten en de inkomsten uit het verhuren en verpachten zijn in de archieven op te sporen. In veel gemeenten worden ook jachtrechten verpacht.

D Openbare veiligheid en Ordehandhaving

Sinds de 19de eeuw is de plaatselijke politie belast met een groot aantal taken in verband met openbare veiligheid en ordehandhaving. Onder haar bevoegdheden liggen onder meer toezicht en reglementering op openbare markten, veilingen en leurhandel (met inbegrip van de controle op munten, maten en gewichten), inspectie van gevaarlijke en ongezonde bedrijven, beteuigen van misdrijven tegen hygiëne, enz. Vele politiereglementen en –verordeningen laten op deze activiteiten een licht schijnen.

Van de ‘dierenpolitie’ [niet te verwarren met de ‘gezondheidspolitie van huisdieren en slachtvlees’: zie verder] kunnen dossiers met aanvragen, vergunningen en andere bescheiden over dierenbescherming, jacht en visvangst, registratie en behandeling van gevaarlijke dieren, kleindierenkweek (zoals bijen), reisduiven, enz. worden teruggevonden. In landelijke gemeenten wordt een veldwachter aangesteld om te waken over het behoud van de eigendommen, de oogsten en de veldvruchten. De archiefstukken nagelaten door veldwachters zijn grotendeels gelijk aan die van de stedelijke politie. Bos-, jacht- en visserijwachters, daarentegen, lieten meestal weinig archief na. Een speciaal geval is de Boerenwacht, opgericht op 14 juni 1941 om de veestapel, landelijke goederen en vruchten van de grond te bewaken. De Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie was verantwoordelijk voor de inrichting en de leiding ervan. Van de Boerenwacht bleven vaak briefwisseling, lijsten van in aanmerking komende mannelijke inwoners, lijsten van wachtronden, patrouilleverslagen en dienstreglementen bewaard. In 1944 werd de Boerenwacht opnieuw afgeschaft.

Wellicht zal men in veel gemeenten tussen de archieven van de gemeentelijke orde-diensten bescheiden terugvinden over boerenbetogingen allerlei. Niet alleen rond bijvoorbeeld de melkstakingen van eind jaren 1930, maar vooral met betrekking tot de massale boerenbetogingen tijdens de jaren 1960/1970⁴.

4 Om na te gaan waar en wanneer er betogingen werden georganiseerd, vormen de twee inventarissen van betogingen in België tussen 1953 en 1974 een nuttig hulpinstrument: M. Deweerdt, *Inventaris van de betogingen in België 1953-1974*, Leuven, 1975; J. Smits, *Inventaris van de betogingen in België 1960-1974*, Leuven, 1982. De notulen van de gemeenteraad en administratieve jaarverslagen maken wellicht eveneens melding van deze boerenbetogingen.

E Openbare gezondheid en Milieu

De openbare gezondheidsdiensten hielden zich voornamelijk bezig met menselijke gezondheid. Toch hebben ze documenten nagelaten die van ruimer belang zijn. Zo kunnen er aanvragen, verordeningen, briefwisseling, ontledingsdossiers en verslagen bewaard zijn van de controle op eetwaren. Van de strijd tegen ongedierte getuigen overzichts-dossiers. In de bescheiden van de 'gezondheidspolitie van huisdieren en slachtvlees' kunnen overzichten, rapporten, registers van zieke dieren en lijsten van afgeslacht vee worden aangetroffen. Vooral in verband met mond- en klauwzeer en in mindere mate met hondsdolheid, bevindt er zich nog heel wat materiaal in de gemeentearchieven.

Met betrekking tot milieubeheer dienen de milieuvergunningen voor hinderlijke, gevaarlijke en ongezonde bedrijven te worden vermeld. Stallen en landbouwbedrijven vielen in veel gevallen onder deze reglementering. De dossiers bevatten onder meer vergunningsaanvragen, processen-verbaal van het buurtonderzoek, adviezen, vergunningen, klachten, soms ook plannen. Vergunningen met betrekking tot waterverontreiniging worden meestal slechts in beperkte mate aangetroffen in de gemeentearchieven. Dat is enerzijds te wijten aan het feit dat de wetgeving inzake grondwaterbeheer slechts teruggaat tot 1984, terwijl anderzijds de vergunningsdossiers voor het lozen in oppervlaktewateren na het verstrijken van de vergunningstermijn vernietigd mogen worden.

F Openbare werken en Ruimtelijke ordening

Bouw, verbouwing, onderhoud en afbraak van gemeentelijke onroerende goederen gebeurde door de dienst 'openbare werken' of de 'technische dienst'. In de archieven van deze dienst kunnen zich gegevens bevinden over de aanleg van landbouwwegen of kleine buurt- en waterwegen. Ze bevatten grotendeels juridische en financiële documenten. In verband met ruimtelijke ordening bleven tal van plannen bewaard: niet alleen gemeentepannen (algemene en bijzondere plannen van aanleg met de bestemming van het gemeentelijk grondgebied), maar ook gewest- en streekplannen. Bij het opstellen van deze streekplannen hadden de gemeenten en de bestendige deputatie adviesrecht. In de archieven van de dienst 'ruimtelijke ordening' kunnen onder meer ook bouw- en verkavelingvergunningen worden aangetroffen.

G Onderwijs

Bronnen over het door de gemeente georganiseerde onderwijs komen uitvoerig in de gemeentearchieven voor. Het betreft meestal documenten over gebouwen en uitrusting; het oprichten van een school en van klassen, afdelingen of cursussen in die school; begrotingen en rekeningen; betrekkingen met de inspectiediensten; en naamlijsten, schoolresultaten, diploma's en statistieken van gemeentescholen. In gemeenten waar landbouwonderwijs georganiseerd werd, kunnen sommige van deze dossiers worden aangetroffen, al zijn ze zelden talrijk aanwezig. Vaker komen documenten voor met betrekking tot tijdelijke landbouw- of melkerijscholen. De archieven van adultenscholen, avond- en zondagsscholen ter vervolmaking van het lager onderwijs, zijn mogelijk interessant, omdat in sommige programma's lessen rond landbouw werden opgenomen.

H Handel, nijverheid en landbouw

Voor deze onderwerpen is het moeilijker om een eenvormige lijst van bewaarde archieven op te stellen, omdat de gemeenten in deze domeinen een relatieve autonomie kenden. Toch kunnen in de meeste gemeentearchieven gelijkaardige dossiers worden teruggevonden. Met betrekking tot handel zijn de dossiers over de oprichting en reglementering van markten erg interessant. Bovendien bevinden zich hier frequent mercurialen of marktberichten: periodieke staten van verkochte producten en hun gemiddelde prijs op de markt.

Tussen de nijverheidsarchieven zitten vaak documenten over gemeentebedrijven of intercommunales. Slachthuizen waren vaak in handen van de gemeentelijke overheid. Deze gemeentebedrijven lieten soms uitgebreide archieven na over hun oprichting, infrastructuur, beheer, begroting, personeelsbeleid, enz.

De meest voorkomende landbouwdocumenten in de gemeentearchieven zijn zonder twijfel formulieren en resultaten van landbouwtellingen. Soms gaat het om de originele telfiches of verwerkingslijsten van de nationale land-, bos- en tuinbouwtellingen die sinds 1846 werden georganiseerd. Het Bureau voor Algemene Statistiek (later de Centrale Dienst voor Statistiek en sinds 1946 het Nationaal Instituut voor Statistiek) deed daarbij een beroep op de gemeenten, die lege telfiches kregen toegestuurd en verantwoordelijk waren voor het invullen ervan. In sommige gevallen bleven deze fiches bewaard, vaak met briefwisseling. Toch gebeurde de bewaring van deze originele formulieren door de gemeenten erg gebrekkig en weinig systematisch. Dossiers over tellingen die de gemeente op eigen initiatief liet uitvoeren, komen meer voor. Elke gemeente was hier vrij in, zodat ze niet overal worden teruggevonden en weinig uniform zijn. Het gaat vooral om staten van vee en paarden, registers van melkkoeien, lijsten van honden en oogststatistieken.

Veel gemeentearchieven bevatten dossiers over landbouwwedstrijden en –tentoonstellingen. Hierin kan briefwisseling met de organiserende landbouwvereniging(en) en de provincie worden teruggevonden, naast beleidsdossiers, drukwerken en affiches, lijsten van deelnemers en toegekende prijzen, ... Soms bleven beperkte archieven van de lokale landbouwverenigingen zelf bewaard.

Tenslotte kunnen een heel aantal documenten worden vermeld, die betrekking hebben op landbouw, maar eerder sporadisch in de archieven opduiken. Dossiers over schade opgelopen door landbouwers (bijvoorbeeld ten gevolge van hagel, vorst of overstromingen) en de schadeloosstellingen hiervoor, komen nog relatief frequent voor. Minder courant zijn stukken over het Veefonds, over (al dan niet gemeentelijke) veeverzekeringen, de door de Franse overheid verplichte teelt van suikerbieten (ca.1811), polders en watering, enz.

I Oorlogsarchieven

De archieven met betrekking tot beide Wereldoorlogen kunnen ook de landbouwgeschiedenis diensten bewijzen. Enerzijds zijn de dossiers van opeisingen interessant, omdat de gemeentelijke overheid de rol van intermediaire instantie tussen leger en bevolking op zich nam. De archieven van de Eerste Wereldoorlog kunnen stukken bevatten over opgeëiste landbouwproducten, al zijn ze weinig talrijk. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden veel minder landbouwproducten gevorderd, de opeisingsbevelen, -registers en –biljetten behandelen onder meer wel paarden en karren. In veel lokale archieven bevinden zich ook dossiers over oorlogsschade aan de oogst en de veestapel.

Naast de opeisingen, nemen de bevoorradingdossiers een belangrijke plaats in. Tijdens de Eerste Wereldoorlog stond een onsamenvattend geheel van instellingen en initiatieven voor de bevoorrading van de bevolking in. Veel archiefmateriaal leverde dat daarom niet op, de lokale afdeling van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité in sommige gemeenten niet te na gesproken. In de beter georganiseerde bevoorrading tijdens Tweede Wereldoorlog speelde de gemeente een bijzonder belangrijke rol: ze verstreekte rantsoeneringskaarten en –zegels aan consumenten en bevoorradingsmachtigingen aan handelaars. In veel gemeentearchieven getuigen correspondentie, richtlijnen, omzendbrieven, inspectieverslagen, statistieken, ontvangstbewijzen en dergelijke meer van deze activiteiten.

J Documentatie

Naast de hierboven opgesomde archiefbescheiden, beschikken de meeste gemeentearchieven over een afzonderlijke collectie met diverse documentatie. In veel gevallen gaat het om oude foto's of postkaarten, maar mogelijk ook om affiches of brochures, bijvoorbeeld van landbouwtentoonstellingen. Heel wat gemeentearchieven bevatten tevens een rijke kaartencollectie. Soms gaat het om individuele, losse kaarten. In andere gevallen worden lokale kaarten uit een groter geheel bewaard, bijvoorbeeld een detail uit de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden van graaf de Ferraris (1771-1777), uit de topografische kaart van P. Van der Maelen (1846-1854), van kadastrale plannen (1808-1843) of uit de parcellaire atlas van P.C. Popp, een herziening van de kadastrale plannen (1842-1879). Meer systematisch wordt in de gemeentearchieven de Atlas der Buurtwegen bewaard, die alle gemeenten rond 1841 verplicht opstelden. Hij bevat een algemeen gemeentepan, met detailplannen van buurtwegen en aangrenzende gebouwen en percelen en registers met gegevens over deze gebouwen en percelen.

K OCMW's en kerkfabrieken

In 1796 worden de gemeentebesturen door de Franse overheid verplicht om weldadigheidsinstellingen op te richten. In alle gemeenten met meer dan 2000 inwoners ontstaan burelen van weldadigheid en burgerlijke godshuizen voor het organiseren van hulp aan armen. In 1925 vervangt men beide instellingen door de Commissie voor Openbare Onderstand (COO), die de bevoegdheden en het patrimonium van haar voorgangers overneemt. In 1976 volgt de omvorming tot het huidige Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW), dat niet langer alleen armoede moet voorkomen en bestrijden, maar tevens sociale, medische en psychologische hulpverlening moet voorzien.

Deze instellingen zijn van belang omwille van de vele onroerende goederen die ze beheren. Niet alleen (sociale) woningen, maar ook hoeven en (landbouw)gronden. De eigenlijke OCMW-archieven worden vaak nog door de instellingen zelf bewaard, al kunnen ze ook een onderdeel vormen van het gemeentearchief. Men vindt er notulen van vergaderingen, jaarverslagen, armenlijsten en individuele dossiers, verslagen van armenbezoekers en geneesheren en dossiers over de bouw, organisatie, beheer en infrastructuur van allerhande tehuizen en hospitalen. Het belangrijkste zijn echter de begrotingen, rekeningen en boekhoudkundige documenten (waarin bijvoorbeeld de inkomsten uit verhuur en verpachting worden vermeld), leggers van roerende en onroerende goederen en bescheiden in verband met verhuur en verpachting (zoals pachtcontracten). Vaker treft men bij gemeenten de eigen archieven over het OCMW en zijn voorgangers aan. Deze komen voort uit de bevoegdende functie van de gemeente ten opzichte van deze instelling(en): ze keurt begrotingen en rekeningen goed, benoemt bestuursleden, bekrachtigt de aanstelling van personeel en is adviesgerechtigd in heel wat andere materies. Het College van Burgemeester en Schepenen

heeft bovendien daadwerkelijke inspectiebevoegdheid. Deze activiteiten laten onder meer notulen, begrotingen en andere ter goedkeuring of advies voorgelegde documenten na in de gemeentearchieven.

Wat gezegd werd over het OCMW gaat in grote lijnen ook op voor de kerkfabrieken. Deze lokale openbare instellingen beheren de (on)roerende goederen bestemd voor het uitoefenen van de eredienst. Een belangrijke inkomstenbron voor veel kerkfabrieken is het verpachten en verkopen van hoeves en landbouwgronden. Dit laat sporen na in de archieven van deze instellingen: ze bevatten meestal notulen van de zittingen van het bureau van kerkmeesters en van de kerkraad, begrotingen en rekeningen, stukken over de koop en verkoop van roerende en onroerende goederen, huur- en pachtovereenkomsten, documenten in verband met bouw en herstellingswerkzaamheden, inventarissen van kerkmeubilair, eigendomstitels en huur- en pachtcontracten. Archieven van kerkfabrieken zijn vaak nog in eigen beheer, maar kunnen vooral in de Rijksarchieven frequent worden aangetroffen. Net als op het OCMW oefent de gemeente evenwel (louter adviserende) voogdij uit op de kerkfabrieken: begrotingen en rekeningen worden van advies voorzien en ook voor het aanvaarden van schenkingen en legaten en voor het aangaan van leningen is advies nodig. Hoewel wettelijk niet verplicht, wordt vaak advies gevraagd in verband met het verwerven, verkopen en verhuren van onroerend goed. Deze ter advies voorgelegde bescheiden kunnen in principe in de gemeentearchieven worden aangetroffen.

GEMEENTELIJKE ARCHIEF- EN DOCUMENTATIECENTRA

Specifieke gemeentearchieven worden niet genoemd. Een aantal Belgische gemeenten beschikt echter over een archief- en documentatiecentrum dat informatie bevat over de ruimere, omringende regio. Deze worden wel opgenomen indien zij voor deze gids relevante archieven bezitten en meewerkten aan het onderzoek.

2 Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC) - Letterenhuis

Adres: Minderbroedersstraat 22, 2000 Antwerpen

Tel: 03/222.93.20

Fax: 03/222.93.21

E-mail: amvc.letterenhuis@stad.antwerpen.be

Website: http://museum.antwerpen.be/amvc_letterenhuis/

In 1933 werd het Museum van de Vlaamsche Letterkunde opgericht, in 1945 omgevormd tot Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC) en recent omgedoopt tot AMVC-Letterenhuis. Het AMVC-Letterenhuis bewaart archieven van schrijvers, theatermensen, plastische kunstenaars, musici en componisten, van verenigingen en organisaties (onder meer uitgeverijen en tijdschriften) en van het Vlaamse cultuurleven in het algemeen vanaf 1750. Naast de archieven van kunstenaars, die grotendeels bestaan uit briefwisseling en handschriften, bevinden er zich ook foto's, affiches, programmabrochures, beelden, schilderijen en audiovisueel materiaal. Momenteel bewaart het AMVC-Letterenhuis ruim twee miljoen brieven en handschriften, 130.000 foto's en 35.000 affiches. Voor het raadplegen van brieven en handschriften is de toelating van de betrokkenen en hun erven nodig.

Hoewel landbouw nooit als een onderdeel van het Vlaamse cultuurleven werd beschouwd door het AMVC, bleven er toch beperkt documenten bewaard die hierover handelen.

A Persoonsarchieven

A.1. Camille Huysmans

Zo bevat het archief van Camille Huysmans een uitgebreide briefwisseling van het Internationaal Socialistisch Bureau, waarvan Huysmans een tijdlang secretaris was. Een aantal vroeg twintigste-eeuwse brieven, onder meer van Sozialdemokratische Partei der Schweiz, het Italiaanse Ministerie van Landbouw, Industrie en Handel in Rome, het Nederlandse Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel en de Partito Socialista Italiano, hebben betrekking op de landbouwsituatie.

A.2 *Frans Van Cauwelaert*

Het archief Frans Van Cauwelaert bestaat uit ongeveer 10.000 brieven, handschriften, foto's, affiches en prenten, voornamelijk met betrekking tot de Vlaamse Beweging. Een deel van de briefwisseling belicht echter zijn carrière als minister van Landbouw in 1934-1935 en bevat brieven aan en over de Belgische Boerenbond, Gustaaf Sap, Hubert Pierlot, het Nederlands Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank van Eindhoven, de Boerengilden van Mechelen en Wilrijk, de Landbouwkamer van Antwerpen, enz. Verder bevat het Van Cauwelaertarchief een afzonderlijke archiefdoos met stukken over het Ministerie van Landbouw en landbouwpolitiek. Dit bestand bevat enkele notities van Frans Van Cauwelaert en een aantal dossiers met betrekking tot personeelszaken en de structuur van het Ministerie. In een mapje met diverse documenten bevinden zich uittreksels uit het Staatsblad; wetgeving; uittreksels uit wetenschappelijke publicaties; beleidsnota's van het kabinet in verband met invoer van granen, algemene prijsafspraken, het landbouwbudget, enz.; moties van de Hoofdraad van de Boerenbond; resoluties van de parlementaire commissie landbouw; nota's bij vergaderingen; nota's over de activiteiten van het Ministerie; wetsvoorstellen; notities over de invloed van de prijzen van landbouwproducten op de index van kleinhandelsprijzen; voorbereidingen van Koninklijke Besluiten; besprekingen over de in- en uitvoer van landbouwproducten in 1935; enz. Daarnaast bevat de doos een afzonderlijke map met persknipsels over de Boerenbond en heel wat losse documenten, onder meer nota's van het Ministerie van Landbouw uit 1947 over de toestand van de Belgische land- en tuinbouw bij de bevrijding, de landbouwpolitiek van de vorige regeringen, de huidige toestand van de landbouw en het actieplan van het departement Landbouw; persknipsels; stukken over de bespreking met Denemarken over in- en uitvoer van landbouwproducten; vertrouwelijke nota's van de Boerenbond; spotschriften tegen de Boerenbond in verband met de liquidatie van de Middenkredietkas; enz.

A.3 *Jozef Goossenaerts*

Jozef Goossenaerts (1882-1963), vooral actief in de Vlaamse Beweging, de theaterwereld en in de wetenschappen (onder meer als secretaris en directeur van de Vereniging voor Wetenschap (Gent) en Wetenschap in Vlaanderen), liet ongeveer 30.000 brieven na. Het betreft onder meer kopieën van brieven aan Joris Helleputte als minister van Landbouw en eigen brieven aan het Ministerie van Landbouw, de Middelbare Landbouwschool van Geel, de Landbouwhogeschool en de Veeartsenijschool van Gent, de Landbouwhogeschool van Wageningen (Nederland), de Vlaamse Landbouwkundige Ingenieursvereniging (VLIV) en de Belgische Boerenbond.

A.4 *Emiel Vliebergh*

Van Emiel Vliebergh (1872-1925) bleven ruim 550 brieven bewaard, samen met 13 foto's en prenten en twee handschriften. Vliebergh studeerde rechten en economie en kwam als juridisch adviseur bij de Belgische Boerenbond terecht. Hij werd er ondervoorzitter in 1917. Vliebergh werd evenwel vooral bekend om zijn inzet voor de vernederlandsing van het onderwijs.

B *Andere*

Daarnaast bewaart het AMCV-Letterenhuis een aantal brieven van het Ministerie van Landbouw (1887-1934), van het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening tijdens Tweede Wereldoorlog, van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie en de Belgische Boerenbond. Tenslotte belichten verschillende losse brieven en affiches aspecten van de Belgische landbouw in de twintigste eeuw (onder meer met betrekking tot de Koninklijke Tuin- en Landbouwmaatschappij van Antwerpen, het provinciaal ruitertoernooi van de Boerenjeugdbond, het Koninklijk Verbond der Tuinbouwmaatschappijen van België en het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet).

3 Hagelands Historisch Documentatiecentrum (HHD)

Adres: Grote Markt 3, 3300 Tienen
 Tel: 016/80.56.65
 Fax: 016/81.04.79
 E-mail: stadsarchieftienen.toreke@skynet.be

Het Hagelands Historisch Documentatiecentrum (HHD) en het Stadsarchief Tienen herbergen een gespecialiseerde bibliotheek, een beeldarchief en een cartografische verzameling die zich niet beperkt tot de stad Tienen, maar ook betrekking heeft op gemeenten in de hele Hagelandse regio (het oosten van de provincie Vlaams-Brabant). Een deel van de collectie staat in verband met de Tiense bietsuikerindustrie en de daaraan verbonden suikerbietenteelt.

Zo is er de oude wetenschappelijk bibliotheek van de Tiense Suikerraffinaderij. Zij bestaat uit meer dan 2000 titels van boeken en reeksen, goed voor 42,68 strekkende meter aan wetenschappelijke publicaties over de teelt en verwerking van suikerbieten voor de periode 1869-1975. Het grootste deel van de oorspronkelijke bibliotheek geraakte evenwel versnipperd, het gaat hier slechts om een fractie van de oorspronkelijke collectie. Ze is ontsloten via een ter plaatse te consulteren elektronische databank.

Daarnaast bewaart het HHD het fotoarchief van de Tiense Suikerraffinaderij. Hier bevindt zich ongeveer vijf strekkende meter aan foto's over bietenteelt en de ver-

werking ervan in de Tiense suikerfabriek. Het bestand is voorlopig niet ontsloten. De oudste foto's gaan terug tot de late 19de eeuw en de collectie loopt door tot de jaren 1960/1970. Ten slotte kunnen er in het HHD een beperkt aantal losse, niet geïnventariseerde stukken in verband met de Tiense suikerindustrie worden teruggevonden.

DEEL 2

PRIVATE INSTELLINGEN

HOOFDSTUK 1

ARCHIEFINSTELLINGEN

1 Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen

Adres: Varkensstraat 6, 2800 Mechelen

Tel: 015/29.84.22

E-mail: archiv@diomb.be

Website: <http://www.kerknet.be/bisdommen/mechelen/dioarchief.html>

Het historisch archief van het aartsbisdom Mechelen-Brussel gaat terug tot de 12de eeuw en loopt tot 1961. Recentere stukken worden bewaard in het hedendaags archief op de Wollemarkt, maar zijn niet raadpleegbaar. Het historische archief bevat onder meer de archivalia van de aartsbisschoppen (1561-1961), van het Groot Seminarie en van het Sint-Romboutskapittel, de Acta Episcopalia, fondsen met briefwisseling tussen het aartsbisdom en parochies of kloosters, een aantal persoonsarchieven, enz. Voor landbouwgeschiedenis zijn een drietal bestanden van belang.

A *Fonds Onderwijsdocumenten 19de eeuw*

Dit fonds bestaat uit een groot aantal documenten, zoals schoolwetgeving en -reglementen, de oprichting van scholen, salarisschalen, inspecties, programma's en doelstellingen, verslagen en omzendbrieven, briefwisseling tussen de aartsbisschop en de regering. Het bestand is onderverdeeld in zes afdelingen (lager onderwijs; middelbaar, technisch en normaalonderwijs; diverse onderwijsnetten en onderwijsaangelegenheden; de wetgevingen van 1879, 1884 en 1895; gedrukte werken; en catechismussen) en is ontsloten door volgende inventaris:

C. Van de Wiel, *Onderwijsdocumenten uit de 19de eeuw*, Brussel, 1991 (Archief- en Bibliotheekwezen in België, Inventarissen VIII).

In eerste instantie bleven hier een aantal documenten over drie landbouwscholen bewaard. Van de Veeartsenijschool van Kuregem werd briefwisseling tussen de aartsbisschop, de minister van Binnenlandse Zaken, de school en later ook de aalmoezenier bijgehouden (1838-1889). De brieven behandelen vooral het religieus onderwijs in de school en de noodzaak tot het aanstellen van een aalmoezenier, maar ook het organiek reglement, het menu van de leerlingen en de noodzaak tot het nemen van bepaalde hygiënische maatregelen komen aan bod. In de stukken van de middelbare Tuinbouwschool van Vilvoorde bleef correspondentie bewaard tussen het Aartsbisdom en de minister van Binnenlandse Zaken over religieus onderricht in het landbouwonderwijs (1855) en in de tuinbouwschool van Vilvoorde (1855-1886). Verder vind je hier een uittreksel van de oprichtingsakte uit het Staatsblad (1849), een

programma met dagindeling en lessenrooster (1850), een reglement van interne orde (1855) en een lijst van giften aan de school (1878-1885). Van de Landbouwschool te Leuven, tenslotte, bleef een kasboekje (1885-1922) bewaard.

In 1905 verstuurde het aartsbisdom enquêtes naar de beroepsafdelingen die sinds eind 19de eeuw waren opgericht in zijn colleges en instituten. Een aantal van deze enquêtes, die peilden naar organisatie, leerstof, cursussen, en leraars- en leerlingenaantallen, betreffen landbouwonderwijs. Het aartsbisdom bewaart tevens statistieken (van het aantal leerlingen en leraars) en korte inspectieverslagen van het middelbaar onderwijs in het diocees Mechelen voor de jaren 1897-1898, 1900, 1902, 1903 en 1906 en een verslag over het beroepsonderwijs voor meisjes in het diocees Mechelen uit 1905. In deze documenten komen ook landbouw- of landbouwhuishoudscholen aan bod.

Ten slotte bevat het Fonds Onderwijsdocumenten 19de eeuw een map met briefwisseling en andere documenten over de oprichting en de organisatie van het Landbouwkundig Instituut aan de KULeuven (1874-1897) (zie ook KUL, UCL). Dit interessante bestand bevat onder meer: briefwisseling tussen rector Namèche, de kardinaal en de andere Belgische bisschoppen en professoren en rapporten over (de wenselijkheid van) de oprichting van een Landbouwinstituut aan de Katholieke Universiteit Leuven; een programma voor het eerste jaar; een nota over de organisatie van de lessen (1878); een handgeschreven rapport van Jules Cartuyvels over de organisatie van de school in 1880 (lerarencorps, leerlingenlijsten, dotaties, reacties van de agrarische wereld op de school, budget, lokalen); een staat van financiën van het Landbouwkundig Instituut op 20 juli 1897.

B Fonds Nieuwe Universiteit (KULeuven)

In dit fonds zit opnieuw een map met briefwisseling uit 1878 over de oprichting van het Landbouwinstituut van de KULeuven. Het gaat om brieven van de rector aan de Belgische bisschoppen en de aartsbisschop, om reacties van de Belgische bisschoppen, om minuten van brieven van de aartsbisschop en een bedelbrief. Het bestand is niet ontsloten.

C Archieven van aartsbisschoppen

Tenslotte bevatten de archieven van een aantal aartsbisschoppen stukken in verband met landbouw. Het gaat steeds om een beperkt aantal documenten en in vele gevallen betreft het in hoofdzaak landbouwonderwijs. De aartsbisschoppelijke archivalia worden ontsloten door inventarissen, die van wisselende kwaliteit maar meestal erg summier zijn. Delen van het archief van kardinaal Van Roey (de laatste kardinaal waarvan de documenten nog in het historisch archief zijn opgenomen) worden op dit ogenblik nog herpakt en ontsloten.

C.1 *Joannes-Henricus de Franckenberg*

- protesten tegen het afschaffen van de tienden (1793);
- een decreet van de Franse overheid met betrekking tot de in- en uitvoer van graan (1795);
- een verslag van de vereniging van de eigenaars van de polders van Oorderen, Wilmarsdonk en Ordam (1802).

C. Van de Wiel, *Archivalia over de aartsbischoppen van Mechelen vanaf de oprichting van het aartsbidsom tot en met de Franse Tijd (1559-1815)*, Leuven, 1990.

C.2 *Joannes Armandus de Roquelaure*

- pachtbrieven van de abdij Saint-Germer te Flay (1768-1786);
- een lijst van pachtcontracten in verband met molens (1491-1725).

C. Van de Wiel, *Archivalia over de aartsbischoppen van Mechelen vanaf de oprichting van het aartsbidsom tot en met de Franse Tijd (1559-1815)*, Leuven, 1990.

C.3 *Engelbertus Sterckx*

- briefwisseling met het Ministerie van Justitie over de medewerking van de clerus bij het propageren van de koepokinenting (1845);
- briefwisseling in verband met de benoeming van een aalmoezenier in de Veeartsenijschool van Kuregem (1835-1883).

J. Couttenier, *Engelbertus Sterckx, 1832-1867*, (onuitgegeven inventaris).

C.4 *Petrus Lambertus Goossens*

- verslag van de tuinbouwschool van Vilvoorde (ongedateerd);
- stukken in verband met het Congres van Katholieke Werken in Mechelen van 1887 over landbouwscholen voor meisjes;
- documentatie over landbouw tussen de stukken van het Katholiek Congres van 1888,
- documentatie over de Belgische Boerenbond (begin 20ste eeuw).

J. Couttenier, *P.L. Goossens, 1827-1906*, (onuitgegeven inventaris)

C.5 *Désiré Joseph Mercier*

- stukken van de bisschoppenconferenties: suggesties over dierenbescherming (1907); de Belgische Boerenbond en de Naamse zetel van de Ligue Agricole Belge (1924);
- documenten in verband met de Tuinbouwschool van Vilvoorde;
- stukken in verband met landbouwonderwijs van het Congres van Katholieke Werken in Mechelen (1909);
- stukken over de Belgische Boerenbond (1917);
- Eerste Wereldoorlog: documenten over het Werk van den Akker in oorlogstijd; briefwisseling in verband met ravitaillering en voedselhulp
- een voordracht voor de boerengilde van Lubbeek (1906).

J. Couttenier, *Archief Kardinaal D. Mercier, 1851-1926*, z.p., z.d. (onuitgegeven inventaris).

C.6 *Jozef Van Roey*

- brief van landbouwminister Hubert Pierlot uit 1937 in verband met vraag om medewerking in de bestrijding van de crisis in de melkproductie;
- heel wat uiteenlopende stukken in verband met de Boerenjeugdbond van de Belgische Boerenbond (1927-1981): publicaties, brochures, briefwisseling, voorbereiding activiteiten, jaarverslagen per provincie, andere verslagen, enz.;
- een groot aantal documenten over de Belgische Boerenbond: het 35-jarig jubelfeest (1926); verhouding en belangen tussen de Ligue Agricole Belge en de Belgische Boerenbond (1927-1945); conflicten tussen de Ligue Agricole Belge en de Belgische Boerenbond enerzijds en de Laiterie Saint-Joseph te Virton anderzijds (1929-1931); briefwisseling en nota's in verband met de financiële problemen van de Middenkredietkas (1934-1936); de opkomst van het Boerenfront en de veroordeling door de Belgische bisschoppen (1937-1938); nota's over de toestand van de Centrale Kas voor Landbouwkrediet (1941-1945); briefwisseling van, met en over proosten van de boerengilden; en heel wat ander materiaal;
- De in de inventaris vermelde bescheiden in verband met het Werk 'Kinderen in Open Lucht': Boerenhulp aan Stadskinderen (1941-1942) ontbreken.

Inventaris van het archief van Kardinaal Van Roey, 1926-1961, z.p., z.d. (onuitgegeven inventaris).

Een deel van het archief van kardinaal Van Roey wordt momenteel nog geklasseerd. Tussen deze documenten bevinden zich stukken over het technisch en beroeps- onderwijs. Het gaat slechts om een beperkt aantal documenten: briefwisseling en documentatie naar aanleiding van het bezoek van kardinaal Van Roey in 1927 aan de provinciale middelbare landbouwhuishoudschool Rivierenhof te Deurne; een brief van de Land- en Tuinbouwschool in Hoogstraten (1946); en briefwisseling over de financiële toestand van de vrije middelbare landbouwschool Salus Nostra in Mol-Achterbos (1935).

2 AMSAB - Instituut voor Sociale Geschiedenis

Hoofdzetel Gent

Adres: Bagattenstraat 174
 Tel: 09/224.00.79
 Fax: 09/223.67.11
 E-mail: info@amsab.be
 Website: <http://www.amsab.be>

Afdeling Antwerpen

Adres: Lamorinièrestraat 233
 Tel: 03/239.42.87
 Fax: 03/281.73.22
 E-mail: info@amsab.be
 Website: <http://www.amsab.be>

Het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging werd gesticht in 1980 en in 1985 als privaatrechtelijke archiefinstelling erkend door de Vlaamse Gemeenschap. Het AMSAB kwam rechtstreeks voort uit het BSP-archief Gent-Eeklo, opgericht in 1964, dat het historisch erfgoed van de Geneste socialistische bewegingen bewaarde, maar vond ook voorlopers in het Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (1937-1940) en het Institut Emile Vandervelde (IEV; opgericht in 1946). In 1999 werd de naam veranderd in AMSAB - Instituut voor Sociale Geschiedenis.

AMSAB-ISG verzamelt bronnen over verschillende progressieve sociale bewegingen en de personen die zich hierin engageren. Het gaat niet alleen over socialistische arbeidersbewegingen of kleinlinkse partijen, maar ook om nieuwe sociale bewegingen rond onder meer vrede, milieu, vrouwenemancipatie, migranten en derde wereld. Daarnaast vervult AMSAB-ISG een bibliotheek- en onderzoeksfunctie en geeft het eigen publicaties uit, waaronder het tijdschrift *Brood en Rozen*.

Binnen de socialistische beweging heeft er nooit een grootschalige landbouworganisatie bestaan en evenmin heeft landbouw een stempel gedrukt op de politieke koers van de socialistische partijen in België. Wie meer wil lezen over de achtergronden van dit fenomeen, kan terecht bij volgend artikel:

J. CRAEYBECKX, 'De agrarische depressie van het einde der XIXe eeuw en de politieke strijd om de boeren', in: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, IV, 1973, 191-230; V, 1974, 181-225.

Slechts gedurende achttien dagen in maart 1946 kende België een socialistisch minister van Landbouw: Arthur Wauters. Dat verklaart waarom AMSAB-ISG weinig archiefmateriaal specifiek rond landbouw bewaart. Meer onrechtstreeks kan er wel

heel wat informatie worden teruggevonden. Zo bevat de wetenschappelijke bibliotheek verscheidene socialistische publicaties over landbouw of gericht aan landbouwers. Ze stammen grotendeels uit het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw en het interbellum. Er bleef ook een redevoering bewaard die Vandervelde voorbracht tijdens de bespreking van de landbouwbegroting op 5 maart 1895. Verder bleven verschillende brochures en publicaties bewaard van socialistische politici met belangstelling voor landbouw, zoals de 'religieuze socialist' Jozef Chalmet en Alfons Vranckx. De Bibliotheek bevat ook verslagen van vier congressen van de Centrale des Travailleurs des Industries et du Commerce Alimentaires et de l'Agriculture de Belgique (1924, 1926, 1928, 1932).

Wie interesse heeft voor de landbouwgerelateerde documenten in de archieven van AMSAB-ISG moet op zoek naar heel wat losse stukken verspreid over verschillende archiefbestanden. Deze zijn niet altijd geïnventariseerd, wat het moeilijk maakt om er een systematisch overzicht van te krijgen. Toch kan volgende, ietwat kunstmatige, indeling worden gemaakt.

A Archieven met betrekking tot de socialistische partijen en de instellingen binnen de socialistische beweging

AMSAB-ISG bewaart op microfilm een volledige collectie verslagen van het Bureau en de Algemene Raad van de BWP (1893-1940) en van het Bureau van de BSP (na 1944). Deze notulen behandelen wellicht een aantal besprekingen in verband met landbouw, maar zijn niet geïnventariseerd. Ook de verslagen van de verschillende socialistische congressen vanaf 1894 bleven bewaard, maar werden evenmin inhoudelijk ontsloten. Meestal gaat het om algemene administratieve of politieke congressen. Landbouw kwam mogelijk in de marge aan bod, maar vormde nooit de hoofdmoot van het congres. Tussen de congresdocumenten bevinden zich 'Ontwerp-resoluties: de zelfstandige arbeiders, de landbouw, planning en organisatie van het bedrijfsleven' (BSP-congres, 1959) en een publicatie van Joseph Wauters: *Le socialisme à la campagne: conclusions du Congrès Agraire du POB, Noël 1923* (Brussel, 1924).

Het originele archief van Arthur Wauters, lid van het Bureau van de BWP en gedurende minder dan een maand minister van Landbouw (1946), bevindt zich in Moskou, maar kan wel op microfilm geconsulteerd worden in AMSAB-ISG. De bescheiden belichten bijna uitsluitend zijn activiteiten als minister van Gezondheidszorg, maar hier en daar komt ook landbouw aan bod: vergaderstukken van de Commissie Landbouw van de BWP (1939-1940) en communiqués van de BWP over landbouw (1936-1939); vergaderstukken van de Senaat over de begroting van het Ministerie van Landbouw (1939); briefwisseling met het Ministerie van Landbouw (1936-1939), met de Nationale Maatschappij voor Kleine Landeigendom (1937) en met de leden van het BWP-Bureau en M. Lambiogi (ingenieur van landbouwmachines) over arbeidskredieten voor landbouw (1937); documentatie en krantenknipsels over landbouwproductie (1930) en de Federatie van Vakbonden van Landarbeiders in België (1936);

brochures over landbouw (onder meer *De vrouw in de landbouw*, 1937) en een agenda van een landbouwcongres (1938). Dit bestand wordt ontsloten door een summiere inventaris:

Arthur Wauters, Minister van Gezondheidszorg en Lid van het Bureau van de Belgische Werkliedenpartij (BWP), Moskou-Gent, 1999 (onuitgegeven inventaris).

Jozef Chalmet was onder andere volksvertegenwoordiger voor de BWP en burgemeester van Zelzate in de periode 1932-1962. Inhoudelijk was hij een buitenbeentje binnen de socialistische partij, onder meer omwille van zijn grote aandacht voor landbouwproblemen. Het beperkte archief dat hij in het AMSAB naliet, bevat geen informatie over landbouw.

Verder bevatten de archieven van Achille van Acker, Hendrik Fayat en de SP-Federatie Leuven een aantal documenten over landbouw. De socialist Van Acker was premier gedurende de periode 1945-1958. Uit die periode stamt ook het archief. Fayat, kabinetsmedewerker op het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening van de regering in Londen [onder minister August De Schryver, zie KADOC], liet stukken na over de werking van dit Ministerie (1944) en over het EEG-beleid inzake landbouw en vrijhandel (jaren 1950-1960).

De archieven van de studiedienst SEVI (Studie- en Documentatiecentrum Emile Van de Velde Instituut) van de socialistische partij worden op AMSAB-ISG bijgehouden voor de jaren 1970, 1980 en 1990. Voor de jaren 1990 bleven hier onder meer documenten bewaard van Thierry Vanderkinderen, verantwoordelijke voor landbouwproblemen. Tot op heden is dit archief niet ontsloten.

Tussen de stukken van de Samenwerkende Maatschappij De Plicht uit Menen bevindt zich briefwisseling met de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie en het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening (1941-1944). In de ABVV-archieven (1944-1993) bleef briefwisseling met het Ministerie van Landbouw over de organisatie van landbouwarbeiders bewaard (1952), naast nota's, omzendbrieven en briefwisseling betreffende de afvaardiging van de socialistische vakbond in het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL).

Het archief van *Le Peuple* bevat behalve documentatie over landbouw ook een nota van de Commissie Landbouw van de BWP (1933) en briefwisseling met Arthur Wauters over de toepassing van het Plan De Man in de agrarische sector (1934).

B Archieven buiten de socialistische beweging

Het archief van Oscar Dubuisson, die jarenlang de van oorsprong communistische Union pour la Défense des Exploitations Familiales (UDEAF) leidde in Wallonië, bestaat slechts uit een collectie over de chronologische situering van zijn beweging (1986-1999).

Trudo Lambregs was tussen 1970 en 1973 een van de vier aangestelde medewerkers van de Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ) in Limburg [KLJ-archief: zie KADOC]. Na een conflict met de leiding van de Boerenbond richtte hij de *DKLJ* op (Democratische KLJ). Iets minder dan de helft van het archief van Trudo Lambregs handelt over KLJ. Het bevat stukken over de werking van de KLJ-centrale, over de KLJ in Limburg (1970-1973) en over de DKLJ (1974). Dit beperkte archief is niet ontsloten.

C Archieven van ecologische organisaties

Recent verwierf AMSAB-ISG een aantal archieven van ecologische organisaties, die vanuit hun specifieke benadering veel aandacht hebben voor de evoluties in de landbouw. Vooral het groeiende spanningsveld tussen landbouw en milieu komt hier aan bod. Meest belangrijk is het statische archief van de politieke partij Agalev/Groen! Vooral in de dossiers van de Studiedienst *IPE* (Instituut voor Politieke Ecologie) kunnen verscheidene documenten over landbouw worden teruggevonden. Op dit ogenblik is een eerste overdracht van vanuit de partijhoofdzetel te Brussel naar AMSAB-ISG doorgevoerd. Er is nog geen inventaris op dit bestand, er bestaat wel een voorlopige overdrachtlijst. Een deel van het statische archief berust nog ter plaatse in afwachting van selectie en overdracht naar AMSAB-ISG.

Het Actiecomité Milieubescherming Merelbeke (AMM) werd in 1972 opgericht als vzw, maar bestond toen reeds een tweetal jaar. Het archief van dit comité, dat nauwe banden had met andere milieuverenigingen uit het Gentse, bestaat uit secretariaatsarchief vanaf de beginperiode en archief van de voorzitters Eric Van Renterghem (chronologisch) en Paul Claes (thematisch). Deze bestanden zijn slechts voorzien van een overdrachtslijst en bevatten onder meer verslagen van bestuursvergaderingen en dossiers over glastuinbouw (1990-1994); dossiers over bouwvergunningen van serres (1980-1981); dossiers over de roetuitstoot van een glastuinbouwbedrijf (1989); bezwaarschriften tegen de bouw van tuinbouwserres in Schelderode (1990-1991, 1997); en een petitie tegen mestaanvoer in de Scheldevallei (1997).

De archieven van Guido Steenkiste (1976-1992) en Guido Van Steenberg (1968-1999), voorzitters van de Bond Beter Leefmilieu (BBL) bevatten stukken over BBL Vlaanderen, zoals jaarverslagen, statuten en notulen van de Algemene Vergadering, de Raad van Beheer en het Uitvoerend Comité. Guido Steenkiste liet ook dossiers na van de werkgroep 'Landbouw en Milieu', voornamelijk met betrekking tot de mestproblematiek. Tussen de bescheiden van Guido Van Steenberg kunnen onder meer

worden teruggevonden: algemene persmededelingen en omzendbrieven over landbouw, persmededelingen over het Ontwerp Landinrichting van de Vlaamse overheid (1988), persdocumenten naar aanleiding van de voorstelling van een nitraatbrochure (1990), dossiers betreffende het geleide bezoek aan de aan ruilverkaveling onderworpen gebieden in de Kempen (1978), een open brief aan de landbouwers betreffende een front tegen de agro-industriële kwekerijen (1990), dossiers over het Melkdecreet (1991) en dossiers van de werkgroep 'Landbouw en Milieu' (1991). Beide archieven zijn ontsloten door een onuitgegeven inventaris.

De vzw Natuurreservaten liet voor de periode 1951-2000 documenten na, waaronder verslagen van het overleg van deze instelling met verschillende landbouworganisaties. Deze bescheiden werden nog niet geïnventariseerd.

D Fototheek

De bijzonder rijke collectie beeld- en geluidsarchieven van AMSAB-ISG telt ongeveer 400.000 foto's, 14.000 affiches en 5000 films en video's. De fotocollectie is ontsloten door themalijsten. Ze bevatten weinig over landbouw, al bestaan er wel foto's in verband met bosbouw, landbouw en veefokkerij (algemeen), dieren, geheimstokerij, huisnijverheid, landschappen, markten, melk, en duivenmelken. In de filmcollectie kunnen beelden worden teruggevonden over seizoensarbeiders in Frankrijk (jaren 1930) en van Jozef Chalmet die landbouwers toespreekt over bestaansonzekerheid, naar aanleiding van de verkiezingen van juni 1950.

3 Archief-, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADV N)

Adres: Lange Leemstraat 26, 2018 Antwerpen
 Tel: 03/225.18.37
 Fax: 03/226.64.05
 E-mail: info@advn.be
 Website: <http://www.advn.be>

Het Archief-, Documentatie- en Onderzoekscentrum van het Vlaams-Nationalisme (ADV N) werd in 1984 opgericht met als doel het verzamelen, beheren en beschikbaar stellen van historische informatie met betrekking tot de Vlaams-nationale beweging, het bevorderen en uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek en het onderhouden van (inter)nationale contacten in verband met de geschiedenis van het nationalisme. In 1985 werd het ADV N erkend als privaatrechtelijke archiefinstelling door de Vlaamse Gemeenschap. Er worden niet alleen archieven bewaard (voornamelijk van personen uit de Vlaamse beweging), maar ook boeken, kranten, tijdschriften, documentatiemappen en audiovisuele documenten. De meeste archieven zijn ontsloten door ter plaatse te consulteren inventarissen en plaatsingslijsten (zowel in elektronische als in

uitgeprinte versie) en zijn grotendeels raadpleegbaar (met uitzondering van vertrouwelijke informatie of persoonlijke documenten jonger dan 30 jaar).

Het ADVN bewaart weinig archiefmateriaal dat rechtstreeks betrekking heeft op landbouw, maar het onderwerp komt wel aan bod in de marge van verschillende archiefbestanden.

A *Archief Volksunie, 1956-2000*

Landbouw was nooit een prioriteit voor de Volksunie en dat blijkt ook uit haar archieven 1956-2000, die deze materie slechts in beperkte mate belichten. Tussen de documentatie bevinden zich verslagen van congressen en brochures in verband met landbouw in het algemeen. Daarnaast kunnen er documenten worden teruggevonden over dierenbescherming, jacht, vogel- en visvangst (1969-1982) en betreffende leefmilieu en grondbeleid. De archieven bevatten ook een aantal verkiezingspamfletten gericht aan boeren en tuinders. Van de VU-programmadag voor zelfstandigen en landbouwers (7 mei 1972) bleven teksten, samenvattende besluiten en documentatiemappen bewaard.

Aanverwant aan het Volksunie-archief is het bestand van haar studiedienst Vlaams Nationaal Studiecentrum (VNS), dat anderhalve meter archief bevat voor de periode 1970-1990. Hierin bevinden zich VU-standpunten in verband met landbouw (1974-1976).

B *Persoonsarchieven*

B.1 Diverse persoonsarchieven

Verskillende door het ADVN bewaarde persoonsarchieven bevatten slechts enkele bescheiden die verband houden met landbouw.

B.1.1 Louis Van Roy

Dit bestand bevat een dossier over de Boerenbond en het Boerenfront in verband met een veroordeling door de bisschoppen (1937-1938).

B.1.2 Jules Callewaert

In het archief van deze pater kunnen teksten worden teruggevonden over de beroepsmoraal voor landbouwingenieurs en veeartsen (1956).

Naast deze persoonsarchieven met een beknopte hoeveelheid landbouwgerelateerde documenten, zijn er in het ADVN ook persoonsarchieven te vinden waarin landbouw iets uitgebreider aan bod komt.

B.2 *Nelly Maes*

Het persoonsarchief van VU-politica Nelly Maes (ca. 1980-2000) belicht haar politieke activiteiten tijdens de jaren 1980 en 1990, met vooral aandacht voor haar parlementaire werkzaamheden, sociaal dienstbetoon, het gemeentebestuur van Sint-Niklaas en de bestuurszaken van de Volksunie en de Volksuniejongeren. Verder zijn er themadossiers over economie en energie, ruimtelijke ordening en leefmilieu, mensenrechten en ontwikkelingssamenwerking, onderwijs, vrouwenproblematiek, het Waasland, de Europese eenwording, enz. Het archief bevat heel wat documenten in verband met landbouw, leefmilieu en grondbeleid: een ontwerp van een wet op de dierenbescherming; varia betreffende landbouw en milieuzorg; een 'dossier landbouw' (1982-1986); stukken van de Commissie Landbouw en Middenstand (1986-1989) en van de Europese Gemeenschap over landbouw (1988); een 'Dossier Landbouwbeleid' van het Europees Parlement (1987); een documentatiemap over de Belgische Boerenbond; stukken over het Algemeen Boeren Syndicaat (ABS), afdeling Waasland (1987-1988); enz. Dit archief is deels raadpleegbaar, mits schriftelijke toestemming, en ontsloten door onuitgegeven plaatsingslijsten.

B.3 *Jozef Olaerts*

Het persoonsarchief van Jozef Olaerts (ca. 1950-1990), volksvertegenwoordiger van de Volksunie voor het arrondissement Hasselt en gemeenteraadslid van Genk, bevat dossiers omtrent sociaal dienstbetoon, de Volksunie-nationaal en de VU-afdelingen Genk en arrondissement Hasselt, persoonlijke (financiële) documenten, een knipselverzameling en een uitgebreide collectie boeken. Daarnaast bevinden er zich talloze werkdossiers voor de periode 1950-1980, met betrekking tot de Kempense Steenkoolmijnen en de Vriendenkring Zwartberg-Limburg, de middenstandsproblematiek, economie, milieu, ruimtelijke ordening en andere onderwerpen (voornamelijk omtrent Limburg). Deze werkdossiers hebben regelmatig betrekking op landbouw en bevatten onder meer documenten over de crisis in de fruit-, land- en bosbouw en de visserij (1969-1970); een protestmotie van jonge landbouwers in Zuid-Limburg in verband met de wetgeving op hinderlijke bedrijven; een dossier over de Volksunie-programmadag voor zelfstandigen en landbouwers van 5 mei 1972 (met teksten en knipsels, propaganda, documenten voor persconferenties en persoonlijke notities van Jozef Olaerts); stukken van de Belgische Boerenbond (1971-1973) betreffende het Urgentieprogramma en het Groen Front van de Belgische Landbouworganisaties (een landbouwbeleidsprogramma gericht aan de nieuwe regering); adviezen van de Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen (GERV) aan de minister van Landbouw (1975); stukken van het Vlaams Verbond voor Kleindierfokhouders (VVK) (1982); en verschillende informatiebrochures met betrekking tot landbouw en leefmilieu (onder meer in verband met het tuinbouwonderwijs in Nederland).

B.4 *Leopold van Herzeele*

Het archief van Leopold van Herzeele (ca. 1917-1971), tijdens de Tweede Wereldoorlog werkzaam bij de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie bevat weinig materiaal met betrekking tot zijn beroepsactiviteiten in deze periode. Het blijft beperkt tot een legitimatiekaart van de NLVC en een bekrachtiging van zijn functie als directeur van de dienst Enquêtes et Fournitures Agricoles. Verder bevat dit persoonsarchief een getuigschrift van Frantz Van Dorpe in verband met zijn lidmaatschap van de landbouwverzetsorganisatie Othello [zie ook: Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij - SOMA].

4 **Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire (CARHOP)**

Adres: Muggenstraat 3, 1000 Brussel

Tel: 02/514.15.30

Fax: 02/514.35.37

E-mail: carhop@skynet.be

Website: <http://www.carhop.be>

Het Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Populaire (CARHOP) werd opgericht te Brussel in 1977 met als doel het verzamelen en bewaren van archieven, documentatie en audiovisueel materiaal over de (Franstalige en christelijke) arbeidersbeweging. Het CARHOP geeft ook zelf publicaties uit, organiseert tentoonstellingen, studiedagen en vormingen, stelt pedagogische dossiers op en houdt een archief- en documentatiecentrum open. Het archiefcentrum (met hulpdepots in La Louvière en Namen) bewaart archieven over de arbeidersbeweging (grotendeels met betrekking tot de Mouvement Ouvrier Chrétien) en haar militanten. Inzake landbouw heeft het CARHOP weinig te bieden, al komt het thema uitzonderlijk wel aan bod, voornamelijk in archieven van christelijke arbeiders- en vrouwenverenigingen.

A **Archieven van MOC-kopstukken**

Van de archieven zijn vooral de papieren van een aantal kopstukken van de Mouvement Ouvrier Chrétien (MOC) van belang. In het archief van Victor Michel, voorzitter van de MOC van 1960 tot 1979, bevindt zich een stuk van de Belgische Boerenbond over de onderhandeling van een regeringspact met betrekking tot het landbouwprobleem (1968). De archieven van Jeanine Wynants herbergen documenten over een nationaal congres van de Alliance Agricole Belge (1985). Nationaal aalmoezenier van de MOC, Antoine Dhanis, liet eveneens stukken na over de Alliance Agricole Belge: nieuwe statuten (1973), documenten van de nationale congressen van de Alliance Agricole Belge (25 mei 1975) en de Alliance Agricole Féminine (22 februari 1973) en diverse documentatie (voornamelijk krantenartikels) uit de periode 1973-1975.

Archives du MOC national. Papiers Victor Michel, Brussel, 2000 (CARHOP, Collection Archives, Inventaire n°25 F).

Archives du MOC national. Papiers Jeanine Wynants, Brussel, 1997 (CARHOP, Collection Archives, Inventaire n°25 A).

Archives du MOC national. Papiers Antoine Dhanis, Brussel, 1998 (CARHOP, Collection Archives, Inventaire n°25 D).

B Vie Féminine

Het archief van het nationaal secretariaat van de vrouwenbeweging Vie Féminine (1919-1990) bevat documenten van een vergadering van de Action Chrétienne Rurale des Femmes (ACRF) uit 1974. In de dossiers van de Vie Féminine-afdeling te Thuin kunnen een aantal stukken worden teruggevonden over een conflict tussen de ACRF en de Ligue des Ouvriers Francophones Chrétiennes (LOFC) betreffende de afbakening van het (geografische én inhoudelijke) actieterrein (1950-1968).

Archives de Vie Féminine. Fonds du secrétariat national, 1919-1990, Brussel, 1998 (CARHOP, Collection Archives n°18 vol.A1).

Fonds d'archives de Vie Féminine Thuin, Brussel, 2004 (CARHOP, Collection Archives, Inventaire n°58).

C Association Catholique de la Jeunesse Belge (ACJB)

Resten ten slotte nog de archieven van de Association Catholique de la Jeunesse Belge (ACJB). Deze bevatten heel wat documenten in verband met het zogenaamde 'ontwerp-Collard' uit 1956, waaronder nota's van de Jeunesse Rurale Catholique (JRC). Het wetsontwerp van de socialistische minister Leo Collard gold destijds als een van de hoogtepunten in de schoolstrijd. Verder bleef er briefwisseling bewaard met de Jeunesse Agricole Catholique Féminine (JAFc), voornamelijk met voorzitter Flore Herrier. De Belgische Herrier werd in 1954 samen met de Nederlander Hans Miderwerd de eerste voorzitter van de Mouvement Internationale de la Jeunesse Agricole et Rurale Catholique (MIJARC), een organisatie die streeft naar representatie op internationaal niveau en zich vandaag ook inzet voor bestrijding van hongersnoden. De briefwisseling betreft onder meer de studiekringen van de JAFc (1947-1952) en de studiedagen die deze vereniging organiseerde in 1948. Er kunnen ook een aantal brochures en programma's van JAFc-studieweken worden teruggevonden (1948-1951).

Inventaire des archives de l'ACJB et de l'ACJBF conservées au Conseil de la Jeunesse Catholique, Brussel, 1998 (Collection Archives, Inventaire n°26).

5 Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek (DADD)

Adres: Oude Vismarkt 1, 9300 Aalst

Tel: 053/73.23.14

Fax: 053/73.23.19

E-mail: dadd@aalst.be

Het DADD streeft ernaar archieven, publicaties en niet-geschreven bronnenmateriaal te verzamelen, archiveren en ontsluiten in verband met de 19de- en 20ste-eeuwse sociale, politieke en economische geschiedenis van de Denderstreek. Het 'Daensarchief' en de bedrijfsarchieven van leerlooierij Schotte en Bonnetterie Bosteels-De Smeth vormen de belangrijkste bestanden.

In verband met landbouw bleven een beperkt aantal documenten bewaard van de Aalsterse landbouwmaatschappij 'Redt U Zelfen': twee verslagen van de Algemene Vergadering (1931 en 1948), brochures uit 1929 en 1936, een exemplaar van de *Vlaamse Landbouwalmanak* uit 1931 en een volledige collectie van *De Korenbloem*, het weekblad van de maatschappij (1918-1941 en 1947-1968).

Ondanks duidelijke banden met de Daensistische Christene Volkspartij, werd Redt U Zelfen in 1918 opgericht als politiek onafhankelijke landbouwvereniging. Ze kende snel veel succes in de omgeving van Aalst en het Pajottenland. Al in 1919 werd een coöperatieve voor de aan- en verkoop van landbouwmaterialen opgericht en daar kwamen snel een juridische dienst, een brandverzekering, een spaar- en kredietkas, een eigen drukkerij, kleinveebonden en een gemengde jeugdbeweging bij. Begin jaren 1970 werd Redt U Zelfen ontbonden.

6 KADOC, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving

Adres: Vlamingenstraat 39, 3000 Leuven
 Tel: 016/32.35.00
 Fax: 016/32.35.01
 E-mail: postmaster@kadoc.kuleuven.be
 Website: <http://www.kadoc.kuleuven.be>

Het KADOC, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving, werd opgericht in 1976 als interfacultair centrum van de KU Leuven en in 1985 door de Vlaamse Gemeenschap erkend als privaatrechtelijk archief- en documentatiecentrum. De instelling heeft een dubbele werking: het verzamelen, bewaren en ontsluiten van alle archieven en documentatie in verband met het Vlaamse katholieke leven in zijn Belgische en internationale context vanaf 1794 én het uitvoeren (en publiceren) van onderzoek rond deze thema's, zowel op eigen initiatief als in opdracht. De bewaarde collecties geven een kijk op het katholieke leven in Vlaanderen en België in al zijn facetten: religieus, cultureel, sociaal en economisch. Je vindt er dus niet alleen archieven van religieuze orden en congregaties, maar bijvoorbeeld ook van katholieke politieke partijen en politici, landbouwers- en werkgeversbewegingen, gezondheidszorg, onderwijs, derde wereld, enz. Buiten de eigenlijke archieven bewaart KADOC een grote hoeveelheid bibliotheek- en audiovisueel materiaal.

Naast archieven van de CVP en verschillende katholieke politici, vormt vooral het archief van de (Belgische) Boerenbond een zeer rijke bron voor landbouwgeschiedenis. Door de verscheidenheid van het materiaal is het niet steeds eenvoudig er een rechtlijnig overzicht van te geven.

A *Boerenbond*

De Boerenbond is de oudste en tot vandaag de grootste landbouworganisatie van België [zie hoger]. Hij werd in 1890 opgericht door de katholieke politici Joris Helleputte en Frans Schollaert naar het voorbeeld van de lokale boerengilde van priester Jacob-Ferdinand Mellaerts uit het Heist-op-den-Berg. Een uitgebreide geschiedenis van de Boerenbond is te vinden in:

L. Van Molle, *Ieder voor allen: de Belgische Boerenbond 1890-1990*, Leuven, 1990 (Kadoc-Studies 9).

In de loop van de voorbije decennia werden grote delen van het Boerenbondarchief overgedragen aan KADOC. Het gaat niet om één centraal archief, maar om een amalgaam van kleinere en grotere deelarchieven. Er bevinden zich momenteel ook twee onverwerkte deelbestanden van de Boerenbond op KADOC: het archief van het Provinciale Secretariaat Limburg en van de Onderlinge Bedrijfshulp van de Belgische Boerenbond. Naast de eigenlijke archieven bezit KADOC ook monografieën van of

over de Boerenbond en een uitgebreide collectie tijdschriften die uitgaan van de Boerenbondgroep of hiermee verbonden organisaties.

A.1 Centrale bestuurs- en adviesorganen van de Belgische Boerenbond

Het hoofdarchief van de centrale bestuurs- en adviesorganen van de Belgische Boerenbond (1890-1990) bestaat uit zeven afdelingen. De afdeling 'Algemeen' bevat stichtingsdocumenten, statuten, programma's, enz. In de afdeling 'Centrale Organisatie' kunnen vergaderstukken en werkingsverslagen worden teruggevonden, naast archivalia van de centrale administratie en de verschillende diensten en een omvangrijke reeks personeelsdossiers. Afdelingen drie, vier en vijf behandelen de 'Werking als sociale en beroepsorganisatie', de 'Centrale Coöperatie' (met stukken over verzekerings- en bankwezen, coöperaties en andere economische activiteiten) en de 'Godsdienstige Werking'. Afdeling zes betreft de 'Externe relaties' van de Boerenbond en de zevende afdeling bevat diverse stukken. Dit hoofdarchief wordt ontsloten door:

M. Demeyer, *Inventaris van het archief van de centrale bestuurs- adviesorganen van de Belgische Boerenbond (1890-)*, KADOC Leuven, 1987. (KADOC Inventarissen en Repertoria 19)

Er bestaat ook een aanvulling op dit archief, waarin zich papieren bevinden van verschillende belangrijke personen uit de geschiedenis van de Boerenbond. Het gaat om materiaal van:

- Constant Boon, landbouweconomisch adviseur Boerenbond sinds 1952; lid hoofdbestuur Boerenbond 1962, voorzitter Boerenbond 1964-1977;
- Alfons Coninx: voorzitter AVV 1926-1935 en 1945-1964, voorzitter Boerenbond 1940-1949, ondervoorzitter Boerenbond en voorzitter Technische Diensten 1949-1964. Het door Coninx nagelaten archief omvat onder meer stukken over de oprichting van NV CENTRAVEE en NV COVAVEE;
- André Dequae, CVP-minister van Wederopbouw 1950, minister van Kolonieën 1950-1954, voorzitter ABB en lid hoofdbestuur Boerenbond 1964-1973, ondervoorzitter Boerenbond 1973-1977, voorzitter Boerenbond 1977-1981;
- Robert Eecklo, voorzitter Boerenbond 1992-1995;
- Jan Hinnekens, juridisch adviseur Boerenbond 1953, algemeen secretaris Boerenbond 1960-1977, ondervoorzitter Boerenbond 1979-1981, voorzitter Boerenbond 1981-1992. De archieven van Hinnekens zijn erg uitgebreid en hebben betrekking op een groot aantal organisaties, waarin Hinnekens in veel gevallen een functie vervulde: COPA (Comité des Organisations Professionnelles Agricoles de la Communauté Européenne), COGECA (Comité Général de la Coopération Agricole de la CEE), Bodemkundige Dienst van België, Fédération Internationale des Producteurs Agricoles (FIPA), KADOC, AAB (Alliance Agricole Belge), Katholiek Televisie- en Radiocentrum (KTRC) en Katholieke Televisie- en Radio-Omroep (KTRO), Vlaamse Landmaatschappij (VLM), enz. Verder vindt men er stukken over de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), landbouwon-

- derhandelingen in het kader van de GATT-Uruguayronde, mestoverschottenproblematiek, enz.
- André Lagae, verbonden aan de studiediensten van de Boerenbond 1943-1952, directeur van de Dienst voor Toezicht 1952-1964, lid hoofdbestuur en CVP-senator;
 - André Van Hulle: onder meer over CEPFAR: Centre Européen pour la Promotion et la Formation en Milieu Agricole et Rural;
 - Edgard Debergh, algemeen proost van de Boerenbond 1981-1992;
 - Jozef Hellemans, algemeen proost van de Boerenbond 1970-1980;
 - Maurice Beddegenoots.

Deze aanvulling bevat verder archivalia uit de Boerenbondgroep, met name van Bestuursorganen van de Boerenbond; studiereizen van het Hoofdbestuur en de AVV-Raad van Beheer; vee- en paardenherverzekeringen; het Algemeen Secretariaat van het Zuivelconsulentschap en de Dienst Landbouwonderwijs en Vulgarisatie; de Dienst voor Toezicht (DVT)/Organisatiediensten (OD); Public Relations; en van financiën en controle op de boekhouding van het Hoofdbestuur en verschillende afdelingen: NV Aan- en Verkoopvennootschap (AVV), SV Heidemaatschappij, SV Technische Dienst, SV Centrale Kas voor Landbouwkrediet (CKL), Onderlinge Belgische Boerenverzekering tegen werkongevallen (OBB) en Landbouwassurantie (LA), NV Assurantie van de BB (ABB), enz. Op deze aanvulling bestaat een afzonderlijke toegang:

Plaatsingslijst Belgische Boerenbond (aanvulling), KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 1).

A.2 Intern Dienstencentrum van de groep Boerenbond (IDB)

Het Intern Dienstencentrum (IDB), het oude Economaat van de groep Boerenbond bewaarde bijna uitsluitend administratieve stukken van de eigen dienst voor de periode 1965-1998, ontsloten door volgende plaatsingslijst:

Plaatsingslijst van het archief Intern Dienstencentrum voor de groep Boerenbond (IDB), Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 7).

A.3 *Dienst Public Relations van de Belgische Boerenbond*

De documenten bewaard door de dienst Public Relations (1954-1990) getuigen van de verschillende externe contacten die de Belgische Boerenbond onderhield: met de BRT en de RTBF, de stad Leuven, de KVLV en de KLJ, het Ministerie en de minister van Landbouw en diens kabinet en met andere politici, ministers, volksvertegenwoordigers en senatoren. Een kleiner deel van het archief bevat dossiers rond initiatieven en gelegenheden georganiseerd door de Belgische Boerenbond: de viering van 100 jaar Boerenbond in 1990, de aanleg van een begoniatapijt op de Grote Markt van Brussel in 1971, enz.

Plaatsingslijst Archief Public Relations, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 14).

A.4 *Cultuurdienst van de Belgische Boerenbond (Hein Nackaerts)*

De scripts van het radio- en televisieprogramma 'Voor Boer en Tuinder' kunnen in dit archief worden teruggevonden, naast onder meer kijkcijfers en perskritieken van deze programma's. Verder bevat dit archief scripts en briefwisseling over het *Internationaal Landbouwmagazine* en meer algemene stukken over de BRT. Het archief beslaat de periode 1957-1974.

Plaatsingslijst van het archief Hein Nackaerts (cultuurdienst BB) (vooral m.b.t. 'Voor Boer en Tuinder'), Leuven, 1996 (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 14)

A.5 *Organisatiediensten van de Belgische Boerenbond*

De Organisatiediensten van de Belgische Boerenbond vormden de schakel tussen de lokale boerengilden (sinds 1971 de landelijke gilden) en de centrale organisatie in Leuven, zowel inzake bedrijfsorganisatie als inzake landelijke beweging. Deze diensten hielden zich onder meer bezig met de sociaal-culturele vorming van de leden, het inrichten van vergaderingen en voordrachten en sociaal dienstbetoon. De archieven bevatten verslagen van de provinciale vergaderingen van de opzieners van de Belgische Boerenbond en dossiers over de werking van de verschillende geledingen van de Boerenbond (zowel vormingswerk als economische afdelingen en professionele organisaties) en het landbouwbeleid in België en de Europese Gemeenschap. Het archief beslaat de periode 1950-1982 en bevat onder meer materiaal over de boerenbetogingen (jaren 1960-1980), de Euromarkt, de Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht, de Nationale Maatschappij voor Kleine Landeigendom, bedevaarten, pensioenen, CENTRAVEE (Centrale Vee en Vlees Afzet) en COVAVEE (Coöperatieve Afzet van Vee en Varkens), enz.

Plaatsingslijst van het archief Organisatiediensten van de Belgische Boerenbond, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 17).

A.6 Coöperatiediensten van de Belgische Boerenbond (André Van Hulle)

De archieven van André Van Hulle over de Coöperatiediensten van de Belgische Boerenbond (1935-1986) belichten niet alleen de werking en het bestuur van de verschillende coöperaties binnen de Boerenbond, maar vooral het internationale coöperatiewezen en de werking van koepelorganisaties en bedrijven in Europa, de Verenigde Staten en de Derde Wereld. Het gaat voornamelijk om briefwisseling, vergaderstukken, nota's, statuten en uittreksels uit het Staatsblad, documentatie en (af en toe) boekhoudkundige documenten. Er kan onder meer informatie gevonden worden over COGECA, AVV, ABB, KVLV, AGRA, CERA, KLJ, BJB, HYPECO, Agri-Reizen, COPA, CIRIEC (Centre International de Recherches et d'Informations sur l'Economie Collective), enz.

Plaatsingslijst van het archief André Van Hulle, Leuven, 1995 (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 18)

A.7 Assurantie van de Belgische Boerenbond (ABB)

Dit uitgebreide deelarchief (1890-1980) bevat nog heel wat materiaal van de NV ABB en van haar voorgangers en verwante organisaties. Van LA-OBB (Landbouwassurantie - Onderlinge Belgische Boerenverzekering) bleven verslagen van de Algemene Vergadering, de Beheerraad en de vergadering van Vereffenaars bewaard, naast modelpolissen en boekhoudkundige documenten (1905-1973). De Belgische Onderlinge Brandverzekering (BOB)/Maatschappij voor Brandherverzekering bewaarde gelijkaardig materiaal, maar bovendien ook statuten, jaarverslagen, jaarrekeningen en statuten (1917-1993). Naast gelijksoortige documenten bevinden zich in de archieven van de BOV (Belgische Onderlinge Verzekering) (1922)/VBB (Verzekeringsmaatschappij van de Belgische Boerenbond) (1926)/ABB (Assurantie van de Belgische Boerenbond (1941) ook tarieven, resultaten en staten van de ongevalverzekering, artikels en allerlei losse stukken, waaronder registers van verzekerden en verzekerde bedrijven (1922-1989). Rest er nog de BVVO (Beroepsvereniging der Belgische en Buitenlandse Verzekeringsondernemingen/UPEA: Union Professionnelle des Entreprises d'Assurances Belges et Etrangères opérant en Belgique), die verslagen van de Algemene Vergadering, de Directieraad en het Paritair Comité bewaarde (1941-1981). Onder 'varia' bevinden zich dossiers van uiteenlopende inhoud (onder andere m.b.t. hagelschade en veesterfte), briefwisseling met de Boerenbond, contacten met diverse personen en instellingen, personeels- en directiedossiers, documenten van de ABB-studiedienst, stukken over studiereizen en voordrachten en over de viering van 50 jaar ABB, enz.

Plaatsingslijst van het archief ABB, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond II 1).

A.8 Aan- en Verkoopvennootschap (AVV/AVEVE) van de Belgische Boerenbond

B. Woestenborghs, *Van aankoopafdeling tot klantenkring. Geschiedenis van de coöperatieve klantenstructuur in AVEVE*, Leuven, 1994.

B. Woestenborghs en R. Bijmens, *Van A.V.V. tot groep AVEVE. Geschiedenis van de bedrijfseconomische activiteiten van AVEVE*, Leuven, 2000.

Het archief van de Aan- en Verkoopvennootschap van de Belgische Boerenbond (ca. 1900-2003) valt uiteen in twee delen. Enerzijds is er het archief van bijna 80 lokale afdelingen van de Aan- en Verkoopvennootschap, bestaande uit statuten, briefwisseling (voornamelijk met de centrale organisatie te Leuven), vergaderstukken, inspectieverslagen, boekhoudkundige documenten, staten van aan- en verkoop, enz. Het tweede deel betreft het archief van de Centrale Diensten van AVEVE. Het gros van deze laatste archieven werd in de loop van 2004 overgebracht naar KADOC. Het gaat om een groot aantal verschillende documenten die door Renaat Bijmens, directeur bij AVEVE, bij zijn pensioen werden samengebracht en overgedragen. Dit archief bestaat uit vergaderstukken van onder meer Directie-/Beheerscomité, Raad van Beheer, Directieraad en Overlegcomité; briefwisseling; documentatie (met onder meer foto's, dia's en video's) en een samenraapsel van verschillende dossiers, met betrekking tot pensioenen en verzekeringen, stockage, veiligheid en gezondheid bij AVEVE, kapitaalsverhogingen, vreemde lidmaatschappen, overeenkomsten met de Alliance Agricole Belge (AAB), begroting, statuten en wijzigingen, de fusie met de Technische Dienst van de Boerenbond, de herstructurering van de groep Boerenbond, verschillende (meestal coöperatieve) landbouwmaatschappijen, buitenlandse contacten (onder andere in China), personeelsdossiers, enz.

Plaatsingslijst van het archief AVEVE, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond II 2).

A.9 AVEVE-veevoeding

Recent werden de archieven overgedragen van AVEVE-veevoeding (1923-1995), een fabriek van veevoeder die door AVEVE sinds 1923 wordt uitgebaat te Merksem. Het eerste luik van dit archief bevat enkele strekkende meters eigenlijk bedrijfsarchief. Hoewel zeker niet volledig, kunnen een aantal interessante reeksen worden teruggevonden: stamboekregisters van personeelsleden sinds 1923 (met gegevens over afkomst, prestaties en sociale situatie van individuele werknemers), financiële overzichten en verslagen en stukken van en voor de Dienst voor Veiligheid, Gezondheid en Verfraaiing en de Ondernemingsraad. Daarnaast bestaat het archief uit een omvangrijke en uitgebreide audiovisuele collectie, die honderden glasnegatieven, foto's, diareeksen en klankbanden telt. Er bevinden zich portretten van directie- en kaderleden, arbeiders en bedienden, naast foto's van het machinepark en de bedrijfs-

gebouwen, het rollend materieel, de werkomstandigheden, fabricageprocessen, mechanisering, automatisering, transportmiddelen, enz.

Plaatsingslijst van het archief AVEVE-veevoeding, Leuven, 2003 (onuitgegeven plaatsingslijst).

A.10 Beroepsverenigingen en de verzekeringskassen van de Belgische Boerenbond

Het betreft archieven (1909-1981) van diverse beroepsverenigingen en verzekeringskassen verbonden met de Belgische Boerenbond. De dossiers bevatten briefwisseling met instanties binnen de Boerenbond, ledenlijsten, verslagen van toezieners en lesgevers, jaarverslagen, financiële stukken en dergelijke meer. Ze zijn gerangschikt per syndicaat en vervolgens per gemeente. Er kunnen stukken worden gevonden van het Bietensyndicaat (BS), Veeverzekering (VV), Paardenverzekering (PV), Veehoudersbond (VHB), Bloemengilde-Tuiniers (BLG-T), Vakgroep Groentebewerkers, Melkerij, Geiten- en Schapenwekkersbonden en -herverzekering (algemeen en Limburg), Provinciaal Verbond voor Neerhofdierenteelt Limburg, Provinciaal Verbond der Hoenderbonden van Limburg en Limburgse Konijnenbond, enz.

Plaatsingslijst van het archief Belgische Boerenbond - beroepsverenigingen en verzekeringskassen, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 8)

A.11 Productiecoöperaties van de Belgische Boerenbond

Het archief (1900-1984) bevat hoofdzakelijk statuten, boekhouding, financiële documenten, briefwisseling en inspectieverslagen van coöperatieve melkerijen aangesloten bij het Zuivelconsulentschap van de Belgische Boerenbond. Verder zijn er gelijkaardige archieven terug te vinden van vijf coöperatieve veilingen (Broechem, Gent, Hoeilaart, Leuven en Wezet), van diverse andere coöperaties (voor zaai- en pootgoed, eieren, champignons, varkens, begonia's, enz.) en van verschillende vennootschappen (waaronder de Landbouwschool van Oedelem, de Land- en Tuinbouwschool van Poperinge en de vzw Kunstmatige Inseminatie te Zomergem). De archieven zijn gerangschikt per coöperatie en kunnen onderling sterk verschillen in omvang en volledigheid. Er bestaat slechts een summier plaatsingslijst.

Plaatsingslijst archief Coöperaties Belgische Boerenbond, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 9).

A.12 *Gilden van de Belgische Boerenbond*

Dit deelbestand omvat de archieven van de lokale boerengilden (sinds 1971 Landelijke Gilden genaamd) van de Belgische Boerenbond. Het archief bevat bescheiden van af 1891. Ze zijn per provincie en vervolgens alfabetisch op plaatsnaam geordend en bevatten basisinformatie over bestuur, leden, activiteiten, financieel beheer, enz.

Plaatsingslijst van het archief Belgische Boerenbond - Gildendossiers, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 5).

A.13 *Ledenlijsten Belgische Boerenbond (BB)*

Dit zeer omvangrijke deelarchief (ca 1900-1980) bevat de ledenlijsten van de lokale boerengilden. Aanvankelijk waren deze lijsten chronologisch geklasseerd, maar na de overdracht aan KADOC werden ze herordend per afdeling.

Plaatsingslijst BB-Ledenlijsten, Leuven, 2000 (onuitgegeven plaatsingslijst).

A.14 *Boerenjeugdbond (BJB) en de Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ)*

Het archief van BJB/KLJ (1925-1995), met annex fotocollectie, bestaat uit drie delen: het centrale archief van de BJB-Jongens (1935-1969), van de BJB-meisjes (1939-1962) en archivalia van de gemengde KLJ (tweede helft jaren 1960-1980). Dit uitgebreide jeugdbewegingsarchief werpt onder meer een blik op de evolutie van het katholieke vormingswerk op het platteland, op de evoluerende verhouding van de jeugdbeweging met de Boerenbond en de internationale werking van de BJB/KLJ. Naast de eigenlijke archieven kan ook heel wat documentatiemateriaal worden teruggevonden: een bijna volledige tijdschriftencollectie, foto's, affiches, zelfklevers, enz.

L. Verstraete, *Inventaris van het archief van de BJB-KLJ (1925-1980)*, KADOC Leuven, 1989 (KADOC Inventarissen en Repertoria 21).

Plaatsingslijst van het archief BJB-KLJ (aanvulling ca. 1975-1990), Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond II 3).

A.15 Afdelingen van de Boerenjeugdbond (BJB) en de Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ)

Naast het centrale BJB/KLJ-archief bleven er ook heel wat archiefstukken bewaard van de verschillende plaatselijke afdelingen van de jeugdbeweging (1928-1980). Deze archivalia zijn per provincie alfabetisch op plaatsnaam geordend. In verschillende bundels bevinden zich foto's en affiches, verder vindt men er rekeningen, bestuurs- en ledenlijsten, briefwisseling, inspectieverslagen van de Dienst voor Toezicht (Belgische Boerenbond), verslagen van voordrachten en van activiteiten, persknipsels, enz.

Plaatsingslijst van het archief KLJ-BJB-afdelingen, Leuven, 1993 (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond II 4)

A.16 Boerinnenbond en het Katholiek Vormingswerk van Landelijke Vrouwen (KVLV)

Dit archief beslaat de periode 1930-1980. Weinig documenten uit dit archief belichten de algemene werking en het bestuur van de vroegere Boerinnenbond (KVLV sinds 1971). Daarentegen bestaan er omvangrijke dossiers van de diensten Voeding, Handwerken en Naad, Relatievorming, Wonen en Bloemschikken. Meest van belang zijn evenwel de bundels van de dienst AGRA over de professionele acties van het KVLV (al dan niet in samenwerking met de Boerenbond). Ze belichten thema's als het statuut van de meewerkende echtgenote in het landbouwersgezin, de (zuivel)coöperaties, de bedrijfsovername, beroepsopleidingen, enz. Verder vindt men er onder meer bescheiden over georganiseerde activiteiten (zoals de Boerinnendagen), over de hervorming en de naamsverandering van Boerinnenbond naar KVLV en een fotocollectie met betrekking tot het ledenblad.

Plaatsingslijst van het archief KVLV, Leuven, 1998 (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond II 5)

A.17 Constant Boon

Het archief van Constant Boon (1958-1977) bestaat grotendeels uit briefwisseling (onder andere met verschillende ministers) en vergaderstukken en verslagen van onder meer de Bondsraad en het Dagelijks Bestuur.

Plaatsingslijst van het archief Constant Boon (BB), Leuven, 1995 (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 10)

A.18 Herman Buelens

Dit deelbestand (1960-1987) van Herman Buelens, adviseur bij het Hoofdbestuur van de Belgische Boerenbond, bevat briefwisseling, nota's en documentatie over ontwikkelingsamenwerking, ruimtelijke ordening, de Grondbank en bouwen.

Plaatsingslijst van het archief van Herman Buelens (BB), Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 11).

A.19 Jef Snaet

Het archief van Jef Snaet bevat stukken over de sociaal-culturele werking van de Belgische Boerenbond (1960-1987). Hier bevinden zich nota's en verslagen over de sociale en culturele werking van de Belgische Boerenbond in het algemeen en over een breed gamma aanverwante onderwerpen: ledenstatistieken; de gezinsstaf van de Boerenbond; de staf 'onderwijs en vorming' van de Boerenbond; de vredesproblematiek; studiedagen; redactieraadverslagen van *Levend Land* (het maandblad van de Landelijke Gilden); het Centrum voor Sociaal-Kultureel Werk; enz.

A.20 André Lagae

Het archief beslaat de periode 1920-1985. De archivalia van André Lagae bestaan uit drie delen: dossiers over de Boerenbond, over de CVP-Nationaal en over zijn mandaat als parlementslid. De Boerenbonddossiers gaan terug tot het begin van de jaren 1950 (in sommige gevallen zelfs tot in de jaren 1920) en behandelen aanvankelijk de werking van de diensten (Dienst voor Toezicht), acties van de Boerenbond en verschillende voordrachten. De meer recente archieven belichten Lagae's activiteiten als beheerder van ABB, CERA, de Verrekenkas voor Gezinsvergoedingen en de S-Groep en als voorzitter van de Vereniging voor Gezinshulp, Agri-Reizen, de Landelijke Rijverenigingen en de Politieke Staf van de Boerenbond. De archiefstukken van CVP-Nationaal zijn vanuit onze invalshoek minder interessant. Belangrijker zijn de uitgebreide dossiers die André Lagae samenstelde tijdens zijn parlementair mandaat. Ze betreffen onder meer het sociaal statuut van zelfstandigen, het bodembeleid en de jacht- en pachtwetgeving. Deze dossiers bestaan uit notities, wetsvoorstellen, amendementen, knipsels, enz.

Plaatsingslijst van het archief André Lagae, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 16).

A.21 *Comité des Organisations Professionnelles Agricoles de la CEE (COPA)*

Het archief van COPA (1959-1991) en bevat voornamelijk vergaderstukken, werkdocumenten en standpuntbepalingen van de directiegroep en vooral van de verschillende sectorale werkgroepen: Juridische Problemen, Fokvee, Runds- en Varkensvlees, Eieren en Pluimvee, Vlas en Hennep, Groenten en Fruit, Sierteelt, Tabak, Veterinaire Vraagstukken, Wijn- Alcohol, Economie en Statistiek, enz. Deze reeksen worden ontsloten door een onuitgegeven plaatsingslijst:

Plaatsingslijst van het archief Comité des Organisations Professionnelles Agricoles de la CEE (COPA) (BB), 1959-1991, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties Boerenbond I 4)

A.22 *Gilbert-Mullieprijs voor Landbouwwetenschap*

De exacte inhoud van dit deelarchief (1950-1980) is niet gekend. Het betreft allerhande stukken over de 'Gilbert-Mullieprijs voor Landbouwwetenschap', een vijfjaarlijkse prijs die door het Hoofdbestuur van de Belgische Boerenbond toegekend wordt aan personen die een grote bijdrage hebben geleverd aan de vooruitgang van de Belgische land- en tuinbouw door wetenschappelijk onderzoek, publicaties en uitvindingen. Er bestaat geen toegang op dit archief.

A.23 *Foto- en filmarchief van de Belgische Boerenbond, 1940-1990*

Het foto- en filmarchief omvat de periode 1940-1990. De fotocollectie van ongeveer 60 000 stuks bestaat uit twee afdelingen. Een eerste deel van ongeveer 10.000 foto's valt uiteen in drie categorieën: portretten of groepsfoto's van personen actief in of tewerkgesteld door de Belgische Boerenbond; foto's van Boerenbondmanifestaties (vieringen, vergaderingen, wedstrijden, tentoonstellingen, betogingen, enz.); en foto's van gebouwen. Daarnaast is er de technische collectie, die ongeveer 50.000 foto's telt en ontsloten is via een thematische trefwoordenlijst. Deze collectie bevat foto's van de verschillende aspecten van het boerenleven: ploegen, eggen, hooien en dorsen, dieren en machines, kweekproducten, veilingen en jaarmarkten, melkprijskampen, ploegwedstrijden en ruitertornooien, gezinshulp en gildenleven, Vlaamse boeren in Wallonië, enz. Ten slotte is er de filmcollectie van ca. 200 filmtitels, met beelden over belangrijke evenementen, de werking van de Boerenbond en films voor propaganda en educatieve doeleinden.

B Persoons- en familiearchieven

Tussen de persoons- en familiearchieven bevinden zich een tiental interessante archiefbestanden. Het gaat meestal om archivalia van belangrijke Boerenbondmedewerkers of van politici die actief waren rond landbouw. Het KADOC bewaart onder andere een deel van het archief van Joris Helleputte [zie ook ARA]. Omdat dit bestand geen landbouwgerelateerde documenten bevat wordt het in het overzicht hieronder niet vermeld. In principe zijn deze archieven raadpleegbaar na toestemming van de bewaargever.

B.1 Familie van Outryve d'Ydewalle, 1703-1959

Het familiearchief van Outryve d'Ydewalle is geordend volgens zeven centrale archiefvormers, afstammelingen in rechte lijn van deze adellijke West-Vlaamse familie. Veel familieleden bekleedden in de loop der eeuwen openbare ambten op lokaal en regionaal vlak, onder andere met betrekking tot landbouw. Pierre van Outryve d'Ydewalle (1912-1977) begon zijn politieke carrière in 1938 als kabinetschef van de katholieke landbouwminister Hubert Pierlot. De archieven kunnen onder meer de historische ontwikkeling van landbouw en handel (vooral scheepvaart) in West-Vlaanderen toelichten en maken een uitgebreide reconstructie van het familiale patrimonium mogelijk. In dit licht zijn vooral de vele erfenisdossiers, staten van roerende en onroerende goederen, notariële akten en boekhoudkundige documenten van belang. Het uitgebreide familiearchief werd recent van een onuitgegeven inventaris voorzien:

J. Luyten, *Inventaris van het archief van de familie van Outryve d'Ydewalle (1703-1959)*, KADOC Leuven, 2004 (onuitgegeven inventaris Personen VANI-VANZ 8).

B.2 Baron Pierre van Outryve d'Ydewalle

Het archief van deze hierboven reeds genoemde telg uit de familie d'Outryve d'Ydewalle bevat enkele stukken betreffende zijn benoeming als kabinetsattaché en -chef van het Ministerie van Landbouw (1937-1939).

Inventaris van het archief van baron Pierre van Outryve d'Ydewalle (1703-1959), KADOC Leuven, z.d., (onuitgegeven inventaris Personen VANI-VANZ 9).

B.3 Familie Casier

Dit archief van een vooraanstaande Gentse katholieke familie (ca. 1842-1977) bevat een aantal stukken betreffende de verhuuring van landbouwgronden in Herchies, Sirault, Erbault en Erbisoeul (1861-1919) en van landbouw- en jachtgronden te Overijse (1858-1920). Tussen de archivalia van een aanverwante familie bevinden zich documenten van de paardenfokkerij Antoine Meurrein: geboortecertificaten van paarden en chronologische lijsten van gedekte merries (1845-1859, 1866).

G. De Neef, H. De Smaele en Y. Segers, *Inventaris van het archief van de familie Casier (ca.1842-1977)*, Leuven, 2002.

B.4 Emiel Vliebergh

Het archief van Emiel Vliebergh (ca. 1895-1925), ondervoorzitter van de Belgische Boerenbond van 1917 tot 1925, betreft voornamelijk diens contacten met de Vlaamse beweging, al zijn er ook enkele dossiers ter voorbereiding van zijn streekstudies aanwezig. Dit archief is niet ontsloten. Een afzonderlijk deelbestand, dat de archivalia van Vliebergh met betrekking tot het Davidsfonds bevat (ca. 1900-1925), is niet raadpleegbaar.

B.5 Jozef Hellemans

Jozef Hellemans liet als proost van de Belgische Boerenbond stukken na over de verschillende activiteiten waarbij hij betrokken was (onder meer van de Boerinnenbond/KVLV en BJB/KLJ) en over de organisaties waarmee hij in contact stond (voornamelijk kerkelijke organisaties, zoals Justitia et Pax en Broederlijk Delen). De archieven beslaan de periode 1936-1977 en bestaan uit briefwisseling, nota's, notulen, lessencycli voor verschillende Boerenbondorganisaties, voordrachten, enz.

Plaatsingslijst van het archief Alois-Jozef Hellemans, KADOC Leuven, 1995 (onuitgegeven plaatsingslijst Pzersonen H-J 2).

B.6 Jos Keersmaekers

Jos Keersmaekers vervulde van jongs af verschillende functies met betrekking tot landbouw, al dan niet via de Boerenbond: secretaris van de boerengilde van Boechout (ca.1921-1967), correspondent van de lokale Onderlinge Kas voor Kindertoeslagen van de Belgische Boerenbond, plaatselijke verzekeringsagent van ABB (?-1967), zaakvoerder AVV-Boechout (ca.1922-1967), kassier Raiffeisenkas Boechout (1934-1966), titularis van de vrije lagere avondlandbouwschool van Boechout (ca.1922-1950), lid van het Oogstschattingscomité (1940-1945), erkend staalmeester van de Bodemkundige Dienst van België (ca.1934-1964), secretaris van de Veebond van Boechout (1946-1972), plaatselijk secretaris van het Verbond voor rundertuberculosebestrijding

van de provincie Antwerpen, enz. Hoewel de archieven die Jos Keersmaekers naliet (1921-1970) geen homogeen geheel vormen, bieden ze toch een representatief beeld op de werking van een boerengilde en van de verschillende andere organisaties en instellingen waarvan hij lid was. Ze bevatten onder meer gedeelten van financiële administratie en boekhouding, zakelijke briefwisseling, jaarverslagen, ledenlijsten, omzendbrieven, pamfletten, brochures, affiches, enquêtes, foto's, lessen en voordrachten, persknipsels, enz.

Plaatsingslijst van het archief Jos Keersmaekers, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Personen K-L 1).

B.7 Frits Pittery

Hoewel afkomstig uit Gent, werkte Frits Pittery in de jaren 1950 als beroepsofficier in Wallonië. In 1959 werd hij freelance-verslaggever van De Standaard-Het Nieuwsblad over alles wat Vlaamse uitwijkingen in Wallonië en Frankrijk aanbelangt. Zo hield hij zich onder meer bezig met seizoensarbeiders en uitgeweken boeren. Pittery onderhield ook nauwe contacten met Band, de vereniging van Vlamingen in Wallonië, en publiceerde in het gelijknamige blad. De bundels (1949-1997) belichten de activiteiten en contacten die Frits Pittery ter zake ontplooide en bevatten onder meer uitgebreide briefwisseling met Joris Sevenants, de verantwoordelijke van Band. De archieven kwamen terecht op de informatiedienst van de Boerenbond en belandden via een aanvulling op het Boerenbondarchief op KADOC. Er bestaat voorlopig geen toegang op deze stukken.

B.8 Frans Brusselmans

Frans Brusselmans, jurist en hoogleraar te Leuven, was verbonden aan de Belgische Boerenbond, onder andere als lid van de Raad van Bestuur van de Middenkredietkas. Van 1911 tot 1936 zetelde hij in de Kamer van Volksvertegenwoordigers als belangenverdediger van de Boerenbond. Brusselmans liet slechts voor de periode 1924-1927 inkomende en uitgaande briefwisseling na over de Belgische Boerenbond en de Katholieke Partij. De stukken zijn niet ontsloten.

B.9 Aloïs Van de Vyvere

Aloïs Van de Vyvere stond als katholiek politicus vooral bekend om zijn (gematigde) Vlaamse en sociale eisen. Hij was ook tweemaal minister van Landbouw: van 1911 tot 1912 en van 1925 tot 1926. Vanaf de jaren 1930 nam hij afstand van de politiek en besteedde hij meer aandacht aan de zakenwereld. De door hem achtergelaten papieren (1898-1977) zijn allesbehalve coherent en volledig: het betreft documenten die tijdens biografisch onderzoek over Van de Vyvere werden teruggevonden en samengebracht. Het merendeel van de stukken belicht zijn politieke loopbaan, waaronder een beperkt aantal stukken over zijn activiteiten als minister van Landbouw in

1925-1926 (onder meer briefwisseling en nota's betreffende financiële politiek). De latere loopbaan van Van de Vyvere, zoals zijn kort premierschap, zijn relaties met de Boerenbond en zijn verschillende zakelijke engagements (onder meer zijn voorzitterschap van de Raad van Beheer van de Nationale Bank en van Petrofina) vinden weinig neerslag in het archief. Wel bevinden er zich nota's over de aanvaring van Van de Vyvere met Gustaaf Sap over de Belgische Boerenbond in 1935.

Inventaris van het archief van Aloïs Van de Vyvere, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven inventaris Personen VANDER-VANH 2).

B.10 August-Edmond De Schryver

Net zoals Aloïs Van de Vyvere was de katholieke politicus en advocaat August De Schryver voor korte tijd minister van Landbouw, met name in 1934-1935, 1935-1936 en 1943-1944 (in de regering in Londen). De archiefstukken belichten zowat alle belangrijke gebeurtenissen in de Belgische politiek sinds de jaren 1920 tot en met 1988. Vooral de werking en problemen van de vooroorlogse Katholieke Partij, de Tweede Wereldoorlog en de internationale christen-democratische beweging zijn goed gedocumenteerd. Specifiek over landbouw bevat het archief eerder weinig materiaal, al vindt men er wel nota's en persknipsels over de landbouwpolitiek van de regering (1935-1936), verkiezingsbrochures over het landbouwbeleid en over de Boerenbond (1936), de tekst van een radiotoespraak voor landbouwers in bezet België met briefwisseling en documentatie over de landbouwproblematiek in bezet België (1943), persknipsels over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (1972) en publicaties, persknipsels, nota's en jaarverslagen van en over het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO) en de koloniale landbouw. In een afzonderlijk deelbestand bleef ook een diepte-interview met August De Schryver bewaard [zie verder: CVP].

G. Kwanten, J. Verhoogen en L. Vints, *Inventaris van het archief van minister van Staat August E. De Schryver (1898-1991)*, KADOC Leuven, 1993 (KADOC Inventarissen en Repertoria 34).

Plaatsingslijst van het archief A.E. De Schryver (aanvulling), KADOC Leuven, 1996 (onuitgegeven plaatsingslijst Personen DEL-DES 15).

B.11 Paul De Keersmaecker

Onder premier Wilfried Martens was Paul De Keersmaecker (CVP) van 1981 tot 1992 onafgebroken staatssecretaris van Landbouw en Europese Zaken. Zijn uitgebreide archief (1980-1993), dat bijna uitsluitend over deze regeringsdeelnames handelt, droeg hij in 1995 over aan KADOC. Een eerste deel bestaat uit een omvangrijke reeks kabinetsdossiers die door medewerkers werden opgesteld als voorbereiding op vergaderingen, gesprekken en optredens van De Keersmaecker. Ze geven een goed beeld van de werking van het kabinet en van het landbouwbeleid en bevatten onder meer stukken over ministeriële en intergouvernementele vergaderingen, optredens in het parlement, buitenlandse reizen, onderhoud met buitenlandse en Belgische prominenten, publieke optredens, perscontacten, CVP- en EVP-vergaderingen, contacten met andere christen-democratische partijen, deelnames aan vergaderingen van boerenorganisaties (Boerenbond, Alliance Agricole Belge (AAB), Unions Professionnelles Agricoles (UPA), Landbouwcomice Asse, Gildes Wallonnes, enz.) en thematische dossiers (over varkenspest, hormonen, regionalisering van landbouwbevoegdheden, landbouwkinkomens, enz.). Het tweede deel van het archief is afkomstig van de persdienst van het kabinet en bestaat uit briefwisseling, toespraken, interviews, regeringsmededelingen en losse publicaties. Ten derde zijn er in het archief bijna 2000 chronologisch geordende dossiers inzake dienstbetoon aanwezig. In het vierde en laatste deel van het archief bevinden zich stukken van het Secretariaat van De Keersmaecker na zijn ontslag als staatssecretaris.

Plaatsingslijst van het archief Paul De Keersmaecker, KADOC Leuven, 1995 (onuitgegeven plaatsingslijst Personen DA-DEK 17).

B.12 Wivina Demeester-Demeyer

Wivina Demeester is sinds 1974 politiek actief bij CVP. Van opleiding is ze landbouwkundig ingenieur. Zij werkte van 1968 tot en met 1985 als lesgeefster bij de Boerenbond. De papieren die Wivina Demeester neerlegde in KADOC voor de periode 1975-1990 bestaan uit een groot aantal thematische dossiers over verschillende onderwerpen. Over landbouw bevinden er zich twee omslagen met inhoudelijke dossiers uit 1984.

Plaatsingslijst van het archief Wivina Demeester-Demeyer, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Personen DEL-DES 7).

C Christelijke Volkspartij (CVP)

Net als het archief van de Belgische Boerenbond vormt dat van de Christelijke Volkspartij (huidige CD&V: Christen-Democratisch en Vlaams) niet één geheel. Het is opgebouwd uit verschillende deelbestanden van de nationale CVP, van verschillende afdelingen, van verwante organisaties als ACW (Algemene Christelijke Werknemersorganisatie) en NCMV (Nationaal Christelijke Middenstandsverband) en een collectie interviews met CVP-prominenten.

C.1 CVP/PSC - Nationaal (1945-1995)

Het nationale archief van de CVP (1945-1995) is bijzonder rijk. Het bevat in de eerste plaats verslagen en werkdocumenten van de nationale bestuursorganen van de partij, zoals het Nationaal Comité van CVP-PSC, Partijraad, Partijbestuur, Dagelijks Bestuur, enz. Daarnaast bleven notulen, werkdocumenten en documentatie bewaard van verschillende CVP-commissies en -werkgroepen. In de jaren 1970-1980 belichten heel wat documenten de werking van het partijsecretariaat en de ledenadministratie. Verder kunnen in het partijarchief stukken worden teruggevonden over de redactie van het tijdschrift *Zeg*, over de kiescampagnes sinds 1954 en over bijna alle nationale manifestaties en partijcongressen van de CVP tot het einde van de jaren 1980. Het partijsecretariaat verzamelde tevens uitvoerige informatie over de werking van de diverse CVP-arrondissementen en hield de briefwisseling bij. Tenslotte laten de archieven een licht schijnen op de werking van de Bond voor CVP-Provincie- en Gemeenteraadsleden, op binnen- en buitenlandse contacten en op de rol van de partij bij regeringsformaties.

Landbouw was voor de CVP steeds een belangrijk rechtstreeks beleidsdomein. Toch vertaalt dit zich niet in de bronnen: weinig documenten belichten de landbouw-politieke standpunten van de partij. Wel kunnen een aantal losse stukken teruggevonden worden, zoals notities, brochures en persnota's over '100 jaar Ministerie van Landbouw' (1984-1985); een documentatiedossier met brochures en nota's over de Belgische Boerenbond (1984); omzendbrieven en werkdocumenten van een CVP-studiedag over landbouw (1960); nota's over landbouw naar aanleiding van de regeringsvorming in 1972; nota's over de verwezenlijkingen van het Ministerie van Landbouw voor het verkiezingsprogramma in 1974; persberichten van Karel Pinxten als minister van Landbouw (1995); en briefwisseling met de Belgische Boerenbond over het samenstellen van verkiezingslijsten.

Plaatsingslijst van het archief CVP - Nationaal, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP 1).

C.2 CVP - afdelingen en aanverwante instellingen

C.2.1 CVP-jongeren en CVP-vrouwenwerking

In het archief van de CVP bevinden zich ook een aantal deelbestanden van afdelingen, onder meer van de CVP-vrouwenwerking (1946-1994) en de CVP-jongeren (1949-1997). In verband met landbouw bevatten deze bestanden evenwel zo goed als geen materiaal.

Plaatsingslijst van het archief CVP Jongeren, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP 2).

Plaatsingslijst van het archief CVP Vrouwenwerking, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP 3).

C.2.2 CVP-arrondissementen

Nauwelijks beter is het in dit opzicht gesteld met de arrondissementsarchieven. Er worden archieven bewaard van twaalf verschillende CVP-arrondissementen, maar de informatie over landbouw beperkt zich grotendeels tot een aantal nota's en omzendbrieven over de landbouwproblematiek en het partijprogramma in verband met landbouw, tot briefwisseling met (plaatselijke afdelingen van) de Belgische Boerenbond en sporadische congressen of gespreksavonden over landbouw.

Inventaris van het archief Antwerpen, Leuven, z.d. (onuitgegeven inventaris Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 1).

Plaatsingslijst van het archief CVP Brussel-Halle-Vilvoorde, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 2).

Plaatsingslijst van het archief CVP Gent-Eeklo, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 3).

Plaatsingslijst van het archief CVP Kortrijk, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 4).

Plaatsingslijst van het archief CVP Limburg, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 5).

Inventaris van het archief CVP Mechelen, Leuven, z.d. (onuitgegeven inventaris Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 6).

Plaatsingslijst van het archief CVP Oostende-Veurne-Diksmuide, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 7).

Plaatsingslijst van het archief CD&V Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 8).

Plaatsingslijst van het archief CVP Oudenaarde. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 9)

Plaatsingslijst van het archief CVP Roeselare, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 10).

Plaatsingslijst van het archief CVP Sint-Niklaas, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 11).

Plaatsingslijst van het archief CVP Turnhout, Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP Arrondissementen 12).

C.2.3 Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies (CEPESS)

Van groter belang zijn de archieven van het Studie- en Documentatiecentrum (SDC), sinds 1960 het Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies (CEPESS). Hier kunnen onder meer de archieven van de 24 commissies van het CEPESS worden teruggevonden, met inbegrip van de verschillende colloquia en publicaties. Van de landbouwcommissie bleven briefwisseling, notulen van vergaderingen, nota's en werkdocumenten bewaard (1945-1975), evenals dossiers van verschillende subcommissies: Benelux, landbouwonderwijs, grondprijzen, landbouweconomie, fruit- en tuinbouw, zuivelproducten, landbouwpolitiek, bescherming landbouwmilieu en -areaal. In de aanvulling bevinden zich ten slotte een aantal documenten van de subcommissie Europese Landbouw uit 1981.

Plaatsingslijst van het archief CEPESS, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP 5).

Plaatsingslijst van het archief CEPESS (aanvullingen), KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties CD&V en CVP 6).

C.3 Interviews met CVP-prominenten

In de periode 1985-1988 werden door KADOC interviews afgenomen van een aantal oudere prominenten van de partij, met de bedoeling het bewaarde archiefmateriaal aan te vullen. De bandopnames, transcripties en de klapper zijn raadpleegbaar in de leeszaal. In totaal werden 15 politici bevraagd, waaronder André Dequae en August-Edmond De Schryver. Vooral in het gesprek met De Schryver, minister van Landbouw in 1935-1936 (en in de regering te Londen in 1944), komt landbouw aan bod [zie p. 251]. De Schryver heeft het onder andere over de houding van landbouwers en andere maatschappelijke groepen ten opzichte van de vernieuwing van het CVP-programma na de Tweede Wereldoorlog en over zijn aanstelling, ambtsperiode en positie als minister van Landbouw.

D Koninklijke Maatschappij Eigenaars- en Landbouwersbond Brugge

De Koninklijke Maatschappij Eigenaars- en Landbouwersbond Brugge werd in 1885 opgericht. De oudste documenten in het archief stammen echter maar uit 1922 en gaan tot 1976. Het archief bevat verslagboeken van de Algemene Vergadering van de SV Centrale Brugsche Hallen (1922-1956) en de SV Land- en Tuinbouwbelang (1943-1956) en van de Algemene Vergadering, Beheerraad, Hoofdbestuur en Bedrijfsraad van de eigenlijke Eigenaars- en Landbouwersbond (1924-1976). Daarnaast kunnen zes inschrijvingsregisters van koeien en stieren van het Provinciaal Verbond van Veekweeksyndicaten van West-Vlaanderen (1952-1971) en processen-verbaal van de Algemene Vergadering van de Maalderij St. Isidorus te Hertsberge (1937-1941) worden teruggevonden. Bij dit archief horen ook twaalf boeken en brochures over de Belgische landbouw en landbouwersverenigingen. De documenten worden ontsloten door een onuitgegeven plaatsingslijst:

Plaatsingslijst van het archief Koninklijke Eigenaars- en Landbouwersbond Brugge, KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties K 14).

E Landbouwonderwijs

Ten slotte bewaart KADOC archieven van twee congregaties die landbouwonderwijs organiseerden. Het gaat om de Zusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen te Moorslede en de congregatie van de Diocesane Zusters van Overijse-Mechelen.

E.1 Zusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen

Het archief van de Zusters te Moorslede gaat niet specifiek in op het onderwijs van de congregatie, al komt dat in verschillende documenten (bijvoorbeeld rekeningen, dagbladknipsels, bouwplannen, stukken betreffende jubilea en plechtigheden of varia) wel aan bod. De rest van het archief zit verspreid over het Rijksarchief in Brugge (Ancien Régime), de school van Moorslede (over de schoolgebouwen), het Bisdom Brugge (over het moederklooster) en de congregatie zelf (onder meer stukken over onderwijstaken). Het bestand in KADOC is raadpleegbaar en voorzien van een plaatsingslijst:

Plaatsingslijst van het archief van de congregatie van de Zusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen (Moorslede), Leuven, 2004 (onuitgegeven plaatsingslijst).

E.2 Diocesane Zusters van Overijse-Mechelen

De Diocesane Zusters van Overijse-Mechelen richtten in Overijse eveneens landbouwonderwijs in, aan het Instituut van 't Heilig Hart. In het archief van deze congregatie, dat in november 2004 aan KADOC werd overgedragen, zit evenwel zo goed als niets over dit landbouwonderwijs. Wel bevindt er zich een omslag met stukken betreffende de landbouwschool (1893-1902) en exemplaren van de oud-leerlingenbond van de school (1923-1939). Het bestand is raadpleegbaar en ontsloten door een plaatsingslijst:

Plaatsingslijst van het archief van de congregatie van de Diocesane Zusters van Overijse-Mechelen (1611-2004), KADOC Leuven, z.d. (onuitgegeven plaatsingslijst Organisaties C 16).

7 L'Institut d'Histoire Ouvrière, Economique et Sociale (IHOES)

Adres: Avenue Montesquieu 3, 4101 Seraing
 Tel/Fax: 04/330.84.28
 E-mail: ihoes@swing.be
 Website: http://www.seraing.be/ville/tourist_ihoes.htm

Het IHOES bewaart private archieven en alle vormen van documentatie met betrekking tot het arbeidersleven, economische en sociale bewegingen en de ideeën en doctrines die daaraan verbonden zijn. Verder coördineert en stimuleert de instelling wetenschappelijk onderzoek rond deze thema's, voornamelijk voor het Franstalige landsgedeelte (al wordt de nationale en internationale context evenmin uit het oog verloren) tijdens de 19de en 20ste eeuw. Concreet kunnen in het IHOES archieven worden teruggevonden van vakbonden, politieke partijen, verzetsbewegingen (Tweede Wereldoorlog), culturele organisaties, ondernemingen en verenigingen en van belangrijke personen die in deze verschillende instellingen actief waren. De bibliotheek en mediatheek van het IHOES bevatten onder meer 40.000 werken, 13.000 brochures, 40.000 foto's, 1500 affiches en 900 postkaarten. Hier bevinden zich ook een aantal zeldzame kranten en tijdschriften, video's en films.

Specifiek voor landbouwgeschiedenis zijn twee archiefbestanden van belang: de papieren Juliette Franquet en het archief van de Ligue du Coin de Terre de Verviers.

A *Papieren Juliette Franquet*

Juliette Franquet werd in juli 1940 gerekruteerd voor de Fédération nationale des journaux clandestins van het communistische Front de l'Indépendance (FI) en werkte er als organisatrice en redactrice. In de zomer van 1942 richtte ze samen met Joseph Oury en Jean Blanche het Comité de Défense Paysanne (CDP). Een half jaar later werd ze naar een andere dienst benoemd, maar ze weigerde haar landelijke verantwoordelijkheden op te geven. Midden 1943 volgde een overplaatsing naar de Borinage, waar ze zich verder met clandestiene pers zou bezighouden. Na de oorlog hield Juliette Franquet zich vooral bezig met het Congrès pour la paix, met betogingen tegen de Vietnam-oorlog en met anti-atoommarsen. Een deel van de bescheiden die ze naliet in het IHOES betreffen het CDP.

In deze documenten kunnen zes reeksen onderscheiden worden: historiek, organisatie, wetgeving, pamfletten/artikels en de situatie van landbouwuitbatingen. Betreffende de historiek bevinden er zich twee getypte teksten, voorzien van handgeschreven aanpassingen en nota's: *La résistance dans les milieux paysans* (5p.) en J. Blanke, *Historique des journaux clandestins diffusés parmi la paysannerie* (10 februari 1951; 3p.).

De organisatiedocumenten bestaan uit twee ledenlijsten (1942-1943), het adres van een schuilplaats, een aantal boekhoudkundige stukken met diverse rekeningen van de verschillende sectoren van de organisatie, richtlijnen en vragenlijsten voor landelijke secties en documenten in verband met organisatorische problemen. De wetgeving bevat een herinnering van de gouverneur over de reglementering voor de levering van vlees (24 november 1942) en een instructie van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie voor de inrichting van een algemeen register van landbouwuitbaters onderworpen aan de cultuurplannen (10 juni 1944).

Verder kunnen een aantal pamfletten en artikels worden teruggevonden. Tenslotte herbergt dit archiefje enkele stukken over de uitbating van landbouwbedrijven tijdens de Tweede Wereldoorlog: een enquête over de opeisingen van de veestapel, rapporten en brieven betreffende de toestand van het vee, een jaarlijks budget van een landbouwuitbating van 10ha (27 oktober 1942), berekeningen over verschillende teelten en een lijst van landbouwers die niet voldaan hebben aan hun verplichtingen inzake koolzaadteelt (8 juli 1943).

B *Ligue du Coin de Terre de Verviers*

Deze volkstuinorganisatie liet in het IHOES een beperkt archiefbestand na. Er bevinden zich vijftien boekjes met procesverbalen voor de periode 1925-1959; diverse interne documenten (oproepen voor de Algemene Vergadering, diploma's, lidkaarten, inschrijvingslijsten, brochures, enz.); een dossier over een wedstrijdtentoonstelling georganiseerd in 1921; correspondentie betreffende de viering van de 25ste verjaardag van de organisatie in 1939; een register met kopieën van brieven (1932-1935); een register van het kasboekje van de penningmeester; en een dossier met documenten die voortkomen van het "*L'oeuvre de la bouchée de pain*".

8 Liberaal Archief

Adres: Kramersplein 23, 9000 Gent
Tel: 09/221.75.05
Fax: 09/221.12.15
E-mail: info@liberaalarchief.be
Website: <http://www.liberaalarchief.be>

Het centrale archief voor de liberale beweging in België/Vlaanderen werd in 1982 opgericht te Gent en is door de Vlaamse Gemeenschap erkend als archief- en documentatiecentrum op basis van een maatschappelijk-filosofische stroming. Het Liberaal Archief verzamelt, bewaart en ontsluit bronnenmateriaal over de liberale bewegingen in België/Vlaanderen vanaf het begin van de 19de eeuw. Het gaat niet alleen om eigenlijke archieven, maar eveneens om boeken, brochures, kranten en periodieken, foto's, affiches, vlaggen, museale stukken en audiovisueel materiaal. Verder verzorgt het Liberaal Archief eigen wetenschappelijke publicaties en tentoonstellingen.

Er wordt ruim 3.300 meter archief bewaard van grote liberale organisaties en personen (onder meer van de liberale partij, vakbond- en mutualiteitsafdelingen, het Willemsfonds, het Liberaal Vlaams Verbond en de Liberale Jonge Wachten/PVV-Jongeren) en van ruim duizend plaatselijke verenigingen: politieke kringen, sociaal-culturele verenigingen, sociaal geëngageerde organisaties, enz. Ook archieven van de Liberale Internationale en de Mont Pèlerin Society zijn aanwezig. De bibliotheek van het Liberaal Archief is met meer dan 20.000 titels de belangrijkste Belgische bibliotheek over het liberalisme.

A *Verslagen van de landbouwstudiedag van het Landelijk Verbond der Liberale Jeugd*

In januari 1949 wijdde het Landelijk Verbond der Liberale Jeugd een studiedag aan landbouw, waarvan de definitieve teksten bewaard bleven. Het betreft een beschrijving van de algemene landbouwpolitiek en -economie vanuit liberaal oogpunt en afzonderlijke verslagen over de tabaksteelt, de fruitteelt en de rol van de vrouw in het moderne landbouwbedrijf. Bij het rapport over de fruitteelt werd ook een ontwerp van motie omtrent de fruitteelt gevoegd, opgesteld op het congres van Namen (5-7 juni 1949).

B De Liberale Congressen

Het bestand 'Liberale Congressen' (1846-2004) is een door het Liberaal Archief samengestelde collectie die nagenoeg alle congressen van de Liberale Partij, de PVV/PLP, de Vlaamse PVV en de VLD omvat vanaf de oprichting van de Liberale Partij in 1846. Er bevinden zich ook archivalia van de congressen van splinterpartijen Parti Ouvrier Libéral en de Progressistische Partij en van het Liberaal Kongres voor de Vlaamsche Gewesten (1912). Op dit ogenblik wordt een klapper opgesteld die de Liberale Congressen moet ontsluiten. Deze congresarchieven kunnen bestaan uit definitieve teksten, ontwerp teksten, redevoeringen, stukken betreffende het congresverloop (bijvoorbeeld notulen), stukken betreffende de congresorganisatie en documentatie. Hoewel het algemene partijcongressen waren, kwam de landbouwproblematiek toch af en toe aan bod. Vaak werden op deze meetings verslagen voorgesteld over algemene economische en sociale omstandigheden, over de heropbouw van verwoeste gewesten na de Wereldoorlogen of over ruimtelijke ordening en grondbeleid, waarin wellicht ook naar agrarische problemen werd verwezen. Op een aantal congressen werd landbouw ook expliciet besproken:

- Liberaal Congres, 16-18 oktober 1920: rapport over de landbouwkwestie. Hierbij bevindt zich het pamflet *Het Vraagstuk van den Landbouw*, een uitgave van de Nationale Raad der Liberale Partij, dat naast de landbouwresoluties van het congres een wetsontwerp bevat van Selys-Lonchamps en Crick over de inrichting van landbouwkamers. Het wetsontwerp behandelt ook pachten, de organisatie van landbouwonderwijs en een kadastrale herziening en werd ingediend op basis van de eerder vermelde congresresoluties;
- Liberaal Congres, 18-19 juni 1932: rapport over het landbouwwraagstuk;
- Liberaal Congres, 19-20 oktober 1935: ontwerpbesluiten van de Commissie Landbouwwraagstukken;
- Liberaal Congres, 24-25 november 1945: ontwerp teksten van de Commissie Landbouw;
- Liberaal Congres, 20-21 oktober 1962: ontwerpverslag over de sociale toestand in de landbouw;
- Liberaal Land- en Tuinbouwcongres, 14-15 december 1963: resoluties, algemene rapporten, rapporten van de commissies 'De Belgische landbouw in de nationale economie' en 'De Belgische landbouw in het kompleks van de gemeenschappelijke markt', stukken betreffende het verloop en de organisatie van het congres en een persknipsel uit *Het Volksbelang*;
- Liberaal Verkiezingscongres, 28 maart 1965: redevoering door Jean Picron, voorzitter van de PVV-commissie Landbouw.

Het Liberaal Kongres voor de Vlaamsche Gewesten (1912) geldt als het eerste hoogtepunt in de ontvoogding van het Vlaamse liberalisme. Het was uiteraard geen officieel partijcongres. Er werd vooral gedebatteerd over het onderwijs, de verspreiding van het liberalisme in het katholieke Vlaanderen en het instellen van een nieuwe

pachtwet om boeren tegen misbruiken te beschermen. Het archief van dit congres bevat onder meer rapporten over 'Land- en Tuinbouwonderwijs', 'Het verpachten van landelijke goederen' en 'Het aflossen, bij uitdelging, der hypotheekaire schulden der Landbouwers' en notulen van het congres.

C PVV-archief, Commissie Landbouw

In 1975 werden in de schoot van het PVV-bestuur twee permanente werkgroepen voor 'Landbouw' en 'Middenstand' opgericht. De Commissie Landbouw bestond uit de liberale leden van de Kamer- en Senaatscommissies 'Landbouw en Middenstand' en leden van het Algemeen Boeren Syndikaat (ABS) en wou een tegengewicht bieden aan de wisselwerking tussen de CVP en de Belgische Boerenbond. Het archief van deze Commissie bleef bewaard voor de periode 1975-1987 en is raadpleegbaar met uitzondering van de briefwisseling. Het bestaat uit twee mappen: vergaderingen en organisatie van landdagen.

Het grootste deel van de vergaderstukken bestaat uit uitnodigingen en agenda's van vergaderingen. Verder vind je er beslissingen genomen op de vergaderingen en briefwisseling, onder andere met het Algemeen Boeren Syndikaat, het Ministerie van Landbouw, de leden van de Commissie en het Nationaal Bestuur van de PVV. Verschillende stukken betreffen de organisatie van landdagen. Verder wordt er vooral gesproken over ruilverkavelingen en onteigeningen, prijzen en de Europese landbouwpolitiek. Heel af en toe bleven er verslagen van de vergaderingen bewaard.

Het tweede deel van het archief betreft de organisatie van drie liberale landdagen, dit zijn plaatselijke studiedagen rond land- en tuinbouw. De eerste liberale landdag werd georganiseerd in 1977 te Dendermonde. Hiervan bleven geen documenten bewaard. Dat is wel het geval voor de landbouwstudiedag te Geel van 3 juni 1978. De archivalia betreffen briefwisseling, uitnodigingen, programma's, verslagen van de drie commissies (EEG-prijsbepaling; ruilverkaveling en landinrichting; tuinbouw), de resolutie van deze commissies en een toespraak van PVV-voorzitter Willy De Clercq. Op 21 april 1979 werd te Eeklo de 'PVV-landdag Meetjesland voor Boer en Tuinder' ingericht. Hiervan bleven verslagen van de commissies (landpacht - eigendomsrecht - overname van het bedrijf bij successie - ruilverkaveling; de Grondbank; hinderlijke bedrijven - gewestplan - landschapszorg) bewaard, naast uitnodigingen en programma's. De documenten over de landdag te Gits op 23 februari 1980 bevatten briefwisseling en uitnodigingen, ontwerprapporten en -resoluties over de Grondbank en de overname van bedrijven en een toespraak van Willy De Clercq.

D Verslagboeken van de Liberale Partij

Deze verslagboeken (1927-1974) bevatten weergaven (notulen en verslagen) van meer dan 1000 vergaderingen van verschillende organisaties binnen het bestuur van de Liberale Partij tussen 1927 en 1974. Landbouw werd relatief weinig besproken, maar toch vindt men er een aantal korte besprekingen en rapporten over het landbouwbeleid, debatten over pachtovereenkomsten, rapporten van de Commissie Landbouw, nota's betreffende de sociale situatie van de landbouwers, ontwerp-resoluties in verband met landbouw, voorbereidingen van landbouwcongressen, een rapport over de werking en het personeel van het Departement Landbouw, debatten over de invloed van de kerk en de Boerenbond op het landbouwbeleid en over geschillen met de Belgische Boerenbond, enz. Dit bestand wordt ontsloten door een driedelige inventaris met een uitgebreide onderwerpenregister:

B. D'Hondt, *Inhoudsbeschrijving van de Verslagboeken van de Liberale Partij, 13.2.1927 - 6.10.1974*, Gent, 1995-2002, 3 dln. (onuitgegeven).

E Persmededelingen van de Liberale Partij

Dit bestand vangt eveneens aan in 1927, maar bevat vooral materiaal vanaf de jaren 1970-1980. Er kunnen onder meer een kleine 50 persmededelingen over landbouw, tuinbouw en sierteelt (1937-1996) en ongeveer 35 over milieu en ruimtelijke ordening (1972-1997) worden teruggevonden. Ook de persberichten over de Europese eenmaking, onderwijs en economie kunnen van belang zijn. De persmededelingen zijn slechts ontsloten tot en met 1997:

B. D'Hondt, *Index op de persmededelingen van de Liberale Partij, de PVV/PLP, de PVV en de VLD, 1927-1997*, Gent, 1998 (onuitgegeven).

F Paul Kronacker

Paul Kronacker, parlementair, Kamervoorzitter en minister, speelde van 1944 tot 1947 een belangrijke rol bij de bevoorrading van België. Om België van de nodige levensmiddelen te voorzien was de aankoop ervan door de overheid op de internationale markt noodzakelijk. Paul Kronacker werd na de bevrijding in 1944 als minister zonder portefeuille door de Ministerraad belast met deze opdracht. Vanaf 1946 kreeg hij de titel minister van Invoer, hoewel hij geen ministeriële administratie ter beschikking had. Kronacker behield deze functie tot en met 1947. De invoer van voedingswaren in België werd verzekerd door verschillende internationale missies, die landbouwproducten opkochten op de wereldmarkt en naar België brachten. De missies van Brussel, Londen en Washington vormden de zenuwcentra van deze operaties. Vanaf eind jaren 1940 werden de verschillende missies opgedoekt. In 1952 werd ook de missie van Brussel, het administratieve centrum van de invoeroperaties, opgeheven.

Kronacker liet in het Liberaal Archief archief na voor de periode 1930-1970. Het betreft grotendeels uitgegeven verslagen van de zittingen van Kamer en Senaat. Wel interessant zijn de diverse nota's, voorbereidende stukken en briefwisseling die zich tussen deze verslagen bevinden. De stukken die voortkomen van Kronackers activiteiten in de Kamer bevatten een aantal interessante dossiers:

- nota's, correspondentie en verslagen over een wetsvoorstel inzake landpacht (1948);
- een dossier over een wetsvoorstel met betrekking tot de financiering van het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK) (1949);
- een voorstel tot ratificatie van een internationale graanconventie van de Food and Agricultural Organization (FAO), dat onder meer internationale prijsafspraken regelde (1949);
- twee uitgebreide dossiers over het Marshall-plan, met onder meer tabellen van productie en consumptie van verschillende landbouwproducten (1948-1949);
- een dossier over de invoering van de exporttaks (1947);
- documenten over de begroting van het Ministerie van Bevoorrading (1945-1949), die onder meer toespraken van Kronacker voor de Kamer bevatten, met resultaten van de invoer van voedingsmiddelen in België.

De eigenlijke activiteiten van Kronacker als minister van Invoer komen in zijn archief jammer genoeg niet aan bod. Het Kronacker-archief is ontsloten door een ter plaatse in te kijken (voorlopig) onuitgegeven inventaris.

Inventaris Archief Paul Kronacker (onuitgegeven inventaris).

HOOFDSTUK 2

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

1 Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux (FUSAGx)

Adres: Passage des Déportés 2, 5030 Gembloux

Tel: 081/62.21.11

Fax: 081/61.45.44

Website: <http://www.fsagx.ac.be>

E-mail: fsagx@fsagx.be

De Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux, in 1860 opgericht door de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Charles Rogier, is de oudste Belgische onderzoeks- en onderwijsinstelling die zich louter met landbouwkunde en bio-ingenieurswetenschappen bezighoudt. Haar werking concentreert zich vandaag op drie assen: landbouwkundige wetenschappen; milieuwetenschappen en -technologieën, en chemie en bio-industrie. Momenteel werken er meer dan 500 personen in de ruim 30 afdelingen van de faculteit.

Ondanks het grote belang van deze faculteit - ook historisch gezien - op het vlak van landbouwkundig onderzoek, bewaart ze slechts weinig archiefmateriaal. Dat is bovendien verspreid over verschillende sites en is niet ontsloten. De meeste vindplaatsen hebben geen idee over omvang of periode van de bewaarde documenten. Ze zouden in geen geval verder teruggaan dan 1945, omdat volgens FUSAGx tijdens de Tweede Wereldoorlog alle archieven werden vernietigd. Onder meer over het personeel bleef een grote reeks documenten bewaard. Soms zijn deze dossiers veeleer beperkt, maar in andere gevallen kunnen ze erg uitgebreid zijn en onder meer ook verschillende officiële akten bevatten. De Service d'Etudes houdt fiches bij van de studenten aan de faculteit. Deze beperken zich meestal tot naam, geboortedatum, verloop van de studies en eventueel documenten over het doctoraat. Verder bleven ook de notulen en besluiten van de Faculteitsraad bewaard, evenals documenten van de financiële dienst, maar deze laatste worden slechts bijgehouden tijdens de wettelijke bewaartermijn. Mogelijk bewaren de verschillende departementen nog archivalia over het eigen onderzoek, maar daarover worden derden niet geïnformeerd.

De faculteit beschikt wel over een omvangrijke bibliotheekcollectie met grote historische waarde, waarvan de oudste werken teruggaan tot de 16de eeuw.

2 Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven)

A *Universiteitsarchief*

Adres: Mgr. Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven
 Tel: 016/32.46.24
 Fax: 016/32.46.91
 E-mail: archieff@bib.kuleuven.be
 Website: <http://www.bib.kuleuven.be/bibc/btab/index.htm>

Het universiteitsarchief van de Katholieke Universiteit Leuven bevat ruim 2 strekkende kilometer documenten. Het eigenlijke archief van de oude universiteit (Ancien Régime) en van de Rijksuniversiteit Leuven (1817-1835) berust in het Rijksarchief te Leuven. Het moderne KULeuven-archief werd zwaar beschadigd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het universiteitsarchief bevat ook stukken van verschillende (voornamelijk religieuze) instellingen en van particulieren. Heel wat retoren en professoren lieten er hun professionele archieven achter.

A.1 *Archieven van de centrale administratieve diensten*

In de archieven van de centrale administratieve diensten bevinden zich talrijke uiteenlopende documenten over het Landbouwkundig Instituut van de KULeuven [zie], onder meer: financiële verslagen en rekeningen (1898-1914); financiële agenda's van professor Theunis (1899-1914); documenten betreffende toelatingsexamens en inschrijvingslijsten (1894-1921); examengelden (1908-1914 en 1918-1919); inschrijvings- en examengelden van de Brouwerijschool (1888-1892); inschrijvingen en examenresultaten (1919); boekhouding van de Ferme du Brempt (een proefboerderij in Lovenjoel die het Landbouwinstituut een paar jaar in pacht had; zie ook archiefdienst UCL); examen- en cursusgelden (1919-1935); programmabrochures (1879-1939); openbare aanbestedingen met betrekking tot bouw en verbouwingen.

A.2 *Archieven van rectoren en professoren*

A.2.1 *Emile Van Dievoet*

Het universiteitsarchief bewaart onder andere de documenten van de Leuvense jurist Emile Van Dievoet (1886-1967), minister van Landbouw van 1931 tot 1932. Hij bestudeerde de pachtgebruiken en bereidde herzieningen van de pachtwetgeving voor. Van een eerste studie uit 1911 bleven vragenlijsten bewaard betreffende pachtcontracten in alle Belgische provincies. In 1933 stelde Van Dievoet een algemeen overzicht en overzichten per regio op van de pachtcontracten in België.

A.2.2 *Paulin Ladeuze*

Het archief van rector Ladeuze is, evenals de rest van de hieronder vermelde archieven, niet ontsloten. Het bevat verschillende documenten met betrekking tot het Landbouwinstituut: een *Mémoire rédigé par la Commission nommée par la Société scientifique de Bruxelles dans sa séance du 26 octobre 1876* (een handgeschreven verslag waarin de krachtlijnen van het nog op te richten Landbouwinstituut werden vastgelegd); briefwisseling (1882-1939); verslagen van de Commission des Professeurs (1885-1886); budgetten (1885-1888); verscheidene documenten met betrekking tot het Zoölogisch Instituut, waaronder uitgebreide financiële verslagen (1907-1930); programmawijzigingen (1902 en 1908); stukken betreffende de Brouwerijschool (1909-1939); een map met budgetten van het instituut (1934-1940); lonen, rekeningen, studentenaantallen, enz.; briefwisseling in verband met subsidies (1938-1940) en wedden van professoren (1920-1940); plannen en bouwvergunningen van laboratoria en van de het nieuwe gebouw in Heverlee; documenten over de opening van het nieuwe gebouw (1939); enz.

A.2.3 *Anderen*

Andere rectoren en professoren bewaarden minder archivalia over het Landbouwinstituut.

Van Waeyenbergh

In het archief van rector Van Waeyenbergh bevindt zich briefwisseling (1935-1961), nota's over de bodemkundige dienst en het zoötechnisch centrum (1941-1948) en budgetten (1934-1936).

Albert Descamps

Rector Descamps liet alleen briefwisseling achter (1962-1966).

Amaat Dumon

Bij de archivalia van professor Amaat Dumon kan onder meer technische informatie over veredeling en genetica worden teruggevonden, naast reisdocumenten, cursussen en briefwisseling.

B Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen

Adres: Kasteelpark Arenberg 20, 3001 Heverlee

Tel: 016/32.16.19

Fax: 016/31.19.99

Website: <http://www.biw.kuleuven.be>

De geschiedenis van deze faculteit staat te lezen in:

R. Antoine, G. Hennebert, 'La Faculté des sciences agronomiques de l'Université catholique de Louvain 1778-1985', in: *Revue trimestrielle des amis de l'Université catholique de Louvain*, 2, 1985, 3-66.

B. Woestenborghs, R. Hermans, Y. Segers, *In het spoor van Demeter. Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen KULeuven, 1878-2003*, Leuven, 2005.

De faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen van de KULeuven gaat terug tot het Landbouwkundig Instituut of kortweg Landbouwinstituut (Institut Agronomique) dat werd opgericht in 1878. Het initiatief kwam van een groep katholieke grondbezitters en werd gesteund door het episcopaat. Deze instelling had tot 1892 een bijna onafhankelijk statuut, maar werd dan officieel aan de Faculteit der Wetenschappen van de Leuvense universiteit verbonden. Pas in 1965 werd het Landbouwinstituut een zelfstandige Faculteit der Landbouwwetenschappen, die kort daarna splitste in een Franstalige en een Nederlandstalige afdeling. De archieven van het voormalige Instituut zitten dan ook verspreid over verschillende instellingen[ZIE] .

In een kelder van het hoofdgebouw van de Leuvense landbouwfaculteit bevindt zich nog steeds belangrijk archief. Een eerste ruimte bevat een aantal recente documenten, onder meer in verband met emeritaten en overlijdens van professoren, proclamaties, infodagen, personeelsdossiers, stukken over de hervorming naar de 'bachelor-master'-structuur, de samenwerking met andere universiteiten, de verdeling van leerstoelen, inkomende en uitgaande briefwisseling, enz. Sinds 1980 worden hier eveneens verslagen van faculteits- en departementsraden bijgehouden, naast puntenlijsten en processen-verbaal van deliberaties (1965-2002).

Het eigenlijke archief van de faculteit bevindt zich in een tweede, moeilijk toegankelijke ruimte en bevindt zich in een totaal ongeordende staat. Het is daarom niet vanzelfsprekend de exacte inhoud van deze documenten in te schatten. De stukken ouder dan 1965 werden in het kader van nog lopend onderzoek naar de geschiedenis van de faculteit voorzien van een plaatsingslijst. Hier bevindt zich onder meer briefwisseling met het Ministerie van Onderwijs over de inrichting van cursussen, studentenaantallen, benoemingen, budget en personeelsbeleid (1947-1950); met de plaatsingsdienst van het Instituut (1936-1950); met studenten en doctorandi (jaren 1940-1950); over studiebeurzen in de Verenigde Staten en Kongo (jaren 1950), enz.

Daarnaast zijn er ook boekhoudkundige documenten aanwezig: rekeninguittreksels (1941-1962); facturen van leveranciers (1960-1962); kasboekjes voor kleine uitgaven (1954-1962); onkostennota's (1960-1966); prijslijsten en offertes (jaren 1940-1950), enz. Verder bevinden er zich documenten met betrekking tot de schade opgelopen tijdens de Tweede Wereldoorlog; aanvragen bij de plaatsingsdienst voor oud-studenten (1928-1955); berichten aan studenten (jaren 1930); bibliografieën van professoren (jaren 1930); verslagen van de Hoge Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek in de Landbouw (1963-1964), de Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid (1964-1965) en van CREA (Comité nationale chargée d'examiner le problème de la Révision générale du programme des Etudes Agronomiques universitaires, 1964-1965); mappen van de Journées d'Agronomie coloniale (1937); inschrijvingen en uitslagen van het ingangsexamen voor graduaat landbouwwetenschappen (1939-1955); enz.

Het grootste deel van de archivalia is evenwel jonger dan 1965, maar op geen enkele manier ontsloten en ongeordend. Het archief is ook niet te raadplegen. Hier vindt men verslagen van de faculteits- en departementsraden vanaf 1965 en van de Permanente Onderwijs Commissie; algemene briefwisseling vanaf de jaren 1960; stukken in verband met de opbouw van programma's en de inhoud van colleges, dossiers met functiebeschrijvingen van het technisch personeel (1971); een map met briefwisseling over problemen met de verdeling van de bibliotheek, het didactisch materiaal en de laboratoriumuitrusting na de splitsing (jaren 1970); stukken over de viering van het 100-jarig bestaan in 1978 (voornamelijk foto's, ook uitnodigingen, inschrijvingen, brochures, enz.); een paar promotievideo's en oude fotoboeken; foto's van het Zoötechnisch Centrum in Lovenjoel; verslagen van studiedagen; enz. Een deel van de documenten is van zeer recente aard en betreft didactiek, gastprofessoren, semesterexamens, gebouwen, netwerken en samenwerkingsverbanden met andere universiteiten, emeritaten (met uitnodigingen, speeches en bio-bibliografische overzichten), het Centrum voor Agrarische Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), enz. Van twee professoren, Vic Goedseels en Robert Schoonheydt, bleef eveneens archief bewaard. Het gaat om een ongeordend geheel van persoonlijke briefwisseling, verslagen, brochures, enz. Ten slotte kunnen een aantal bescheiden in verband met de studenten worden vermeld: fiches met punten per student (1935-1983), stambladen van studenten (1964-1965) en documenten over stages en Erasmusuitwisselingen.

3 **Université Catholique de Louvain (UCL)**

A **Service des Archives**

Adres: Rue Montesquieu 27, 1348 Louvain-la-Neuve

Tel: 010/47.48.84

Fax: 010/47.90.57

E-mail: mirguet@arcv.ucl.ac.be

Website: <http://www.arcv.ucl.ac.be>

De archiefdienst van de Université Catholique de Louvain werd opgericht in 1982 en bewaart hettoegewezen deel van de archieven van de KULeuven vóór de splitsing in 1968, de archieven van de universiteit sinds 1968 (rectorale archivalia, archieven van de centrale administratie, van de faculteiten en van de onderzoekscentra) en een aantal persoonsarchieven, meestal van professoren. In de mate van het mogelijke verzekert de archiefdienst van de UCL de bewaring van de dynamische en semi-dynamische universiteitsarchieven en voorziet de bewaarde archivalia van inventarissen. Op basis van het archiefmateriaal worden tentoonstellingen georganiseerd en artikels en andere publicaties opgesteld. Er wordt onder meer een deel van de archieven van het Institut Agronomique, de latere Faculté d'Agronomie, bewaard aan de UCL [zie p. 224, 266]. Tot en met 1965 zijn deze archieven ook ontsloten en raadpleegbaar. Ze kunnen worden onderverdeeld in de eigenlijke archieven van het instituut en die van de Cercle Agronomique, de vereniging van landbouwstudenten.

A.1 *Archives historiques de la Faculté d'Agronomie*

A.1.1 *Historische documenten in verband met de Faculté d'Agronomie*

Hoewel het hier beschreven archiefmateriaal stamt uit de periode vóór 1965, toen er nog geen sprake was van een afzonderlijke faculteit landbouw, worden ze hier toch vermeld als archieven van de Faculté d'Agronomie: op deze manier zijn ze namelijk opgenomen in de collecties van het UCL-archief. De archivalia bestaan uit verschillende types van documenten. Vaak gaat het om notulen van vergaderingen, briefwisseling of stukken in verband met professoren en studenten. De belangrijkste stukken zijn:

- notulen van vergaderingen van de Commission Administrative (1878-1964) en van de Commission Organisatrice (1882-1883) van het Institut Agronomique; notulen van het Comité du Musée d'Agriculture (1939); notulen van de zittingen van de Cercle Agronomique (1897-1936), samen met statuten (1885) en verslagen over de werking van de Cercle Agronomique (1888-1890);
- briefwisseling van Victorien Antoine, directeur van het Landbouwkundig Instituut, met collega's en de rector (1934-1950); briefwisseling aan Leon Verhelst, directeur van de Brouwerijschool (1899); briefwisseling van de Brouwerijschool, voornamelijk over analyses (1892-1926);

- stukken over de oprichting van de Société Scientifique de Bruxelles (1875);
- aanwezigheidsregisters van professoren (1913, 1919-1924);
- documenten betreffende de studenten: een alfabetisch adressenboek van studenten (1899-1904); registers (1887-1914) en fiches (1928-1939) met examenuitslagen; registers van goedgekeurde diploma's (1939-1942; 1966-1968);
- documenten in verband met examens (1878-1954), toelatingsexamens (1878-1923) en brouwerijexamens (1887-1941);
- varia: stukken over de viering van het 100-jarig bestaan in 1978 (met onder meer een video-opname, posters, foto's en felicitaties); een deel van het plannenarchief van het nieuwe gebouw in Heverlee (1936-1939); een kasboek van de Ferme du Brempt (1895-1898), de proefboerderij van het Instituut [zie ook: Universiteitsarchief KULeuven]; subsidies, budgetten en rekeningen (1901-1907).

A.1.2 Didactisch en wetenschappelijk materiaal

Verder wordt er van het Institut Agronomique nog heel wat didactisch en wetenschappelijk materiaal bewaard. Het gaat dan om een aantal syllabi, cursussen en studentennota's vanaf het begin van de 20ste eeuw, maar ook om heel wat didactische wandplaten en kaarten, oude microscopen en mechanische meettoestellen, barometers, verrekijkers, reageerbuis houders, honderden glasplaatjes met microscopische voorbeelden, enkele dozen met dierenschedels en slangenhuiden, schildpaddenschalen, olifantenpoten, geweien, enz.

A.1.3 Iconografisch materiaal

Ten slotte dient hier de ruime fotocollectie aangestipt te worden. In 2002 droeg de Faculté d'Agronomie 28 dozen met foto's in verband met landbouw over aan de archiefdienst. De meeste foto's en glasplaten komen voort van de professoren Edmond Leplae en E. Opsomer, beiden actief in Belgisch Kongo, sommige ook van het agentschap Congo Presse en van de Paters van Scheut, maar van heel wat afbeeldingen is de herkomst onbekend. Het grootste deel foto's belicht de tropische landbouw, voornamelijk in Midden-Afrika. De afbeeldingen stammen uit de periode vanaf het begin van de 20ste eeuw tot 1960, maar de meerderheid belicht de jaren 1920 tot en met 1940. De belangrijkste categorieën zijn: landbouw algemeen, nieuwe en traditionele toepassingen inzake mediterrane en tropische gewassen, traditionele en koloniale veeteelt, werktuigen en machines, irrigatietechnieken, landen en regio's, botanische prenten.

Daarnaast bevat de collectie foto's en glasplaten over landbouwmachines en de Belgische vlasteel. Bij de inventarisatie van dit bestand heeft men de oorspronkelijke onderverdeling zoveel mogelijk behouden. Meestal was deze indeling thematisch, soms ook per land.

Inventaires des photos et plaques de verre concernant des machines agricoles et la liniculture belge (onuitgegeven)

Daarnaast kunnen er ook glasplaten worden teruggevonden met zichten op de universitaire gebouwen, onder meer binnenzichten van het kankerinstituut, landbouwlaboratoria, beelden van het nieuwe gebouw in Heverlee (1939), enz. Groepsportretten en foto's van individuele professoren en studenten bevinden zich eveneens in de iconografische collectie.

A.1.3 Rapporten, verslagen en studies

Naast archiefmateriaal stricto sensu worden hier eveneens een groot aantal studies bewaard, uitgevoerd aan het Landbouwkundig Instituut en elders. Naast het eigen tijdschrift *Revue Agronomique* (1895-1908), bevinden er zich onder andere jaarverslagen (1976-1993) en onderzoekssamenvattingen (1952-1973) van het IWONL; jaarverslagen van het Institut pour la Recherche scientifique en Afrique centrale (IRSAC, 1948-1955) en publicaties van NILCO/INEAC.

A.2 Archives du Cercle Agronomique

Het archief van de Cercle Agronomique, de vereniging van landbouwstudenten, bestaat uit algemene dossiers, geklasseerd per jaar en lopend van 1957 tot en met 1980. De dossiers bevatten meestal briefwisseling, pamfletten en stukken over de activiteiten van deze landbouwkring. In het dossier van 1957-1958 bevinden zich ook de statuten van de studentenvereniging, in dat van 1963-1964 een project ter herziening van de statuten.

Een geschiedenis van de landbouwkring vindt men in volgend boek.

D. Van Boxem, *Een eeuw Vlaamse Landbouwkring.*, Leuven, 1988.

A.3 Fonds privés

Tussen de persoonsarchieven kunnen stukken worden teruggevonden van de professoren Pierre Staner en J. E. Opsomer, beiden tropische landbouwkundigen.

A.3.1 J.E. Opsomer

De Leuvense professor Opsomer was een tijdlang afdelingshoofd van INEAC in Belgisch Kongo. Het archief van Opsomer is eigenlijk geen afzonderlijk bestand: op verschillende ogenblikken legde hij stukken neer in het archief, die vervolgens verdeeld geraakten over meerdere bestanden. Een deel kwam zo bijvoorbeeld tussen het archief van het Landbouwkundig Instituut terecht, onder meer persoonlijke nota's over de geschiedenis van het landbouwonderwijs in België. Toch bewaart de archief-

dienst van de UCL ook een afzonderlijk bestand van Opsomer, waarin zich enkele dossiers bevinden van het Centre d'Histoire et de Technique over tropische landbouwkunde, een aantal cursussen Agronomie Générale, verslagen over de geschiedenis van het Nederlandse landbouwproefstation Buitenzorg op Java tussen 1905 en 1930, foto's van het laboratorium voor tropische fytotechniek in Heverlee (1954-1963), een dossier met diverse foto's en illustraties van E. Leplae en een aantal rapporten over tropische landbouwkunde.

A.3.2. *Pierre Staner*

Staner, [zie ook: Koninklijk Museum voor Midden-Afrika], professor tropische plantkunde, schonk in 1983 zijn persoonlijke bibliotheek aan de UCL. Tussen de eigenlijke publicaties bevonden zich ook een aantal persoonlijke documenten, die werden overgemaakt aan de archiefdienst van de universiteit. Het fonds Staner bevat geen stukken over zijn professorale activiteiten, maar voornamelijk administratieve documenten van een aantal instellingen waar Staner deel van uitmaakte. Naast een overzicht van de publicaties van Staner (1928-1979) bevinden er zich onder andere diverse expertiseverslagen (1933-1939); briefwisseling en voordrachten als Inspecteur Royal des Colonies (1940-1960); wetgeving in verband met de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (Commission Royale des Monuments et des Sites) (1931-1981).

Het fonds Staner is ontsloten door een onuitgegeven inventaris:

E. Piret, *Fonds Pierre Staner (1901-1984)*, Louvain-la-Neuve, 1984 (onuitgegeven).

B Faculté d'Ingénierie Biologique, Agronomique et Environnementale

Adres: Croix du Sud 2, 1348 Louvain-la-Neuve

Tel: 010/47.37.19

Fax: 010/47.47.45

Website: <http://www.agro.ucl.ac.be>

De archieven die de Faculté d'Ingénierie Biologique, Agronomique et Environnementale bewaart, bestrijken de periode 1966-2001 en zijn onderverdeeld in vier delen: de archieven van de faculteit zelf en de bescheiden voortkomend uit contacten met de centrale universitaire overheid, met andere afdelingen binnen de UCL en met instellingen buiten de universiteit.

B.1 Archieven van de faculteit

De stukken van de faculteit zelf zijn het talrijkst en zijn geklasseerd naar functie.

B.1.1 De facultaire overheid

Het archief van de facultaire overheid (1966-2001) omvat algemene briefwisseling; briefwisseling en verslagen van de decanen; contacten met de rectoren en het rectoraat.

B.1.2 Structuur van de faculteit

Onder de archieven betreffende de structuur van de faculteit (1966-2001) bevinden zich vijfjarenplannen van de departementen; strategische plannen, administratieve richtlijnen en reglementen van de faculteit; stukken over de herstructurering van de faculteit; wetteksten; activiteits- en jaarverslagen; verslagen van de faculteitsraad; verslagen van de verschillende departementen, commissies en onderzoeksafdelingen aan de faculteit; dossiers over het beheer van de externe centra; documenten over emeritaten, colloquia en festiviteiten; stukken van de studentenverenigingen.

B.1.3 Onderwijs

De archieven betreffende onderwijs (1968-2000) bevatten onder andere briefwisseling (onder meer informatieaanvragen van toekomstige studenten); brochures en affiches over de opleiding en brochures van opleidingen aan andere Belgische en buitenlandse universiteiten; dossiers over de organisatie van de opleiding: stages, vormingen op het terrein, programma's, uurroosters, evaluatie van het onderwijs, didactisch materiaal, studiereizen, kandidaatstellingen voor studiebeurzen, enz.; notulen van de Onderwijscommissie; documenten over de hervorming van de opleiding; vacante leerstoelen; stukken over het onthaal van nieuwe studenten, statistieken van

nieuwe inschrijvingen, van examenresultaten, enz.; lijsten van studenten; examenreglementen en -resultaten; diploma's; lijsten en samenvattingen van eindwerken en doctoraten.

B.1.4 Onderzoek

Het archief van de faculteit bevat heel wat materiaal aangaande onderzoek (1971-2000), waaronder: correspondentie en andere documenten van de Onderzoeksraad; documenten over prijzen en beurzen; dossiers over publicaties; interuniversitaire onderzoeksprojecten; activiteitenverslagen; externe contacten.

B.1.5 Financiën

Een ander deel van het archief bevat documenten omtrent financiën (1965-1994). Het gaat om budgetten (van de faculteit, de bibliotheek, het secretariaat, enz.); briefwisseling; externe financiering; didactische uitrusting; verslagen van de commissie voor de verdeling van budgetten over de departementen.

B.1.6 Personeel

Het archief in verband met personeel (1966-1999) bevat: personeelsdossiers; briefwisseling; documenten over de verdeling en de functies van het personeel; briefwisseling over vacante betrekkingen; gastprofessoren; overplaatsing van professoren.

B.1.7 Gebouwen (1969-1989)

Tenslotte is er archiefmateriaal te vinden over de faculteitsgebouwen (1969-1989): plannen van nieuwe gebouwen; plannen, projecten en praktische problemen in verband met de verhuis naar nieuwe gebouwen; inrichting en verdeling van de lokalen.

B.2 Contacten met de centrale overheid

De andere luiken van het faculteitsarchief zijn een stuk beperkter. Tussen de stukken van de contacten met de universitaire overheid (1976-2000) bevinden zich onder meer verslagen van pedagogische commissies, contacten en verslagen van onderzoeksprojecten, documenten van de informaticadienst, verslagen van universitaire raden en contacten met de Service des Relations Extérieures.

B.3 *Contacten met andere afdelingen binnen de UCL*

Deze documenten stammen uit de periode 1969-1998 en bestaan uit verslagen van de raad van administratieve secretarissen van de faculteiten en verslagen van contacten met andere faculteiten en onderzoeksinstellingen: de Faculté Ouverte de Politique Economique et Sociale (FOPES); de Faculté Ouverte pour Enseignants, Educateurs et Formateurs d'Adultes; de Faculté des Sciences en de Faculté des Sciences Appliquées; het Institut des Sciences Naturelles Appliquées (ISNAP); het Centre d'Histoire des Sciences et Techniques; de bibliotheek en de audio-visuele dienst.

B.4 *Contacten met instellingen buiten de UCL*

Dit deel van het archief (1966-2000) herbergt een groot aantal documenten met betrekking tot contacten met andere universiteiten en onderzoeksinstellingen (KULeuven, Fondation Universitaire Luxembourgeoise, Centre d'Economie Agricole te Gembloux, enz.), de uitwisseling van studenten in het kader van Erasmus- en Socratesprogramma's, nationale en internationale congressen, het Ministerie van Landbouw en de verschillende geregionaliseerde overheidsdiensten in verband met landbouw, organisaties en bedrijven, ontwikkelingshulp, enz.

C *Laboratoire d'Ecologie des Prairies, Site du Michamps (UCL) / Centre Provincial d'Information Agricole*

Adres: Michamps 1, 6600 Bastenaken

Tel: 061/21.08.20

Fax: 061/21.08.40

Website: <http://www.ecop.ucl.ac.be/prairies/index.htm>

In 1965 richtte professor Jean Lambert te Michamps (Bastenaken) een laboratorium voor ecologische weidecultuur op. Sinds 1967 werd hieraan ook het Centre Provincial d'Information Agricole van de provincie Luxemburg verbonden en in 1973 sloot deze onderzoeksinstelling zich aan bij de Université Catholique de Louvain. Vandaag is het Laboratoire d'Ecologie des Prairies verspreid over 3 sites: de Faculté d'Ingénierie Biologique, Agronomique et Environnementale in Louvain-La-Neuve, de proefboerderij te Corroy-Le-Grand en het centrum van Michamps. In Michamps, waar ongeveer 30 mensen werkzaam zijn, bevinden zich laboratoria en proefvelden voor de analyse van de bodem, van water, veevoeder en voedingswaren.

Het archief in de site Michamps van het Laboratoire d'Ecologie des Prairies wordt evenwel niet systematisch bewaard, maar is verspreid over verschillende bureaus. De stukken gaan terug tot 1967 en bestaan uit correspondentie (geklasseerd per jaar), verslagen van vergaderingen, personeelsdossiers, stukken betreffende gebouwen en terreinen, boekhoudkundige documenten en jaarverslagen. De eigen publicaties

worden eveneens ter plaatse bewaard. Deze archivalia kunnen geraadpleegd worden door onderzoekers, maar zijn niet geklasseerd of ontsloten.

D Le Centre de Développement Agroforestier de Chimay asbl

Adres: Route de la Fagne 34, 6460 Chimay

Tel: 060/41.40.19

Fax: 060/41.10.06

Website: <http://www.efor.ucl.ac.be/cdaf/>

In 1988 werd het Centre de Développement Agroforestier de Chimay opgericht, onder de voogdij van de Université Catholique de Louvain en de gemeente Chimay. Deze instelling verricht wetenschappelijk onderzoek naar verschillende aspecten van de bosbouw, maar houdt zich ook bezig met het verspreiden en de concrete toepassing van deze kennis bij bosbouwbedrijven. Onder meer via de toepassing van de meest recente technieken, aangepast aan de individuele noden van verschillende ondernemingen, probeert het Centre de Développement Agroforestier de Chimay een zo rendabel mogelijke productie van kwaliteitshout mogelijk te maken.

Het centrum bewaart geen archieven over de eigen organisatie of werking. Wel wordt er een wetenschappelijk archief bijgehouden, dat consulteerbaar is voor externe onderzoekers. Het gaat hier voornamelijk om technische en/of economische onderzoeksdossiers inzake (her)bebossing van landbouwgronden en bosbouw in het algemeen.

4 Universiteit Antwerpen (UA)

A Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis

Enkel toegankelijk op afspraak:
Universiteit Antwerpen, Departement Geschiedenis
Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen
Tel: 03/220.42.52

Het Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis (CBG) wil het wetenschappelijk onderzoek inzake de geschiedenis van de ondernemer en het ondernemen stimuleren. In dit perspectief wordt aandacht besteed aan thema's zoals de mentale veranderingen inzake het ondernemerschap, de wijze waarop de maatschappij de ondernemersactiviteit evalueert en de sociale aspecten van de geschiedenis van het bedrijfsleven. Veel aandacht gaat uit naar de Antwerpse maritieme sector. Behalve een onderzoek is het CBG ook een documentatiecentrum, waar een aantal historisch belangrijke bedrijfsarchieven worden bewaard, bedrijfspublicaties verzameld en een iconografische verzameling wordt aangelegd. Tussen deze archieven bevinden zich de papieren van René Goris met betrekking tot de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC) [zie ook: ARA, SOMA].

A.1 René Goris

Het archief van René Goris bestaat uit een aantal algemene documenten in verband met de NLVC, stukken betreffende de verschillende hoofdgroeperingen en dossiers in verband met de oprichting binnen de NLVC van een Sector Voedingsnijverheid.

Zo vindt men in de stukken onder meer: briefwisseling, notities, knipsels over de NLVC (1940-1942); verslagen van de vergaderingen van het Hoofdbestuur van de NLVC (1940-1942); verslagen van vergaderingen van de hoofdgroeperingen binnen de NLVC (1943-1944); administratieve documenten betreffende budget en personeel (1941-1943); briefwisseling, vergaderstukken, notities en knipsels van de verschillende hoofdgroeperingen (1940-1944); diverse stukken in verband met de oprichting van de Sector Voedingsnijverheid binnen de NLVC (1941-1944); briefwisseling en notities over de verhouding tussen NLVC en het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening (1940-1942); briefwisseling met en bescheiden van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen, het Rijksarbeidsambt en het Hulporgaanisme voor Expertise en Organisatie.

Een summiere inventaris van dit bestand werd gepubliceerd:

A.K.L. Thijs, "Inventaris der papieren van René Goris betreffende de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (1940-1944)" in *Bijdragen tot de Geschiedenis* 1972, 115-120.

5 UNIVERSITEIT GENT (UGent)

A *Archief Universiteit Gent*

Adres: Sint-Pietersnieuwstraat 25
 Tel: 09/264.30.80
 Fax: 09/264.42.96
 Website: <http://www.ugent.be/nl/voorzieningen/archief>

Het archief van de Universiteit Gent werd in 1972 opgericht met als taak de bronnen over de geschiedenis van de universiteit te verzamelen, te ordenen, te beschrijven en het onderzoek er rond te bevorderen. Het archief bevat zo'n drie kilometer historische en dynamische archieven, zowel van de academische administratie, faculteiten en universitaire verenigingen als van particulieren. De oudste documenten gaan terug tot de stichting van de universiteit in 1816. Naast het archief van de instelling is er het studentenarchief. Hierin bevinden zich affiches, tijdschriften, brochures, pamfletten en archivalia van de studentenverenigingen. Als documentatiecentrum bewaart het universiteitsarchief onder meer ook cursussen, verhandelingen en een uitgebreide fotocollectie. Inzake landbouwgeschiedenis zijn vooral de archieven van de Faculteit Diergeneeskunde, de Centrale Werkplaats van de Faculteit Diergeneeskunde en van de Faculteit Bio-Ingénieurswetenschappen (de vroegere Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen) interessant. Deze faculteitsarchieven zijn ontsloten door ter plaatse in te kijken inventarissen.

A.1 *De Faculteit Diergeneeskunde en de Centrale Werkplaats van de Faculteit Diergeneeskunde*

De Faculteit Diergeneeskunde liet in de archiefdienst van de Universiteit Gent archief na voor de periode 1934-2004. Hierin bevinden zich notulen van de Faculteitsraad (1934-1987); jaarverslagen (1962-1977); notulen van de Commissie van Toezicht van de Proefhoeve (1971); briefwisseling van de decaan (1934); regelingen en uitslagen van examens (1961-1996); titels van licentieverhandelingen en doctoraten (1974-1996); omzendbrieven en documentatie in verband met programmahervormingen (1969-1996); documenten betreffende de gebouwen en proefhoeven van de faculteit (1934-1975); stukken over de viering van het 25-jarig en 50-jarig bestaan (respectievelijk uit 1958 en 1984); bescheiden van studiedagen, colloquia en informatievergaderingen (1980-2004); enz.

Faculteit Diergeneeskunde (Inventaris Archief Universiteit Gent 6G) (onuitgegeven)

Het archief van de Centrale Werkplaats van de Faculteit Diergeneeskunde is beperkt tot een map met jaarverslagen voor de jaren 1972-1981 en 1984-1985.

Centrale werkplaats van de faculteit diergeneeskunde (Inventaris Archief Universiteit Gent 5U) (onuitgegeven)

A.2 *De Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen/Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen*

De geschiedenis van deze faculteit werd beschreven in:

E. Vandamme, *Universiteit Gent. Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen. Jubileumboek 1920-1995*, Gent, 1995.

In 1917 werd te Gent de Hoogere Land- en Tuinbouwschool opgericht. Deze was slechts een kort leven beschoren en werd in 1919 vervangen door de Rijkslandbouwhogeschool Gent. Tot 1933 viel deze Rijkslandbouwhogeschool onder de bevoegdheid van het Ministerie van Landbouw, vanaf dan onder die van het Ministerie van Openbaar Onderwijs (Dienst Technisch Onderwijs). In 1965 werd deze instelling een onafhankelijke faculteit: de Rijksfaculteit van de Landbouwwetenschappen. Pas in 1969 werd ze als Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen geïntegreerd in de Rijksuniversiteit Gent. Haar archieven bestrijken de periode 1917-2004 en worden ontsloten door volgende toegang:

Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen/Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen (Inventaris Archief Universiteit Gent 6K) (onuitgegeven)

A.2.1 *Raden en commissies*

Hier kunnen officiële documenten van de verschillende raden en commissies van de faculteit worden teruggevonden. De belangrijkste zijn: notulen van de Raad der Professoren van de Hoogere Land- en Tuinbouwschool (1917-1918); notulen van de Academieraad (1920-1969) en van de Faculteitsraad (1969-2004); briefwisseling van de Academieraad (1931-1950); stukken betreffende het eigen vermogen en van de Commissie voor het beheer van het Eigen Vermogen van de Rijkslandbouwhogeschool (1937-1969); de oprichting en jaarverslagen van de Sociale Dienst (1948-1968); documenten met betrekking tot het studentenrestaurant en studentenhome (1953-1970). Ze bestaan uit verschillende deelbestanden.

A.2.2 *Diensten van de rector, de decaan en van de beheerder-hoogleraar*

Dit bestand bestaat grotendeels uit correspondentie. De uitgebreide briefwisseling van de Dienst van de rector bleef bewaard voor de periode 1932-1955 en behandelt een groot aantal uiteenlopende onderwerpen: ministeriële omzendbrieven; programmahervormingen; uitwisseling van professoren; congressen; proefhoeves en proeftuinen; budgetcontrole; briefwisseling met professoren en docenten; briefwisseling met en over studenten; met het Verbond der Ingenieurs der Rijkslandbouwhogeschool

te Gent (1950-1954); met de Ministeries van Landbouw en van Koloniën; met de Gouverneur van Oost-Vlaanderen; het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek; het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL); het Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO); de Food and Agriculture Organization (FAO) van de Verenigde Naties; andere landbouwonderwijsinstellingen in binnen- en buitenland; etc. De briefwisseling van de decaan bleef beperkt tot de jaren 1969-1973, 1979 en 1982. De correspondentie van de beheerder-hoogleraar behandelt grotendeels het personeel, de gebouwen en de aankoop van materiaal (1920-1960).

Verder bevinden zich hier de afrekeningen van de Dienst van de Rekenplichtige (1920-1969) en de stukken van de Dienst van de beheerder-secretaris (later: secretaris van de rector). Van deze laatste dienst zijn documenten te vinden betreffende wetenschappelijke activiteiten; onderwijskwesties; propaganda; patrimonium; begrotingskwesties; plannen, inventarissen, herstellingen en onderhoud aan gebouwen en proeftuinen; aankoop en huur van materiaal; personeelsdossiers; algemene documentatie en oorlogsschade aan de proefhoeve te Melle; stukken over het Rijkszuivelstation, het Station Veevoeding en de Plantenveredeling, alle te Melle; enz. Het gros van deze documenten stamt uit het midden van de 20ste eeuw, al gaan sommige bescheiden terug tot het einde van 19de eeuw en lopen ze tot en met 2001.

A.2.3 Diensten, laboratoria

Hier bevinden zich inventarisboeken van al de diensten van de faculteit tot 1 januari 1971; aangevraagde en toegestane kredieten op de begroting (1939-1942); notulen en werkingsverslagen van de Commissie van Toezicht van de Proefhoeve (1970-1988); en verslagen en studiereizen van het Onderzoekscentrum voor Bosbouw, Bosbedrijfsvoering en Bospolitiek (1978, 1981).

A.2.4 Personeel

De personeelsdossiers bevatten wedde- en persoonlijke dossiers; loonstaten; personeelsfiches; benoemingen; notulen van de Personeelsraad; stukken betreffende de Sociale Dienst van het Ministerie van Landbouw; dossiers van de Dienst en Comité voor Veiligheid, Hygiëne en Verfraaiing der Werkplaatsen; statuten, nota's en briefwisseling van de Vereniging van het Wetenschappelijk Personeel van de Rijkslandbouwhogeschool van Gent; enz. (1934-1977).

A.2.5 Studenten

De archieven over studenten bevatten onder meer fragmentarische inschrijvingslijsten aan de Rijkslandbouwhogeschool Gent (1920-1970); inschrijvingslijsten voor cursussen (1946-1969); uitslagen van examens (1925-1977); puntenlijsten van examens

en toegangsexamens (1921-1996); beoordelingen van eindverhandelingen (1965-1968); aanvragen en uitslagen van doctoraten (1955-1996); documenten van diverse studiebeurzen (1955-1974); stukken over Gentse landbouwstudenten aan buitenlandse universiteiten (1993-1996); titels van afstudeerwerken, titels van doctoraten, titels van hogere aggregaten en examenlessen aggregatie (1971-1996); enz.

A.2.6. Leergangen, voordrachten, symposia, nascholing

In dit bestand bevinden zich dossiers over programmahervormingen; briefwisseling en verslagen van de Studiecommissie voor de Hervorming van het Hooger Landbouwonderwijs (1934-1947); stukken betreffende de oprichting van een afdeling Hogere Studiën betreffende de Zuivelnijverheid (1934), van melkerijleergangen (1935-1941) en een vijfde jaar landbouweconomie (1942-1946); inhoudsomschrijvingen van gedoeerde cursussen; uitnodigingen, briefwisseling en onkostennota's van voordrachten en studiedagen (1956-1979); dossiers over postgraduaat opleidingen (1969-1989); naast tal van andere stukken.

A.2.7 Gebouwen

Het betreft documenten in verband met de aankoop, de bouw en herstellingen en onderhoud van de diverse gebouwen van de faculteit, inclusief de laboratoria, de Rijkszuivelschool en de Proefhoeve te Melle (1943-1977).

A.2.8 Wetgeving, berichtgeving

Hier bevinden zich wetten en reglementen betreffende de inrichting van hoger landbouwonderwijs en de organisatie van de Rijkslandbouwhogeschool te Gent (1919-1990); dienstnota's van de rector (1951-1968); registers met vrije betrekkingen (1966-1976) en nieuwjaarswenskaarten (ongedateerd).

A.2.9. Varia

De onder 'varia' bewaarde documenten belichten de openingen van het academiejaar, de universitaire expansie, de Conferentie voor de Universitaire Vernieuwing en hoofdzakelijk ontwikkelingssamenwerking en tropische landbouwkunde. Voorbeelden van dat laatste zijn standpunten van de Academieraad en documentatie over de oprichting van een Instituut voor Tropische Landbouwwetenschappen te Antwerpen (1964); protesten tegen de niet-vertegenwoordiging van de Rijkslandbouwhogeschool in de Hoge Raad van het Onderwijs voor Kongo (1954-1960); dossiers betreffende de oprichting van de Union Professionnelle des Ingénieurs Agronomes du Congo Belge et du Ruanda-Urundi (1959); statuten en verslagen van de werking en de samenstelling van de Raad van Beheer van het Belgisch Instituut ter Bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek Overzee (BIBWOO) (1961-1962); moeilijkheden bij de oprichting van Interagro (Interuniversitair overlegorgaan voor weten-

schappelijke ontwikkelingssamenwerking) (1966-1974); en verslagen van KO.KO.OS. - Koördinatiekomitee voor Wetenschappelijke Ontwikkelingssamenwerking van de Faculteit Landbouwwetenschappen (1970-1973).

A.3 *Particuliere archieven*

Tussen de schenkingen van particulieren aan het archief van de Universiteit Gent bevinden zich beperkte archivalia van Jozef Van den Brande en André Cottenie. Beide bestanden zijn voorzien van een plaatsingslijst.

A.3.1 *Jozef Van den Brande*

Jozef Van den Brande, rector van de Rijkslandbouwhogeschool Gent, liet expertiseverlagen betreffende schadegevallen veroorzaakt door insecten (1947) en nota's over de coloradokever (ongedateerd) na, naast een collectie medailles.

Plaatsingslijst van het Archief van Jozef Van den Brande (onuitgegeven).

A.3.2 *André Cottenie*

André Cottenie was hoogleraar aan de Landbouwfaculteit en een tijdlang rector van de Universiteit Gent. Het gros van de door hem geschonken archivalia (1925-1986) betreffen zijn rectorale activiteiten, maar er kunnen ook een dagboek, lessenroosters en cursussen met betrekking tot de faculteit Landbouwwetenschappen worden gevonden, naast nota's over zaadonderzoek en algemene methodeleer, en zijn briefwisseling als hoogleraar.

Plaatsingslijst van het Archief van André Cottenie (onuitgegeven).

A.4 *Archieven van studentenverenigingen*

De archieven van studentenverenigingen (vanaf 1921) bestaan doorgaans uit statuten, ledenlijsten, verslagen, briefwisseling en activiteitenlijsten. Deze archivalia zijn summier ontsloten door steekkaarten. Het archief van de Universiteit Gent bewaart onder meer archieven van volgende studentenverenigingen: Facultair Aktiekomitee Landbouw (FAL), Faculteitskring Diergeneeskunde, International Association of Agricultural Students (IAAS), International Veterinary Students Union (IVSU), Kritische Werkgroep Landbouw (KWEL), Studenten der Veeartsenijschool, Verbond der Ingenieurs van de Rijksfaculteit der Landbouwwetenschappen (VIFLRUG), Vlaamse Diergeneeskundige Kring (VDK), Vlaamse Landbouwkundige Kring (VLK), Werkgroep Landbouw (WELA), Werk- en Aktiegroep Landbouw Gent (WALG) en Zuivelstudentengroepering LILA van de Speciale Technische School voor Technische Ingenieurs, Afdeling Landbouw en Voeding.

B Centrale Bibliotheek

B.1 Collectie *Vliegende Bladen*

Adres: Handschriftenleeszaal, Rozier 9, 9000 Gent
 Tel: 09/264.38.61
 E-mail: bhsl@mail.lib.ugent.be
 Website: <http://www.lib.ugent.be/>

De *Feuilles Volantes* of *Vliegende Bladen* is een merkwaardige doch uiterst rijke universitaire museale verzameling. Universiteitsbibliothecaris Ferdinand Vander Haegen (1830-1913) deed na zijn aanstelling in 1869 een oproep in de media om schijnbaar waardeloze gedrukte, geschreven of getekende documenten niet weg te gooien: '*Ne jettez jamais un document*'. Deze oproep leverde ruim één miljoen ephemera op. Het gros van de documenten stamt uit de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw, maar de verzameling bevat ook oudere stukken. De collectie bevat allerhande publicaties, maar ook erg uiteenlopend archiefmateriaal. De banaliteit van heel wat stukken - in de *Vliegende bladen* vindt men bijvoorbeeld toegangskaartjes van tuinbouw-tentoonstellingen, bestelbons, handgeschreven recepten, enz. - maakt het mogelijk historische onderwerpen te bekijken vanuit invalshoeken die met meer gangbaar archiefmateriaal onderbelicht blijven. Voor de landbouwgeschiedenis bevat de collectie vooral interessant materiaal inzake land- en tuinbouwverenigingen en -activiteiten en over bepaalde teelten.

Het unieke karakter en de rijkdom van de *Vliegende Bladen* wordt helaas overschaduwed door de gebrekkige ontsluiting van de collectie. Die kwam in vier fasen tot stand en de vier 'fondsen' die aldus ontstaan zijn, werden nooit ineengeschoven tot een gestructureerd geheel. Momenteel ligt een vijfde 'fonds' op ontsluiting te wachten. Er is slechts een vierdelige Franstalige, handgeschreven trefwoordencatalogus voorhanden. Een duidelijke systematiek en chronologische duiding ontbreken echter. Wie bijvoorbeeld informatie zoekt over de *Société Royale d'Agriculture et de Botanique* vindt zowel archiefstukken onder het trefwoord *agriculture, botanique, Casino, exposition, horticulture* als *sociétés*.

Om een idee te krijgen welk landbouwgerelateerd materiaal er in de *Vliegende Bladen* te vinden is, volstaat het dan ook niet enkel onder het trefwoord *agriculture* te zoeken.

- In het eerste fonds is het uitgebreide pakket documenten dat onder *agriculture* is ondergebracht, onderverdeeld in negen categorieën: publicaties, verenigingen, wetgeving, evenementen, krantenknipsels, reclame, affiches stad Gent en *Grandes Pépinières de Montaigu*. In de andere fondsen is het aantal documenten beperkter: het gaat om briefwisseling, almanakken en stukken omtrent feestelijkheden. De documenten zijn vooral afkomstig uit de tweede helft van de 19de eeuw en het eerste kwart van de 20ste eeuw, maar er zijn ook oudere stukken aanwezig;

- De stukken die onder het trefwoord *horticulture* te vinden zijn, zijn talrijk in alle fondsen en nauwkeuriger ontsloten door een later toegevoegde trefwoordencatalogus. De informatie die er te vinden is, heeft in hoofdzaak betrekking op tientallen land- en tuinbouwverenigingen, tentoonstellingen en andere activiteiten (congressen, prijskampen, enz.) en op individuele tuinbouwers. De meeste stukken dateren van het laatste kwart van de 19de en het eerste kwart van de 20ste eeuw;
- Het trefwoord *Congo* verwijst in alle fondsen naar een uitgebreid pakket documenten. Slechts enkele knipsels en brieven handelen echter over koloniale landbouw en exotische gewassen.
- Naast deze algemene trefwoorden, kan men dikwijls ook de naam van een bepaald gewas, hoevedier of landbouwproduct (bv. *bétail, blé, céréales, cacao, cichorei, fleurs, froment, fruits, lait, lin, pomme de terre, prunes, tabac*, enz.) als trefwoord terugvinden. Vaak zitten tussen de documenten enkele stukken die verband houden met de teelt.
- Onder de trefwoorden *cercles* en *sociétés* enerzijds en *expositions* anderzijds, is informatie te vinden van respectievelijk land- en tuinbouwverenigingen en land- en tuinbouw tentoonstellingen (ongeveer laatste kwart 19de-eerste kwart 20ste eeuw).
- Een zoektocht aan de hand van persoons-, familie- of plaatsnamen levert mogelijk interessant materiaal op. In de trefwoordenlijst worden namen vermeld van personen die van belang waren in of voor de landbouwsector (vb. *Pierlot Hubert*) en van personen of families die uitgestrekte landgoederen bezaten (vb. *Vervier, De*). Onder plaatsnamen (vb. *Heist-op-den-Berg, Brussel*) is heel vaak informatie te vinden over landbouwverenigingen, -scholen, -markten, enz. Soms zijn zelfs eerder uitzonderlijke stukken hier bewaard; *Bavikhove, cultivateurs* herbergt bijvoorbeeld een nominale lijst uit 1795 van alle landbouwers uit de gemeente met slachtrijpe dieren, met kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over de boeren en het te slachten vee.
- Tenslotte zijn nog allerhande trefwoorden aangebracht die (wellicht) verband houden met landbouw (vb. *affiches, agronomie tropical, assurances sur les chèvres, chemins ruraux, cultivateurs, écoles d'agriculture, epizootie, fermes, polders*, enz.). Het is niet mogelijk om ze allemaal op te sommen. De onderzoeker zal zich in vele gevallen genoodzaakt zien de hele trefwoordencatalogus door te nemen. Door op deze wijze te werk te gaan, kan soms opmerkelijke stukken ontdekken. Enkele voorbeelden zijn: *orphélinats agricoles*, briefwisseling van de *Société de Patronage des Orphélinats Agricoles* (jaren 1890), *Inventaire mobilier etc. d'une ferme, Velzeke* (1806).

C *Faculteit Diergeneeskunde*

Adres: Salisburylaan 133, 9820 Merelbeke
 Tel: 09/264.75.06
 Fax: 09/264.77.99
 Website: <http://www.ugent.be/di>
 Contactpersoon: Wim Defoort
 E-mail contactpersoon: wim.defoort@ugent.be

In het archief van de Universiteit Gent [zie A1] legde de Faculteit Diergeneeskunde archief neer voor de periode 1934-2004. Hier bevinden zich onder meer notulen van de Faculteitsraad, jaarverslagen en briefwisseling. Zelf houdt de faculteit nog een klein archief bij (bestaande uit ongeveer 20 verhuisdozen) betreffende personeelszaken en voorbereidingen en dubbels van de verslagen van de Faculteitsraad sinds 1968. Deze documenten zijn niet ontsloten, maar wel raadpleegbaar voor onderzoekers.

6 **Université Libre de Bruxelles (ULB)**

A *Ecomusée du Viroin*

Adres: Rue de la Gare 81, 5670 Treignes
 Tel: 060/39.96.24
 Fax: 060/39.94.50
 E-mail: ecomusée@ulb.ac.be
 Website: <http://www.ulb.ac.be/ulb-wallonie/treignes.html>

In 1972 opende de Université Libre de Bruxelles (ULB) een omgevingslaboratorium in het oude stationsgebouw van Treignes. Dit laboratorium ontwikkelde zich langzaam tot een multidisciplinair studiecentrum van het hele ecosysteem in de regio *Entre-Sambre-et-Meuse*. In dit kader richtte men in 1982 het *Ecomusée de la vie et des technologies rurales* op, gevestigd in de oude kasteelhoeve van Treignes. Hieraan werden later twee belangrijke collecties toegevoegd: het *Musée du machinisme agricole* en het *Musée de la Forge*. Het geheel staat vandaag bekend als het *Ecomusée du Viroin* en bevat duizenden voorwerpen die een beeld schetsen van het traditionele economische leven in de streek rond Treignes: landbouw en ambachtelijke beroepen.

Aan dit ecomuseum is tevens een documentatiecentrum verbonden, dat onderzoekers aantrekt uit verschillende domeinen: archeologie, toerisme, natuurwetenschappen en rurale geschiedenis. Naast een landbouwbibliotheek, met tal van publicaties uit de voorbije tweehonderd jaar, bewaart men in Treignes documenten over landbouw uit de 19de en 20ste eeuw. Deze bestaan evenwel meer uit documentatie en zeldzame publicaties dan uit eigenlijk archief. De stukken zijn in principe wel consulterbaar, maar niet geïnventariseerd of op een andere manier ontsloten. De teruggevonden documenten concentreren zich rond een onderstaande topics.

A.1 *Veeteelt, gewassen en meststoffen*

Rond veeteelt bewaart het museum affiches, omzendbrieven, voorschriften en rapporten betreffende de bestrijding van besmettelijke veeziekten en affiches en formulieren betreffende de circulatie van dieren tijdens epidemieën van besmettelijke veeziekten (alle uit de eerste helft van de 20ste eeuw).

Inzake gewassen bezit Treignes catalogen van graan- en zaadhandelaars; 20ste-eeuwse publicaties over de teelt van vlas, aardappelen, suikerbieten, maïs, granen en kersen; en gegevens over het dorsen van graangewassen in de regio Philippeville tijdens de Tweede Wereldoorlog, opgetekend door de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC).

Ook meststoffen zijn gedocumenteerd: met publicaties over het gebruik van meststoffen (1851-1951); prijslijsten van de handelszaak Engrais D'Auby (1934-1938); diverse reclamefolders, catalogen en uittreksels uit 19de en 20ste-eeuwse landbouw-tijdschriften over meststoffen.

A.2 *Landbouwmachines*

Het grootste deel van de documentatie in het Ecomusée du Viroin belicht echter de landbouwmachines. Er bevindt zich een indrukwekkende reeks tarieven, reclamefolders, prospectussen, catalogen van wisselstukken, onderhoudsboekjes, facturen en briefwisseling van verschillende fabrikanten van landbouwmachines (eind 19de - eind 20ste eeuw), onder meer van mestverspreiders, melkmachines, ontromers, vacuümpompen, ploegen, dorsmachines, enz. Er zijn ook enkele verkoopboekjes. Naar aanleiding van onderstaande publicatie over Alfred Mélotte verzamelde men hier ook heel wat documentatie en archief over de firma's Jules Mélotte (producent van ontromers te Remicourt) en Alfred Mélotte (producent van ploegen te Gemblours).

C. Billen, J.-J. Heirwegh, J.-J. Van Mol, e.a., *Alfred Mélotte: inventeur de charrues, fondateur d'industrie*, Brussel, 1997.

Van eerstgenoemde onderneming bevinden er zich bijvoorbeeld prospectussen en onderhoudsboekjes van ontromers; boekhoudingstukken en correspondentie van een Henegouwse agent van de firma (1946); een brochure over werk en leven van Jules Mélotte (1938); een originele kalender van de firma Mélotte uit 1908 en ander promotie-materiaal; en een fotoboek van het bedrijf uit 1938. Over de ploegenfabriek Alfred Mélotte is er onder meer een rapport aanwezig over de werking van de onderneming uit 1904; verschillende plannen van machines; een kopie van een uitvindersbrevet uit 1881; een paar oude brieven en foto's (eind 19de - begin 20ste eeuw); foto's en beschrijvingsfiches van oude ploegen; verkoopsboekjes; biografische documenten over Alfred Mélotte; en een handgeschreven register met wijzigingen aangebracht aan de ontworpen ploegen.

A.3 Boerderijen en landbouwbedrijven

Tussen de documentatie over boerderijen en landbouwbedrijven bevinden zich een 19de-eeuws register van inkomsten en uitgaven van de boerderij Boulan-Riezes (1857-1879) en boekhouding van landbouwbedrijven (eerste helft 20ste eeuw). Verder kunnen een aantal stukken met betrekking tot landbouwonderwijs en -onderzoek worden teruggevonden: jaarverslagen van het Centre de Recherches Agronomiques (CRA) te Gembloux (jaren 1980-1990), een jaarverslag van de Rijkszuivelschool Gent (1953) en verschillende publicaties.

A.4 Iconografische bronnen

Ten slotte dienen de iconografische documenten vermeld te worden. In het Ecomusée du Viroin bevinden zich heel wat oude affiches en postkaarten over landbouw, landbouwscholen, landbouwmachines en -wedstrijden, werkzaamheden op het veld en het dagelijkse leven op het platteland (19de-20ste eeuw).

HOOFDSTUK 3

ONDERWIJS-, ONDERZOEKS- EN VORMINGSINSTELLINGEN

De hier verzamelde informatie komt voort van enquêteformulieren die verstuurd werden naar instellingen die landbouwonderwijs en –vorming organiseren of hebben georganiseerd. Er kwamen 38 reacties binnen, waarvan er slechts enkele bruikbaar bleken. De archieven van landbouwscholen zijn meestal erg beperkt, al wordt er hier en daar nog interessant archiefmateriaal bewaard.

SECUNDAIRE SCHOLEN

1 Land- en Tuinbouwinstituut Oedelem

Adres: Bruggestraat 190, 8730 Oedelem
Tel: 050/35.09.84
Fax: 050/35.06.90
E-mail: info@lti-oedelem.be
Website: <http://www.lti-oedelem.be>

Het land- en tuinbouwinstituut van Oedelem werd opgericht in 1968 en verstrekt onderricht inzake land- en tuinbouw, agro- en biotechniek en natuurbeheer op het niveau van secundair technisch en beroepsonderwijs, volwassenenonderwijs en naschoolse vorming. Aan het instituut zijn een eigen plantentuin en een schoolbedrijf verbonden. De school bewaart zelf 27 strekkende meter archiefmateriaal vanaf 1968 tot nu. Dit archief bestaat uit statuten; briefwisseling; vergaderstukken; personeelsdossiers; leerlingendossiers; stukken betreffende gebouwen en terreinen; dossiers over de uitbating van het schoolbedrijf; boekhoudkundige documenten; subsidiedossiers en jaarverslagen. Deze bestanden zijn niet ontsloten en in principe niet raadpleegbaar voor onderzoekers.

2 Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs Stabroek (PITO)

Adres: Laageind 19, 2940 Stabroek

Tel: 03/561.05.00

Fax: 03/561.05.01

E-mail: info@pitostabroek.provant.be

Website: <http://www.pito-stabroek.be>

Het in 1926 opgerichte PITO was aanvankelijk een landbouwschool, maar biedt nu diverse studierichtingen binnen het technisch en beroepssecundair onderwijs aan. De huidige landbouwgerelateerde opleidingen binnen het technisch onderwijs zijn: landbouwtechnieken en tuinbouwtechnieken. Binnen het beroepsonderwijs bestaan de studierichtingen dierenzorg (enkel in de tweede graad), landbouw, tuinbouw en land- en tuinbouwmechanisatie (enkel als specialisatiejaar). De school beschikt over een landbouwbedrijf dat lange tijd onder het beheer van de Antwerpse Provinciale Dienst voor Land- en Tuinbouw (PDLT) stond. Met de afschaffing van deze dienst op 1 januari 2003 behoort het landbouwbedrijf nu tot het Gewoon Provinciebedrijf PITO Stabroek.

Specifieke stukken betreffende de activiteiten van het landbouwbedrijf bevinden zich in het archief van de vroegere PDLT. Een deel zou ook gedeponeed zijn bij de Provincie Antwerpen. De school zelf bewaart archiefmateriaal dat de periode vanaf de oprichting tot vandaag bestrijkt. Het is consulteerbaar op aanvraag en er bestaan overzichtslijsten van de rubrieken. De collectie beslaat allerhande documenten: stukken betreffende de oprichting; correspondentie; notulen van vergaderingen; personeelsdossiers; verschillende stukken betreffende directie, personeel en leerlingen; lesmateriaal; programma's; stukken betreffende gebouwen en terreinen; stukken betreffende de uitbating van het landbouwbedrijf van de school; boekhoudkundige documenten; subsidiedossiers; jaarverslagen; audiovisueel en elektronisch materiaal en publicaties.

3 Vrij Land- en Tuinbouwinstituut Torhout (VLTi)

Adres: Bruggestraat 23, 8820 Torhout
 Tel: 050/23.15.14
 Fax: 050/23.15.24
 E-mail: vlti@sint-rembert.be

Het VLTi werd vlak na de Tweede Wereldoorlog als een tuinbouwschool opgericht, maar breidde gestaag uit. Vandaag bestaat er zowel in het TSO als BSO een landbouw- en een tuinbouwopleiding. Daarnaast worden verschillende andere landbouwgerelateerde opleidingen verzorgd: chemie, biotechniek, paardrijden en –verzorgen, een 7de jaar commercialisatie van land- en tuinbouwproducten en een 7de jaar manegehouder-rijmeester.

Het VLTi maakt deel uit van de scholengroep Sint-Rembert en de scholengemeenschap Houtland. Dat zorgt ervoor dat de archieven over verschillende bewaarplaatsen verspreid zitten. Het dynamisch archief van de verschillende administraties wordt zorgvuldig bijgehouden (sinds 2003 gebeurt heel wat via de elektronische weg) en recentelijk werden ook stappen ondernomen om meer ordening en toegankelijkheid te voorzien in het vrij omvangrijke afgesloten archief:

L. Inghelbrecht, *Een archiefbeheersplan voor het VLTi*, 2003, (onuitgegeven paper bij het beëindigen van de cursus archiefbeheer ingericht door de School van Bestuursrecht van West-Vlaanderen).

De archieven van het VLTi zijn afkomstig van een zestal diensten of groepen binnen de school en worden bij die respectievelijke diensten bewaard. Het leerlingenarchief wordt bijgehouden in een apart lokaal dat dienst doet als geïmproviseerde archief-ruimte:

- de directeur van het VLTi: officiële stukken, verslagen van vergaderingen en inspecties, schoolreglementen, lesroosters, statistieken, documenten betreffende infrastructuur, correspondentie, enz.;
- de leerlingenadministratie: aanwezigheidsregisters, leerlingendossiers, lijsten diploma's, documenten betreffende oud-leerlingenverenigingen, foto's, enz.;
- de schoolhoeve Het Lindenhof: allerhande vereiste documenten betreffende het vee en de gewassen;
- de leerlingen: agenda's, taken, testen, examens, enz.;
- de centrale boekhouding van de scholengroep Sint-Rembert: aan- en verkoopfacturen, enz.;
- centrale personeelsadministratie van de scholengroep Sint-Rembert: lerarendossiers, weddelijsten, enz.

De archieven zijn mits toestemming van de directeur in te kijken.

Een interessante bron uit het leerlingenarchief verdient speciale aandacht. Het gaat om meer dan 750 permanent bewaarde eindwerken en stageverslagen uit de richting landbouw. Zij worden sinds 1966. De recentste jaargangen worden omwille van de privacy bewaard bij de begeleidende leerkrachten thuis. In de eindwerken maken de leerlingen een beschrijving van het ouderlijk bedrijf: zowel de geschiedenis, infrastructuur, het personeel, de teelten, de reglementering, de financiën als de eventuele overname komen aan bod. Door de leerlingen uit het technisch onderwijs gebeurt dit bijzonder gedetailleerd. Zij maken ook een beknoptere beschrijving van het bedrijf waar ze stage lopen. De eindwerken uit het beroepsonderwijs zijn beknopter en hun stageverslagen blijven beperkt tot een weergave van de door de leerling opgedane ervaringen.

Van de richtingen tuinbouw, biotechniek, chemie, paardrijden en -verzorgen zijn de eindwerken beknopte thematische verhandelingen.

Er bestaat een onuitgegeven inventaris van de bewaarde eindwerken:

L. Inghelbrecht, *Inventaris van eindwerken bijgehouden in het archief van het Vrij Land- en Tuinbouwinstituut van Torhout*, 2002.

4 Sint-Aloysiusinstituut Geel

Adres: Kollegestraat 15, 2440 Geel

Tel: 014/56.26.50

Fax: 014/56.26.51

E-mail: info@sag.telenet.be

Website: <http://www.kogeka.be> en <http://sag.telenet.be>

De Landbouwschool in Geel, gegroeid uit en verbonden aan het Sint-Aloysiuscollege, werd opgericht in 1922. De archieven van dit college, dat tegenwoordig deel uitmaakt van KOGEKA (Katholiek Onderwijs Geel-Kasterlee), werden onlangs overgedragen aan het stadsarchief van Geel. De stukken werden gevormd door de Latijnse school van Geel, het Sint-Aloysiuscollege, de Handelsschool van Geel en de Landbouwschool van Geel. De bescheiden van de Geelse Landbouwschool zijn beperkt ontsloten door een onuitgegeven plaatsingslijst. Ook in de inventaris van het Latijnse college worden een aantal stukken van de Landbouwschool vermeld:

M.H. Koyen en P. Jans, "Inventaris van het archief van de Latijnse school en het Sint-Aloysiuscollege te Geel" in *Jaarboek van de Vrijheid en het land van Geel* 18 (1981), 53-72.

Over de geschiedenis van het Geelse landbouwonderwijs kan meer worden teruggevonden in onderstaande publicatie:

F. Emmerechts en R. Malisse, *Leren leven van het land. Situering en evolutie van het agrarisch onderwijs te Geel*, Geel, 1989.

Het archief van de Landbouwschool is onderverdeeld in twee stukken: registers en bundels.

A Registers

De registers bestaan onder meer uit: verslagboeken van de vergaderingen van het Inrichtend Comité en de vzw Middelbare Landbouwschool van Geel (1941-1966) en van de Bestuurscommissie en de beslissingen van de inrichtende macht (1934-1967); jaarrekeningen van de Middelbare Landbouwschool Geel (1922-1926); registers van herkansings-, ingangs- en heroriënteringsexamens (1922-1926); registers van eindexamens (1933-1965); rekeningen van de modelhoeve (1952-1959); een verslagboek van de "Oud-leerlingenbond der Middelbare Landbouwschool" (1938-1963) en een ledenlijst van de oud-leerlingenbond (1924-1963); klasdagboeken van de Landbouw normaalleergangen te Geel (1938-1941).

B Bundels

De bundels bevatten meer stukken die vanuit onze invalshoek interessant zijn:

- historische artikels over de geschiedenis van de Belgische landbouw en de Landbouwschool van Geel (1950 e.v.);
- afschriften van officiële akten (1922-1981): stichtingsakte, aanneming en heraanname door de provincie, enz.;
- reglementen en profiel van de school (1939-1974);
- de samenstelling van het Inrichtend Comité, Bestuurscommissie en Beheerraad (1935-1974);
- stukken over de invoering van het gemengd onderwijs (1976) en de fusiepoging met het Sint-Maria-Instituut (1997-1998);
- documenten in verband met de organisatie van de lessen: leerplannen, lesuurtabellen, opdrachten van leerkrachten, enz. (1933-1975);
- lonen en staatstoelagen (1935-1951);
- mededelingen van de directie aan het personeel (1968-1976);
- evolutie en geografische spreiding van leerlingen (1922-1976); leerlingenlijsten en veiligheidsinstructies van het leerlingeninternaat (1969-1979);
- briefwisseling, deelnemende leerlingen en programma's van de Nederlandse Praktijkschool te Horst (1977-1983); taaluitwisselingen tussen de landbouwscholen van Geel en Ciney (1985-1988);
- stukken over de oud-leerlingenbond van de Landbouwschool (1923-1980); enquête bij de oud-leerlingen over gevolgde studies, naschoolse studies en beroepsloopbaan (1958)
- lijst van stagebedrijven (1982);

- provinciale begrotingen van de Landbouwschool (1933-1959) en briefwisseling tussen de provincie Antwerpen en de Landbouwschool (1936-1961); briefwisseling met het Ministerie van Onderwijs (1940-1966);
- een overeenkomst met de pachter van de hoeve verbonden aan de Landbouwschool (1926 e.v.) en een inventaris van de provinciale modelhoeve (1949-1959);
- propaganda van de Landbouwschool (1976-1986);
- stukken over de Landbouwnormaalleergangen (1946-1955);
- documenten over de Vereniging Agrarische Scholen (1960 e.v.), de Hoge Raad voor het Agrarisch Onderwijs (1983-1984) en het Kempisch Vormingscentrum voor Land- en Tuinbouw (1981 e.v.);
- brochures en dagbladknipsels van andere landbouwscholen in België en Nederland.

CONGREGATIES

De archieven van de Zusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen in Moorslede en van de Diocezaane Zusters van Overijse-Mechelen worden besproken bij hun bewaarplaats: KADOC.

5 Archief Annuntiaten

Adres: Naamsesteenweg 355, 3001 Heverlee

Tel: 016/39.93.06

Fax: 016/39.93.20

E-mail: archieff.annuntiaten@scarlet.be

Website: <http://www.annuntiatenheverlee.be> en <http://www.hhh.be>

Een uitgebreide geschiedenis van de Zusters Annuntiaten van Heverlee werd uitgegeven in 1994:

R. Christens, *100 jaar Heilig Hartinstituut Annuntiaten Heverlee: geschiedenis van een school en een congregatie*, Heverlee, 1994.

In het archief van de zusters Annuntiaten van Heverlee bevinden zich ook de archieven van het Heilig-Hartinstituut dat door deze congregatie aldaar wordt ingericht. Deze school begon in 1896 met een melkerijcursus en was vanaf dan uitgerust met een modelhoeve en een stoommelkerij/kaasmakerij. Tegen 1898 groeide de melkerijcursus uit tot volwaardig hoger landbouwonderwijs voor meisjes. In hetzelfde jaar ontstond er een intensief samenwerkingsakkoord met het Landbouwkundig Instituut van de KU Leuven. In 1910 werd er een landbouwnormaalcursus georganiseerd en doorheen de loop der jaren vormde de hogere landbouwschool van Heverlee zich stilaan om tot een landbouwhuishoudkundig regentaat. Eind jaren 1920 ontstond er ook een middelbare landbouwhuishoudschool aan het Heilig-Hartinstituut. Ongeveer veertig jaar later werd deze omgevormd tot de afdeling techniek-wetenschappen.

In vier afdelingen van het archief van de Annuntiaten kunnen bescheiden over het landbouwonderwijs worden teruggevonden: apostolische activiteiten, patrimonium en financieel beleid, de gemeenschappen van de congregatie buiten Heverlee en voorwerpen, foto's en publicaties. Het Annuntiaten-archief is volledig en uitgebreid ontsloten:

Heverlee. Zusters Annuntiaten, Heilig-Hartinstituut, Heverlee, 2002 (4 dln, onuitgegeven inventaris).

A Apostolische activiteiten van de congregatie: onderwijs

Onder de hoofding Secundair Onderwijs bevinden zich hier een groot aantal documenten over de Afdeling Landbouwhuishoudkunde (1897-1967). Het gaat om:

- stukken in verband met erkenningen, subsidiëringen en het samensmelten met de technische afdeling (1933-1967);
- statistieken van de Landbouwhuishoudschool (1897-1967) en van de federatie Landelijke Huishoudschool (1897-1967);
- lessenroosters en lijsten van handboeken (1909-1964), programma's en reglementen (1926-1962), briefwisseling (1911-1966); klasagenda's (1958-1959);
- verslagen van het inrichtend comité en de bestuurscommissie (1933-1961), verslagen van de rijksinspectie (1936-1937);
- huishoudelijke mededelingen, omzendbrieven en verslagen van vergaderingen en congressen van het Nationaal Verbond van het Katholiek Technisch Onderwijs (NVKTO, 1949-1967);
- directiedocumenten: beoordelingen van leerkrachten (1965-1967); mededelingen aan leerlingen en personeel (1933-1967);
- leerkrachten: lijsten van onderwijzend personeel met onder meer het aantal lessen en vakken (1910-1966), fiches met dienststaten van een aantal leerkrachten (1910-1971); afwezigheidsregisters van het personeel (1955-1969), processen-verbaal van bekwaamheidsproeven van leerkrachten (1935-1955);
- leerlingen: stamboekregisters (1928-1967), lijsten met uitslagen van aannemingsexamens (1931-1932); leerlingenaantallen (1897-1966), aanwezigheidsregisters (1933-1970); puntenschriften en puntenlijsten (1932-1968);
- examens: uitslagen Hogere Normaalschool voor Landbouw (1901-1919), diverse examenuitslagen (1911-1932); examenvragen (1902-1925), processen-verbaal van eindexamens van het Landbouwregentaat (1913-1956) en van de lagere middelbare landbouwschool (1932-1969), processen-verbaal van toelatingsproeven (1933-1952); lijsten met uitslagen van aannemingsexamens (1931-1932), enz.
- inventaris van de lokalen en kostenberekeningen (1930-1968);
- uurtabellen, briefwisseling, begrotingen, programma's en processen-verbaal van de Normaalleegang in de Landbouwhuishoudkunde (1913-1956);
- diverse documenten van het landbouwonderwijs met beperkt leerplan (1948-1989);

- beheers- en boekhoudkundige documenten: documenten aangaande studie-beurzen en betoelaging door het Ministerie van Landbouw (1904-1932); stukken over wedden en barema's van het personeel (1933-1970) en over de RMZ (huidige Rijksdienst voor Sociale Zekerheid); stortingsborderellen en spaarboekjes (1951-1967); facturen (1930-1967)
- map met documenten over de evolutie van het landbouwonderwijs in België (1913-1949)
- richtlijnen van het Ministerie van Landbouw (1920, 1940)
- documenten over verschillende landbouwscholen; inlichtingen over cursussen van de Belgische Boerenbond (1934-1949)
- lijsten van vakboeken (1935-1936)
- overzichten van het landelijk huishoudkundig onderwijs in België (1916, 1921-1922, 1939, 1978)
- enz.

B Patrimonium en financieel beleid

B.1 Boekhouding

Het archief de boekhouding bevat informatie over inkomsten van landbouwproducten met namen van kopers (1905-1908); facturen van de modelhoeve (1924-1977); een kasboek van het landbouwbedrijf (1929-1942); uittreksels van ontvangst van intresten op spaargelden bij de Middenkredietkas van de Belgische Boerenbond (1930-1936).

B.2. Bouwwerken, verbouwingen en installaties

Hierin kunnen volgende zaken worden aangetroffen: diverse plannen van de landbouwhuishoudschool, van de hoeve en van de stallen (1896-1990); opmetingen van de oude landbouwschool (1947); briefwisseling, offertes en plannen in verband met de slachthuisinrichting (1953) en de bakkerijoven (1963-1965).

B.3. Hoeve

Het archief van de hoeve omvat een kopie van het 'Rapport sur la ferme du pensionnat du Sacré Coeur à Heverlee' (1898); diverse stukken betreffende de contacten met het Landbouwkundig Instituut van de K.U.Leuven, onder meer in verband met het gebruik van de modelhoeve als proefstation (1898-1967); kasboeken, stukken betreffende verkopen en uitgaven en inkomsten (1934-1970); lege voorgedrukte registers van de melkerij en van landbouwboekhouding (zonder datum); landbouwellingen (1941-1978) en teeltplannen (1960-1972); vergunningen voor de teelt van koolzaad, botervervaardiging, huisslachten en een algemene uitbatingsvergunning; lidkaarten van landbouwcomices, veekweeksyndicaten en dergelijke meer (1942-1972); monografieën over de modelhoeve (1951, 1957); identiteitskaarten van vee en dek-

boeken (1965-1971); inventarissen van de koestal (1968-1972), getuigschriften van melkopbrengst (1954-1970) en resultaten van melkanalyses (1967); pachtdocumenten (1968-1993); BTW-aangiften van verkochte hoeveproducten (1971-1972) en een plan van de gronden in gebruik door de landbouwuïtbatting (1972).

B.4 Slachterij

Dit deel van het archief bevat briefwisseling en allerlei documenten (1937-1990); slachtingsaangiften (1961-1988) en aanverwante documenten; vervoersdocumenten in verband met de slachterij (1962-1986); keuringsbons (1961-1970); overzichtschriftjes (1961-1987) en opgaven van geslachte dieren (1983-1989).

C De gemeenschappen van de congregatie buiten Heverlee

Naast het moederhuis in Heverlee hebben de Annuniaten tientallen zusterhuizen in heel België, waar in de meeste gevallen ook onderwijs wordt ingericht. In één van die scholen, Hoepertingen, werd ook landbouwonderwijs gegeven. Tussen de archivalia van deze school, die in Heverlee worden bewaard, bevinden zich een aantal stukken die getuigen van deze activiteit: bemiddeling van Mgr. Luytgaerens, algemeen secretaris en proost van de Belgisch Boerenbond, bij de oprichting van de school van Hoepertingen (1929); verslagen van het inrichtend comité (1933-1982) en van de bestuurscommissie (1933-1961) en jaarverslagen (1935-1949); aanvragen, erkenningen en subsidiëringen van de afdelingen (1930-1983); leerplannen (1964-1979), lesroosters (1935-1958), agenda's (1951-1963) en statistieken (1950-1981); stukken in verband met het beleid van de school: mededelingen, verslagen van personeelsvergaderingen, verslagen van directieraden, enz.; diverse personeelsdossiers (1931-1987); documenten over leerlingen: leerlingenlijsten (1973-1982), stamboekregisters (1957-1982), inschrijvingen (1974-1983), processen-verbaal van examens (1932-1953), puntenlijsten (1960-1970), prijskampen (1935), enz.; tekeningen in verband met het vergroten van de stal (1965-1966).

D Voorwerpen, foto's en publicaties

De Annuntiaten van Heverlee bewaren een ruime collectie voorwerpen, waarvan een deel betrekking heeft op de landbouwschool. Deze collectie is ontsloten door een afzonderlijke inventaris:

Zusters Annuntiaten van Heverlee en Heilig-Hartinstituut. Voorwerpen in het archief, Heverlee, 1998 (onuitgegeven inventaris).

Landbouwvoorwerpen kunnen worden teruggevonden tussen de didactische benodigdheden en tussen het werkgerief:

- didactische benodigdheden van de melkerij, de kaasmakerij en het neerhof: spatels voor het bewerken van boter; boter- en kaasvormen; kaaspers; melkzeven en -kruiken; centrifuge om het vetgehalte van de melk te bepalen; sterilisatietoestel; inhoudsmaten voor melk; houten rooster voor het uitlekken van de kazen; apparaat om water uit de boter te verwijderen; toestel voor de afkoeling van melk; kast voor culturen en schimmels; rooster om wrongel te verdelen en wei te laten weglopen; broedmachine "The Detroit Incubator" uit 1927; enz.
- werkgerief: koperen slachtschiettoestel; houten slagshamer; metalen tangen om loodjes vast te hechten voor het merken van de koeien; ijzeren zeis; deel van een juk; thermometer gebruikt bij het stoken van witloof.

Bij de medailles en eretekens bevinden zich gedenkpenningen en medailles die getuigen van de deelname aan landbouwwedstrijden (ca. 1896-1934). Naast voorwerpen bevat het archief van de Annuntiaten een ruime foto- en prentkaartencollectie, die ontsloten is via een ter plaatse te raadplegen accesdatabank. Ongeveer 300 oude foto's en prentkaarten vanaf 1896 belichten landbouw en landbouwonderwijs aan het Heilig-Hartinstituut. Ten slotte dienen hier een aantal oude diploma's van de landbouwschool vermeld te worden, naast 25 oude handboeken en publicaties over landbouw.

6 Broeders van Liefde

Adres: Stropstraat 119, 9000 Gent
 Tel: 09/221.45.45
 Fax: 09/221.98.89
 Website: www.fracarita.org

De Broeders van Liefde van Gent baten op verschillende plaatsen in België psychiatrische instellingen en scholen voor buitengewoon onderwijs uit. In dit overzicht bespreken we de vier scholen waar land- en tuinbouwonderwijs werd gegeven. Hoewel heel wat psychiatrische instellingen over een eigen boerderij beschikten, worden ze hier achterwege gelaten. Dat zou namelijk veel extra onderzoekswerk vragen en wellicht weinig relevant archiefmateriaal opleveren. Toch kan dit voor de geïnteresseerde onderzoeker een interessant spoor zijn.

De Broeders van Liefde beschikken in Gent over een uitgebreid archief, al werd een groot deel in 1967 overgebracht naar het nieuwe hoofdbestuur in Rome. Maar naast vele originele archiefstukken bleven ook kopieën van de overgedragen documenten achter in Gent. Stukken over land- en tuinbouwonderwijs kunnen worden teruggevonden in de archiefbestanden van enkele instituten. Mogelijk bevat ook het overkoepelend archief over het apostolaat interessante documenten: hierin bevinden zich vergaderstukken van de verantwoordelijken van de onderwijsinstituten. Hoewel het om zeer algemene verslagen gaat, die vooral pedagogisch van inhoud zijn, wordt er mogelijk sporadisch aandacht besteed aan land- en tuinbouwonderwijs. We beperken ons hier evenwel tot de archieven van het Sint-Fernandusinstituut (Lummen), Kristus-Koning (Sint-Job-in-'t-Goor), Sint-Jozef (Zwijnaarde) en Sint-Idesbald (Roeselare). De bestanden zijn raadpleegbaar en geordend, maar niet ontsloten.

A *Sint-Fernandusinstituut*

In 1995 werd een historische publicatie over de school opgesteld:

A. Ceelen, M. Anteunis en L. De Kezel, *Kroniek van een instituut. 1895-1995. Sint-Fernandusinstituut Lummen*, Lummen, 1995.

De school van Lummen ontstond in 1895 als tehuis voor gerechtskinderen. Tussen 1929 en 1933 was er kortstondig een eigen land- en tuinbouwschool aan verbonden, die omwille van gebrek aan succes snel weer werd opgedoekt. Tot op vandaag beschikt de school echter over gebouwen en terreinen die door andere instellingen gebruikt worden voor tuinbouwonderricht. Het archief van het Sint-Fernandusinstituut bestaat uit:

- chronologisch geordende documenten over het instituut (1895-1992): hierin bevindt zich één mapje met kopieën van brieven over de land- en tuinbouwschool

(1929-1939), een uurrooster (1929), een opvoedingsprogramma (1932) en een affiche. De overige documenten bestaan grotendeels uit briefwisseling, verslagen van vergaderingen, uittreksels van kadastrale plannen, rekeningen, uurroosters, leerlingenlijsten en dossiers van oorlogsschade. Een afzonderlijk mapje bevat nog stukken over de brouwerij (1903-1915);

- archief van de familie Goupy de Quabecq, die het domein schonk aan de Broeders van Liefde: foto's, testamenten, verkoopakten van onroerende goederen en een lijst van alle pachters van landgoederen van de familie, per gemeente en met vermelding van de pachtsommen;
- onuitgegeven historische overzichten van het instituut;
- enkele dozen en losse stukken over de voorbereiding van de geschiedkundige publicatie die in 1995 werd uitgegeven.
- 1 archiefdoos met foto's en afbeeldingen vanaf 1895 en drie fotoalbums: verschillende reeksen foto's, postkaarten en dianegatieven, vooral van gebouwen, maar ook van broeders, klassen en van de boerderij.
- exemplaren van het schooltijdschrift, *Echo's uit het Vreebos* (1960-1980)

B Kristus-Koninginstituut

Het Kristus-Koninginstituut werd in 1943 opgericht als vak- en tuinbouwschool. Deze school liet volgende documenten na:

- chronologisch geordende documenten van het instituut (1943-1995): historische overzichten, brochures, folders, reglementen, krantenknipsels, briefwisseling, begrotingsdocumenten, verzekeringen, dienstcontracten, leerlingenlijsten, enz.;
- documentatie en archivalia in verband met technische installaties, materiële aangelegenheden, gebouwen (waaronder de boerderij) en cursussen van de vakschool. Hier kunnen zelf opgestelde cursussen tuinaanleg, groenteteelt, bemestingsleer, dierkunde, bloemeteelt en boom- en fruitteelt worden teruggevonden, samen met een schriftje met gegevens over de kweek van de varkens in de boerderij (1972-1984);
- facturen van de bouw van het instituut;
- jaarverslagen (1987-1995), waarin onder meer leerlingen- en lerarenaantallen vermeld staan, naast gegevens over de werking en organisatie van de school, de erkenning door de overheid, enz.;
- foto's en postkaarten.

C Sint-Jozefinstituut

Het Sint-Jozefinstituut werd opgericht in 1901 in Gent, maar werd wegens plaatsgebrek overgebracht naar Zwijnaarde in 1930. Twaalf jaar later werd de school officieel erkend als tuinbouwschool. Het archiefbestand bevat:

- chronologisch geordende documenten van het instituut (qua inhoud gelijkaardig aan die van Lummen en Sint-Job-in-'t-Goor) vanaf 1901;
- historische overzichten van de instelling;
- foto's en postkaarten vanaf 1930;
- exemplaren van het tijdschrift van het instituut.

D Sint-Idesbaldinstituut

De vakschool Sint-Idesbald voor mentaal gehandicapte kinderen werd opgericht in 1953 en verstreekte vanaf het begin tuinbouwonderwijs. Van de instelling bleven weinig relevante archivalia bewaard:

- chronologisch geordende documenten en historische overzichten (1953-1992);
- foto's en prentkaarten.

7 Broeders Hiëronymieten

Adres: Nieuwstraat 91, 9100 Sint-Niklaas
Tel: 03/776.00.41

In Sint-Niklaas bevond zich het Technisch Instituut Sint-Isidorus, met onder meer een land- en tuinbouwschool en een pluimveekwekerij. Het archief van de Broeders Hiëronymieten, die deze landbouwschool uitbaatten, bevat een beperkt aantal documenten over de school. Het archief is na afspraak raadpleegbaar voor onderzoekers en wordt ontsloten door een onuitgegeven inventaris:

Broeder Tarcisius, *Klapper op archief. Broeders Hiëronymieten. Sint-Niklaas, z.p., z.d.* (onuitgegeven invenaris).

A Technisch Instituut Sint-Isidorus

In dit deel van het archief bevinden zich onder meer: leerplannen landbouwonderwijs (1941-1962); wedden van personeel (1945-1960); andere documenten over het personeel (1950-1966); correspondentie (1954-1965); rekeningen (1950-1957); uurroosters (1959-1964); documentatie over de landbouwschool (1961-1966); documenten over de gebouwen (1923-1944); stukken over de bibliotheek van de landbouwschool; geschiedkundige notities over de landbouwschool; verzekeringsdocumenten van de

Boerenbond; lessen over landbouwboekhouding, -economie en -geschiedenis; lessen over corporatieve landbouw en de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie; stukken van de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie over zuivelproducten (1940-1941); ontvangsten van de landbouwschool (1924-1927); krantenknipsels; enz.

B Andere

Verder kunnen in verschillende andere afdelingen stukken worden gevonden die in meerdere of mindere mate op het landbouwonderwijs betrekking hebben: documenten over landpachten en plannen van pachtgronden en onteigeningen; verslagen van de Raad van Onderwijzende Broedercongregaties; stukken van individuele broeders; plannen van de landbouwschool en de boerderij; documentatie over land- en tuinbouwonderwijs; diploma's en getuigschriften; landbouweretekens; klasfoto's en foto's van personeel, de boerderij (1903), klasuitstappen en van de landbouwschool (1930-31).

8 Zusters der Christelijke Scholen

Adres: Markt 19, 2290 Vorselaar
Tel: 014/50.86.00

Een geschiedenis van de scholen en van de congregatie werd in 1996 opgesteld:

R. Vanderstraeten en M. Preneel, *175 jaar Zusters der Christelijke Scholen Vorselaar*, Vorselaar, 1996.

Er bestaat tevens een oudere en kortere bijdrage over de oprichting en erkenning, het programma en het aantal leerlingen en leerkrachten van de landbouwschool van Achterbos:

Geschiedenis van het onderwijs- en opvoedingswerk in de congregatie van de Zusters der Christelijke Scholen te Vorselaar, 1820-1940, Westmalle, 1941.

De Zusters der Christelijke Scholen van Vorselaar waren al in de 19de eeuw actief betrokken bij de ontwikkeling van het onderwijs in de Kempen. Op landbouwonderwijs hebben ze zich evenwel maar in beperkte mate toegelegd. Een eerste landbouwschool van de congregatie ontstond in Mol-Achterbos in 1926: de Vrije Middelbare Landbouw-Huishoudschool 'Salus Nostra'. In 1934 werd deze school officieel erkend, maar vanaf 1947 verlegde ze het accent van landbouw- naar huishoudkunde. Op andere landbouwscholen binnen de congregatie is het wachten tot het einde van de Tweede Wereldoorlog: in het schooljaar 1944-1945 werden er middelbare landelijke huishoudscholen opgericht in Westrode, Sint-Martens-Lennik, Grimbergen, Langdorp, Schriek, Achter-Olen, Booischot en Kapellen (Glabbeek-Zuurbemde). Een jaar later volgden Herent, Rillaar, Budingen, Onze-Lieve-Vrouw Tielt en Sint-Lenaarts. Nog later ontstond in Kasterlee een landbouwschool. In 1945 begonnen de Zusters

der Christelijke Scholen bovendien met een eigen Hogere Normaalschool voor Landbouwhuishoudkunde in Westmalle. Deze werd wegens gebrek aan succes echter al opgedoekt in 1949. Er bleef wel een middelbare landelijke huishoudschool bestaan in Westmalle.

De Zusters der Christelijke Scholen bewaren te Vorselaar geen echt archiefmateriaal over hun onderwijsactiviteiten. Wel bevinden er zich per school een map met nota's en een aantal archiefdocumenten, vaak in kopie.

A *Vrije Middelbare Landbouw-Huishoudschool 'Salus Nostra'*

De map van deze school te Mol-Achterbos bevat volgende documenten: een handgeschreven schriftje met nota's over de oprichting en de geschiedenis van de school tot 1940 + een getypt exemplaar; diverse nota's over de geschiedenis van de landbouwschool tot en met 1948; kopieën van het schoolreglement, de rechten en plichten van de school en het reglement van de hoeve (ongedateerd); nota's over de vorming aan de middelbare landelijke huishoudschool Salus Nostra; lijsten van onderwijzeressen (1926-1949), leerlingenaantallen en uitgereikte diploma's per schooljaar (1926-1950) en van oud-leerlingen die zijn ingetreden in de congregatie (ongedateerd); begroting van de bouw van de school (ongedateerd) en van de uitgevoerde werken (1931-1940); plattegronden (1924-1933) met notities over de gebouwen; foto's en prentkaarten van de stichters van de school, van de school zelf, van de hoeve, de werkzaamheden van de leerlingen, het laboratorium, het neerhof en een reeks klasfoto's.

B *Hogere Normaalschool voor Landbouwhuishoudkunde*

De map van deze school Westmalle-Mariagaarde bevat een aantal documenten over de hogere en de middelbare landelijke huishoudscholen die daar een tijd lang werden ingericht: een uitgebreide nota over de geschiedenis van de normaalschool: doel, stichting, bestuur, personeel, leerlingen, programma en erkenning door de overheid (met afschriften van correspondentie met het Bisdom, het Ministerie, de gouverneur, inspectiediensten, de gemeenteraad van Westmalle, enz.); een programma van de school; lijsten van leerkrachten, van de eerste eindexamens en diploma's van de school, van leerlingenaantallen (1944-1960), ingetreden leerlingen en van stages.

C *Middelbare Landbouwhuishoudschool Spes Nostra*

In 1923 werd in Zaffelare de middelbare landbouwhuishoudschool Spes Nostra toegevoegd aan de reeds bestaande school. Van 1939 tot 1946 kwam daar de hogere normaalschool voor landbouwhuishoudkunde bij. Tussen de stukken bevinden zich: documenten over de geschiedenis: nota's met historische overzichten, krantenknipsels naar aanleiding van jubilea, verslagen over de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, enz. (1844-1966); notariële akten, overeenkomsten en notities over werking, financiën, patrimonium, militaire bezetting, huurcontracten, vragenlijsten over de huishoudschool, nota's over de examens voor het regentaat in de landbouwhuishoudkunde, kadastrale documenten, programma's, enz. (1816-1954); prospectussen, verslagen, nota's en briefwisseling betreffende de werking, inspecties, leningen, de verhuis naar Kwatrecht, werkingsverslagen, foto's, enz. (1881-1963); notariële akten, hypothecaire en kadastrale documenten, akten voor cijnspacht, enz. (1814-1981); plannen, bestekken, facturen, kwitanties, financiële verslagen, briefwisseling en contracten van bouw- en verbouwingswerken (1832-1957).

D *Landbouwhuishoudschool Mariagaard*

In 1946 werd het landbouwhuishoudonderwijs vanuit Zaffelare overgebracht naar Mariagaard in Kwatrecht. Van deze school bleven onder meer volgende bescheiden bewaard: prospectussen van de provinciale landbouwschool te Kwatrecht vóór de komst van de congregatie; historische notities over de school; briefwisseling over de aankoop en bestemming van de gebouwen; staten en lijsten over het kadastraal inkomen en de opbrengst van de boerderij in 1942; een artikel over de verkoop van de provinciale landbouwschool aan de Zusters van Liefde; notities, financiële verslagen en briefwisseling over de uitbating van de boerderij, personeel van de boerderij, inschakeling van de boerderij in de landbouwschool, overname van de exploitatie door de congregatie, inventaris van de overname, enz. (1936-1952); grondruil, verpachting van het jachtrecht, onteigeningen voor de autosnelweg, enz. (1936-1953); documenten van bouw- en verbouwingswerken (1937-1966).

Wellicht kunnen ook in de archiefafdelingen 'Patrimonium' en 'Activiteiten van de congregatie' stukken worden teruggevonden met betrekking tot het landbouwonderwijs van de Zusters van Liefde. Hetzelfde geldt voor de afdeling 'Beeld en klank': de audiovisuele collectie van het archief van de Zusters van Liefde omvat meer dan 40.000 foto's, albums, diapositieven, prentbriefkaarten, films, video's, negatieven en geluidopnames.

9 Zusters Ursulinen Onze-Lieve-Vrouw-Waver

Adres: Bosstraat 9, 2861 Onze-Lieve-Vrouw-Waver

Tel: 015/75.69.01

Fax: 015/76.14.68

In 1841 kwamen de eerste Ursulinen aan te Onze-Lieve-Vrouw-Waver en openden er een kostschool. Tot op vandaag wijdt deze congregatie zich hoofdzakelijk aan onderwijs. Hoewel landbouwonderwijs maar een beperkte plaats innam in de onderwijsactiviteiten van de Zusters Ursulinen, speelde de congregatie toch een belangrijke rol in de ontwikkeling van het Belgische landbouwonderwijs. Van 1898 tot 1934 richtte het Ministerie van Nijverheid en Arbeid er tijdelijke staatsleergangen voor huishoudonderwijs in. In 1910 werd er op aandringen van het Ministerie van Landbouw een vijfde facultatief jaar toegevoegd aan de lagere normaalschool: de landelijke huishoudklas. Het was uiteindelijk wachten tot het schooljaar 1924-1925 tot er een volwaardige normaalleergang voor landbouwhuishoudkunde ontstond onder de naam van de Vrije Hoogere Normaalschool voor Landbouwhuishoudkundig Onderwijs. Deze opleiding zou evenwel geen lang leven beschoren zijn: tien jaar later, in het schooljaar 1934-1935, werd ze omgevormd tot de Hoogere Normaalschool voor Huishoudkundig Onderwijs. Toch was de landbouwhuishoudkundige school gedurende die tien jaar een van de belangrijkste Belgische instellingen op dat vlak. Ze trok bovendien een groot aantal buitenlandse studentes aan.

Het congregatiearchief van de Zusters Ursulinen bevat nog heel wat documenten in verband met deze onderwijsactiviteiten. Zo ook met betrekking tot de landbouwschool, al is het materiaal hierover eerder beperkt, wat grotendeels te maken heeft met de omvorming tot een zuivere huishoudschool in 1934-1935. Het archiefmateriaal inzake landbouwonderwijs is niet geordend en verspreid over verschillende mappen, dozen en rekken. De stukken zijn evenmin ontsloten. Dat maakt het heel moeilijk om een volledig en systematisch overzicht van deze documenten op te stellen.

Een aantal dozen bevatten diverse bescheiden van de hogere landbouwschool van Onze-Lieve-Vrouw-Waver, soms los, soms samengebracht in mapjes:

- een inventaris van aangekocht materiaal (1925-1929);
- een inkoopfactuurboek (1933);
- briefwisseling met de minister van Landbouw over subsidies, programma's en examenregelingen (1929-1937);
- examenregelingen, puntenlijsten, een lijst met titels van eindwerken, een werkplanning van de boerderij, berekeningen van staatstoelagen, documenten over studiebeurzen, verordeningen van de school, briefwisseling met de Boerinnenbond (1931-1935);
- briefwisseling met de Boerenbond, uittreksels uit het Staatsblad, nota's over het middelbaar landbouwonderwijs (1932-1936);
- omzendbrieven van het Ministerie van Landbouw en briefwisseling met de provin-

- cie Antwerpen (1929-1935);
- een personeelsregister met vermelding van familiale en persoonlijke gegevens van de leraars, hun diploma's en curricula (1933). Hierin bevindt zich ook een cursus-schriftje Algemeene Veeteelt van Michel Jans, rijkslandbouwingenieur en leraar aan de school;
- diverse losse documenten: briefwisseling, nota's, leerlingenlijsten, puntenlijsten, stukken over het programma van de school, partituren van landbouwliedereën en van liedjes over de landbouwschool, (pers)knipsels, enz.

In de hoek van een aanpalende kamer staat een rek met stapels documenten van de technische school. De hogere landbouwschool komt hier sporadisch in aan bod, sommige documenten behandelen deze afdeling zelfs rechtstreeks:

- twee mappen facturen (1927-1935 en 1929-1936) en dubbels van jaarrekeningen opgesteld voor het Ministerie (1926-1936);
- facturen en bestellingen van de landbouwschool zelf (1925-1938) met een overzicht van het aanwezige laboratoriummateriaal (1926-1927);
- diverse rekeningen van de landbouwschool (1933-1936) met een stapel facturen uit 1930;
- begrotingen van de technische school en briefwisseling met de staat en de provincie vanaf 1929;
- een register met de wedden van het onderwijzend personeel (1934);
- briefwisseling van de landbouwschool met het Verbond van het Katholiek Technisch Onderwijs, VTKO (1933-1936);
- briefwisseling van de landbouwschool met het VTKO in verband met een bezoek aan de Wereldtentoonstelling van Brussel (1935);
- omzendbrieven van de bevoegde Ministeries (1927-1949) en briefwisseling met deze Ministeries (1934-1948).

Van groot belang in dit archief zijn de bewaarde foto's en prentkaarten van de boerderij en de landbouwschool. In de loop der jaren werden honderden foto's genomen en er werden ook enkele reeksen postkaarten gemaakt. Een deel van deze collectie is samengebracht in albums. Andere afbeeldingen zitten hier en der verspreid tussen andere documenten of in afzonderlijke enveloppen. Een uitgebreide reeks foto's heeft betrekking op het landbouwalaam dat tot voor kort aanwezig was in Onze-Lieve-Vrouw-Waver (onder meer eggen, ploegen, strosnijmachines, melkimmers, koeketels, enz). Deze zijn nu in het bezit van de vereniging Erf en Heem uit Sint-Katelijne-Waver. Een beperkt aantal voorwerpen bleef in het archief van de congregatie achter: een kaassnijder, een wrongelzeef, klompen, een bijenkorf met imkersgerei, koekettingen, enz. Didactisch materiaal is er zo goed als niet, een paar wandplaten en een enkele poster niet te na gesproken.

Ten slotte kan op de grote hoeveelheid al dan niet uitgegeven publicaties worden gewezen. De annalen van de oud-leerlingenbond tijdens het interbellum bleven bewaard. Modelprogramma's voor landbouwhuishoudkunde kunnen worden terug-

gevonden in een aantal uitgaven. Verder bevinden er zich een aantal boekjes van en over de school zelf. Te vermelden zijn ook een aantal oude eindwerken, die werden opgesteld door de leerlingen van de hogere landbouwschool. Een beperkt aantal cursusboeken bleef eveneens bewaard. Tenslotte bevinden zich hier, en deels ook in de bibliotheek, tal van publicaties over landbouw en landbouwonderwijs. Net zoals het archief is de bibliotheekcollectie niet ontsloten.

10 Zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar

Adres: Markt 24, 2590 Berlaar
Tel: 03/482.14.35
Fax: 03/482.03.14

Wie meer wil weten over de geschiedenis van de congregatie van Berlaar kan zich wenden tot volgende publicatie:

Y. Segers e.a., *150 jaar Zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar. In eenvoud en dienstbaarheid*, Leuven, 1995.

In 1908 richtten de Zusters van het Heilig Hart van Maria te Berlaar een middelbare landbouwhuishoudschool op. Met de bouw van een modelhoeve was reeds twee jaar eerder gestart. In 1923 werd daar bovendien de Hogere Normalschool voor Landbouwhuishoudkunde aan toegevoegd. Ze was de eerste vrije school van die soort die door de overheid erkend werd, naast het Hoger Normaalinstituut voor Landbouwhuishoudkunde van de staat te Laken. Daarnaast richtte de congregatie in de loop van de 20ste eeuw tientallen andere middelbare landbouwhuishoudscholen op, waarvan de belangrijkste die van Steevoort, Neerpelt, Bekkevoort, Tremelo en Wiekevorst waren. Hoewel het landbouwonderwijs decennialang als uithangbord gold van het onderwijs dat door de Zusters van het H. Hart van Maria werd georganiseerd, werd het in de loop van de jaren 1980 afgevoerd. De hogere normalschool ging op in de Katholieke Hogeschool der Kempen.

Het archief van de zusters van het Heilig-Hart van Maria van Berlaar ontstond pas in 1945, toen er naar aanleiding van het 100-jarig bestaan werd begonnen met het verzamelen van her en der bewaarde documenten en er verschillende nota's over de geschiedenis van de congregatie werden opgesteld. Veel archivalia over het landbouwonderwijs bleven niet bewaard, de meeste gingen verloren toen de hogere landbouwschool ophield te bestaan. Toch kunnen nog documenten, foto's en historische overzichten van de hogere en middelbare landbouwschool worden teruggevonden.

De map 'programma's en reglementen' bevat een aantal prospectussen en programma's van andere landbouwscholen: Gent, Kwatrecht (Wetteren), Hoogstraten en Posterholt (Nederland). Daarnaast bevinden zich hier onder meer: het organiek

reglement van de middelbare landbouwhuishoudschool (ongedateerd); programma's van de middelbare landbouwhuishoudschool (1908 en 1934) en nota (1912) en briefwisseling (1908-1922) in verband met deze school; leerplannen middelbare landbouwhuishoudkunde (1926-1938); een voorlopig leerplan van de normaalschool voor landbouwhuishoudkunde (1923); twee leerplannen van de normaalschool voor landbouwhuishoudkunde (ongedateerd en 1934); diverse krantenknipsels.

Vier dozen dragen de vermelding 'Hogere Landbouwschool Allerlei' en 'Middelbare Landbouwschool Allerlei'. Hierin bevinden zich diverse mappen en een aantal losse documenten: map met briefwisseling over de oprichting onder meer met het Ministerie van Landbouw en de Boerenbond (ca. 1920-1924), facturen, een programmavoorstel, een bestek van benodigdheden voor het laboratorium en de modelhoeve, een proces-verbaal van de jury voor het verlenen van de eerste diploma's van landbouwregentes, enz.; map met briefwisseling van zuster Eugenia betreffende de beide landbouwhuishoudscholen (1909-1925); korte beschrijving van de middelbare landbouwhuishoudschool (1948); map met verslagen van verschillende landbouwscholen van de congregatie: Achterbroek, Paal, Blauwberg en Neerpelt, map met lessenroosters, lijsten van het onderwijzend en dienstpersoneel en begrotingen (1924-1927); map met oude foto's en prospectussen van de school, uitnodigingen voor oud-leerlingendagen en infoavonden, persknipsels, enz.; nota over het ontstaan van de hogere landbouwhuishoudschool en een nota over de middelbare landbouwafdelingen te Berlaar (ongedateerd); dagboek van de modelhoeve (27 oktober 1907 – 11 juli 1912); mappen met stukken over het zilveren jubelfeest van de hogere normaalschool voor landbouwhuishoudkunde (1950); enkele uitgebreide nota's over de geschiedenis van deze normaalschool; traktaat over de stichting en de werking van de hogere landbouwschool met een verslag van een studiereis naar Denemarken (1934); een beperkt aantal personeelsdossiers.

In een afzonderlijke ruimte worden alle dienstenstaten van het personeel bijgehouden. Het archief bewaart ook drie guldenboeken (boeken met handtekeningen naar aanleiding van officiële bezoeken) van de hogere en middelbare landbouwschool en een aantal fotoalbums: twee fotoboeken met klasfoto's van de middelbare landbouwschool (1908-1959), klasfoto's van de hogere landbouwschool, een fotoalbum van oud-leerlingen, een necrologium en een album met diverse foto's van de hogere landbouwschool. Er bestaat ook een album 'Huisvesting en eigendom' met plannen en foto's van alle gebouwen van de congregatie, onder meer van de landbouwschool en de modelhoeve.

Tussen de bovenvermelde archivalia bevinden zich al een aantal nota's over de geschiedenis van de landbouwschool. Er werden daarnaast nog mappen opgesteld waarin de geschiedenis van de hogere en middelbare landbouwhuishoudschool van Berlaar uit de doeken wordt gedaan en waartussen originele en gekopieerde documenten van of over deze scholen zitten. Van sommige kopieën kunnen de originele worden teruggevonden in de reeds beschreven dozen.

De map 'Het ontstaan der Hoogere Normalschool – 1923' is wellicht het meest interessant en bestaat onder meer uit: een lijst van leraars; beperkte briefwisseling met de Boerenbond, het Ministerie van Landbouw, de gemeente Berlaar, de provincie Antwerpen, de inspectiediensten en het Hooger Normaal Instituut voor Landbouwhuishoudkunde in Laken; een uitgebreide nota over de oprichting, de doelstellingen, de gebouwen, de afdelingen, het programma, de toelatingsvoorwaarden en het onderwijzend personeel; statuten van de Vereeniging voor Land- en Tuinbouwhuishoudonderwijs; processen-verbaal van de eerste eindexamens (1924); aanvaardingsbrieven van leraars (1924) en voor het lidmaatschap van het Beschermingscomité van de Hoogere Normalschool voor Landbouwhuishoudkunde (1923-1927); nota's betreffende de begroting (1923); uitgebreide nota met een lijst van handboeken en de samenstelling van de beheerraad en het lerarenkorps; een Franstalige bundel over de landbouwhuishoudschool met foto's en uitleg over de oprichting en het doel van de school, een beschrijving van de gebouwen en terreinen, het programma, de onderwijsmethode, de duur van de studie, examens en diploma's, toelatingsvoorwaarden, administratie en directie (ca. 1945); krantenknipsels.

In 1945 werd het album 'Voornaamste documenten nopens het onderwijs en de onderwijsinrichting' opgesteld. Het gaat hier over het volledige onderwijsaanbod van de congregatie op dat ogenblik, maar de hogere en middelbare landbouwschool komen ruim aan bod. Naast opnieuw een overzicht van de geschiedenis van de scholen, vind je er kopieën van foto's, programma's, leerlingen- en lerarenlijsten, uittreksels uit brieven en nota's en dergelijke meer.

Van recentere datum is het dossier 'Berlaar. Bakermat van het vrij landbouwonderwijs in Vlaanderen': het werd opgesteld omstreeks 1995. Hier vind je opnieuw een geschiedenis van de landbouwschool en oude foto's en documenten: een prospectus van de school, programma's van landbouwhuishoudonderwijs opgelegd door de staat, briefwisseling met de minister van Landbouw en de Antwerpse gouverneur (1923), een uitgebreide begroting (1922-1923), een blanco beoordelingsformulier, brochures van de school, enz. In dezelfde periode, in 1993, werd er een ruim historisch overzicht opgesteld van de Mariaburcht in Stevoort, de plaats waar de congregatie jarenlang landbouwonderwijs gaf.

11 Zusters van Liefde

Adres: Molenaarsstraat 28, 9000 Gent
 Tel: 09/235.82.32
 Fax: 09/235.82.20
 E-mail: generalaat.archief@zusters.zvl.org
 Website: www.archief-museum.zvl.org
 Contactpersoon: Kaat Leeman

De Zusters van Liefde richtten op verschillende plaatsen landbouw- of landelijk huishoudonderwijs in. Het archief van de Zusters van Liefde in Gent bevat enkele afdelingen waarin dat landbouwonderwijs af en toe aan bod komt. Bij de archieven van de huizen en gemeenschappen kunnen documenten worden teruggevonden van de scholen in Velm, Sint-Denijs, Kwatrecht (Wetteren) en Zaffelare. De documenten zijn in principe raadpleegbaar en ontsloten.

A *Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans*

De school Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans in Velm begon in 1944 met een Regentaat voor Landelijke Huishoudkunde. Het archief bestaat uit: toespraken, programma's en verslagen van jubilea van de instelling (1912-1966); briefwisseling over patrimonium, materiële en financiële aangelegenheden, oorlogsschade, leerlingenverzekeringen, de oprichting van de normaalschool, huurcontracten, enz. (1887-1954); prospectussen, leerlingenstatistieken, nota's en briefwisseling over het vrij onderwijs in Limburg, de oprichting van een normaalschool, personeel, subsidies en diploma's (z.d.-1956); onroerend goed en hypothecaire leningen: kwitanties, kadastrale documenten, plannen, notities, vonnissen en briefwisseling over het kadastraal inkomen (1889-1932); bestekken, financiële verslagen, facturen, plannen en kwitanties van bouw- en verbouwingswerken (1896-1943).

B. *Huishoudschool Sint-Denijs*

Het archief van de school te Sint-Denijs bij Kortrijk, waar vanaf 1927 een avondhuishoudschool en van 1940 tot 1974 een daghuishoudschool werd ingericht, bevat: verschillende nota's en gelegenheidsdrukwerken naar aanleiding van jubilea (1823-1966); briefwisseling over de werking van de school, financiële verslagen, aangiften van roerend en onroerend goed, een ontwerpbegroting van de huishoudschool voor 1940 en personeelsreglementen (1816-1869); knipsels over de opheffing van de school (1974).

HOGESCHOLEN

12 Hogeschool Gent**A *Departement Biotechnologische Wetenschappen,
Landschapsbeheer en Landbouw***

Adres: Voskenslaan 270, 9000 Gent
 Tel: 09/242.42.42
 Fax: 09/242.42.79
 E-mail: biot@hogent.be
 Website: <http://www.hogent.be/biot>

De Hogeschool Gent werd opgericht in 1995, maar het Departement Biotechnologische Wetenschappen, Landschapsbeheer en Landbouw gaat deels terug op de Industriële Hogeschool van het Rijk, die al in 1977 werd opgericht. Het departement houdt haar eigen archieven bij (met uitzondering van personeelsdossiers, die centraal worden bewaard). Deze documenten bestaan in eerste instantie uit briefwisseling; notulen van vergaderingen; boekhoudkundige documenten; jaarverslagen en eigen publicaties, bewaard vanaf 1995 tot heden. De studentendossiers en inhoudelijke programma's werden evenwel bijgehouden sinds 1977 en in sommige gevallen zijn ze zelfs afkomstig van voorgaande onderwijsinstellingen (op andere locaties) en gaan ze terug tot de jaren 1950. Deze documenten zijn niet ontsloten en in principe niet raadpleegbaar.

B *Proefhoeve*

Adres: Diepestraat 1, 9820 Merelbeke-Bottelare
 Tel: 09/363.93.00
 Fax: 09/363.93.09
 Website: <http://www.hogent.be/biot>

Aan het departement Biotechnologische Wetenschappen, Landschapsbeheer en Landbouw van de Hogeschool Gent is een proefhoeve verbonden. Die bevindt zich in Bottelare. Deze proefhoeve werd opgericht in 1980 en bewaart ter plaatse dynamisch archief. Dit archief is ontsloten door overzichtslijsten (vanaf 1996 digitaal) en in principe raadpleegbaar voor onderzoekers. De archivalia bevatten briefwisseling (vanaf 1980); jaarverslagen (vanaf 1984), eigen publicaties (vanaf 1984); stukken betreffende gebouwen en terreinen (vanaf 1991), vergaderstukken (vanaf 2000) en foto's. Het grootste deel wordt evenwel ingenomen door proefmappen van experimenten, met omschrijvingen van de proeven en de resultaten. Deze mappen worden bijgehouden vanaf 1983, maar tot en met 1991 is de bewaartoestand ervan eerder gebrekkig.

13 KaHo Sint-Lieven

Adres: Hospitaalstraat 23, 9100 Sint-Niklaas

Tel: 03/780.89.01

Fax: 03/766.34.62

E-mail: biotechniek@kahosl.be

Website: agrobio.kahosl.be

A *Agro- en biotechnologie*

De professionele bacheloropleiding Agro- en Biotechnologie aan de KaHo Sint-Lieven in Sint-Niklaas werd in 1987 opgericht. Er zijn vier afstudeerrichtingen: dierenzorg, landbouw, groen en voeding.

De afdeling bewaart een vrij uitgebreid en veelzijdig dynamisch archief voor de periode vanaf de oprichting. Het archief kan geraadpleegd worden door onderzoekers maar is niet ontsloten. Het omvat onder andere: een map omtrent de oprichting en de erkenning van de lestabellen (1987-1995); mededelingen, leerkrachten- en studentencorrespondentie (1987-1994); notulen van vergaderingen van docentenvergaderingen, bestuurscommissie, inspecties en ministeries (1987-1994), inschrijvingsdossiers van studenten (1987-1994); puntenlijsten van examens (1987-2005), stagecontracten (1988-2004), examenkopijen (1987-2005); vakinhouden per jaar en per afstudeerrichting (1987-2003), dia's van lessituaties (1998-2003), foto's van opendeurdagen, uitstappen, bedrijfsbezoeken en prijsuitreikingen (1998-2003), publicaties en persartikels (publicaties van docenten in vakbladen); studielastmeting en tewerkstellingsenquêtes (1998-2002); adressen van oud-studenten (1989-2003), beroeps- en opleidingsprofielen (1995).

Boekhoudkundige documenten worden op de hoofdzetel de hogeschool voor alle opleidingen samen bewaard. Iets gelijkaardig gebeurt met jaarverslagen, die centraal op de campus worden bijgehouden.

LANDBOUWVORMINGSCENTRA

14 Nationaal Agrarisch Centrum

Adres: Hendrik Consciencestraat 53A, 8800 Roeselare
 Tel: 051/26.08.30
 Fax: 051/24.25.39
 E-mail: info@nacvzw.be
 Website: <http://www.nacvzw.be>

Het Nationaal Agrarisch Centrum te Roeselare werd opgericht in 1978 en organiseert diverse cursussen in verband met paardenhouderij, schapen- en geitenhouderij, rundvee, kunstmatige inseminatie, akkerbouw, aardbeiteelt, fruitteelt, glasbouw, hoeveterisme, enz.

Bij het Nationaal Agrarisch Centrum wordt een beperkt, niet raadpleegbaar archief bewaard, dat hoofdzakelijk bestaat uit cursusteksten en lesmateriaal. Verder bevinden er zich jaarverslagen van de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur, correspondentie, notulen van vergaderingen en een kleine hoeveelheid audiovisueel materiaal.

15 Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (VELT)

Adres: Uitbreidingstraat 392 bus C, 2600 Berchem
 Tel: 03/281.74.75
 Fax: 03/281.74.76
 Website: <http://www.velt.be>

Velt vzw wil naar eigen zeggen de ecologische levenswijze concreet gestalte te geven door mensen te informeren over prettige en bruikbare ecologische alternatieven. De vereniging werd in 1975 gesticht en is actief in Vlaanderen en Nederland. Zij telt een honderdtal plaatselijke afdelingen en ongeveer 14000 leden. Het uitdragen van nieuwe kennis gebeurt via het tweemaandelijks tijdschrift *Seizoenen*, publicaties en allerhande activiteiten ingericht door lokale contactpersonen, de zogenaamde 'bioschakels'.

Het archief van Velt is beperkt en wordt bij de vereniging zelf bewaard. Het is niet ontsloten en niet raadpleegbaar voor onderzoekers. Naast publicaties, worden er verschillende soorten bronnen bewaard: stukken betreffende de oprichting, correspondentie, notulen van vergaderingen, personeelsdossiers, educatief materiaal, boekhoudkundige documenten, subsidiedossiers en jaarverslagen.

ONDERZOEKSINSTELLINGEN

Hier worden enkel de privaatrechtelijke onderzoeksinstellingen opgenomen, die niet aan een universiteit zijn verbonden. De andere onderzoekscentra kunnen worden teruggevonden bij het hoofdstuk over de universitaire instellingen. Daarnaast zijn er ook centra die verbonden zijn aan een overheidsinstelling. Deze worden in het eerste deel besproken.

16 Proefcentrum voor Fruitteelt (PCF)

Adres: Fruittuinweg 1, 3800 Sint-Truiden

Tel: 011/69.70.84

Fax: 011/69.70.89

Website: <http://www.pcfruit.be>

Contactpersoon: André Deroose

E-mail contactpersoon: andre.deroose@pcfruit.be

In 1943 werd het Koninklijk Opzoekingsstation van Gorssem opgericht, met de bedoeling om de kwaliteit en de opbrengst van de Limburgse fruitteelt te verbeteren. Kernactiviteiten waren gewasbescherming, teeltonderzoek en ecologie. In 1996 ging het Koninklijk Opzoekingsstation van Gorssem een samenwerkingsverband aan met de Nationale Proeftuin voor Grootfruit en het Demonstratiebedrijf Tongeren. Zo ontstond het Proefcentrum voor Fruitteelt (PCF). Het PCF vormt de overkoepelende organisatie van verschillende Limburgse onderzoeks- en voorlichtingscentra inzake tuinbouw en is verspreid over drie locaties: Sint-Truiden, Velm en Tongeren. Deze organisatie bestaat uit volgende afdelingen, die in de loop van 2006 omgevormd zullen worden tot 1 vzw:

- vzw PCF - Proeftuin Pit- en Steenfruit: onderzoek naar assortimentsverbreding, oogstzekerheid, snoeisystemen, boomvormen, enz. van appels, peren, kersen en pruimen;
- vzw PCF - Proeftuin Aardbeien en Houtig Kleinfruit: onderzoek naar duurzame teelt, verbeteren van de rendabiliteit en van de kwaliteit van aardbeien, frambozen, rode bessen en bramen;
- vzw PCF - Koninklijk Opzoekingsstation van Gorssem: uitvoeren van toegepast wetenschappelijk onderzoek naar schimmelziekten, dierlijke parasieten, teelttechnieken en toepassingstechnieken;
- vzw PCF - Diensten aan PCF-bedrijven: productontwikkeling, analyses van bladeren en vruchten;
- vzw PCF - Diensten aan Telers: nieuwsbrieven, bedrijfsbegeleiding (adviezen inzake gewasbescherming, bemesting en teelttechnieken), diagnostisch onderzoek, expertises, projecten, enz.

Het Proefcentrum voor Fruitteelt bewaart zelf nog zo'n 200 meter aan archief- en bibliotheekmateriaal, voor de periode 1943 tot heden. Het betreft onder meer akten en oprichtingsstukken van het Koninklijk Opzoekingsstation van Gorseme (vanaf 1943), briefwisseling, notulen van vergaderingen (sinds 1959), personeelsdossiers, stukken betreffende gebouwen en terreinen, boekhoudkundige stukken, projectdocumenten (contracten en briefwisseling), wetenschappelijke dossiers van proeven uitgevoerd voor bedrijven en audiovisueel materiaal. Het afgesloten archief is raadpleegbaar voor onderzoekers.

HOOFDSTUK 4

LANDBOUWORGANISATIES

Dit laatste hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste archieven die bewaard worden bij land- en tuinbouworganisaties. De term 'land- en tuinbouworganisaties' betreft hier enkel syndicale beroepsverenigingen. Het gaat dus om organisaties waarvan één van de doelstellingen het verdedigen van de belangen van land- en/of tuinbouwers of een deelsector is. Heel vaak combineren landbouworganisaties deze opdracht met het organiseren van vorming voor de leden en het promoten van de (deel)sector. Organisaties die enkel instaan voor vorming, werden al eerder in deze gids opgenomen [Zie onderwijsinstellingen]. Organisaties die enkel promotie als doel hebben, zijn eerder schaars. Ze zijn opgenomen in dit hoofdstuk. Het gaat enkel om Proaniwal. Voor het onderzoek werd opnieuw gebruik gemaakt van enquêtes.

Voor een overzicht van de belangrijkste literatuur omtrent de Belgische landbouworganisaties, zie:

B. Coppein, "De hand aan de ploeg. Vlaamse landbouworganisaties en Vlaams-nationalistische partijen in de twintigste eeuw. Deel I". *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXIV (2005) 2, pp. 67-87.

B. Coppein, "De hand aan de ploeg. Vlaamse landbouworganisaties en Vlaams-nationalistische partijen in de twintigste eeuw. Deel II". *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXIV (2005) 3, pp. 131-148.

L. Van Molle, "De Landbouworganisaties", in: P. Van den Eeckhout en G. Vanthemsche (eds.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19de – 20de eeuw*, Brussel, 1999, p. 845-854.

1 Algemeen Belgisch Vlasverbond

Adres: Oude-Vestingsstraat 15, 8500 Kortrijk
Tel: 056/22.02.61
Fax: 056/22.79.30

Het Algemeen Belgisch Vlasverbond verdedigt sinds 1920 de beroepsbelangen van vlastelers, vezelproducenten en aanverwante bedrijven. De vereniging geeft een eigen vakblad 'Vlasberichten' uit.

Het Vlasverbond bewaart archieven die te periode vanaf de oprichting tot heden beslaan. Ze zijn toegankelijk voor onderzoekers, maar niet ontsloten. De aanwezige stukken zijn erg divers. Betreffende de oprichting zijn statuten en uittreksels uit het staatsblad bewaard. Vanaf het prille bestaan van het Vlasverbond werden naast het eigen tijdschrift ook andere publicaties in verband met vlas bijgehouden: thesissen, eindwerken, boeken en tijdschriften. Sinds de jaren veertig worden de personeelsregisters (1940) en jaarverslagen (1948) bewaard; sinds 1954 ook de ledenlijsten en sinds de jaren zeventig foto's, notulen van de vergaderingen van de Raad van Bestuur (1975) en de resultaten van de jaarlijkse Sectoranalyses (1970). Deze laatste zijn het resultaat van door het verbond afgenomen enquêtes bij de nog actieve bedrijven in de sector van de vlasvezelbereiding. De laatste tien jaar worden ook correspondentie, boekhoudkundige documenten en subsidiedossiers bijgehouden. De subsidiedossiers omvatten informatie over steun in het kader van de akkerbouw, EU-marktordeening van vlas en hennep en investeringssteun van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL).

2 Belbior

Adres: Uitbreidingstraat 470, 2600 Berchem
Tel: 03/286.92.72
Fax: 03/286.92.79
E-mail: info@belbior.be
Website: <http://www.belbior.be>

In 2004 telde Vlaanderen volgens het NIS 231 biologische landbouwbedrijven. Belbior vzw is de Vlaamse beroepsvereniging van biologische boeren. In 1981 werd de organisatie gesticht met het oog op de belangenverdediging van de Vlaamse bioboer. Vier keer per jaar verschijnt de Belbiorbrief.

Het bij Belbior bewaarde archief is beperkt en bestrijkt de periode 2001-2005. Ook van voor 2001 zijn er stukken maar die zijn niet volledig. Het archief omvat interne stukken; verslagen en statuten en is enkel toegankelijk na toestemming van het bestuur.

3 Boerenbond

Adres: Diestsevest 40, 3000 Leuven
 Tel: 016/28.64.42
 E-mail: infodoc@boerenbond.be
 Website: <http://www.boerenbond.be>
 Contactpersoon: Mark Demeyer

De Boerenbond heeft de meeste van zijn archieven aan het KADOC in bewaring gegeven [zie Privaatrechterlijke archieven]. Het Informatiecentrum (Infodoc) van de Boerenbond beschikt zelf over een uitgebreide bibliotheek en documentatiedienst. Als gevolg van de recente verhuis van de hoofdzetel van de Boerenbond werd het bijgehouden materiaal wel uitgedund. Hoewel de bij de instelling zelf bewaarde bestanden strikt genomen niet onder de noemer 'archiefmateriaal' vallen, blijkt die opdeling in praktijk niet zo eenvoudig.

De bibliotheek omvat een zeer uitgebreide en gevarieerde collectie monografieën, reeksen, lopende en gesloten tijdschriften in verband met landbouw. Ook de inzendingen voor de tweejaarlijkse prijs voor de geschiedenis van het Vlaamse platteland van de Landelijke Gilden en Cera Holding worden bewaard. Bijzonder interessant voor onderzoekers zijn ook de twee minder gekende collecties.

De collectie 'brochures' omvat zo'n 8000 brochures vanaf de 19de eeuw tot vandaag over allerlei landbouwgerelateerde onderwerpen. In dit bestand is wellicht heel wat verfrissend materiaal te vinden. Zo hebben heel wat brochures betrekking op het veronderstelde wijdverbreide alcoholmisbruik tijdens het interbellum. Helaas zijn tot nu toe enkel de eerste 1000 brochures op rudimentaire wijze ontsloten. Het is wel de wens van de instelling om de hele collectie voor het publiek te ontsluiten.

De tweede collectie, 'dossiers', wordt ontsloten door een inventaris en is daarom makkelijker te raadplegen. Opnieuw komen de meest uiteenlopende onderwerpen aan bod. De 'dossiers' bestaan uit mapjes of hele archiefdozen waarin informatie rond een bepaald onderwerp is gebundeld. Sterk vereenvoudigd komt het erop neer dat technische landbouwinformatie eerder in de bibliotheek vertegenwoordigd is, terwijl de dossiers andere (algemene, sociale, wettelijke, economische) aspecten belichten. Voor 1960 gaat het om dossiers van goede kwaliteit, waarin allerhande documenten (ook archiefmateriaal in enge zin) voorkomen: knipsels, officiële stukken, briefwisseling, commentaren van Boerenbond-prominenten, enz. Na 1960 zijn de meeste dossiers beperkt tot een verzameling knipsels.

De collecties van het informatiecentrum zijn na afspraak te consulteren door onderzoekers.

4 Centre Interprofessionnel Maraîcher (CIM)

Adres: Rue Saucin 21, 5032 Isnes
Tel: 081/56.00.40
Fax: 081/56.00.90
Internet: <http://www.legumeswallons.be>

Het centrum is een vzw die de belangen van Waalse groenteteelers behartigt. De concrete doelstellingen zijn: coördinatie de groenteteeltsector in Wallonië, samenbrengen van alle verenigingen en groeperingen in het vak om de sector zo goed mogelijk te vertegenwoordigen, coördinatie van activiteiten van gesubsidieerde verenigingen, uitbouw van een commerciële, het aanbieden van diensten aan het vakgebied, coördinatie van proefnemingen en het opstellen van teeltgidsen.

Het archief gaat terug tot 1991 en bevat documenten in verband met de oprichting; briefwisseling; notulen van vergaderingen; personeelsdossiers; boekhoudkundige documenten en jaarverslagen.

5 Groene kring

Adres: Waversebaan 99, 3050 Oud-Heverlee
Tel: 016/47.99.98
Fax: 016/47.99.98
E-mail: info@groenekring.be
Website: www.groenekring.be

Groene Kring maakt deel uit van de Groep Boerenbond. De organisatie groeide in de schoot van de Boerenjeugdbond (BJB). Deze laatste vereniging telde halverwege de jaren zestig een steeds groeiend aandeel niet-boerende jongeren onder zijn leden, wat zich vertaalde in een bredere werking en een naamsverandering naar Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ). Door het verruimde activiteiten aanbod ontstond nood aan een nieuwe werking die specifiek op landbouwjongeren gericht was. Sinds 1966 doken de eerste Groene Kringen op en in 1971 werd officieel met een Groene Kringwerking gestart. Vijf jaar later werd Groene Kring een vzw. Vandaag telt deze zo'n 3900 leden in Vlaanderen en de Oost-Kantons, verdeeld over een nationale en over provinciale en gewestelijke afdelingen. De nauwe band met KLJ bleef steeds bestaan. De werking steunt op drie peilers: beweging (ontspanning), vorming en belangenverdediging voor jonge land- en tuinbouwers. Maandelijks ontvangen de leden de Groene Krant.

Zelf bewaart Groene Kring in hoofdzaak een uitgebreid recent archief in digitale vorm, al zijn er ook oudere papieren stukken te vinden. Er bestaan geen toegangen op het bij Groene Kring bewaarde archiefmateriaal.

6 Landelijke Rijverenigingen vzw (LRV)

Adres: Waversebaan 99, 3050 Oud-Heverlee
Tel: 016/47.99.60
Fax: 016/47.99.85
E-mail: info@lrv.be
Website: www.lrv.be

Binnenkort verschijnt een boek over de geschiedenis van LRV:

B. Woestenborghs, *De grote volte. Geschiedenis van de Landelijke Rijverenigingen (LRV), 1937-2006*, Te verschijnen in 2007.

LRV is vandaag geen landbouwvereniging in de hier gehanteerde strikte zin van het woord, maar de organisatie heeft sterke wortels in het landbouwleven en maakt nog steeds deel uit van de Groep Boerenbond. Ze werd in 1937 opgericht in het West-Vlaamse Boezinge door onderpastoor en BJB-proost André de Mey en haar activiteiten werden een tiental jaar later opgenomen in het BJB-programma. De oprichting van LRV is kenmerkend voor de zeer geleidelijke opgang van ontspanning in de vorm van sport en spel binnen de BJB-werking. Paardrijden werd als aanvaardbare ontspanningsvorm beschouwd omdat het dicht bij het landelijk leven aansloot: de meeste jonge boeren beschikten over een paard op het ouderlijk bedrijf. Net zoals BJB werd omgevormd tot KLJ, kende ook LRV vooral sinds de jaren zestig steeds meer een gediversifieerd ledenbestand. Vandaag staat de vereniging open voor iedereen in Vlaanderen die over een rijpaard of -pony beschikt. Momenteel zijn zo'n 12 000 personen aangesloten, verdeeld over 400 lokale afdelingen.

Bij de Landelijke Rijverenigingen vzw wordt vooral voor de periode vanaf 1945 archief bijgehouden. Het grootste deel van het archief wordt ingenomen door briefwisseling: het merendeel van de nuttige correspondentie met verenigingen wordt bewaard. Andere substantiële onderdelen van het archief worden gevormd door notulen van nationale en provinciale vergaderingen en individuele fiches van personeels- en bestuursleden. Er worden ook meter ledenlijsten van alle verenigingen bewaard, en dit vanaf de oprichting. Tenslotte zijn er statuten en verslagen van de Raad van Bestuur sinds 1945. Sinds 1984 bestaat er ook een elektronisch en digitaal archief.

7 Promotion des Productions Animales Wallonnes (PROANIWAL asbl)

Adres: Bureau 06, Bâtiment 52, Liège Airport, 4460 Grâce-Hollogne
Tel: 04/225.88.11
Fax: 04/225.88.12
E-mail: proaniwal@sab.be
Website: <http://www.proaniwal.com>

Proaniwal is een vzw die zich bezighoudt met de promotie van Waalse producten van dierlijke oorsprong. De vereniging werd in 2000 opgericht.

Gezien de recente oprichting houdt de vzw enkel dynamisch archief bij. Op aanvraag kan dit worden ingekeken. Het archief omvat onder meer: briefwisseling; notulen van vergaderingen; personeelsdossiers; jaarverslagen; audio-visueel materiaal en publicaties.

8 Vereniging van Varkenshouders (VEVA)

Adres: Goudenhandwegel 19, 9070 Destelbergen
Tel: 09/229.37.51
Fax: 09/229.37.52
E-mail: info@veva.be
Website: www.veva.be

VEVA werd in 1993 opgericht en verdedigt de belangen van de Vlaamse varkenshouders. Daarnaast ijvert VEVA ervoor om de varkenshouders zo goed mogelijk te informeren van de nieuwste ontwikkelingen binnen de varkenssector via de VEVA-krant en bijeenkomsten. Tenslotte verleent de vereniging advies, onder andere via de VEVA-foon.

De organisatie bewaart archiefmateriaal voor de periode 1993 tot heden. Onderzoekers kunnen het archief raadplegen, maar het is niet ontsloten. Educatief materiaal, in de vorm van brochures en vakbladen, vormt het leeuwendeel van het archief. Daarnaast is er een map te vinden met stukken betreffende de oprichting van Veva, twee mappen met standpuntbepalingen, pamfletten en persmededelingen en vier mappen met notulen van vergaderingen. E-mails worden elektronisch bewaard.

9 Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging (VLV)

Adres: Lozenhoek 11, 2860 Sint-Katelijne-Waver

Tel: 015/55.29.15

Fax: 015/55.29.15

E-mail: kris@ostrich.be

Website: www.ostrich.be

De loopvogelhouderij komt halverwege de jaren 1990 op in Vlaanderen en bestaat er vooral als bijverdienste. Toch is er een beroepsvereniging voor de ongeveer tweehonderd Vlaamse kwekers. Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging vzw werd in februari 1996 opgericht onder impuls van Luc Schelfhout en Denis Van Hulsen. Om de drie maanden verschijnt het tijdschrift 'Het Gouden Ei'.

Naast het ledenblad bewaart de organisatie behalve statuten, uittreksels uit het staatsblad, correspondentie, agenda en verslagen geen archieven.

HOOFDSTUK 5

VEILINGEN

Momenteel telt België nog maar een beperkt aantal (14) land- en tuinbouwveilingen. De meeste bewaren geen historisch archief. De archieven die wel worden bewaard zijn daarenboven erg beperkt van omvang en inhoud. Weinig land- en tuinbouwveilingen zijn overigens geneigd om veel informatie te verstrekken over hun archieven, laat staan om ze open te stellen voor onderzoekers.

1 Euroveiling

Adres: Oorlogskruisenlaan 1, 1120 Brussel
 Tel: 02/241.00.50
 Fax: 02/241.00.57
 E-mail: info@euroveiling.be
 Website: <http://www.euroveiling.be>

Euroveiling in Brussel is gespecialiseerd in sierteelt. Het bewaart als enige historische documentatie een aantal oude aandelenregisters, hoewel deze veiling al in 1900 werd opgericht als de samenwerkende 'Hallén der Voortbrengers'.

Naar aanleiding van haar eeuwfeest gaf de onderneming wel een publicatie uit over haar geschiedenis:

E. Hermans, M. Van Laer en A. Heyvaert, *Van de Belle Epoque tot de 21ste eeuw. Honderd jaar Euroveiling*, Brussel, 2000.

2 BRAVA

Adres: Brusselsesteenweg 383, 1731 Zellik
 Tel: 02/481.08.88
 Fax: 02/481.08.87
 E-mail: brava@brava.be
 Website: <http://www.brava.be>

BRAVA is een coöperatieve veiling en telersvereniging, die in 1985 ontstond uit de fusie van verschillende kleinere Brabantse veilingen. De vereniging heeft twee vestigingen: in Zellik en in Kampenhout. Er worden voornamelijk witloof, tomaten, hardfruit en fijne groenten verkocht.

BRAVA bewaart slechts een heel beperkt archief, dat bestaat uit verslagen van de Raad van Bestuur (1965-heden), personeelsdossiers (1970-heden), boekhoudkundige

documenten (1990-heden) en jaarverslagen (1965-heden). Deze documenten zijn niet raadpleegbaar.

3 Profruco cv

Adres: Gentse Baan 64, 9100 Sint-Niklaas

Tel: 03/780.79.79

Fax: 03/780.73.85

E-mail: info@profruco.be

Website: <http://www.profruco.be>

De coöperatieve fruitveiling Profruco werd in 1996 opgericht als opvolger van Produco, die op haar beurt vooraf werd gegaan door Veiling 't Waasland.

Alle historische archieven verdwenen jammer genoeg, alleen documenten vanaf 1996 bleven bewaard: officiële akten en statuten in verband met de oprichting, briefwisseling, vergaderstukken, personeelsdossiers, documenten over de infrastructuur, boekhouddocumenten, jaarverslagen en in beperkte mate ook audiovisueel materiaal. Deze documenten zijn niet raadpleegbaar.

4 Veiling Haspengouw cv

Adres: Tongersesteenweg 152, 3800 Sint-Truiden

Tel: 011/67.06.11

Fax: 011/67.27.76

E-mail: info@veilinghaspengouw.be

Website: <http://www.veilinghaspengouw.be>

De Veiling Haspengouw ontstond in 1975 na de fusie tussen de Fruitveiling van Sint-Truiden en Omstreken SV en Hesbania SV. Het gaat om een fruitveiling.

In deze veiling worden ongeveer 50 meter archiefdocumenten bewaard. Tussen de stukken bevinden zich verslagen van de oprichtingsvergaderingen en van vergaderingen van de aandeelhouders en de Raad van Bestuur (Fruiveiling Sint-Truiden en Omstreken: 30/05/1939-06/08/1975; Hesbania: 25/04/1962-06/08/1975; Veiling Haspenhouw: 06/08/1975-heden). De in- en uitgaande briefwisseling wordt evenals de boekhouddocumenten (aan- en verkoopfacturen, bonnen en bankuittreksels) slechts voor de laatste 10 jaar bewaard. Verder beschikt de Veiling Haspengouw over aankoopaktes van gebouwen en terreinen, een ledenregister (06/08/1975 c heden) en beperkt audiovisueel materiaal (foto's van festiviteiten sinds 1950 en een bedrijfsfilm uit 2003). Dit niet ontsloten archief is slechts raadpleegbaar na toestemming, die afhankelijk van de aard en de duur van het onderzoek kan toegekend worden.

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	9
INLEIDING	11
DEEL 1	
OVERHEIDSINSTELLINGEN	17
HOOFDSTUK 1	
FEDERALE OVERHEIDSINSTELLINGEN	19
FEDERALE ARCHIEFINSTELLINGEN	19
1 Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën	19
1.A <i>Algemeen Rijksarchief Brussel</i>	20
<i>A Ministeries, commissies en functioneel gedecentraliseerde diensten</i>	20
A.1 Ministerie van Landbouw	20
A.1.1 Koninklijke Besluiten	22
A.1.2 Kabinetsarchief	22
A.1.3 Neerlegging 1962	23
A.1.4 Eerste Wereldoorlog	23
A.1.5 Dienst voor het Herinrichten van de Landbouw	23
A.1.6 Dienst voor Landbouwstatistiek	24
A.1.7 Algemene Keuringsdienst voor Zaaizaden en Pootgoed (AKD)	24
A.1.8 Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP)	25
A.1.9 Bestuur Vee­teelt, Veeartsenijkundige Dienst	26
A.1.10 Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC) en Winterhulp	26
A.1.11 Instituut voor Aanmoediging van Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL)	27
A.2 Ministerie van Binnenlandse Zaken	27
A.2.1 Commisariaat-Generaal van Binnenlandse Zaken	29
A.3 Ministerie van Economische Zaken	29
A.3.1 Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen (CDCV)	30
A.3.2 Ministerie van Bevoorrading	31
A.3.3 Commissariaat voor Prijzen en Lonen	32
A.3.4 Wereldtentoonstellingen en internationale (jaar)beurzen	33

A.4 Ministerie van Financiën	34
A.4.1 Administratie der Douane en Accijnzen	34
A.4.2 Office de Compensation	35
A.5 Ministerie van Volksgezondheid	36
A.6 Ministerie van Justitie	37
A.6.1 'Société de Bienfaisance' te Brussel: Rijksweldadigheids- kolonies te Wortel en Merksplas	37
A.6.2 Weldadigheidsinstellingen en gevangenis	38
A.7 Ministerie van Onderwijs	38
A.8 Ministerie van Koloniën	39
A.8.1 Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo(NILCO)/Institut National pour l'Etude Agronomique du Congo Belge (INEAC)	39
A.9 Raad van State	40
A.9.1 Ontbonden beroepsverenigingen	41
A.10 Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)	41
A.10.1 Landbouwtelling van 31-12-1929	43
A.10.2 Landbouw- en bostelling van 15-5-1950 en 31-12-1950	43
A.10.3 Landbouwtelling van 5-5-1959 en 31-12-1959	43
A.10.4 Landbouwtelling op 15-5-1970	44
A.10.5 Jaarlijkse landbouw- en bostellingen, 1941-1969	44
A.10.6 Telling van de betaalde gronden, 1942-1950	45
A.10.7 Lonen en pachten	45
A.11 Beroeps- en belangenverenigingen	46
<i>B Provinciaal Comité voor Nijverheid, Landbouw en Handel voor Zuid-Brabant</i>	47
<i>C Persoons- en familiearchieven</i>	47
C.1 Charles de Broqueville	48
C.2 Philippe de Wouters d'Oplinter	48
C.3 Albert Henry	48
C.4 Joseph Manneback	49
C.5 Charles Rogier	49
C.6 Franz Schollaert en Joris Helleputte	49
C.7 Jaak Gabriëls	50
<i>D Bedrijfsarchieven</i>	50
<i>E Gemeente- en OCMW-archieven</i>	50
<i>1.B Rijksarchief Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Anderlecht)</i>	51
<i>A Provincie Brabant en voorgangers</i>	51
A.1 Franse periode	51
A.1.1 Arrondissement Brabant	51
A.1.2 Dijledepartement	52
A.1.3 Dijleprefectuur	53
A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden	54
A.2.1 Provinciaal Bestuur van Brabant - Reeks A	54

A.3 Belgische periode	54
A.3.1 Provinciaal Bestuur van Brabant - Kabinet van de Gouverneur	54
A.3.2 Provinciebestuur Brabant - Reeks O: gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen	55
A.3.3 Provinciebestuur Brabant - Reeks D	55
A.3.4 Provinciebestuur Brabant - Reeks E	56
A.3.5 Provinciebestuur Brabant - Reeks G (Tihon 2)	56
A.3.6 Provinciebestuur Brabant - Reeks K (Burgemeesters)	57
A.3.7 Provinciebestuur Brabant - Dossier Burgemeesters	57
A.3.8 Provinciebestuur Brabant - Reeksen L en M	57
A.3.9 Provinciebestuur Brabant - Administratief toezicht op het verhandelen van onroerende goederen	58
A.3.10. Provinciebestuur Brabant - Gemeenten en commissies van openbare onderstand	58
<i>B Buitendiensten van Overheidsinstellingen</i>	59
<i>C Gemeente- en OCMW-archieven</i>	60
1.C Archief Koninklijk Paleis	60
<i>A Periode Leopold II</i>	61
A.1 Kabinet van de koning	61
<i>B Periode Albert I</i>	61
B.1 Kabinet van de koning	61
B.2 Secretariaat van de koning	62
<i>C Periode Leopold III</i>	62
C.1 Kabinet van de koning	62
C.2 Secretariaat van de koning	63
1.D Rijksarchief Antwerpen	63
<i>A Provincie Antwerpen en voorgangers</i>	63
<i>B Personen en families</i>	66
B.1 Families Blommaert, verachter, van Beynstorp-van Tongeren en van Honsem	66
B.2 Familie Ullens de Schooten	66
B.3 Familie Cogels	66
B.4 Familie Caters de Bosschaert	67
B.5 Familie Legrelle	67
<i>C Polders en Wateringen</i>	67
<i>D Gemeente- en OCMW-archieven</i>	68
<i>E Kaarten en plannen</i>	69

1.E Rijksarchief Beveren	69
A Provincie Oost-Vlaanderen en voorgangers	70
B Arrondissementscommissariaten	71
C Buitendiensten van overheidsinstellingen	71
C.1 Provinciale landbouwmaatschappij Oost-Vlaanderen	71
C.2 Kadaster	72
C.3 Registratie en Domeinen en Kantoren van de Belasting op het Kapitaal	72
C.4 Waters en Bossen	74
D Archieven van gevangenen en rijksweldadigheidskolonies	75
D.1. De Rijksweldadigheidskolonies van Merksplas, Hoogstraten, Rekem en Wortel	75
D.2. Het penitentiair landbouwcentrum van Ruiselede	76
D.3. Het rijksweldadigheidsgesticht van Sint-Andries Brugge	76
E Rechtbanken voor Oorlogsschade	77
F Winterhulp	78
G CVP - Arrondissement Dendermonde	78
H Nationaal Hulp- en Voedingscomité Antwerpen	79
I Polders en Wateringen	79
J Persoonsarchieven	80
J.1 Gaston Eyskens	80
K Gemeente en OCMW-archieven	80
K.1 Provincie Oost-Vlaanderen	80
K.2 Provincie Vlaams-Brabant	81
L Kaarten en plannen	81
1.F Rijksarchief Brugge	82
A Provincie West-Vlaanderen en voorgangers	82
A.1 De Franse Hoofdbesturen in West-Vlaanderen	82
A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden	83
A.3 Belgische periode	84
B Persoons- en familiearchieven	85
B.1 Achille Van Acker	85
B.2 Jean François Maes	86
C Bedrijfsarchieven	87
D Polders en Wateringen	87
E Gemeente- en OCMW-archieven	88
F Kaarten en plannen	89
1.G Rijksarchief Gent	90
A Provincie Oost-Vlaanderen en voorgangers	90
A.1 Fonds Scheldedepartement	90
A.2 Periode van het Koninkrijk der Nederlanden	92
A.3 Belgische periode	93

<i>B</i>	<i>Provinciaal Hulp- en Voedingscomité</i>	94
<i>C</i>	<i>Volkstuinen</i>	94
<i>D</i>	<i>Familiearchieven</i>	95
	<i>D.1</i> Familie Vilain XIV	95
	<i>D.2</i> Andere	95
<i>E</i>	<i>Bedrijfsarchieven</i>	95
<i>F</i>	<i>Polders en Wateringen</i>	96
<i>G</i>	<i>Gemeente- en OCMW-archieven</i>	96
<i>H</i>	<i>Kaarten en plannen</i>	97
<i>1.H</i>	<i>Rijksarchief Hasselt</i>	98
	<i>A</i> Provincie Limburg en voorgangers	98
	<i>B</i> Provinciaal Oogstbureau Limburg	99
	<i>C</i> Buitendiensten van overheidsinstellingen: Ministerie van Landbouw, Registratie en Domeinen, Kadaster	99
	<i>D</i> Persoons- en familiearchieven	99
	<i>D.1</i> Familie Pitteurs	99
	<i>D.2</i> Louis Willems	99
	<i>E</i> Bedrijfsarchieven	100
	<i>F</i> Gemeente-, OCMW- en kerkarchieven	100
<i>1.I</i>	<i>Rijksarchief Kortrijk</i>	101
	<i>A</i> Familiearchieven	101
	<i>A.1</i> Descantons de Montblanc	101
	<i>B</i> Gemeente- en OCMW-archieven	102
	<i>C</i> Kaarten en plannen	102
<i>1.J</i>	<i>Rijksarchief Leuven</i>	103
	<i>A</i> Gemeente- en OCMW-archieven	103
<i>1.K</i>	<i>Rijksarchief Ronse</i>	104
	<i>A</i> Winterhulp Ronse	104
	<i>B</i> Boerengilden	105
	<i>C</i> Persoons- en familiearchieven	105
	<i>C.1</i> Archief Buyse en Rolier	105
	<i>C.2</i> Families De Clercq, De Mey, Moye, Beerens, Ceuterick, De Neve, Van Cauwenberghe	105
	<i>C.3</i> Herman De Croo	106
	<i>D</i> Gemeente- en OCMW-archieven	106
	<i>E</i> Kaarten en plannen	106

1.L <i>Rijksarchief Aarlen</i>	107
<i>A Provincie Luxemburg en voorgangers</i>	107
A.1. Franse periode	107
A.2. Belgische periode	108
<i>B Buitendiensten van overheidsinstellingen</i>	109
B.1. Waters en Bossen	109
B.2. Registratie en Domeinen, Kadaster	109
<i>C Persoons- en familiearchieven</i>	109
C.1 Arthur Rion	109
C.2 Charlemagne Simonet	110
<i>D Bedrijfsarchieven</i>	110
<i>E Gemeente- en OCMW-archieven</i>	110
<i>F Kaarten en plannen</i>	110
1.M <i>Rijksarchief Bergen</i>	111
<i>A Provincie Henegouwen en voorgangers</i>	111
<i>B Buitendiensten van overheidsinstellingen: Registratie en Domeinen, Waters en Bossen, Ministerie van Landbouw, Kadaster</i>	112
<i>C Comité National de Secours et d'Alimentation en Secours d'Hiver</i>	112
<i>D Familiearchieven</i>	112
D.1 Familie Obert de Thieusies	112
D.2 Familie d'Olmen de Poederlé	113
D.3 Familie de Bonaert	113
<i>E Gemeenten en OCMW-archieven</i>	114
<i>F Kaarten en plannen</i>	114
1.N <i>Rijksarchief Doornik</i>	115
<i>A Buitendiensten van overheidsinstellingen: Registratie en Domeinen</i>	115
<i>B Persoons- en familiearchieven</i>	115
<i>C Polders en Wateringen</i>	116
<i>D Gemeente- en OCMW-archieven</i>	116
<i>E Kaarten en plannen</i>	116
1.O <i>Rijksarchief Eupen</i>	117
<i>A Kantons, Gouvernements en Districtscommissariaten</i>	117
A.1 Kanton Malmédy	117
A.2 Kanton Eupen	118
A.3 Kanton Walhorn	118
A.4 Gouvernement Eupen-Malmédy	119
A.5 Districtscommissariaten Eupen en Malmédy	119
<i>B Buitendiensten van overheidsinstellingen</i>	119
B.1 Waters en Bossen	119
B.2 Kadaster	119
B.3 Registratie en Domeinen	120

C	<i>Persoonsarchieven</i>	120
C.1	August Cormann	120
D	<i>Bedrijfsarchieven</i>	120
E	<i>Gemeente- en OCMW-archieven</i>	121
F	<i>Kaarten en plannen</i>	121
1.P	<i>Rijksarchief Hoei</i>	122
A	<i>Buitendiensten van overheidsinstellingen: Registratie en Domeinen</i>	122
B	<i>Persoons- en familiearchieven</i>	122
B.1	Baron Pierre de Moffarts	122
B.2	Léopold Pourtois	123
B.3	Château de Jehay	123
B.4	Château de Modave	123
C	<i>Verzameling 'varia'</i>	123
D	<i>Gemeentearchieven</i>	123
1.Q	<i>Rijksarchief Luik</i>	124
A	<i>Provincie Luik en voorgangers</i>	124
A.1	<i>Franse periode</i>	124
A.2	Periode van het Koninkrijk der Nederlanden	125
A.3	Belgische periode	126
B	<i>Comité Provincial de Secours et d'Alimentation en Secours d'Hiver</i>	126
C	<i>Buitendiensten van overheidsinstellingen: Waters en Bossen, Registratie en Domeinen, Kadaster, Gezondheidsinspecties</i>	126
D	<i>Persoons- en familiearchieven</i>	127
E	<i>Bedrijfsarchieven</i>	127
F	<i>Gemeente- en OCMW-archieven</i>	128
G	<i>Kaarten en plannen</i>	128
1.R	<i>Rijksarchief Namen</i>	129
A	<i>Provincie Namen en voorgangers</i>	129
A.1	<i>Franse periode</i>	129
A.2	Periode van het Koninkrijk der Nederlanden	130
A.3	Belgische periode	131
B	<i>Buitendiensten van overheidsinstellingen: Waters en Bossen, Kadaster, Registratie en Domeinen</i>	132
C	<i>Comités de Secours et d'Alimentation Régionaux et Locaux</i>	133
D	<i>Familiearchieven</i>	133
D.1	Kasteel van Franc-Waret	133
D.2	Andere	133
E	<i>Gemeente- en OCMW-archieven</i>	134
F	<i>Kaarten en plannen</i>	134

1.5	Rijksarchief Saint-Hubert	135
	<i>A Buitendiensten van overheidsinstellingen: Waters en Bossen, Registratie en Domeinen, Kadaster</i>	135
	<i>B Comité Provincial de Secours et d'Alimentation</i>	136
	<i>C Persoonsarchieven</i>	136
	C.1 Papiers Doutreloux	136
	<i>D Gemeente- en OCMW-archieven</i>	136
2	Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Maatschappij (SOMA)	137
	<i>A Archieven van officiële instellingen in België tijdens de Tweede Wereldoorlog</i>	138
	<i>B Archieven van ministeries en officiële instellingen te Londen</i>	139
	<i>C Archieven van de Duitse bezettende overheid, civiele instellingen en de Wehrmacht</i>	139
	<i>D Buitenlandse archiefreeksen en documenten met betrekking tot België</i>	140
	<i>E Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC)</i>	141
	<i>F Persoonsarchieven</i>	141
	F.1 Emiel de Winter	141
	F.2 Frantz Van Dorpe	142
	F.3 Omer Molle	142
	F.4 Louis Borremans	142
	F.5 René Goris	142
	F.6 Etienne Woestyn	143
	F.7 Anderen	143
	<i>G Varia</i>	143
	<i>H Fototheek</i>	144
3	Federale Bibliotheek Landbouw/Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw	145
	<i>A De Federale Bibliotheek Landbouw</i>	146
	<i>B Archiefdienst van het vroegere Ministerie van Middenstand en Landbouw</i>	147
	B.1 Ministerie van Landbouw en van Middenstand en Landbouw	147
	B.2 Instellingen afhankelijk van het Ministerie van Landbouw	153
	FEDERALE MUSEA	156
4	Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA)	156
	<i>A Persoonsarchieven</i>	156
	A.1 Frantz Cornet	156
	A.2 Félix Fuchs	157
	A.3 Jean Lebrun	157
	A.4 Richard-Dorsey Mohun	157
	A.5 August Tilkens	157
	A.6 Théophile Wahis	157
	A.7 Pierre Staner	158

A.8 Sydney Etkins	158
A.8 Joseph Beernaert	158
A.9 Floribert Jurion	158
A.10 Jean-Marie Henry	158
<i>B Instellingenarchieven</i>	159
<i>C Films</i>	159
FEDERALE MINISTERIES EN PARASTATALEN	160
5 Administratie van het Kadaster, Registratie en Domeinen (AKRED), Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie	160
6 Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA)	165
7 Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)	166
8 Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV)	167
HOOFDSTUK 2	
REGIONALE OVERHEIDSINSTELLINGEN	169
VLAAMSE MINISTERIES EN PARASTATALEN	169
1 Departement Landbouw en Visserij	171
2 Agentschap voor Landbouw en Visserij	173
3 Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO)	174
4 Vlaamse Landmaatschappij (VLM)	174
ARCHIEFINSTELLINGEN VAN DE FRANSTALIGE GEMEENSCHAP	177
5 Mundaneum (Centre d'Archives de la Communauté Française)	177
<i>A Répertoire Iconographique Universel</i>	178
<i>B Collectie wereldtentoonstellingen</i>	178
<i>C Deelbestand Lucien Linden</i>	178
ARCHIEFINSTELLINGEN VAN HET WAALS GEWEST	179
6 Archiefdienst van het Ministère de la Région Wallonne (MRW)	179
MINISTERIES EN PARASTATALEN VAN HET WAALS GEWEST	180
7 Direction Générale de l'Agriculture (DGA)	180

HOOFDSTUK 3	
PROVINCIALE OVERHEIDSINSTELLINGEN	181
PROVINCIALE ARCHIEFINSTELLINGEN	181
1 Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum Limburg	183
<i>A Landbouw</i>	183
<i>B Bosbouw</i>	183
<i>C Provinciaal Landbouwcentrum</i>	183
<i>D Provinciale Landbouwdienst</i>	184
<i>E Oorlogsarchieven</i>	184
<i>F Onderwijs</i>	185
2 Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen	185
<i>A Afdelingen 3A, 5A, 5C en 61</i>	186
<i>B Afdeling 2</i>	186
<i>C Afdeling 4A</i>	187
<i>D Afdeling 7</i>	187
<i>E Dienst Land- en Tuinbouw</i>	188
<i>F Provinciale Landbouwkamer</i>	188
<i>G Etienne De Cuyper</i>	188
3 Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen	189
<i>A Afdeling 3</i>	189
<i>B Bestrijding van plant- en dierenziektes</i>	190
<i>C Toezicht op Polders en Wateringen</i>	190
<i>D Kaarten en plannen</i>	191
4 Provinciearchief Antwerpen	191
<i>A Handel</i>	191
<i>B Plannen</i>	192
<i>C Polders en Wateringen</i>	192
<i>D Onderwijs</i>	192
<i>E Landbouw</i>	192
5 Provinciearchief Vlaams-Brabant	194
PROVINCIALE MUSEA	195
6 Musée de la Vie Wallonne	195
<i>A Categorie 20 - Algemeen</i>	196
<i>B Categorie 20A - Boerderijen</i>	196
<i>C Categorie 20B - Hekken en omheiningen</i>	197
<i>D Categorie 20C - Dieren</i>	197
<i>E Categorie 20D - Algemene teelten</i>	198

<i>F</i> Categorie 20E - Speciale teelten	198
<i>G</i> Categorie 20F - Landbouwwedstrijden	199
<i>H</i> Categorie 24F15 - Landbouw en handel	199
7 Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk	199
PROVINCIALE ONDERZOEKSINSTELLINGEN	200
8 Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen	200
9 Nationale Proeftuin voor Witloof	201
10 Proefcentrum voor Sierteelt	202
11 Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw	203
12 Provinciaal Proefcentrum voor de Groententeelt	204
13 Station Provinciale d'Analyses Agricoles	205
HOOFDSTUK 4	
GEMEENTELIJKE OVERHEIDSINSTELLINGEN	207
GEMEENTEARCHIEVEN	207
1 Gemeentearchieven	207
<i>A</i> Algemene reeksen: notulen, jaarverslagen, briefwisseling	208
<i>B</i> Burgerlijke Stand en de Dienst Bevolking	209
<i>C</i> Fiscale en financiële archieven	210
<i>D</i> Openbare veiligheid en Ordehandhaving	211
<i>E</i> Openbare gezondheid en Milieu	212
<i>F</i> Openbare werken en Ruimtelijke ordening	212
<i>G</i> Onderwijs	213
<i>H</i> Handel, nijverheid en landbouw	213
<i>I</i> Oorlogsarchieven	214
<i>J</i> Documentatie	215
<i>K</i> OCMW's en kerkfabrieken	215
GEMEENTELIJKE ARCHIEF- EN DOCUMENTATIECENTRA	217
2 Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC)-Letterenhuis	217
<i>A</i> <i>Pesoonsarchieven</i>	217
A.1 Camille Huysmans	217
A.2 Frans Van Cauwelaert	218
A.3 Jozef Goossenaerts	218
A.4 Emiel Vliebergh	219
<i>B</i> <i>Andere</i>	219
3 Hagelands Historisch Centrum (HHD)	219

DEEL II	
PRIVATE INSTELLINGEN	221
HOOFDSTUK 1	
ARCHIEFINSTELLINGEN	223
1 Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen	223
<i>A Fonds Onderwijsdocumenten 19de eeuw</i>	223
<i>B Fonds Nieuwe Universiteit (KULeuven)</i>	224
<i>C Archieven van aartsbisschoppen</i>	224
C.1 Johannes-Henricus de Franckenberg	225
C.2 Joannes Amandus de Roquelaure	225
C.3 Engelbertus Sterckx	225
C.4 Petrus Lambertus Goossens	225
C.5 Désiré Joseph Mercier	226
C.6. Jozef Van Roey	226
2 AMSAB-Instituut voor Sociale Geschiedenis	227
<i>A Archieven met betrekking tot de socialistische partijen en de instellingen binnen de socialistische beweging</i>	228
<i>B Archieven buiten de socialistische beweging</i>	230
<i>C Archieven van ecologische organisaties</i>	230
<i>D Fototheek</i>	231
3 Archief-, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADVN)	231
<i>A Archief Volksunie</i>	232
<i>B Persoonsarchieven</i>	232
B.1 Diverse persoonsarchieven	232
B.1.1 Louis Van Roy	232
B.1.2 Jules Callewaert	232
B.2 Nelly Maes	233
B.3 Jozef Olaerts	233
B.4 Leopold van Herzeele	234
4 Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire (CARHOP)	234
<i>A Archieven van MOC-kopstukken</i>	234
<i>B Vie Féminine</i>	235
<i>C Association Catholique de la Jeunesse Belge (ACJB)</i>	235
5 Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek (DADD)	236

6	KADOC, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving	237
	<i>A Boerenbond</i>	237
	A.1 Centrale bestuurs- en adviesorganen van de Belgische Boerenbond	238
	A.2 Intern Dienstencentrum van de groep Boerenbond (IDB)	239
	A.3 Dienst Public Relations van de Belgische Boerenbond	240
	A.4 Cultuurdienst van de Belgische Boerenbond (Hein Nackaerts)	240
	A.5 Organisatiediensten van de Belgische Boerenbond	240
	A.6 Coöperatiediensten van de Belgische Boerenbond (André van Hulle)	241
	A.7 Assurantie van de Belgische Boerenbond (ABB)	241
	A.8 Aan- en Verkoopvennootschap (AVV/AVEVE) van de Belgische Boerenbond	242
	A.9 AVEVE-veevoeding	242
	A.10 Beroepsverenigingen en de verzekeringskassen van de Belgische Boerenbond	243
	A.11 Productiecoöperaties van de Belgische Boerenbond	243
	A.12 Gilden van de Belgische Boerenbond	244
	A.13 Ledenlijsten Belgische Boerenbond (BB)	244
	A.14 Boerenjeugdbond (BJB) en de Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ)	244
	A.15 Afdelingen van de Boerenjeugdbond (BJB) en de Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ)	245
	A.16 Boerinnenbond en het Katholiek Vormingswerk van Landelijke Vrouwen (KVLV)	245
	A.17 Constant Boon	245
	A.18 Herman Buelens	246
	A.19 Jef Snaet	246
	A.20 André Lagae	246
	A.21 Comité des Organisations Professionnelles Agricoles de la CEE (COPA)	247
	A.22 Gilbert-Mullieprijs voor Landbouwwetenschap	247
	A.23 Foto- en filmarchief van de Belgische Boerenbond	247
	<i>B Persoons- en familiearchieven</i>	248
	B.1 Familie van Outryve d'Ydewalle	248
	B.2 Baron Pierre van Outryve d'Ydewalle	248
	B.3 Familie Casier	249
	B.4 Emiel Vliebergh	249
	B.5 Jozef Hellemans	249
	B.6 Jos Keersmaekers	249
	B.7 Frits Pittery	250
	B.8 Frans Brusselmans	250
	B.9 Aloïs Van de Vyvere	250
	B.10 August-Edmond De Schryver	251
	B.11 Paul De Keersmaeker	252
	B.12. Wivina Demeester-Demeyer	252

C	<i>Christelijke Volkspartij (CVP)</i>	253
	C.1 CVP/PSC-Nationaal	253
	C.2 CVP-afdelingen en aanverwante instellingen	254
	C.2.1 CVP-jongeren en CVP-vrouwenwerking	254
	C.2.2 CVP-arrondissementen	254
	C.2.3 Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies (CEPESS)	255
	C.3 Interviews met CVP-prominenten	256
D	<i>Koninklijke Maatschappij Eigenaars- en Landbouwersbond Brugge</i>	256
E	<i>Landbouwonderwijs</i>	257
	E.1 Zusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen	257
	E.2 Diocesane Zusters van Overijse-Mechelen	257
7	L'Institut d'Histoire Ouvrière, Economique et Sociale (IHOES)	258
	A <i>Papieren Juliette Franquet</i>	258
	B <i>Ligue du Coin de Terre de Verviers</i>	259
8	Liberaal Archief	260
	A <i>Verslagen van de landbouwstudiedag van het Landelijk Verbond der Liberale Jeugd</i>	260
	B <i>De Liberale Congressen</i>	261
	C <i>PVV-archieef, Commissie Landbouw</i>	262
	D <i>Verslagboeken van de Liberale Partij</i>	263
	E <i>Persmededelingen van de Liberale Partij</i>	263
	F <i>Paul Kronacker</i>	263
HOOFDSTUK 2		
UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN		265
1	Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux (FUSAGx)	265
2	Katholieke Universiteit Leuven (KULEUVEN)	266
	A <i>Universiteitsarchieef</i>	266
	A.1 Archieven van de centrale administratieve diensten	266
	A.2 Archieven van rectoren en professoren	266
	A.2.1 Emile Van Dievoet	266
	A.2.2 Paulin Ladeuze	267
	A.2.3 Anderen	267
	B <i>Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen</i>	268

3	Université Catholique de Louvain (UCL)	270
	<i>A Service des archives</i>	270
	A.1 Archives historiques de la Faculté d'Agronomie	270
	A.1.1 Historische documenten in verband met de Faculté d'Agronomie	270
	A.1.2 Didactisch en wetenschappelijk materiaal	271
	A.1.3 Iconografisch materiaal	271
	A.1.3 Rapporten, verslagen en studies	272
	A.2. Archives du Cercle Agronomique	272
	A.3. Fonds privés	272
	A.3.1 J.E. Opsomer	272
	A.3.2 Pierre Staner	273
	<i>B Faculté d'Ingénierie Biologique, Agronomique et Environnementale</i>	274
	B.1. Archieven van de faculteit	274
	B.1.1 De facultaire overheid	274
	B.1.2 Structuur van de faculteit	274
	B.1.3 Onderwijs	274
	B.1.4 Onderzoek	275
	B.1.5 Financiën	275
	B.1.6 Personeel	275
	B.1.7 Gebouwen	275
	B.2 Contacten met de centrale overheid	275
	B.3 Contacten met andere afdelingen binnen de UCL	276
	B.4 Contacten met instellingen buiten de UCL	276
	<i>C Laboratoire d'Ecologie des Prairies, Site du Michamps/Centre Provincial d'Information Agricole</i>	276
	<i>D Le Centre de Développement Agroforestier de Chimay asbl</i>	277
4	Universiteit Antwerpen	278
	<i>A Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis</i>	278
	A.1 René Goris	278
5	Universiteit Gent (UGent)	279
	<i>A Archief Univeriteit Gent</i>	279
	A.1 De Faculteit Diergeneeskunde en de Centrale Werkplaats van de Faculteit Diergeneeskunde	279
	A.2 De Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen/Faculteit Bio-Ingénieurswetenschappen	280
	A.2.1 Raden en commissies	280
	A.2.2 Diensten van de rector, de decaan en van de beheerder-hoogleraar	280
	A.2.3 Diensten, laboratoria	281
	A.2.4 Personeel	281
	A.2.5 Studenten	281

A.2.6 Leergangen, voordrachten, symposia, nascholing	282
A.2.7 Gebouwen	282
A.2.8 Wetgeving, berichtgeving	282
A.2.9 Varia	282
A.3 Particuliere archieven	283
A.3.1 Jozef Van den Brande	283
A.3.2 André Cottenie	283
A.4 Archieven van studententenverenigingen	283
<i>B Centrale Bibliotheek</i>	284
B.1 Collectie Vliegende Bladen	284
<i>C Faculteit Diergeneeskunde</i>	286
6 Université Libre de Bruxelles (ULB)	286
<i>A Ecomusée de Viroin</i>	286
A.1 Veeteelt, gewassen en meststoffen	287
A.2 Landbouwmachines	287
A.3 Boerderijen en landbouwbedrijven	288
A.4 Iconografische bronnen	288
HOOFDSTUK 3	
ONDERWIJS-, ONDERZOEKS- EN VORMINGSINSTELLINGEN	289
SECUNDAIRE SCHOLEN	289
1 Land- en Tuinbouwinstituut Oedelem	289
2 Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs Stabroek (PITO)	290
3 Vrij Land- en Tuinbouwinstituut Torhout (VLT)	291
4 Sint-Aloysiusinstituut Geel	292
<i>A Registers</i>	293
<i>B Bundels</i>	293
CONGREGATIES	294
5 Annuntiaten	294
<i>A Apostologische activiteiten van de congregatie: onderwijs</i>	295
<i>B Patrimonium en beleid</i>	296
B.1 Boekhouding	296
B.2 Bouwwerken, verbouwingen en installaties	296
B.3 Hoeve	296
B.4 Slachterij	297
<i>C De Gemeenschappen van de congregatie buiten Heverlee</i>	297
<i>D Voorwerpen, foto's en publicaties</i>	298

6	Broeders van Liefde	299
	<i>A Sint-Fernandusinstituut</i>	299
	<i>B Kristus-Koninginstituut</i>	300
	<i>C Sint-Jozefinstituut</i>	301
	<i>D Sint-Idesbaldinstituut</i>	301
7	Broeders Hiëronymieten	301
	<i>A Technisch Instituut Isidorus</i>	301
	<i>B Andere</i>	302
8	Zusters der Christelijke Scholen	302
	<i>A Vrije Middelbare Landbouw-Huishoudschool Salus Nostra</i>	303
	<i>B Hogere Normaalschool voor Landbouwhuishoudkunde</i>	303
9	Zusters Ursulinen Onze-Lieve-Vrouw-Waver	304
10	Zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar	306
11	Zusters van Liefde	309
	<i>A Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans</i>	309
	<i>B Huishoudschool Sint-Denijs</i>	309
	<i>C Middelbare Landbouwhuishoudschool Spes Nostra</i>	310
	<i>D Landbouwhuishoudschool Mariagaard</i>	310
HOGESCHOLEN 311		
12	Hogeschool Gent	311
	<i>A Departement Biotechnologische Wetenschappen, Landschapsbeheer en Landbouw</i>	311
	<i>B Proefhoeve</i>	311
13	KaHo Sint-Lieven	312
	<i>A Agro- en Biotechnologie</i>	312
LANDBOUWVORMINGSCENTRA		313
14	Nationaal Agrarisch Centrum	313
15	Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (VELT)	313
ONDERZOEKSINSTELLINGEN		314
16	Proefcentrum voor Fruitteelt (PCF)	314

HOOFDSTUK 4	
LANDBOUWORGANISATIES	317
1 Algemeen Belgisch Vlasverbond	318
2 Belbior	318
3 Boerenbond	319
4 Centre Interprofessionnel Maraîcher (CIM)	320
5 Groene Kring	320
6 Landelijke Rijverenigingen asbl (LRV)	321
7 Proaniwal	322
8 Vereniging van Varkenshouders (VEVA)	322
9 Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging (VLV)	323
HOOFDSTUK 5	
VEILINGEN	325
1 Euroveiling	325
2 BRAVA	325
3 Profruco	326
4 Veiling Haspengouw	326
UITGEBREIDE INHOUDSTAFEL	327
INDEX VAN PERSOONSNAMEN	345
INDEX VAN PLAATSNAMEN	348
INDEX VAN ZAAKNAMEN	354
LIJST BEZOCHTE EN BEVRAAGDE INSTELLINGEN	377
LIJST VAN AFKORTINGEN	383

INDEX VAN PERSOONSNAMEN

- Albert I 61,62
 Antoine, Victorien 270

 Beddegenoots, Maurice 239
 Beernaert, Auguste 61
 Beernaert, Joseph 158
 Bijmens, Renaat 242
 Boon, Constan 238, 245
 Borremans, Louis 142
 Brusselmans, Frans 250
 Buelens, Herman 246
 Bultinck, A. 61
 Buyse en Rollier 105

 Callewaert, Jules 232
 Cartuyvels, Jules 224
 Casier (familie) 249
 Caters de Bosschaert (familie) 67
 Chalmet, Jozef 228, 229, 231
 Claes, Paul 230
 Cogels (familie) 66
 Coninx, Alfons 238
 Cormann, August 230
 Cornet, Frantz 156
 Cottenie, André 283

 d'Aspremont, G. 62
 d'Aspremont Lynden, Harold 143
 Davin, P. 143
 de Bonnaert (familie) 113
 De Broqueville, Charles 48
 De Clerck, De Mey, Moye, Beerens,
 Ceuterick, De
 Neve, Van Cauwenberghe (families) 105
 De Clercq, Willy 262
 De Cuyper, Etienne 188
 de Franckenberg, Joannes-Henricus 225
 De Keersmaecker, Paul 252
 de Meldeman de Bouré (familie) 133
 De Mérode de Westerloo (familie) 50
 de Moffarts, Pierre 122

 de Roquelaure, Joannes Armandus 225
 De Schryver, August-Edmond 229, 251, 256
 De Vos-Seysens, Urbain 95
 De Winter, Emiel 26, 138, 140, 141, 142
 De Wouters d'Oplinter, Philippe 48
 Debergh, Edgard 239
 De Croo, Herman 106
 Demeyer-Demeester, Wivina 252
 Dequae, André 238, 256
 Descamps, Albert 267
 Descantons de Montblanc (familie) 101
 Dhanis, Antoine 234, 235
 Discry, Fernand 123
 d'Olmen de Poederlé (familie) 113
 Dubuisson, Oscar 230
 Dumon, Amaat 267

 Eecklo, Robert 238
 Etkins, Sydney 158
 Eyskens, Gaston 80, 103

 Fayat, Hendrik 229
 Franquet, Juliette 258
 Fuchs, Félix 157

 Gabriëls, Jaak 50
 Gérard, Max-Léo 62
 Goedseels, Vic 269
 Goiris (familie) 143
 Goossenaerts, Jozef 218
 Goossens, Alfons 143
 Goossens, Petrus Lambertus 225
 Goris, René 141, 142, 278
 Goupy de Quabecq (familie) 300

 Hellemans, Aloïs-Jozef 239, 249
 Helleputte, Joris (Georges) 49, 61, 218, 237,
 248
 Henry, Albert 48
 Henry, Jean-Marie 158
 Herrier, Flore 235

Hinneken, Jan 238
Holvoet, Georges 46
Houssiaux, Georges 143
Huysmans, Camille 217

Jungbluth, Harry 61
Jurion, Floribert 158

Keersmaekers, Jos 249, 250
Kronacker, Paul 31, 32, 263, 264

La Fontaine, Henri 177
Ladeuze, Paulin 267
Lagae, André 239, 246
Lambert, Jean 276
Lambiogi, M. 228
Lambregs, Trudo 230
Lebrun, Jean 62, 157
Lefèbvre, René 85
Legrelle (familie) 67
Leopold II 61, 156
Leopold III 62, 63
Leplae, Edmond 271, 273
Liebrechts, Charles 61
Linden, Jean 178
Linden, Lucien 178, 179
Losseau, Michel 140
Luytgaerens, Eduard 297

Maes, Jean-François 86
Maes, Nelly 233
Manneback, Joseph 49
Martens, Wilfried 252
Mélotte (familie) 287
Mélotte, Alfred 287
Mélotte, Jules 287
Mercier, Désiré Joseph 226
Meurrein, Antoine 249
Meuwissen, Piet 26
Michel, Victor 234, 235
Mohun, Richard-Dorsey 157
Molle, Omer 142
Morris, A. 62

Nackaerts, Hein 240
Namèche, Alexandre 224

Obert-de Thieusies (familie) 112

Olaerts, Jozef 233
Opsomer, J.E. 271-273
Orban, Maurice 80
Otlet, Paul 177

Peeters-Wilbaux, Charles 115
Pierlot, Hubert 218, 226, 248, 285
Pilaet, Edouard 143
Pinxten, Karel 253
Pittery, Frits 250
Pitteurs (familie) 99
Pourtois, Léopold 123
Rion, Arthur 109
Rogier, Charles 49, 54, 265
Rondou, Jozef 141

Sap, Gustaaf 218, 251
Schollaert, Franz 49, 237
Schoonheydt, Robert 269
Schot, Maurice 143
Segers, Paul 61
Sevenants, Joris 250
Simonet, Charlemagne 110
Snaet, Jef 246
Staner, Pierre 158, 272, 273
Stassart-de Maillen 133, 134
Steenkiste, Guido 230
Sterckx, Engelbertus 225

Tilkens, August 157

Ullens de Schooten (familie) 66

Van Acker, Achille 85, 86, 229
Van Bastelaere, J. 143
Van Cauwelaert, Frans 218
Van de Vyvere, Alois 250, 251
Van den Brande, Jozef 283
Van der Maelen, Philippe 69
Van Dievoet, Emiel 215
Van Dorpe, Frantz 140, 141, 142, 234
Van Dorpe, Joseph 140
Van Herzeele, Leopold 234
Van Hoecke-Vergauwe, Leon 87
Van Hulle, André 239, 241
Van Outryve d'Ydewalle (familie) 248
Van Outryve d'Ydewalle, Pierre 248
Van Renterghem, Eric 230

Van Roey Jozef 224, 226
Van Roy, Louis 232
Van Schaftingen, J. 143
Van Steenberghe, Guido 230
Van Waeyenbergh, Honoré 267
Vander Haegen, Ferdinand
284Vanderkinderen, Thierry 229
Vandervelde, Emile 227, 228, 229
Verhelst, Léon, 270
Vilain XIV(familie) 95
Vliebergh, Emiel 219, 249
Vranckx, Alfons 228

Wahis, Théophile 157
Wauters, Arthur 227, 228, 229
Wauters, Joseph 228
Weyns, Jozef 199
Willems, Louis 99
Woestyn, Etienne 143
WYNANTS, JEANINE 234, 235

Yates, B. 62

INDEX VAN PLAATSNAMEN

- Aalst 11, 71, 92, 236
Aalter 95
Aarlen 19, 107, 108, 109, 110, 111, 135, 163
Aat 115, 180
Achter-Olen 302
Afrika 39, 40
Afrique zie: Afrika
Afrique Centrale zie: Midden- Afrika
Ahin 123
Alfort (Frankrijk) 91, 124, 130
Alost zie: Aalst
Amerika 32, 157, 198
Andenne 129, 132
Anderlecht 19, 51, 55, 60, 103, 144, 182, 194, 208
Antoing 115
Antwerpen provincie 11, 22, 28, 37, 45, 63, 64, 65, 67, 72, 76, 78, 79, 162, 172, 191, 192, 193, 218, 250, 290, 294, 306, 309
stad 19, 41, 63, 66, 67, 68, 69, 74, 77, 78, 138, 142, 208, 217, 219, 227, 231, 278, 282
Anvers zie: Antwerpen
Ardennen 129
Ardennes zie: Ardennen
Argenteau 197
Arlon zie: Aarlen
Asse 252
Ath zie: Aat
Audenarde zie: Oudenaarde
Auvélais 132
Avelgem 73, 74
Aywaille 197
- Barvaux 135
Bas Congo zie: Beneden Congo
Bastenaken 107, 199, 276
Bastogne zie: Bastenaken
Battenbroek 67, 68
Bavikhove 285
Bazel 95
Beauraing 132
- Beernem 76
Beersel 62
Bekkevoort 307
Belgisch-Congo 11, 13, 15, 39, 41, 50, 60, 61, 62, 109, 139, 143, 144, 146, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 165, 251, 271, 281, 282, 285
Belgique zie: België
Bellecourt 196
Beneden-Congo 40, 155
Benelux 255
Berendrecht 68
Bergen 19, 111, 112, 114, 115, 162, 177, 178, 180
Berlaar 307, 308, 309
Bevekom 56
Beveren 11, 19, 63, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 89, 90, 93, 96, 97, 101, 103, 161, 185, 208
Beveren-Waas zie: Beveren
Bièvre 109
Binga (Belgisch-Congo) 40
Blankenberge 87, 88
Bocholt 100, 185
Boechout 249
Bongabo (Belgisch-Congo) 40
Booischoot 302
Borgworm 124, 128, 205
Borinage 258
Bouillon 109
Boutersem 52
Bouvignes 132
Brabant 27, 45, 46, 47, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 76, 103, 112, 113, 162, 164, 181, 182, 194, 325
Brabant flamand zie: Vlaams-Brabant
Brabant wallon zie: Waals-Brabant
Braine-l'Alleud zie: Eigenbrakel
Braives 41
Bree 99
Broechem 243

Brugge 11, 19, 73, 74, 76, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 96, 101, 162, 175, 189, 190, 208, 256, 257

Brussel arrondissement 22, 181, 194

gewest 51, 59, 60, 103, 145, 162, 169, 182, 208

stad 19, 20, 27, 33, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 52, 53, 55, 60, 77, 79, 40, 84, 93, 113, 139, 141, 143, 144, 161, 166, 167, 175, 208, 230, 234, 240, 263, 285, 306, 325

Bruxelles zie: Brussel

Burundi 39, 159

Bütgenbach 117, 120, 121

Casteau 112

Centraal-Congo 40

Cerfontaine 198

Chareleroi 111, 114

Châtillon 110

Chimay 112, 197, 277

Ciney 132, 144, 180, 293

Collines 199

Comines-Warneton zie: Komen-Waasten

Condé (Frankrijk) 116

Condroz 205

Congo belge

Congo Centrale zie: Centraal-Congo

Corroy-le-Grand 276

Courtrai zie: Kortrijk

Couvin 132

Damme 11, 67

Den Haag (Nederland) 28, 29

Dendermonde 69, 71, 77, 78, 79, 80, 92, 96, 143, 262

Denderstreek 236

Département de Jemappes 111

Département de la Dyle zie:

Dijledepartement

Département de la Lys zie:

Leiedepartement

Département de l'Ourthe 124, 125

Département de Sambre-et-Meuse 129, 130

Département des Ardennes 129

Département des Forêts 107

Departement Nedermaas 98

Departement van de Twee Neten 63, 64

Destelbergen 202, 322

Deurne 193, 226

Dijledepartement 52, 53

Diksmuide 86, 254, 255

Dinant 28, 130, 205

Dixmude zie: Diksmuide

Doornik 19, 27, 114, 115, 116

Duitsland 48, 55, 125, 138

Edingen 162

Eeklo 227, 254, 262, 71, 92

Eghezée 132

Eigenbrakel 52

Eindhoven (Nederland) 218

Eksaarde 143

Endoz 122

Entre-Sambre-et-Meuse zie: Tussen Samber en Maas

Erbaut 249

Erbisoel 249

Erembodegem 41

Erezée 135

Ernotte 197

Ettenhoven 68

Eupen 19, 117, 118, 119, 120, 121, 124

Europa 32, 80, 140, 143, 144, 148, 150, 166,

171, 173, 176, 179, 184, 188, 203, 233, 238,

239, 240, 241, 242, 252, 255, 262, 263, 318

Everberg 32, 113

Fetinne 198

Flandre Occidentale zie: West-Vlaanderen

Flandre Orientale zie: Oost-Vlaanderen

Flandres zie: Vlaanderen

Flay 225

Flémalle-Haute 127

Flobecq zie: Vloesberg

Florennes 132, 41

Florenville 109

Fosses 132

Fourons zie: Voeren

France zie: Frankrijk

Frankrijk 28, 48, 94, 113, 125, 129, 178, 231, 250

Furnes zie: Veurne

Gand zie: Gent

Gazi (Belgisch-Congo) 40

Gedinne 132
 Geel 193, 218, 262, 292, 293
 Gembloers 24, 132, 167, 168, 287, 288
 Gemblooux zie: Gembloers
 Genappe zie: Genepiën
 Genepiën 52
 Genk 99, 199, 233
 Gent 11, 19, 39, 50, 70, 71, 72, 74, 77, 90, 91,
 92, 93, 94, 95, 96, 97, 104, 162, 168, 175, 185,
 218, 227, 243, 250, 260, 279, 284, 286, 288,
 299, 301, 307, 310, 311
 Gentbrugge 70, 167
 Gimbi (Belgisch Congo) 40
 Glaaien 196
 Glabbeek-Zuurbemde 302
 Glons zie: Glaaien
 Gorseme 314, 315
 Grimbergen 302
 Grupont 135

Haacht 52
 Habay-la-Neuve 109
 Hageland 219
 Hainaut zie: Henegouwen

Halle 81, 103, 254
 Hamme 72
 Harelbeke 73
 Haringe 73
 Haspengouw 132, 326
 Hasselt 19, 77, 98, 99, 100, 162, 175, 183, 233
 Hechtel 99
 Heist-op-den-Berg 237, 285
 Henegouwen 22, 27, 28, 42, 111, 112, 113,
 114, 115, 138, 162, 168
 Herchies 249
 Herent 194, 204, 302
 Herentals 175, 192
 Herstappe 162
 Hertsberge 256
 Herve 197
 Heverlee 24, 267, 268, 271, 272, 273, 294,
 295, 296, 297, 298, 320, 321
 Hingene 68
 Hoboken 68
 Hoei 19, 122, 123, 124, 180, 198
 Hoeilaart 243, 62
 Hoepertingen 297

Holland (Nederland) 59, 187
 Hollande zie: Holland
 Hooglede 73
 Hoogstraten 38, 75, 76, 192, 226, 307
 Houffalize 135
 Hulplanche 112
 Huy zie: Hoei

Ieper 11, 73, 77, 82, 88, 89, 96, 255
 Ipres zie: Ieper
 Isnes 320
 Italië 178, 217

Jemappes 111

Kaniama (Belgisch-Congo) 40
 Kapellen 302
 Kasai (Belgisch-Congo) 158
 Kasterlee 292, 302
 Katanga (Belgisch-Congo) 40, 158, 159
 Kempen 12, 38, 193, 231, 233, 302, 307
 Kieldrecht 95
 Kivu (Belgisch-Congo) 62
 Kiyaka (Belgisch-Congo) 40
 Komen-Waasten 162
 Kondo (Belgisch Congo) 40
 Kongo, Zie Belgisch Congo
 Kortenberg 113, 204
 Kortrijk 11, 19, 74, 76, 77, 82, 83, 88, 89, 101,
 102, 103, 208, 254, 310, 318
 Kruishoutem 92, 203
 Kuregem 223, 225
 Kwatrecht 304, 307, 310

La Hulpe zie: Terhulpen
 Land van Waas 79, 96
 Lapland 92
 La Roche 137
 Laken 307, 309
 Laeken zie: Laken
 Léau zie: Zoutleeuw
 Leefdaal 113
 Leigneuville 120, 121
 Leiedepartement 82, 83
 Leopoldstad (Belgisch-Congo) 40
 Léopoldville zie: Leopoldstad
 Lessen 115, 198
 Lessines zie: Lessen

Leuven 12, 19, 48, 52, 54, 55, 71, 77, 78, 80,
 103, 175, 193, 194, 204, 224, 229, 237, 238,
 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247,
 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256,
 257, 266, 268, 270, 271, 272, 276, 294, 296,
 319
 Leuze 115
 Libin 135
 Libramont 110, 180, 198
 Liège zie: Luik
 Lier 200
 Lierre zie: Lier
 Lillo 68
 Lissabon (Portugal) 144
 Londen (Groot-Brittannië) 137, 139, 140,
 143, 178, 229, 289, 256, 263
 Londerzeel 52
 Lotenhulle 95
 Louvain zie: Leuven
 Louvain-la-Neuve 19, 50, 270, 274, 276
 Lovenjoel 266, 269
 Lubbeek 226
 Luik provincie 113, 117, 124, 126, 138, 141,
 162, 181, 195, 197, 205
 stad 19, 22, 52, 77, 93, 122, 124, 125, 127,
 128, 167, 196, 197, 198
 Lummen 299, 301
 Luxembourg zie: Luxemburg
 Luxemburg groothertogdom 48, 107, 108,
 198
 provincie 22, 107, 108, 135, 136, 138, 163,
 181, 200, 210, 276

 Maastricht (Nederland) 98, 183
 Maldegem 88
 Malines zie: Mechelen
 Malmédy 52, 117, 118, 119, 120, 121, 180
 Marche-en-Famenne 107, 135, 136
 Mariemont 38, 139
 Mayumbé-Luki (Belgisch-Congo) 40
 Mechelen 12, 63, 71, 77, 142, 166, 192, 193,
 223, 224, 225, 226, 257, 294
 Meerbeek 113
 Meetkerke 88
 Meise 21
 Melle 167, 168, 281, 282
 Melsbroek 41
 Menen 11, 72, 73, 229

Merchtem 52
 Merelbeke 230, 286, 311, 174
 Merkem 41
 Merkssem 242
 Merksplas 37, 38, 75, 76
 Michamps 276
 Midden-Afrika 271
 Moerbeke-Waas 143
 Moerkerke 88
 Moeskroen 115, 162
 Mol 76
 Mol-Achterbos 226, 302, 303
 Mollem 113
 Mons zie: Bergen
 Montaigu (Frankrijk) 284
 Montréal (Canada) 178
 Moorslede 257, 294
 Morville 197
 Mouscron zie: Moeskroen
 Muisbroek 68
 Mukumari (Belgisch-Congo)
 Murchy 133
 Mvuazi (Belgisch-Congo) 40

 Naams-Haspengouw 132
 Namen provincie 22, 27, 113, 129, 131, 133,
 138, 163, 181
 stad 19, 129, 132, 133, 134, 179, 208, 234, 260
 Namur zie: Namen
 Nassogne 135
 Nederland 28, 29, 48, 72, 94, 98, 178, 183,
 217, 218, 233, 235, 273, 293, 294, 307, 313
 Neerpelt 307, 308
 Neufchâteau 107, 109, 110, 135
 Nieuport zie: Nieuwpoort
 Nieuwpoort 73
 Nijvel 48, 50, 52
 Nivelles zie: Nijvel
 Noorderkempen 193

 Oedelem 243, 289
 Oorderen 68, 225
 Oostende 39, 74, 254, 255
 Oosterweel 68
 Oosterzele 92
 Oost-Vlaanderen 11, 22, 27, 45, 67, 69, 70, 71,
 72, 78, 80, 81, 82, 90, 97, 113, 143, 162, 164,
 168, 172, 185, 188, 203, 281

Ordam 68, 225
 Oudenaarde 11, 71, 77, 92, 96, 104, 105, 106, 255
 Overijse 249, 257, 294

Pajottenland 236
 Paliseul 110
 Pamel 194
 Péruwelz 115
 Perwez zie: Perwijs
 Perwijs 196
 Philippeville 132, 287
 Plancenoit 62
 Poederlee 113
 Pommerœul 116
 Poperinge 24, 73, 243
 Posterholt (Nederland) 307

Quevancamps 115

Rekem 75
 Remicourt 287
 Renaix zie: Ronse
 Reppel 100
 Rillaar 302
 Rochefort 132
 Roesbrugge 73
 Roeselare 255, 299, 313, 73
 Rome (Italië) 217, 299
 Ronse 11, 19, 81, 96, 104, 105, 106, 162
 Roscoff (Frankrijk) 39
 Ruanda 39, 159
 Ruanda-Urundi 282, 156, 159
 Ruiselede 76
 Rumbeke 189
 Rumbeke-Beitem 206, 201
 Rusland 32

Saintes zie: Sint-Renelde
 Saint-Hubert 19, 107, 135, 136
 Saint-Léger 198, 199
 Sankt-Vith 117, 118, 120, 121
 Scheldepartement 90, 91
 Schelderode 230
 Scheldevallei 230
 Schriek 302
 Seneffe 196, 198
 Seraing 258

Sint-Andries 76, 77
 Sint-Denijs 310
 Sint-Job-in-'t-Goor 192, 299, 301
 Sint-Katelijne-Waver 306, 323
 Sint-Lenaarts 302
 Sint-Martens-Lennik 302
 Sint-Niklaas 71, 92, 140, 233, 255, 301, 312, 326
 Sint-Renelde 113
 Sint-Truiden 35
 Sirault 113, 249
 Soignies zie: Zinnik
 Stabroek 68, 193, 290
 Stampershoek 87, 88
 Stavelot 52
 Steevoort 307
 Strée 122
 Suisse zie: Zwitserland

Terhulpen 144
 Terneuzen (Nederland) 95
 Thieusies 112, 113
 Thuin 180, 235
 Tielt 11, 74, 83, 302
 Tienen 52
 Tilff 198
 Tinlot 205
 Tongeren 77, 185, 314
 Torhout 74, 291
 Treignes 286, 287
 Tremelo 307
 Tubeke 113
 Turnhout 63, 68, 71, 77, 255
 Tussen Samber en Maas 286

Ukkel 52
 Utrecht (Nederland) 12, 84, 113, 130

Velm 310, 314
 Velzeke 285
 Verenigde Staten 61, 139, 241, 268
 Verviers 124, 126, 127, 128, 258, 259
 Veurne 11, 73, 82, 87, 88, 89, 254, 255
 Vichy (Frankrijk) 144
 Vielsalm 135
 Vilvoorde 35, 52, 81, 103, 144, 223, 225, 226, 254,
 Virton 107, 109, 110, 226

Vlaams-Brabant 11, 12, 22, 72, 80, 81, 103,
143, 161, 172, 181, 194, 204, 208

Vloesberg 115, 162

Voeren 162

Vorselaar 302, 303

Waals-Brabant 22, 45, 50, 161, 168, 181, 208

Wageningen (Nederland) 218

Walcourt 132

Walhorn 118, 119

Wambeek 41

Warcoing 115

Wareme zie: Borgworm

Washington (Verenigde Staten) 150, 263

Waterloo 55, 56

Waver 52, 180, 305, 306, 323

Wavre zie: Waver

Wellin 135

Wervik 72, 73

Westmalle 302, 303

Westmalle-Mariagaarde 303

Westrode 302

West-Vlaanderen 22, 24, 27, 45, 67, 72, 78,
82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 101, 162, 189, 190,
191, 201, 208, 248, 256

Wetteren 70, 202, 307, 310

Wevelgem 41

Wezet 243

Wiekevorst 307

Wilmarsdonk 225

Wilrijk 218

Wortel 37, 38, 75

Yangambi (Belgisch Congo) 40, 158

Zaffelare 95, 304, 310

Zandvliet 68

Zelzate 229

Zinnik 113

Zomergem 243

Zoutleeuw 52

Zwevegem 138

Zwijnaarde 299, 301

Zwitserland 24, 178

INDEX VAN ZAAKNAMEN

- AAB zie: Alliance Agricole Belge
AAF zie: Alliance Agricole Féminine
Aan- en Verkoopvenootschap NV
(AVV/AVEVE)
Aanplanting
Aanwijzende tafel zie: Kadaster
Aardappel
Aardbei
Aartsbisschoppelijk Archief
ABB zie: Assurantie van de Belgische
Boerenbond
ABKL zie: Administratie Beheer en Kwaliteit
Landbouwproductie
ABS zie: Algemeen Boeren Syndicaati
ABV zie: Algemeen Belgisch Vlasverbod
ABVV zie: Algemeen Belgisch Vakverbond
Académie Royale d'Agriculture
Achtste Divisie zie: Ministerie van
Binnenlandse Zaken
ACJB zie: Association Catholique de la
Jeunesse Belge
ACRF zie: Action Chrétienne Rurale des
Femmes
Actiecomité Milieubescherming Merelbeke
(AMM)
Action Chrétienne Rurale des Femmes
(ACRF)
ACVW zie: Algemeen Christelijk Verbond
van Werkgevers
ACW zie: Algemene Christelijke
Werknemersorganisatie
Administratie Beheer en Kwaliteit
Landbouwproductie (ABKL)
Administratie der Registratie en Domeinen
Administratie Land- en Tuinbouw (ALT)
Administratie van het Hoger Onderwijs zie:
Ministerie van Onderwijs
Administratie van het Kadaster, de
Registratie en de Domeinen (AKRED)
Administratie van Hygiëne zie: Ministerie
van Binnenlandse Zaken
Administratie van Waters en Bossen
Administratief Arrondissement Brussel
Hoofdstad
Administration Centrale et Supérieure de
la Belgique
Administration de l'Enseignement
Supérieur zie: Ministerie van Onderwijs
Adultenscholen
ADVN zie: Archief-, Documentatie- en
Onderzoekscentrum voor het Vlaams-
Nationalisme
Afbakening van gronden
Affiche
Afrikamuseum zie: Koninklijk Museum voor
Midden-Afrika
Afwatering
Afzet
Agalev zie: Groen!
Agence Wallonne pour la Promotion d'une
Agriculture de Qualité (APAQ-W)
Agentschap voor Landbouw en Visserij
Agra zie: Katholiek Vormingswerk voor
Landelijke Vrouwen
Agrarische deelstructuren
Agricoltura
Agri-Expo
Agriflora
Agri-Reizen
Agro- en biotechnologie
Agro-industrie
Agronomie zie: Landbouwkunde
Agrotechniek
AIDR zie: Association Internationale du
Développement Rural
AKD zie: Algemene Keuringsdienst voor
Zaaiingen en Pootgoed
AKRED zie: Administratie van het Kadaster,
de Registratie en de Domeinen
Alaam: landbouwmateriaal, landbouw-
werktuig, voorwerp, werktuig

- Alfort zie: Keizerlijke Veeartsenijschool Alfort
- Algemeen Belgische Vakverbond (ABVV)
- Algemeen Belgisch Vlasverbond (ABV)
- Algemeen Boeren Syndicaat (ABS)
- Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers (ACVW)
- Algemeen Rijksarchief Brussel
- Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie
- Algemene Christelijke Werknemersorganisatie (ACW)
- Algemene Keuringsdienst voor Zaaizaden en Pootgoed (AKD)
- Alliance Agricole Belge (AAB)
- Alliance Agricole Féminine (AAF)
- Almanak
- ALT zie: Administratie Land- en Tuinbouw
- Ambulant Landbouwonderwijs
- AMM zie: Actiecomité Milieubescherming Merelbeke
- AMSAB-ISG
- AMVC-Letterenhuis zie: Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven
- Ananas
- Annuaire des Agriculteurs
- APAQ-W zie: Agence Wallonne pour la Promotion d'une
- Agriculture de Qualité
- Apostolaat
- Appel
- Arbeider
- Arbeidsduur
- Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven (AMVC-Letterenhuis)
- Archief-, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADVNI)
- Archives Départementales (Charleville-Mézières, Frankrijk)
- Archives Générales du Royaume zie: Algemeen Rijksarchief Brussel
- Arrondissement
- Arrondissementscommissariaat
- Asperge
- Association Catholique de la Jeunesse Belge (ACJB)
- Association Internationale du Développement Rural (AIDR)
- Association pour la Construction d'une Ferme Moderne, Métallique et Extensible (Fermomex)
- Assurantie van de Belgische Boerenbond (ABB)
- Atlas der Buurtwegen
- Atlas der Onbevaarbare Waterlopen
- Audiovisuele documenten
- AVEVE zie: Aan- en Verkoopvennootschap
- AVEVE-veevoeding
- AVV zie: Aan- en Verkoopvennootschap
- Baboon
- Bacteriologie
- Bananen
- Band
- BBC European Service
- BBL zie: Bond Beter Leefmilieu
- BDBL zie: Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (Ministerie van Bevoorrading)
- Bedrijfsarchief
- Beemraap
- Belangenvereniging zie: Beroepsorganisatie
- Belasting
- Grondbelasting
- Patentrecht
- Personele belasting
- Belbior
- Belgisch Informatie- en Documentatiebureau te Londen (INBEL)
- Belgisch Instituut ter Bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek Overzee (BIBWOO)
- Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)
- Belgisch-Congo
- Belgische Boerenbond
- Belgische coördinatiecomité voor ravitailering in Lissabon
- Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw (BDBL) zie: Ministerie van Bevoorrading
- Belgische Laurierkwekersbond
- Belgische Radio- en Televisieomroep (BRT)
- Belgische Vereniging voor Agrarisch Recht

Bemesting
 Bemestingsleer
 Benelux
 Beroepsorganisatie
 Beroepsvereniging zie: Beroepsorganisatie
 Beroepsvereniging der Boterhandelaars van Limburg
 Beroepsvereniging der Cacaoplanters van Congo (UPLANCAO)
 Beroepsvereniging der fokkers van Belgische Congo (UNELCO)
 Beschermingscomité van de Hoogere Normaalschool voor Landbouwhuishoudkunde te Berlaar
 Bestelbon
 Bestendige Deputatie Algemeen
 Bestendige Deputatie Provincie Luik
 Bestuur der Algemene Diensten zie: Ministerie van Landbouw
 Bestuur Land- en Tuinbouw zie: Ministerie van Landbouw
 Bestuur Vee­teelt en Vee­artsenijkundige Dienst zie: Ministerie van Landbouw
 Bestuur voor Landbouwkundig Onderzoek en Wetenschappelijke Instellingen zie: Ministerie van Landbouw
 Bestuurlijk Memoriaal
 Bestuurlijk Ver­toog
 Betogingen
 Bevolkingsregister
 Bevoorrading: ravitaillement, ravitaillering, voedselvoorziening
 BF zie: Boerenfront
 BIBWOO zie: Belgisch Instituut voor de Bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek Overzee
 Biet
 Bietensyndicaat (BS)
 Bijen
 Bioboer(en)
 Bio-industrie
 Bio-ingenieur
 Bio-landbouw
 Biologische teelt
 Bioschakels
 Biotechniek
 BIRB zie: Belgisch Interventie- en Restitutiebureau
 Bisdom Brugge
 BJB zie: Boerenjeugdbond
 BLG-T zie: Bloemengilde-Tuiniers
 Blimont&Cie. - Compagnie de l'endiquage des schorres
 Bloemen
 Bloemengilde-Tuiniers (BLG-T)
 Bloemeteelt
 Bodemkundige Dienst van België
 Boerderij
 Boerenbond zie: Belgische Boerenbond
 Boerenfront (BF)
 Boerengilde
 Boerenjeugdbond (BJB)
 Boerenkrijg
 Boerenwacht
 Boerinnenbond zie: Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen
 Boerinnengilde
 Bond Beter Leefmilieu (BBL)
 Bond der Boterhandelaars en Botervoortbrengers van Brugge
 Boom
 Boomkwekerij
 Boomsoort
 Boomvrucht
 Bos
 Boswachter
 Botanisch Onderwijs
 Boter
 BRAVA-tuinbouwveiling
 Broeders Hiëronymieten
 Broeders van Liefde
 Broedmachine
 Brouwerij
 Brouwerijschool Leuven
 BRT zie: Belgische Radio- en Televisie-omroep
 Brussel
 BS zie: Bietensyndicaat
 Bulletin du Conseil Supérieur d'Agriculture
 Bureel van weldadigheid
 Bureel voor Algemene Statistiek
 Burgerlijke Stand

- CABME zie: Centrum voor Agrarische Bio- en Milieuethiek
- Cacao
- CARHOP zie: Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire
- CCLB-CCIA zie: Centraal Comité voor de Landbouwbelangen in België
- CCTA zie: Commission de Coordination Technique en Afrique au Sud du Sahara
- CD&V 78, 79, 140, 143, 237, 238, 239, 246, 252, 253, 254, 255, 256
- CDCV zie: Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen
- CDP zie: Comité de Défense Paysanne
- CEA zie: Centre d'Economie Agricole
- CEGES-SOMA zie: Centre d'Etudes et de Documentation Guerre et Sociétés Contemporaines
- Centraal Comité voor de Landbouwbelangen in België (CCLB-CCIA) 86
- Centraal Comité voor de Verbetering van de Aardappelteelt (Ministerie van Landbouw)
- Centraal Oogstbureau (Nationaal Hulp en Voedingscomité) 79
- Centrale Archiefdienst van het Ministerie van Middenstand en Landbouw 145, 146, 147, 152, 166, 172, 173, 180
- Centrale Brugsche Hallen 256
- Centrale Commissie voor de studie van de reconstructie van boerderijen en dorpen (Nationaal Hulp- en Voedingscomité) 184
- Centrale des Ouvriers d'Alimentation et du Tabac 143
- Centrale des Travailleurs des Industries et du Commerce Alimentaires et de l'Agriculture de Belgique 228
- Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen (CDCV) 30, 166
- Centrale Dienst voor Statistiek 41, 213
- Centrale Kas voor Landbouwkrediet (CKL)226, 239
- Centrale Werkplaats van de Faculteit Diergeneeskunde (UGent) 279, 280
- CENTRAVEE 238, 240
- Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire (CARHOP)234, 235
- Centre de Développement Agroforestier de Chimay277
- Centre de Recherches Agronomiques de Gembloux (CRA)288
- Centre d'Economie Agricole (CEA) 146
- Centre d'Etudes et de Documentation Guerre et Sociétés Contemporaines (CEGES-SOMA)137, 141, 143, 144
- Centre d'Informatique Appliquée au Développement et à l'Agronomie Tropicale (CIDAT)158
- Centre Européen pour la Promotion et la Formation en Milieu Agricole et Rural (CEPFAR)239
- Centre International de Recherches et d'Informations sur l'Economie Collective (CIRIEC)241
- Centre Pilote de Lessines pour les Plantes Médicinales198
- Centre Provincial d'Information Agricole Luxemburg276
- Centrum voor Agrarische Bio- en Milieuethiek (CABME, KULeuven)269
- Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis 11, 142, 278
- Centrum voor Kwaliteitscontrole (CKC) (Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw) 201
- Centrum voor Landbouweconomie (CLE)146, 169, 172, 174
- Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA) 22, 165
- Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies (CEPESS)255
- CEPESS zie: Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies
- CEPFAR zie: Centre Européen pour la Promotion et la Formation en Milieu Agricole et Rural
- CERA 241, 246, 319
- Cercle Agronomique (UCL) 270, 272
- Champignon 201, 243
- Champignonkwekerij 55

Château de Franc-Waret 133
 Château de Jehay 123
 Château de Modave 123
 chemie 265, 291, 292
 cichorei 198, 285
 CIDAT zie: Centre d'Information Appliquée
 au Développement et à l'Agronomie
 Tropicale
 CIRIEC zie: Centre International de
 Recherches et d'Informations sur
 l'Economie Collective
 CKC zie: Centrum voor Kwaliteitscontrole
 CKL zie: Centrale Kas voor Landbouw-
 krediet
 CLE zie: Centrum voor Landbouweconomie
 CNSA zie: Nationaal Hulp en
 Voedingscomité
 Cochonaille (Aywaille) 197
 CODA zie: Centrum voor Onderzoek in
 Diergeneeskunde en Agrochemie
 COGECA zie: Comité Général de la
 Coopération Agricole de la CEE
 Colloquium 14, 157, 163, 164, 196, 199, 255,
 274, 279
 Coloradokever 193, 194, 199, 283
 Comice zie: Landbouwcomice
 Comité Belge de la Haye 46
 Comité de Défense Paysanne (CDP) 258
 Comité de liquidation des organismes et
 services déclarés nuls par l'Arrêté-loi du
 5 mai 1944 zie: Vereffeningscomité van
 organismen en diensten opgericht tij-
 dens de bezetting
 Comité des Organisations Professionnelles
 Agricoles de la Communauté Européenne
 (COPA) 238, 241, 247
 Comité Général de la Coopération Agricole
 de la CEE (COGECA) 238, 241
 Comité National chargée d'examiner le
 Problème de la Révision Générale du
 Programme des Etudes Agronomiques
 Universitaires (CREA) 269
 Comité Nationale de Secours et
 d'Alimentation (CNSA) zie: Nationaal Hulp
 en Voedingscomité
 Comité Special du Katanga 158
 Comité voor kunstmatige inseminatie bij
 het rundvee 206
 Commercialisatie van land- en tuinbouw-
 producten 291
 Commissariaat voor Prijzen en Lonen
 (Ministerie van Economische Zaken) 32,
 33, 142, 184, 278
 Commissariaat-Generaal van Binnenlandse
 Zaken 29, 89
 Commissie Heropbouw Hofsteden 192
 Commissie van Burgerlijke Godshuizen 90,
 215
 Commissie van Openbare Onderstand
 (COO) 58, 103, 186, 215
 Commissie voor Controle op
 Aardappelplanten 24
 Commission d'Agriculture, du Commerce
 et des Arts 107
 Commission de Coordination Technique en
 Afrique au Sud du Sahara (CCTA) 157
 Commission des Intérêts Agricoles (Comité
 Belge de la Haye) 46
 Commission Nationale Belge pour
 l'Embellissement de la Vie Rurale zie:
 Nationale commissie voor de Verfraaiing
 van het Landelijk Leven
 Comptoir Belge du Sulfate d'Ammoniaque
 199
 Congo Presse 271
 Conseil d'Agriculture des Arts et du
 Commerce 129
 Conseil de Gouvernement 27, 28
 Consultatieve Raad voor Onderzoek en
 Ontwikkeling in de Landbouw (Ministerie
 van Landbouw en Middenstand) 21
 Coöperatie 13, 44, 100, 110, 120, 147, 157,
 158, 159, 193, 237, 138, 240, 243, 245, 325,
 326
 Coöperatieve Afzet van Vee en Varkens
 (COVAVEE) 238, 240
 Coöperatieve Boerenleenbank van
 Eindhoven 218
 COPA zie: Comité des Organisations
 Professionnelles Agricoles de la
 Communauté Européenne
 Costenpark 202
 COVAVEE , Zie: Coöperatieve Afzet van Vee
 en Varkens
 CRA zie: Centre de Recherches
 Agronomiques de Gembloux

- CREA, Zie: Comité National chargée d'examiner le Problème de la Révision Générale du Programme des Etudes Agronomiques Universitaires
Cursus 70, 109, 118? 185, 190, 193, 213, 266, 267, 268, 271, 273, 279, 282, 283, 291, 294, 296, 300, 306, 307, 313
CVP zie: CD&V
- DADD zie: Documentatiecentrum en Archief Daensisme, Hedendaagse Geschiedenis Denderstreek
Dag van de Aardbei 195
De Bieënvrienden 41
De Commodo et Incommodo 58, 194
De Leedse Tabaksplanters 41
De Plicht 229
De Volkstuin en het Werk van de Akker 94, 190, 193, 259, 226
Democratische KLJ (DKLJ) 230
Demonstratiebedrijf Tongeren 314
Departement Biotechnologische Wetenschappen, Landschapsbeheer en Landbouw (Hogeschool gent) 311
Departement Landbouw en Bevoorrading 26, 31
Departement Landbouw en Visserij 170, 171, 172, 173, 174
Deutsche Revisions und Treuhand Aktiengesellschaft 139
De Verenigde Hopboeren 41
De Voorzienige Geitenkwekers 41
DGA zie: Direction Générale del'Agriculture
Dia 34, 146, 149, 199, 242, 300, 304, 312
Didactisch materiaal 178, 269, 271, 275, 298, 306
Dienst Aankoop, Inbeslagname, Import en Verdeling van Landbouwproducten (Dienst voor het Herinrichten van de Landbouw) 24
Dienst Bevolking 209
Dienst Pers en Propaganda (Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie) 26
Dienst voor Economische Recuperatie 32
Dienst voor het Herinrichten van de Landbouw 23, 24
Dienst voor het Herinrichten van de Landbouw in de Verwoeste Gewesten (Ministerie van Landbouw) 23
Dienst voor Landbouwstatistiek (Ministerie van Landbouw) 24
Dierenbescherming 211, 226, 232
Dierenpolitie 211
Dierkunde 300
Dijleprefectuur 53
Diocezane Zusters van Overijse-Mechelen 257, 294
Dioxine 151, 152, 168
Dioxinecrisis 184
Diploma 93, 199, 213, 259, 271, 275, 291, 298, 302, 303, 306, 308, 309, 310
Directie Algemene Zaken (Ministerie van Landbouw) 148, 149
Directie Comptabiliteit (Ministerie van Landbouw) 148
Directie Landbouwpolitiek (Ministerie van Landbouw) 148, 150
Direction de l'aménagement de l'espace rurale 112
Direction Générale de l'Agriculture (DGA) 179, 180
Directoraat-Generaal Dier, Plant en Voeding (FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu) 22
Directoraat-Generaal voor Landbouw (Ministerie van Binnenlandse zaken) 22
DKLJ zie: Democratische KLJ
Documentatiecentrum en Archief Daensisme, Hedendaagse Geschiedenis Denderstreek (DADD) 236
Doorvoerhandel 30
Dorsen 198, 247, 287
Dossiers du Havre 48
Drainage 57, 131, 187
Drijfjacht 108
Drooglegging 108, 124, 198
Druifluiconventie van Bern 194
Druif 144, 198
Duif 53, 211, 213
Durham 93
Duurzame landbouw 171, 194, 314

Echo's uit het Vreebos 300
 Ecole d'Horticulture, de Sylviculture,
 de Pisciculture et de Petits Elévages à
 Mariemont 198
 Ecole Provinciale d'Agriculture de
 Waremme 205
 Ecole Provinciale d'Agriculture du Condroz
 205
 Ecomusée du Viroin 286, 287, 288
 EEG zie: Europese Economische Unie
 Eerste Wereldoorlog 23, 46, 48, 49, 55, 70,
 77, 86, 99, 117, 133, 184, 214, 226, 261, 266
 Eetwareninspectie 36, 167, 168, 209
 Eigendom 13, 43, 52, 77, 85, 105, 109, 122,
 123, 138, 164, 174, 176, 211, 216, 262, 308
 EOGFL zie: Europees Oriëntatie- en
 Garantiefonds voor de Landbouw
 Ereteken 94, 189, 193, 209, 298, 302
 Erf en Heem 306
 Erkenningscomité voor
 Bestrijdingsmiddelen voor
 Landbouwkundig Gebruik (Ministerie van
 Middenstand en Landbouw) 21
 Erntedankfest 143
 EU, Zie: Europese Unie
 Euromarkt 240
 Europees Oriëntatie- en Garantiefonds
 voor de Landbouw (EOGFL) 148, 150, 166,
 176, 184, 188, 318
 Europese Economische Gemeenschap
 (EEG) 32, 150, 229, 262
 Europese Unie (EU) 147, 166, 173, 203
 Europese Volkspartij (EVP) 252
 Everzwijn 108, 118
 EVP zie: Europese Volkspartij
 Exploitatie 11, 43, 44, 66, 75, 76, 105, 132,
 133, 140, 157, 184, 304
 Export 15, 26, 28, 30, 34, 55, 83, 154, 155,
 264

 Facultair Aktiekomitee Landbouw (FAL)
 283
 Faculté d'Agronomie (UCL) 270, 271
 Faculté d'Ingénierie Biologique,
 Agronomique et Environnementale (UCL)
 274
 Faculté Universitaire des Sciences Agro-
 nomiques de Gembloux (FUSAGx) 265

 Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen
 (KULeuven) 268
 Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen
 (UGent) 279
 Faculteit Diergeneeskunde (UGent) 279
 Faculteit van de Landbouwkundige en
 Toegepaste Biologische Wetenschappen
 (UGent) 279
 Faculteitskring Diergeneeskunde (UGent)
 283
 Familiearchief 20, 47, 50, 66, 67, 69, 82, 85,
 95, 98, 99, 101, 103, 105, 109, 112, 113, 115,
 122, 127, 129, 133, 135, 136, 248, 249, 285,
 300
 FAL zie: Facultair Aktiekomitee Landbouw
 FAO zie: Food and Agriculture Organization
 FAVV zie: Federaal Agentschap voor de
 Veiligheid van de Voedselketen
 Federaal Agentschap voor de Veiligheid
 van de Voedselketen (FAVV) 22, 167, 168
 Federale Bibliotheek Landbouw 14, 145,
 146
 Federatie van Vakbonden van
 Landarbeiders in België 228
 Fédération de lutte contre les maladies du
 bétail de l'Est de la Belgique 120
 Fédération Internationale des Producteurs
 Agricole (FIPA) 238
 FEERR zie: Fonds voor Economische
 Expansie en Regionale Reconvertie
 Ferme du Brempt 266, 271
 Fermomex zie: Association pour la
 Construction d'une Ferme Moderne,
 Métallique et Extensible
 Feuilles Volantes zie: Vliegende Bladen
 Film 40, 145, 146, 154, 156, 159, 193, 195,
 231, 247, 258, 304, 326
 FIPA zie: Fédération Internationale des
 Producteurs Agricole
 Floralieën 199
 FOD Economie, Middenstand, KMO en
 Energie 21, 22, 145, 173
 FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de
 Voedselketen en Leefmilieu 21, 22, 165
 Fokstier 117
 Fondation Universitaire Luxembourgeoise
 276

- Fonds voor Economische Expansie en Regionale Reconversie (FEERR) 148, 150
- Food and Agriculture Organization (FAO) 31, 142, 147, 153, 155, 157, 158, 159, 178, 264, 281
- Forescom zie: Société Forestière et Commerciale du Congo Belge
- Foto 33, 34, 40, 60, 63, 110, 137, 141, 143, 146, 148, 149, 151, 154, 155, 156, 158, 176, 177, 185, 191, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 215, 217, 220, 231? 242, 244, 245, 247, 250, 258, 260, 269, 271, 273, 279, 287, 291, 295, 298, 300, 301, 302, 303, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 318, 326
- Fruit 138, 178, 194, 198, 233, 247, 255, 285, 314, 325
- Fruitboom 25, 43, 44, 70, 129
- Fruitteelt 118, 260, 300, 313, 314
- FUSAGx zie: Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux
- GATT-akkoorden 239
- Geit 41, 43, 118, 123, 193, 197, 243, 313
- Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) 32, 166, 239, 251
- Gemeente 24, 29, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 52, 58, 60, 67, 68, 69, 71, 80, 81, 84, 93, 95, 96, 98, 102, 103, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 120, 126, 128, 129, 130, 135, 143, 161, 162, 163, 176, 178, 181, 191, 194, 176, 178, 181, 191, 194, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 219, 243, 277, 285, 300, 309
- Gemeentearchieven 50, 60, 68, 80, 81, 88, 89, 96, 100, 102, 103, 104, 106, 110, 114, 116, 121, 122, 123, 128, 134, 136
- Gemeentebedrijven 213
- Gemeentebelasting 209, 210, 211
- Gemeenteplannen 212
- Gemene weide 53
- Geneeskrachtige planten 198
- Genetica 267
- Geografisch Informatiesysteem (GIS) 175
- Gevaarlijke, Ongezonde of Hinderlijke Inrichtingen 55, 211, 212
- Gevangenis 38, 75, 90, 103
- Gewas 15, 24, 32, 34, 44, 62, 64, 71, 83, 93, 124, 138, 157, 158, 198, 201, 271, 285, 287, 291, 314
- Gewestplannen 262
- Gezondheidsinspectie 126
- Gezondheidspolitie der Dieren zie: Gezondheidspolitie van Huisdieren en Slachtvlees
- Gezondheidspolitie van Huisdieren en Slachtvlees 128, 187, 194, 212
- Gilbert-Mullieprijs voor Landbouwwetenschap 247
- Gildes Wallonnes 252
- GIS zie: Geografisch Informatiesysteem
- Glasplaat 271, 272
- Glastuinbouw 230
- GLB zie: Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
- Gouverneur 54, 55, 56, 157, 158, 181? 189, 194, 259 281, 303, 309
- Graan 28, 32, 41, 42, 52, 82, 83, 92, 125, 128, 130, 134, 225, 264, 287, 144, 140
- Grandes Pépinières de Montaigu 284
- Groen Front van de Belgische Landbouworganisaties 233
- Groen! 230
- Groene Krant 320
- Groene Kring 320
- Groente 23, 44, 94, 138, 198, 201, 206, 247, 325
- Groenteteelt 79, 203, 300, 320
- Grond 40, 45, 66, 83, 204, 211
- Grondbank 246, 262
- Grondbelasting 52, 64, 82, 84, 113, 118, 210
- Grondbeleid 232, 233, 251
- Grondontleding 190
- Hagelands Historisch Documentatiecentrum (HHD) 219, 220
- Hagelschade 65, 102, 214
- Hagen 197
- Handboek 295, 298, 309
- Handel 13, 26, 30, 32, 41, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 58, 82, 83, 90, 91, 95, 123, 129, 139, 143, 182, 191, 198, 199, 209, 210, 211, 213, 217, 218, 229, 248, 287, 292

Handelsdienst voor Ravitaillering (HDR)
 (Ministerie van Bevoorrading) 26, 31, 32,
 153
 HDR zie: Handelsdienst voor Ravitaillering
 Heide 37, 43
 Heidemaatschappij 239
 Heilig-Hartinstituut Heverlee 294, 295, 296,
 297, 298
 Heizel 34
 Hek 196, 197
 Help u zelve en de Hemel zal u helpen 95
 Hennep 83, 92, 198, 247, 318
 Herder 196, 197
 Herve-kaas 197
 Het Gouden Ei 323
 Hesbania 326
 Het Werkmanskoetje 41
 HHD zie: Hagelands Historisch
 Documentatiecentrum
 Ho(o)gere Normalschool voor Landbouw
 295
 Hoefsmederij 65, 70, 187, 189
 Hoeve 65, 66, 86, 113, 147, 189, 192, 194,
 201? 215, 216, 279, 280, 281, 282, 285, 286,
 291, 293, 294, 296, 297, 303, 307, 308, 311
 Hof van Beroep 50
 Hof voor Oorlogsschade 77
 Hoge Raad van het Onderwijs voor Kongo
 282
 Hoge Raad voor de Landbouw 70, 71
 Hoge Raad voor het Agrarisch Onderwijs
 294
 Hoge Raad voor Wetenschappelijk
 Onderzoek in de Landbouw 269
 Hoger Normaalinstituut voor
 Landbouwhuishoudkunde Laken 307
 Ho(o)gere Normalschool voor
 Landbouwhuishoudkunde Berlaar 306
 Hogere Normalschool voor
 Landbouwhuishoudkunde Westmalle 303
 Ho(o)gere Normalschool voor
 Landbouwhuishoudkunde Zaffelare 304
 Hogere Normalschool voor
 Huishoudkundig Onderwijs Onze-Lieve-
 Vrouw -Waver 305
 Hogere Normalschool voor
 Landbouwhuishoudkundig Onderwijs
 Onze-Lieve-Vrouw –Waver 305
 Hogere Studiën betreffende de Zuivel-
 nijverheid 282
 Hogeschool Gent 311
 Hond 56, 108, 197, 210, 213
 Hondsdolheid 183, 187, 212
 Hoogere Land- enTuinbouwschool Gent
 280
 Hooi 133, 144, 196, 198, 247
 Hoornvee 52, 53, 83, 93, 12'
 Hop 71, 92, 94, 144, 155, 189, 194, 198
 Hormonen 168, 252
 Horteco zie: Koninklijk Technisch
 Atheneum Horteco
 Houtvesterij 74, 99
 Huiliers du Congo Belge 158
 Huisslachting 296
 Hydrocultuur 204
 Hydrologie 157
 HYPECO 241
 IAAS zie: International Association of
 Agricultural Students
 Iconografie 177, 178, 191, 196, 197, 200,
 271, 272, 278, 288
 ILVO zie: Instituut voor Landbouw- en
 Visserijonderzoek
 Imker 306
 Immunologie 99
 Import 24, 30, 34, 83, 154
 INBEL zie: Belgisch Informatie- en
 Documentatiebureau te Londen
 Industriële Hogeschool van het Rijk 311
 INEAC zie: Nationaal Instituut voor de
 Landbouwkunde in Belgisch-Congo
 INERA zie: Nationaal Instituut voor de
 Landbouwkunde in Belgisch-Congo
 Infodoc (Boerenbond) 319
 InforCongo, Zie: Office de l'Information et
 des Relations Publiques pour le Congo
 Belge et le Ruanda-Urundi
 Inkomsten 64, 77, 110, 111, 123, 186, 197,
 210, 211, 215, 216, 288, 296
 Inspectie op eetwaren 36, 167, 168, 209,
 212
 Inspection vétérinaire zie: Veekeuring
 Installatiepremie 194
 Institut Agronomique (UCL) 270, 271

- Institut des Sciences Naturelles Appliquées (ISNAP) 276
- Institut d'Histoire Ouvrière, Economique et Sociale (IHOES) 258, 259
- Institut National pour l'Etude Agronomique du Congo Belge (INEAC) zie: Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo
- Institut National pour l'Etude et la Recherche Agronomique (INERA) 39
- Institut pour la Recherche scientifique en Afrique centrale (IRSAC) 272
- Institut pour l'Encouragement de la Recherche Scientifique dans l'Industrie et l'Agriculture (IRSIA) zie: Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL)
- Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL) 22, 27, 145, 229, 272, 281
- Instituut van 't Heilig-Hart Overijse 257
- Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) (Ministerie van Landbouw) 170, 171, 174
- Instituut voor Politieke Ecologie (IPE) 230
- Instituut voor Scheikundig Onderzoek (ISO) 165
- Instituut voor Tropische Landbouwwetenschappen 282
- Instituut voor Veterinaire Keuring (IVK) 22, 167
- Interagro zie: Interuniversitair Overlegorgaan voor Wetenschappelijke Ontwikkelingssamenwerking
- Intercommunale 213
- Internationaal Socialistisch Bureau 217
- International Association of Agricultural Students (IAAS) 283
- International Veterinary Students Union (IVSU) 283
- Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen (MCC-Vlaanderen) 200, 201
- Interprovinciaal Proefcentrum voor de Aardappelteelt 201, 203
- Interprovinciaal Proefcentrum voor de Biologische Teelt (PCBT) 201
- Interuniversitair Overlegorgaan voor Wetenschappelijke Ontwikkelingssamenwerking (Interagro) 282
- Interview 137, 251, 252, 253, 256
- IPE zie: Instituut voor Politieke Ecologie
- Invoer 24, 25, 30, 31, 32, 34, 41, 80, 83, 93, 94, 139, 150, 187, 194, 210, 218, 263, 264, 293
- Irrigatie 108, 117, 131, 193, 198, 271
- IRSAC zie: Institut pour la Recherche scientifique en Afrique Centrale
- IRSIA zie: Instituut tot Aanmoediging van Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw
- ISNAP zie: Institut des Sciences Naturelles Appliquées
- ISO zie: Instituut voor Scheikundig Onderzoek
- Italiaans Ministerie van Landbouw, Industrie en Handel 217
- IVK zie: Instituut voor Veterinaire Keuring
- IVSU zie: International Veterinary Students Union
- IWONL zie: Instituut tot Aanmoediging van Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw
- Jacht 28, 29, 53, 90, 119, 124, 125, 126, 131, 193, 194 211, 232, 246, 249
- Jachtrechten 101, 113, 122, 190209, 211, 304
- Jachtwachter 211
- JAFc zie: Jeunesse Agricole Catholique Féminine
- Jeunesse Agricole Catholique Féminine (JAFc) 235
- Jeunesse Rurale Catholique (JRC) 235
- Journal d'Agriculture 28
- Journal d'Agriculture, d'Economie Rurale et des Manufactures 83
- Journées d'Agronomie Coloniale 269
- JRC zie: Jeunesse Rurale Catholique
- Juk 298
- Kaardendistel 198
- Kaarten en plannen 40, 51, 69, 81, 89, 91, 97, 102, 103, 106, 111, 114, 121, 128, 134, 135, 191, 196
- Kaas 144, 197, 294, 298, 306

Kabinetsarchief 22, 28, 31, 54, 57, 106
 Kabinetskaart der Oostenrijkse
 Nederlanden 215
 Kadaster 14, 35, 59, 63, 64, 71, 72, 81, 92, 94,
 97, 99, 107, 109, 111, 112, 114, 117, 119,
 124, 126, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 160,
 161, 163, 164, 183, 209, 210
 Kadastrale Aanwijzende Tafel 113, 135, 210
 Kadastrale Kaart 69, 102
 Kadastrale Legger 210, 215, 45, 58, 66, 103,
 161
 Kadastrale perekwatie 84
 KADOC zie: Documentatie- en Onderzoeks-
 centrum voor Religie, Cultuur en Samen-
 leving
 KaHo Sint-Lieven 312
 Kamercommissie Landbouw en
 Middenstand 233, 262
 Kasteel van Everberg 32
 Katholiek Congres 225, 226
 Katholiek Onderwijs Geel-Kasterlee
 (KOGEKA) 292
 Katholiek Radio- en Televisiecentrum
 (KTRC) 238
 Katholiek Vormingswerk voor Landelijke
 Vrouwen (KVLV) 187, 245, 240, 241, 249
 KVLV-Agra 245
 Katholieke Hogeschool der Kempen 307
 Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ) 230, 240,
 241, 244, 245, 249
 Katholieke Partij 21, 250, 251
 Katholieke Televisie- en Radio-Omproep
 (KTRO) 239
 Katholieke Tuin- en Landbouwbond van
 Antwerpen en Omstreken 41
 Katoen 67, 158, 159
 Keizerlijke Veeartsenijschool Alfort 91
 Kempisch Vormingscentrum voor Land- en
 Tuinbouw 294
 Kerkfabriek 58, 103, 111, 130, 183, 194, 209,
 216
 Kers 287, 314, 34
 Kip 43, 44
 Klasfoto 302, 303, 308
 KLJ zie: Katholieke Landelijke Jeugd
 KMMA zie: Koninklijk Museum voor
 Midden-Afrika
 KO.KO.OS zie: Coördinatiecomitee voor
 Wetenschappelijke Ontwikkelingssamen-
 werking
 Koeketel 306
 Koepokinenting 83, 225
 Koffie 159
 KOGEKA zie: Katholiek Onderwijs Geel-
 Kasterlee
 Koloniale landbouw 251, 285
 Komiteit voor Landbouwboekhouders 86
 Konijn 44, 65, 108, 197
 Konijnenvriend 41
 Koninklijk Museum voor Midden-Afrika
 (KMMA) 40, 153, 156, 158, 159
 Koninklijk Opzoekingsstation van Gorsem
 314, 315
 Koninklijk Verbond der Tuinbouwmaat-
 schappijen van België 219
 Koninklijke Besluit 22, 93, 148, 150, 218
 Koninklijke Bibliotheek 137
 Koninklijke Maatschappij Eigenaars- en
 Landbouwersbond Brugge 256
 Koninklijke Maatschappij voor Land- en
 Tuinbouw te Gent 186
 Koninklijke Tuin- en Landbouwmaat-
 schappij van Antwerpen 219
 Kool 92
 Koolzaad 92, 140, 144, 259, 296
 Coördinatiecomitee voor
 Wetenschappelijke Ontwikkelingssamen-
 werking (KO.KO.OS) 283
 Krant 119, 123, 146, 158, 177, 197, 228, 231,
 234, 258, 260, 284, 300, 302, 304, 308, 309
 Kristus-Koning (Sint-Job-in-'t-Goor) 299,
 300
 Kritische Werkgroep Landbouw (KWEL) 283
 Kruidentuin 39
 KTRC zie: Katholiek Radio- en
 Televisiecentrum
 KTRO zie: Katholieke Televisie- en Radio-
 Omproep
 KULeuven zie: Katholieke Universiteit
 Leuven
 Kunstmatige bevruchting zie: kunstmatige
 inseminatie
 Kunstmatige inseminatie 193, 313
 Kunstmatige Inseminatie vzw 243

- KVLV zie: Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen
 KVLV-Agra zie: Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen
 KWEL zie: Kritische Werkgroep Landbouw
- L'abeille d'or 41
 Laboratoire d'Ecologie des Prairies 200, 276
 Laboratorium 32, 168, 187, 192, 200, 269, 273, 276, 286, 303, 306, 308
 Laboratorium voor Scheikundig en Onialogisch Onderzoek van Belgisch-Congo 165
 Laiterie Coopérative Saint-Joseph (SOCOLAIT) 226
 Laiterie Coopérative Saint-Pierre 110
 Land- en Bosbouwteeling zie: Landbouwteeling
 Land- en Tuinbouwbelang 256
 Land- en Tuinbouwcomiteit 192
 Land- en Tuinbouwinstituut Oedelem 243, 289
 Land- en Tuinbouwschool van Hoogstraten 192, 226
 Land- en Tuinbouwschool van Poperinge 243
 Landbouw- en Visserijbeleid 171
 Landbouwalmanak zie: Almanak
 Landbouwassurantie zie: Landbouwverzekering
 Landbouwbedrijf zie: Landbouwonderneming
 Landbouwbeleid 12, 13, 21, 22, 32, 80, 166, 171, 180, 233, 239, 240, 251, 252, 263
 Landbouwcentrum Granen, Eiwitrijke gewassen, Oliehoudende zaden en Kleine Industrieelten (LCG) 201
 Landbouwcomice 71, 86, 93, 108, 131, &90, 252, 296
 Landbouwcommissie van de BWP 228
 Landbouwcongres 55, 70, 187, 189, 229, 263
 Landbouweconomie 147, 255, 282
 Landbouweconomisch Instituut (LEI) 148, 172
 Landbouwerswoning 52, 65
 Landbouwexploitatie 66, 75, 76, 105, 132, 133
- Landbouwfeest 178
 Landbouwfonds 64, 71, 84, 93, 187, 189, 193
 Landbouwgenootschap 64, 117, 129, 131
 Landbouwgezin 43
 Landbouwgrond 23, 24, 44, 66, 86, 113, 118, 186, 194, 211, 216, 249, 277
 Landbouwhogeschool 218, 280, 281, 282, 283
 Landbouwhogeschool van Wageningen 218
 Landbouwhuishoudkunde 147, 295, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309
 Landbouwhuishoudonderwijs 70, 304, 309
 Landbouwinkomen 252
 Landbouwinstallatie 43
 Landbouwkolonie zie: Rijksweldadigheid skolonie
 Landbouwkrediet 13, 32, 49, 80, 148, 153, 154, 155, 158, 192, 219, 226, 239, 264
 Landbouwkring 272
 Landbouwkunde 15, 265, 273, 282
 Landbouwkundige Winterschool Bütgenbach 117
 Landbouwkundig Genootschap van het kanton Oosterzele 92
 Landbouwkundig Instituut (KULeuven) 224, 266, 268, 270, 272, 294, 296
 Landbouwmachine 33, 43, 198, 199, 228, 271, 287, 288
 Landbouwmetaal zie: Alaam
 Landbouwonderneming 13, 24, 44, 50, 58, 76, 77, 104, 105, 195, 260, 290, 296
 Landbouwonderwijs 39, 49, 70, 131, 159, 182, 185, 187, 190, 192, 213, 223, 224, 226, 239, 255, 257, 261, 272, 281, 282, 288, 28ç, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 301, 302, 305, 307, 309, 310
 Landbouworganisatie zie: Beroepsorganisatie
 Landbouwpolitiek 13, 15, 48, 78, 85, 145, 150, 218, 251, 255, 260
 Landbouwregentaat 295
 Landbouwscholen 35, 70, 75, 76, 185, 205, 218, 224, 226, 243, 249, 257, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309
 Landbouwstatistiek(en) 24, 42, 85, 90, 102, 131

Landbouwsyndicalisme zie: Syndicalisme
 Landbouwtelling 43, 44, 48, 53, 71, 72, 86,
 125, 131, 187, 190, 193, 209, 213, 296
 Landbouwtentoonstelling 102, 144, 178,
 199, 215
 Landbouwverbond der verwoeste streek
 van West-Vlaanderen 24
 Landbouwvereniging zie:
 Beroepsorganisatie
 Landbouwverzekering 45, 56, 94, 95, 100,
 108, 183, 187, 193, 194, 198, 217, 236, 238,
 239, 241, 242, 243, 249, 300, 301, 310
 Landbouwverzet 15, 140, 142
 Landbouwvoorlichtingsdienst Provincie
 Antwerpen 192
 Landbouwwulgarisatie 157
 Landbouwwedstrijd 24, 189, 197, 199, 209,
 214, 298
 Landbouwweg 80, 190
 Landbouwwerktuig zie: Alaam
 Landbouwzone 194
 Landelijk Verbond der Liberale Jeugd 260
 Landelijke geniedienst 194
 Landelijke Gilden 240, 244, 246, 319
 Landelijke Rijvereniging (LRV) 321
 Landgoed 27, 48, 50, 66, 92, 112, 113, 133,
 285, 300
 Landwirtschaftliche Lokalabteilung Sankt-
 Vith-Malmedy 118
 Landwirtschaftliche Verbands-Zentralkasse
 Sankt-Vith 120
 Landwirtschaftliche Verbands-Zentralkasse
 Weywertz 120
 Landwirtschaftliche Zeitschrift für die
 Rheinprovinz 117
 LCG zie: Landbouwcentrum Granen,
 Eiwitrijke gewassen, Oliehoudende zaden
 en Kleine Industrieteelten
 La Paternelle 110
 Le Peuple 229
 Leefmilieu 22n 78, 147, 165, 169, 175, 230,
 232, 233
 LEI zie: Landbouweconomisch Instituut
 Le Rucher florennois 41
 Les Agriculteurs Ardennais 110
 Les Cultivateurs Réunis de Hondelange 41
 Levensduurte 28
 L'Horticole Coloniale 179
 Liberaal Archief 260, 261, 264
 Liberale Congressen 261
 Liberale Jonge Wacht 260
 Liberale landdagen 262
 Liberale Partij 260, 261, 264
 Licenten 30
 Ligue Agricole Belge 226
 Ligue des Marchands et Producteurs
 de Beurre du Brabant zie: Bond der
 Boterhandelaars en Botervoortbrengers
 van Brabant
 Ligue des Ouvriers Francophones
 Chrétiennes (LOFC) 235
 Ligue du Coin de Terre de Verviers 258, 259
 Limburgse Konijnenbond 243
 Lindenhof 291
 LOFC zie: Ligue des Ouvriers Francophones
 Chrétiennes
 Longpest: zie: RunderpestLoon 32, 33, 43,
 45, 85, 142, 184, 198, 267, 278, 293, 281
 Loopvogelhouderij 323
 LRV zie: Landelijke Rijvereniging
 Luchtfoto 176
 Maaien 196
 Maalderij St.-Isidorus 256
 Maanzaad 144
 Maatschappij voor Landbouw en Kruiden
 92
 Manege 198
 Manegehouder-rijmeester 291
 Maquette 196
 Markt 26, 28, 33, 53, 70, 76, 82, 83, 84, 102,
 108, 125, 128, 134, 138, 139, 143, 173, 183,
 186, 187, 191, 194, 197, 209, 210, 211, 213,
 219, 223, 231, 240, 247, 261, 263, 285, 318
 Marshall-plan 32, 264
 Masteluin 79
 Maten en gewichten 209, 211
 MCC-Vlaanderen zie: Interprovinciaal
 Melkcontrolecentrum Vlaanderen
 Mechanisatie 147, 157, 192, 290
 Mede-eigenaarschap 113
 Meekrap 93
 Melk 23, 104, 197, 200, 231, 298
 Melkcontrole 150
 Melkerij 31, 46, 100, 110, 117, 120, 144, 183,
 197, 143, 296, 298

- Melkerijcursus 282, 294
 Melkerijmachine 197
 Melkerijschool 197, 213
 Melkerijschool van Argenteau 197
 Melkerijschool van Tohogne 197
 Melkinstallatie 75
 Melkquota 153, 154
 Melkstaking 54, 211
 Meloen 198
 MERAK 166
 Mercuriaal 28, 29, 42, 52, 53, 64, 90, 93, 107, 125, 128, 130, 131, 187, 209, 213
 Merinosschaap 117
 Mest 24, 41, 43, 57, 75, 92, 117, 131, 138, 146, 176, 178, 187, 198, 199, 230, 239, 287, 300, 314
 Mestbank 175, 176
 Middelbare landbouwhuishoudschool
 Spes Nostra 304
 Middenkredietkas (MKK) 218, 226, 250, 296
 MIJARC zie: Mouvement Internationale de la Jeunesse Agricole Catholique
 Mijnraad 40, 41
 Milieuvergunning(en) 184, 212
 Ministère de la Reconstitution
 Nationale zie: Ministerie van Nationale Wederopbouw
 Ministère de la Région Wallonne (MRW) 179, 180
 Ministère de Ravitaillement zie: Ministerie van Bevoorrading
 Ministerie van Afrikaanse Zaken 143
 Ministerie van Bevoorrading 31, 32, 153, 364
 Ministerie van Binnenlandse Zaken 22, 27, 29, 32, 36, 138
 Ministerie van Economische Zaken 29, 31, 33, 41, 139, 166
 Ministerie van Financiën 34, 74, 160
 Ministerie van Justitie 37, 38, 139, 225
 Ministerie van Koloniën 39, 157
 Ministerie van Landbouw 13, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 36, 39, 40, 48, 49, 60, 61, 62, 74, 99, 106, 112, 138, 139, 140, 142, 145, 146, 147, 149, 153, 167, 175, 178, 204, 217, 218, 219, 228, 229, 248, 276, 278, 280, 281, 296, 305, 308, 309
 Ministerie van Nationale Wederopbouw 23
 Ministerie van Onderwijs 38, 268, 294
 Ministerie van Openbaar Onderwijs 39, 280
 Ministerie van Volksgezondheid 36, 126
 Ministerieel Comité voor Economische en Sociale Coördinatie 106
 Minne-Van Loo 50
 MKK zie: Middenkredietkas
 MOC zie: Mouvement Ouvrier Chrétien
 Modelhoeve 293, 294, 296, 307, 308
 Molen 225
 Molkerei Bütgenbach 120
 Molkerei Engelsdorf 120
 Molkerei Mirfeld 120
 Molkerei Nidrum 120
 Mond- en klauwzeer 108, 183, 187, 194, 212
 Motor 44, 55
 Mouvement Internationale de la Jeunesse Agricole Catholique (MIJARC) 235
 Mouvement Ouvrier Chrétien (MOC) 234-235
 MRW zie: Ministère de la Région Wallonne
 Mundaneum 177, 178
 Musée de la Forge 286
 Musée de la Vie Wallonne 195, 196
 Musée de Lahamaide 196
 Musée du Machinisme Agricole 286
 Musée International de la Presse 177
 NAC zie: Nationaal Agrarisch Centrum
 Naschools Landbouwonderwijs 39, 289, 293
 Nationaal Agrarisch Centrum (NAC) 313
 Nationaal Christelijk Middenstandsverbond (NCMV) 253
 Nationaal Comité voor de Productie van Verbeterde Zaaigoederen 24
 Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (NFWO) 281
 Nationaal Hulp- en Voedingscomité (NHVC) 23, 46, 61, 63, 79, 94, 99, 102, 112, 126, 133, 136, 214
 Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo (NILCO) 39, 40, 62, 146, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 251, 272
 Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) 41, 42, 44, 45, 318

Nationaal Instituut voor Diergeneeskundig Onderzoek (NIDO) 165

Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK) 32, 148, 150, 153, 154, 155, 264

Nationaal Komitee voor Hulp en Voeding zie: Nationaal Hulp en Voedingscomité

Nationaal Verbond van het Katholiek Technisch Onderwijs (NVKTO) 295

Nationaal Verbond van Volkstuinen 94

Nationaal Verbond voor de Heropbouw van de Landbouw in België 86

Nationale Bond der Botervoortbrengers en Boterhandelaars 46

Nationale Commissie voor Landbouwproductie 24

Nationale Commissie voor de Verfraaiing van het Landelijk Leven 194

Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP) 22, 25, 26, 145, 153, 155, 178

Nationale Domeinen 27, 28, 51, 52, 53, 64, 82, 94, 107, 111, 117, 124, 125, 132

Nationale Goederen 64

Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC) 22, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 35, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 184, 211, 219, 229, 234, 259, 278, 287, 302

Nationale Landbouwrap (NLR) 21, 71

Nationale Landmaatschappij (NLM) 175, 206

Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL) 85, 174, 175, 228, 240

Nationale Plantentuin van België (NPB) 21

Nationale Proeftuin voor Grootfruit 314

Nationale Proeftuin voor Witloof 204

Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid 269

Nationale Zuiveldienst 31, 146, 147, 153, 154, 168

Natuurbeheer 289

Natuurhistorisch Museum 39

Natuurrezervaten 231

NCMV zie: Nationaal Christelijk Middenstandsverbond

NDALTP zie: Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten

Nederlands Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel 218

Nederlandse Praktijkschool Horst 293

Neerhof 298, 303

Neerhofdier 197, 243

NFWO zie: Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek

NGI zie: Nationaal Geografisch Instituut

NHVC zie: Nationaal Hulp en Voedingscomité

NIDO zie: Nationaal Instituut voor Diergeneeskundig Onderzoek

NILCO zie: Nationaal Instituut voor de Landbouwkunde in Belgisch-Congo

NILK zie: Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet

NIS zie: Nationaal Instituut voor de Statistiek

NLM zie: Nationale Landmaatschappij

NLR

Zie Nationale Landbouwrap

NLVC zie: Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie

NMKL zie: Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom

Notariële akte 112, 122, 129, 248, 304

NPB zie: Nationale Plantentuin van België

NVKTO zie: Nationaal Verbond van het Katholiek Technisch Onderwijs

OCMW zie: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn

OBB zie: Onderlinge Belgische Boerenverzekering tegen Werkongevallen

Object 195, 196, 199, 200

OCRA zie: Ministerie van Bevoorrading

Octrooi 49, 209, 210

Office Commercial de Ravitaillement (OCRA) zie: Handelsdienst voor Ravitaillering

Office de Compensation (Ministerie van Justitie) 35

Office de la Reconstitution Agricole (Ministerie van Bevoorrading) 23, 24

Office de l'Information et des Relations Publiques pour le Congo Belge et le Ruanda-Urundi (InforCongo) 159

- Office National des Débouchés Agricoles et Horticoles (ONDAH) zie: Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten
- Office National du Lait (ONL) zie: Nationale Zuiveldienst
- Office Régional de Promotion de l'Agriculture et de l'Horticulture (ORPAH) 25
- Office Wallon de Développement Rural 180
- Omheining 196, 197
- Omzendbrief 33, 34, 43, 104, 138, 139, 143, 176, 186, 214, 223, 229, 231, 250, 253, 254, 279, 280, 287, 295, 305, 306
- ONDAH zie: Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten
- Onderlinge Belgische Boerenverzekering tegen Werkongevallen (OBB) 239, 241
- Onderstaatssecretariaat voor Bevoorrading 139
- Onderzoekscentrum voor Bosbouw, Bosbedrijfsvoering en Bospolitiek 281
- Ongeval 147, 239, 241
- Onkruid 146, 183
- ONL zie: Nationale Zuiveldienst
- Ontbonden beroepsverenigingen 41
- Onteigening 113, 209, 262, 302, 304
- Ontginning 37, 43, 57, 84, 95, 108, 183, 206, 209
- Ontwikkelingshulp 276
- Ontwikkelingssamenwerking 233, 282, 283
- Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans in Velm 310
- Oogst 27, 37, 52, 57, 64, 65, 75, 79, 82, 83, 92, 94, 107, 117, 124, 128, 130, 133, 136, 138, 139, 143, 184, 187, 198, 211, 213, 214, 314
- Oogstschattingscomité 249
- Oorlogsschade 23, 77, 107, 209, 214, 281, 300, 310
- Opeising 53, 82, 138, 190, 209, 214, 259, 368
- Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) 20, 50, 54, 60, 63, 68, 69, 80, 81, 88, 89, 96, 98, 100, 102, 103, 104, 106, 110, 114, 116, 121, 128, 134, 136, 186, 194, 209, 215, 216
- Orchidee 178
- ORPAH zie: Office Régional de Promotion de l'Agriculture et de l'Horticulture
- Othello 140, 142, 234
- Othello I 140
- Othello II 140
- PCBT zie: Interprovinciaal Centrum voor de Biologische Teelt
- Paard 23, 24, 26, 34, 43, 44, 53, 55, 64, 65, 66, 70, 83, 92, 93, 118, 124, 125, 129, 146, 186, 191, 194, 210, 213, 214, 249, 313, 321
- Paardenfokkerij Antoine Meurrein 249
- Paardenras 56, 84, 108, 131, 193
- Paardentelling 52
- Paardenverzekering 95, 239, 243
- Paardrijden en -verzorgen 291, 292
- Pacht 42, 45, 50, 55, 64, 66, 67, 84, 86, 90, 91, 101, 103, 111, 112, 113, 117, 122, 133, 186, 190, 194, 196, 197
- Pachtprijzencommissie (Ministerie van Landbouw en Middenstand) 22
- Papiers Doutreloux 136
- Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV) 260, 261, 262, 263
- Partito Socialista Italiano 217
- Patentrecht 210
- Paters van Scheut 271
- Patrimoniumdocumentatie zie: Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie
- PCF zie: Proefcentrum voor Fruitteelt
- Penitentiair Landbouwcentrum Ruiselede 76
- Penitentiair Schoolcentrum Hoogstraten 38, 75, 76
- Permanente Onderwijs Commissie (POC) 269
- Personele belasting 210
- Persoonsarchief 20, 47, 80, 85, 99, 103, 105, 109, 112, 115, 120, 122, 123, 127, 136, 141, 143, 144, 156, 158, 177, 178, 217, 223, 232, 233, 234, 248, 270, 272
- Peulvrucht 33
- Pikdorser 198
- PITO zie: Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs Stabroek zie: Provincie
- Plaatstelijke Comiteit voor Toezicht op Landbouwbedrijven 75

Plan De Man 229
 Plantenveredeling Melle 281
 Plattelandsbewoner 91
 Plattelandsvlucht 175
 Ploeg 196, 198, 199, 247, 287, 306, 317
 PLP 261, 263
 Pluimvee 146, 193, 247, 301
 POC zie: Permanente Onderwijs Commissie
 Polders en Wateringen
 Polders en Wateringen 57, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 79, 84, 87, 88, 90, 93, 96, 108, 113, 116, 186, 189, 190, 192
 Politie 138, 211
 Pootgoed 24, 25, 43, 243
 Postkaart 178, 196, 198, 199, 215, 258, 288, 300, 301, 306, 298
 POVLT zie: Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw
 Préfecture de la Dyle zie: Dijleprefectuur
 Préfecture de la Lys zie: Leieprefectuur
 Préfecture de l'Ourthe 124
 Prentkaart zie: Postkaart
 Prijs 32, 33, 82, 85, 125, 138, 139, 142, 184, 187, 191, 214, 218, 262, 275, 278
 Prijskamp 64, 70, 71, 128, 131, 151, 183, 187, 201, 247, 285, 297
 Processtuk 113
 PROCLAM zie: Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu
 Produco Groenteveiling 326
 Proefbedrijf Noorderkempen 193
 Proefbedrijf voor Witloof 204
 Proefcentrum voor de Champignonenteelt 201
 Proefcentrum voor Fruitteelt (PCF) 314, 315
 Proefcentrum voor Sierteelt 202
 Proefhoeve 279, 280, 281, 311
 Proefstation voor de Bloemisterij 202
 Proefstation voor de Boomkwekerij 202
 Proefstation voor de Tuinbouw BVO 202
 Proefstation voor Snijbloemen 202
 Proeftuin 184, 189, 201, 204, 206, 281, 314
 Profruco 326
 Programma 40, 70, 189, 196, 197, 199, 213, 217, 223, 224, 232, 233, 235, 238, 240, 253, 254, 256, 262, 266, 267, 269, 270, 274, 276, 279, 282, 290, 293, 295, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 321
 Projectadministratie Ruilverkaveling 176
 Propaganda 25, 26, 78, 158, 185, 198, 233, 247, 281, 294
 Providentia Securitas 159
 Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu (PROCLAM) 201
 Provinciaal Agrarisch Centrum te Herent 194
 Provinciaal Comité ter bestrijding van de Muskusratten 190
 Provinciaal Comité voor Nijverheid, Landbouw en Handel voor Zuid-Brabant 47
 Provinciaal Instituut voor Biotechnisch Onderwijs 185
 Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs Stabroek (PITO) 290
 Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw (POVLT) 201, 202
 Provinciaal Oogstbureau (Nationaal Hulp en Voedingscomité) 79
 Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk 199, 200
 Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt 203
 Provinciaal Proefcentrum voor Kleinfruit te Pamel 194
 Provinciaal Verbond der Hoenderbonden van Limburg 243
 Provinciaal Verbond van Veekweeksyndicaten van West-Vlaanderen 256
 Provinciaal Verbond van Volkstuinen van Oost-Vlaanderen 94
 Provinciaal Verbond voor kunstmatige inseminatie van Antwerpen 193
 Provinciaal Verbond voor Neerhofdierenteelt Limburg 243
 Provinciale Directie der Ravitaillering 184
 Provinciale Landbouwboekhoudkantoren 172
 Provinciale Landbouwcommissie 64, 71, 93, 108, 192, 194
 Provinciale Landbouwkamer 23, 70, 71, 131, 169, 186, 188, 190, 192, 193
 Provinciale Landbouwmaatschappij 71, 72, 190

- Provinciale landbouwschool 185, 304
 Provinciale Landbouwschool Sint-Truiden 185
 Provinciale Landbouwschool Tongeren 185
 Provinciale Middelbare Landbouwschool Bocholt
 Provinciale Noodcommissie Limburg 184
 Provinciale Paritaire Commissie voor de Landbouw 183
 Provinciale Tabakscmissie West-Vlaanderen 189
 Provinciale Tuinbouw- en Kleinveeteeltcommissie West-Vlaanderen 190
 Provincie 19, 24, 28, 29, 37, 42, 43, 44, 45, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 90, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 107, 108, 111, 112, 124, 126, 129, 133, 143, 157, 160, 161, 162, 176, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 214, 219, 226, 244, 245, 250, 266, 276, 293, 309
 PSC 253
 Psychiatrische instelling 299
 PVV zie: Partij voor Vrijheid en Vooruitgang
 PVV - Commissie Landbouw 261
- Raap 198
 Raad van de Onderwijzende Broedercongregaties 302
 Raad van State 40, 41
 Raadscommissie voor landbouw 193
 Raad voor het Kwekersrecht (FOD Economie, Middenstand, KMO en Energie) 22
 Radio 137, 238, 240, 251
 Raiffeisenkas 249, 120, 121
 Rampenfonds 194
 Rantsoenering 138, 142, 143, 214
 Rat 184, 188, 190, 194
 Ravitaillement zie: Bevoorrading
 Ravitaillering zie: Bevoorrading
 Recept 197, 284
 Rechtbank 19, 51, 69, 77, 107
 Rechtbank voor Oorlogsschade 77
 Reclame 187, 197, 198, 199, 284, 287
- Redt U Zelfen 236
 Regentaat voor Landelijke Huishoudkunde 310
 Register der uitgereikte grens- en seizoensarbeiderskaarten 209
 Register van afkondigingen en bekendmakingen 209
 Registratie en Domeinen zie: Administratie der Registratie en Domeinen
 Reisduiven 211
 Rekening 12, 38, 58, 63, 66, 67, 70, 83, 87, 100, 113, 116, 120, 123, 133, 159, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 197, 202, 208, 210, 213, 215, 216, 241, 245, 257, 259, 266, 269, 271, 281, 293, 295, 300, 301, 305, 306
 Répertoire Bibliographique Universel 177, 178
 Répertoire Iconographique Universel 177, 178
 Répertoire Universel de Documentation 177, 178
 Revue Agronomique 272
 Rijksdienst voor Landbouwtellingen 48
 Rijksfaculteit van de Landbouwwetenschappen 280, 283
 Rijkskantoor voor Zaden 46
 Rijkslandbouwhogeschool Gent 280, 281, 282, 283
 Rijksontledingslaboratorium 167, 192
 Rijkstuinbouwschool Vilvoorde 35
 Rijksweldadigheidsgesticht Sint-Andries-Brugge 76, 77
 Rijksweldadigheidskolonie 37, 38, 75, 111
 Rijkszuivellaboratorium 167
 Rijkszuivelschool Gent 288
 Rijkszuivelstation Melle 281
 Rijst 30
 Rivierenhof (Deurne) 226
 Rogge 79, 83, 130
 RTBF 240
 Rubber 157, 158, 159
 Ruilverkaveling 71, 161, 171, 175, 176, 188, 231, 262
 Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen 188
 Ruimtelijke ordening 184, 212, 233, 246, 261
 Runderen 23, 26, 43, 44, 64, 84, 99, 129, 146, 151, 152, 183, 193, 197, 313

Runderpest 26, 99, 108, 120, 186
Runderpleuropneumonia zie: Runderpest
Rundertuberculose zie: Runderpest
Rups 52, 65, 83, 92, 93, 186, 193

Salus Nostra zie: Vrije Middelbare
Landbouwschool Salus Nostra
Sanering 186
Schaap 34, 43, 64, 93, 117, 118, 124, 155,
197, 243, 313
Schadevergoeding 35, 83, 209
Scholengemeenschap Houtland 291
Scholengroep Sint-Rembert 291
Schoolboerderij zie: Schoolhoeve
Schoolhoeve 55, 194, 291
Schoolmelk 153, 154
Secours d'hiver zie: Winterhulp
Secret Operations Executive - Belgian
Section 140
Section apicole de Pâturages et Environs
41
Seizoensarbeid 70, 187, 209, 231, 250
Senaatscommissie Landbouw en
Middenstand 233, 262
SERDAT zie: Service de Documentation
en Agronomie Tropicale et en
Developpement Rural
Serre 43, 44, 230
Service de Documentation en Agronomie
Tropicale et en Developpement Rural
(SERDAT) 153, 154, 155
Service Générale de Contrôle (SGC) zie:
Algemene Keuringsdienst voor Zaaizaden
en Pootgoed
SEVI, Zie: Studie- en Documentatiecentrum
Emile Vande Veldelinstituut
SGC zie: Algemene Keuringsdienst voor
Zaaizaden en Pootgoed
Sierteelt 70, 188, 202, 247, 263, 35
Sint-Aloysiusinstituut 292
Sint-Ferdinandusinstituut 299
Sint-Idesbald 299, 301
Sint-Jozef 299, 301
Siroop 198
Slachthuis 102, 123, 296
Smokkel 34, 35, 143
Sociale Huisvesting 175
Société contre le Ravage de la Grêle 130
Société d'Agriculture 53
Société d'agriculture du district de Dinant
130
Société d'Agriculture et de Botanique de
St.-Nicolas 92
Société de Bienfaisance pour les Pays-Bas
Mérionaux 37
Société Départementale d'Agriculture 83
Société d'Horticulture d'Arlon 110
Société Forestière et Commerciale du
Congo Belge (Forescom) 139
Société Horticole et Agricole de Moha 123
Société pour l'Encouragement de
l'Agriculture de Dinant 28
Société Royale d'Agriculture et de
Botanique 284
Société Royale d'Agriculture et
d'Horticulture de Louvain 54
Société scientifique de Bruxelles 267
Société Ursela 50
SOCOLAIT zie: Laiterie Coopérative Saint-
Joseph
SOMA zie: Studie- en Documentatie-
centrum Oorlog en Hedendaagse
Maatschappij
Sozialdemokratische Partei der Schweiz
217
SPAA zie: Station Provinciale d'Analyses
Agricoles
Spes Nostra zie: Middelbare landbouwhuis-
houdschool Spes Nostra
Sproeiinstallatie 44, 198
Staatmidschool voor Hoefsmederij 187
Stage 179, 269, 274, 292, 293, 303, 312
Stal 108, 131, 197, 212, 296, 297, 300
Stamboek 64, 242, 295, 297
Station Provinciale d'Analyse des Sols et
Fourrages 205
Station Provinciale d'Analyses Agricoles
(SPAA) 205
Station Provinciale de Pédologie 205
Station Veevoeding Melle 281
Statistiek 24, 26, 30, 31, 32, 37, 41, 42, 44,
45, 48, 64, 70, 79, 82, 83, 84, 85, 90, 92, 102,
107, 117, 118, 124, 125, 128, 129, 131, 138,
139, 140, 141, 150, 151, 154, 155, 159, 161,
172, 184, 186, 187, 190, 193, 213, 214, 224,
246, 274, 291, 295, 297, 310

- Straflandbouwschool zie: Penitentiair
 Schoolcentrum Hoogstraten
 Strategische adviesraad voor Land- en
 Tuinbouw 170
 Streekplannen 212
 Strosnijmachine 306
 Studenten der Veeartsenijschool 283
 Studie- en Documentatiecentrum Emile
 Vander Velde Instituut (SEVI) 229
 Studie- en Documentatiecentrum Oorlog
 en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)
 137, 140, 141, 143, 144
 Studiebeurs 70, 111, 187, 268, 274, 282, 305
 Studiecomité ter Bevordering der Selectie
 en Mechanisatie in de Landbouw 192
 Studiecommissie voor de Hervorming van
 het Hooger Landbouwonderwijs 282
 Studiedienst Inlichtingen en Actie (SERA)
 139
 Studiereis 175, 239, 241, 274, 281, 308
 Subsidie 23, 27, 56, 70, 71, 81, 85, 93, 130,
 131, 150, 154, 166, 168, 182, 183, 184, 186,
 187, 188, 189, 192, 193, 194, 209, 239, 267,
 271, 289, 290, 295, 297, 305, 310, 313, 318,
 320
 Suikerbiet 64, 93, 129, 214, 219, 287
 Suikerindustrie 33, 219, 220
 Syndicalisme 317
- Tabak 41, 83, 93, 189, 198, 247, 260
 Tarwe 24, 30, 79, 130
 Tätigkeitsberichte der Militärverwaltung
 139
 Technisch Bureel voor Hoevebouw 192
 Technisch Instituut Sint-Isidorus 256
 Technische landbouwdienst 145, 148, 150,
 194
 Telersvereniging 325
 Telling van Beteelde Gronden 45, 72, 138,
 184
 Telling van Onbeteelde Gronden 27
 Tentoonstelling 33, 34, 40, 64, 70, 71, 93,
 102, 144, 177, 178, 187, 192, 194, 197, 198,
 199, 209, 215, 234, 247, 259, 260, 270, 284,
 285, 306
 Testament 300
 Thee 159
 Thomasslakkenmeel 198
- Tiense Suikerraffinaderij 219
 Tijdschrift 26, 37, 72, 78, 94, 142, 146, 163,
 172, 177, 191, 201, 217, 219, 220, 227, 231,
 238, 244, 253, 258, 272, 279, 287, 300, 301,
 313, 318, 319, 323
 Toegangskaartje 284
 Toelagen zie: Subsidies
 Tractor 198
 Transit zie: Doorvoerhandel
 Transport 28, 33, 35, 150, 243
 Tropische landbouw 39, 272, 273, 282
 Tuinaanleg 300
 Tuinbouw 11, 13, 21, 22, 25, 33, 34, 43, 44,
 49, 78, 102, 143, 144, 146, 175, 178, 184,
 186, 188, 190, 198, 213, 218, 230, 247, 255,
 262, 263, 284, 285, 290, 292, 314, 317, 320
 Tuinbouwgroep Zuid-Vlaanderen 203
 Tuinbouwscholen 35, 56, 102, 192, 223, 225,
 226, 243, 280, 291, 299, 300, 301
 Tuinbouwtentoonstelling 285
 Tuinbouwvereniging 131, 188, 284, 285
 Turf 84, 91, 94
 Tweede Wereldoorlog 15, 26, 27, 31, 32, 35,
 36, 57, 79, 104, 137, 138, 142, 144, 178, 183,
 184, 190, 214, 219, 234, 251, 256, 258, 259,
 269, 287, 291, 302
 Tweejaarlijkse Prijs voor de Geschiedenis
 van het Vlaamse Platteland 319
- UCL zie: Université Catholique de Louvain
 UDC zie: Universal Decimal Classification
 Uitvoer 25, 26, 30, 34, 49, 61, 83, 130, 138,
 154, 166, 168, 171, 193, 218, 225
 UNELCO zie: Beroepsvereniging der fokkers
 van Belgische Congo
 UNESCO 157
 Union Betteravière 41
 Union des Fédérations Provinciales
 d'Apiculture de Wallonie 197
 Union Minière du Haut-Katanga 159
 Union pour la Défense des Exploitations
 Familiales (UDEP) 230
 Union Professionnelle d'Apiculture et
 Produits dérivés du Miel 41
 Union Professionnelle des Ingénieurs
 Agronomes du Congo Belge et du
 Ruanda-Urundi 282

Unions Professionnelles Agricoles (UPA) 197, 252
 United Nations zie: Verenigde Naties
 Universal Decimal Classification (UDC) 177
 Université Catholique de Louvain (UCL) 200, 267, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277
 Université Libre de Bruxelles (ULB) 286, 287, 288
 Universiteit Antwerpen 278
 Universiteit Gent (UGent) 2279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287
 Universiteitsarchief KULeuven 266
 Universiteitsarchief Universiteit Gent 279
 UPA zie: Unions Professionnelles Agricoles
 UPLANCO zie: Beroepsvereniging der Cacaoplanters van Congo
 Usines de Produits Chimiques et Engrais O. Goebel 127
 Usines Dominicy 199

Vaccin 99
 Vakgroep Groentebewerkers 243
 Varken 26, 43, 44, 64, 108, 118, 146, 151, 152, 188, 193, 197, 201, 243, 247, 300, 322
 Varkenspest 150, 190, 252
 VCVO zie: Vlaams centrum voor Volksontwikkeling
 VDK zie: Vlaamse Diergeneeskundige Kring
 Vee 32, 3', 35, 41, 43, 55, 57, 71, 82, 83, 84, 93, 100, 108, 113, 123, 125, 128, 130, 131, 134, 143, 183, 186, 187, 189, 191, 193, 196, 197, 210, 212, 213, 239, 240, 259, 285, 291, 296
 Veearts 120
 Veeartsenijkundige Dienst (Ministerie van Landbouw) 26, 36, 147
 Veeartsenijschool van Gent 218
 Veeartsenijschool van Kuregem 223, 225
 Veeartsenijschool van Utrecht 84, 130
 Veebond van Boechout 249
 Veefonds 189, 214
 Veehoudersbond (VHB) 243
 Veekeuring 29, 71
 Veen 50
 Veepest 52, 53, 56
 Vee stapel 35, 43, 44, 83, 91, 138, 211, 214, 259
 Vee sterfte 56, 65, 194, 241

Veeteelt 23, 26, 27, 36, 42, 53, 83, 90, 93, 99, 102, 117, 118, 125, 139, 146, 147, 148, 149, 150, 156, 157, 176, 190, 193, 271, 287, 306
 Vee verzekering 193, 214, 243
 Veevoeder 23, 33, 43, 77, 93, 146, 184, 199, 205, 242, 276
 Veeziekte 26, 64, 70, 71, 82, 92, 94, 102, 107, 108, 124, 125, 129, 130, 131, 134, 139, 143, 146, 187, 189, 193, 196, 197, 287
 Veiling Haspengouw 326
 Veiling Midden Brabant 204
 Veiling 't Waasland 233, 326
 Veiling 12, 13, 64, 203, 204, 211, 243, 247, 325, 326
 Veldwachter 211
 VELT zie: Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze
 Verbond der Ingenieurs der Rijkslandbouwhogeschool te Gent 280, 281
 Verbond der Ingenieurs van de Rijksfaculteit der Landbouwwetenschappen (VIFLRUG) 283
 Verbond der Veekweeksyndicaten van Brabant 194
 Verbond voor rundertuberculosebestrijding van de provincie Antwerpen 249, 250
 Verdelging 65, 83, 118, 124, 183
 Veredeling 24, 70, 84, 123, 186, 187, 189, 267, 281
 Vereeniging voor Land- en Tuinbouwhuishoudonderwijs 309
 Vereffeningscomité van Organismen en Diensten opgericht tijdens de Bezetting 35
 Verenigde Naties 281
 Vereniging Agrarische Scholen 294
 Vereniging voor Agrarische Vorming van Oost-Vlaanderen 188
 Vereniging voor de Melkkwaliteit 200
 Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (VELT) 313
 Verkaveling 43, 194, 212
 Verkoop 31, 44, 46, 52, 53, 56, 58, 64, 66, 70, 75, 77, 90, 111, 112, 113, 117, 124, 126, 132, 133, 134, 161, 184, 197, 198, 199, 209, 216, 236, 242, 287, 291, 300, 304, 326

- Verzakking 113
 Verzekering 49, 56, 95, 108, 183, 198, 242, 258, 269, 271, 304
 VHB zie: Veehoudersbond
 VHM zie: Vlaamse Huisvestingsmaatschappij
 Video 137, 146, 149, 231, 242, 258, 269, 271, 304
 Vie Féminine 235
 VIFLRUG zie: Verbond der Ingenieurs van de Rijksfaculteit der Landbouwwetenschappen
 VIK zie: Vlaamse Landbouwkundige Kring
 Vilbeluik 163, 189, 193
 Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) 25, 169, 170, 195
 Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) 169, 170, 195
 Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD) 261, 263
 Vlaams Nationaal Studiecentrum (VNS) 232
 Vlaams Verbond voor Kleindierfokhouders 233
 Vlaamse Diergeneeskundige Kring (VDK) 283
 Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM) 175
 Vlaamse Landbouwconferentie 188
 Vlaamse Landbouwkundige Ingenieursvereniging (VLIV) 218, 143
 Vlaamse Landbouwkundige Kring (VLK) 283
 Vlaamse Landmaatschappij (VLM) 169, 174, 175, 239
 Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging (VLV) 323
 VLAM zie: Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing
 Vlarem II 188
 Vlas 83, 93, 105, 144, 189, 198, 247, 271, 287, 318
 Vlasberichten 318
 VLD zie: Vlaamse Liberalen en Democraten
 Vleeshal 41, 53, 102
 Vliegende Bladen 284
 VLIF zie: Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
 VLIV zie: Vlaamse Landbouwkundige Ingenieursvereniging
 VLM zie: Vlaamse Landmaatschappij
 VLV zie: Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging
 VNS zie: Vlaams Nationaal Studiecentrum
 Voeding 26, 30, 31, 33, 35, 36, 42, 62, 78, 79, 125, 133, 142, 178, 209, 210, 263, 264, 276, 278, 312
 Voedingsnijverheid 82, 139, 141
 Voedingszegel 143
 Voedselagentschap zie: Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen
 Voedselvoorziening zie: Bevoorrading
 Volkstelling 193, 209
 Volkstuin 94
 Volksunie (VU) 232, 233
 Vorstschade 65
 Vrije Hoogere Normaalschool voor Landbouwhuishoudkundig Onderwijs (Onze-Lieve-Vrouw-Waver) 305
 Vrije Lagere Avondlandbouwschool van Boechout 249
 Vrije Middelbare Landbouwschool Salus Nostra (Mol-Achterbos) 226, 302, 303
 Vrij Land- en Tuinbouwinstituut Torhout (VLTi) 291
 VLTi zie: Vrij Land- en Tuinbouwinstituut Torhout
 Vruchtbaarheid 83, 91, 205
 VU zie: Volksunie
 Waasland zie: Land van Waas
 Watering zie: Polders en Wateringen
 Watermanagement 184
 Waters en Bossen zie: Administratie van Waters en Bossen
 Waterverontreiniging 212
 Waterweg 212
 WAVI zie: West-Vlaams Agrarisch Vormingsinstituut
 Weerschade 183
 Weide 43, 52, 53, 66, 129, 146, 196, 197, 276
 Weiderecht 54, 111, 113, 130, 193
 WELA zie: Werkgroep Landbouw
 Weldadigheidskolonie zie: Rijksweldadigheidskolonie

Wereldtentoonstelling 33, 40, 177, 178, 306
Werk- en Aktiegroep Landbouw Gent
(WALG) 283
Werk van den Akker zie: Nationaal Verbond
van Volkstuinen
Werkgroep Landbouw (WELA) 283
Werktuig zie: Alaam
West-Vlaams Agrarisch Vormingsinstituut
(WAVI) 201
West-Vlaams Proefcentrum voor de
Akkerbouw (WPA) 201
West-Vlaamse Proeftuin te Rumbeke 189
West-Vlaamse Proeftuin voor Industriële
Groenten 201
Wieden 196, 198
Wijngaard 123, 130, 198
Wilg 198
Willemsfonds 260
Winterhulp 26, 27, 63, 69, 70, 78, 81, 104,
107, 126, 143, 184
Witloof 41, 144, 198, 201, 204, 298, 325
Woeste Grond 43, 44, 52
WPA zie: West-Vlaams Proefcentrum voor
de Akkerbouw
Wrongel 298, 306

Zaadcontrolestation te Leuven 193
Zaaïen 196, 198
Zaigoed 25, 42
Zeis 298
Zijde 93
Zoölogisch Instituut (KULeuven) 267
Zoötechnisch Centrum (KULeuven) 267
Zout 33
Zuivel 239, 243, 245, 255, 281, 282, 302
Zuivelstudentengroepering LILA (UGent)
283
Zusters Annuntiaten Heverlee 294, 295, 296,
297, 298
Zusters der Christelijke Scholen 302, 303,
304
Zusters Ursulinen 304, 305
Zusters van de Onze-Lieve-Vrouw ten
Bunderen 257
Zusters van het Heilig Hart van Maria
Zusters van Liefde 310
Zusters van Overijse-Mechelen zie:
Diocezane Zusters van Overijse-Mechelen

Zwarte markt 138
Zwischen Venn und Schneifel Museum 118

LIJST BEZOCHTE EN BEVRAAGDE INSTELLINGEN

De bezochte instellingen zijn die centra waar we ter plaatse de archieven hebben onderzocht. Zij werden uiteraard op voorhand bevroegd. Deze instellingen worden in onderstaande lijst met een asterisk aangeduid. De bevroegde instellingen kregen louter een enquêteformulier toegezonden, maar er werd ter plaatse geen prospectie uitgevoerd. Alles bij elkaar werden er meer instellingen gecontacteerd dan deze lijst aangeeft: alleen diegene die een enquêteformulier kregen toegezonden, staan vermeld.

FEDERALE OVERHEIDSINSTELLINGEN

- Administratie van het Kadaster en de Registratie en Domeinen (AKRED)/ Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie* (+ AKRED, Gewestelijke Directie provincie Antwerpen, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Henegouwen, Limburg, Luik*, Luxemburg, Namen, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant, Waals-Brabant, West-Vlaanderen)
- Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën* (Algemeen Rijksarchief Brussel, Rijksarchief Anderlecht, Rijksarchief Antwerpen, Rijksarchief Beveren-Waas, Rijksarchief Brugge, Rijksarchief Gent, Rijksarchief Hasselt, Rijksarchief Kortrijk, Rijksarchief Leuven, Rijksarchief Ronse, Rijksarchief Aarlen, Rijksarchief Bergen, Rijksarchief Doornik, Rijksarchief Eupen, Rijksarchief Hoei, Rijksarchief Luik, Rijksarchief Namen, Rijksarchief Saint-Hubert)
- Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)
- Centrum voor Landbouweconomie (CLE)
- Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA) (+Proefcentrum CODA (Machelen))
- Consultatieve Raad voor Onderzoek en Ontwikkeling in de Landbouw
- Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) (+ FAVV, Provinciale Controle-Eenheden Antwerpen (Antwerpen), Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Brussel), Henegouwen (Bergen), Limburg (Hasselt), Luik (Luik), Luxemburg (Libramont), Namen (Bouge), Oost-Vlaanderen (Gent), Vlaams-Brabant (Leuven), Waals-Brabant (Ottignies) en West-Vlaanderen (Brugge) + FAVV, Federale Voedingslaboratoria te Gentbrugge, Melle, Tervuren, Gembloux en Luik)
- Federale Bibliotheek Landbouw/Centrale Archiefdienst Ministerie van Middenstand en Landbouw *
- Koninklijk Museum van het Leger en van Krijgsgeschiedenis
- Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA)*
- Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)*
- Nationaal Geografisch Instituut (NGI)

PROVINCIALE OVERHEIDSINSTELLINGEN

- Centre pour l'Agronomie et l'Agro-Industrie de la Province de Hainaut (CARAH)
- Musée de la Vie Wallonne*
- Office Provincial Agricole (OPA) (Namen)

- Provinciearchief Antwerpen*
- Provinciaal Archief en documentatiecentrum Limburg*
- Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen*
- Provinciearchief Vlaams-Brabant*
- Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen*
- Provinciearchief Henegouwen
- Provinciearchief Namen
- Provinciearchief Luxemburg
- Provincie Luik - Service des Archives
- Provinciearchieven Waals-Brabant
- Administratief Arrondissement Brussel-Hoofdstad
- Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk
- Chambres Provinciales d'Agriculture (Namen)

GEMEENTELIJKE OVERHEIDSINSTELLINGEN

- AMVC-Letterenhuis*
- Hagelands Historisch Documentatiecentrum
- Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT)

PRIVAATRECHTELIJKE ARCHIEFINSTELLINGEN EN MUSEA

- Aartsbisschoppelijk Archief*
- AMSAB-Instituut voor Sociale Geschiedenis*
- Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADVN)*
- Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel (AMVB)
- Bibliotheca Wasiana
- Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire (CARHOP)
- Documentatiecentrum Antwerpse Noorderpolders
- Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek (DADD)
- Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging (DACOB)
- Ecomuseum en Archief Boomse Baksteen (EMABB)

- Institut d'Histoire Ouvrière, Economique et Sociale (IHOES)
- KADOC, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving*
- Liberaal Archief*
- Museum voor Oude Technieken (MOT)

REGIONALE OVERHEIDSINSTELLINGEN

- Administratie Beheer en Kwaliteit Landbouwproductie (ABKL)
- Administratie Land- en Tuinbouw (ALT)
- Agence Wallonne pour la Promotion d'une Agriculture de Qualité (APAQ-W)
- Association pour la Promotion de l'Horticulture Wallonne (APHW)
- Bibliothèque Publique Centrale de la Communauté Française
- Conseil Supérieur Wallon d'Agriculture, de l'Agro-Alimentaire et de l'Alimentation
- Direction d'archives de la Ministère de la Région Wallonne
- Direction-Générale de l'Agricultur
- Ecomusée Régional du Centre
- La Fonderie
- Mundaneum*
- Vlaams Agentschap voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM)
- Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM)
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM)* (+Vlaamse Landmaatschappij provincie Vlaams-Brabant*)

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

- Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux (FUSAGx)*
- Facultés Universitaires Notre Dame de la Paix - Département de Médecine Vétérinaire (Namen)
- Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven) (Universiteitsarchief*, Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen*, CABME, Departement Agrotechniek en -economie, Departement Dierproductie, Departement Interfasechemie, Departement

- ment Landbeheer, Departement Levensmiddelen en Microbiële Technologie, Departement Toegepaste Plantwetenschappen, Fruitteeltcentrum Rillaar, Laboratorium voor Kwaliteitszorg in de Dierproductie)
- Universiteit Antwerpen (UA) (Centrum voor bedrijfsgeschiedenis (CBG), Departement Diergeneeskunde)
 - Université Catholique de Louvain (UCL) (Service des Archives*, Archives du Monde Catholique (ARCA), Centre de Développement Agroforestier (Chimay), Centre de Pisciculture, Département de Biologie, Faculté d'Ingénierie biologique, agronomique et environnementale, Laboratoire d'Ecologie des Prairies, Site du Michamps (Bastogne))
 - Université de Liège (Faculté de Médecine Vétérinaire, Station Ferme Expérimental)
 - Université de Mons-Hainaut
 - Universiteit Gent (Ugent) (Universiteitsarchief*, Centrale Bibliotheek*, Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen, Faculteit Diergeneeskunde)
 - Université Libre de Bruxelles (ULB) (Écomusée de Viroin*, Ecole Interfacultaire des Bio-Ingénieurs, Faculté des Sciences)
- ONDERWIJS-, ONDERZOEKS- EN VORMINGS-
INSTELLINGEN
- Académie des Métiers, des Arts et des Sports (Bergen)
 - Agrarisch Vormingscentrum Oudenaarde (Oudenaarde)
 - Agrobiopôle Wallon (Gembloux)
 - Athénée Provinciale Mixte Warocque (Morlanwelz-Mariemont)
 - Athénée Royal de Chimay (Chimay)
 - Athénée Royal de Florennes (Florennes)
 - Athénée Royal de Marchienne-au-Pont (Marchienne-au-Pont)
 - Athénée Royal Germain et Gilbert Gilson (Chiny)
 - Athénée Royal Jean d'Avesnes (Bergen)
 - Biologisch Landbouw-Instituut voor Voorlichting en Onderzoek (BLIVO) (Berchem)
 - Biotechnicum
 - Broeders van de Christelijke Scholen (Groot-Bijgaarden, Sint-Truiden)
 - Broeders van Liefde* (Lummen, Roeselare, Sint-Job-in-'t-Goor)
 - Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Barmhartigheid (Herentals, Wetteren)
 - Centre Agricole pour le Développement des cultures Céréalières et Oléo-protéagineuses (CADCO absI)
 - Centre Agronomique de Recherches Appliquées du Hainaut (CARAH) (Aat)
 - Centre d'Enseignement Secondaire Léonard Defrance (Luik)
 - Centre d'Essais Horticoles de Wallonie (CEHW)
 - Centre d'Excellence de la Santé Animale et de son Management (CESAM) (La Hestre)
 - Centre de Economie Rurale (Marloie)
 - Centre de Recherches Agronomiques (Gembloux)
 - Centre Educatif Communal Secondaire Henri Dunant (Marchienne-au-Pont)
 - Centre Jean Gol
 - Centre Maraîcher de Hesbaye (Waremmes)
 - Centre pour la Recherche, l'Economie et la Promotion Agricole (Aat)
 - Centre Provincial d'Information Agricole (Bastogne)
 - Centre Provincial de l'Agriculture et de la Ruralité/Station Provincial d'Analyses Agricoles (La Hulpe)
 - Centrum en Laboratorium voor Onderzoek in Biologische Landbouw (Ronsele)
 - CLO, Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek (Merelbeke)
 - Collège Saint-Louis (Borgworm)
 - Coördinatiecomité van de bietenplanters (Oudenaarde)
 - Damiaaninstituut
 - De Landbode (Mortsel)
 - De Milieuboot
 - De Volkstuin Werk van de Akker in de Vlaamse Gemeenschap (Torhout)
 - Ecole Polytechnique de Verviers - Enseignement de la Province de Liège

- (Verviers)
- Ecole Technique Provinciale d'Agriculture (Ciney)
- Elishout, School voor Voeding
- Filles de la Croix (Luik)
- Gemeentelijke Technische Tuinbouwschool Merchtem
- Het Verbond van Volkstuinen van Limburg (Peer)
- Hiëronymieten (Sint-Niklaas)
- Hogere Fruitleergangen (Sint-Truiden)
- Hogeschool Gent
- Hogeschool Provincie Antwerpen
- Hooibeekhoeve (Geel)
- Institut Communal d'Enseignement Secondaire Léon Hurez (La Louvière)
- Institut Communal Roger Lazon - Ecole Professionnelle, Ecole des Beaux-Arts (Namen)
- Institut d'Enseignement Technique Saint-Eloi (Leuze-en-Hainaut)
- Institut d'Enseignement Technique Sainte-Marie (Forchies-la-Marche)
- Institut de la Construction des Arts décoratifs et industriels (Luik)
- Institut Don Bosco (Hoei)
- Institut Emile Vandervelde (IEV)
- Institut Libre du Condroz Saint-François (Ouffet)
- Institut Libre Georges Cousot (Dinant)
- Institut Notre-Dame (Bastogne)
- Institut Provincial d'Enseignement Agronomique (La Reid)
- Institut Provincial d'Enseignement Secondaire (Aat)
- Institut Provincial d'Enseignement Secondaire (Doornik)
- Institut Provincial d'Enseignement Secondaire (Seilles)
- Institut Provincial d'Enseignement Secondaire (Waver)
- Institut Sainte-Marie (Fontaine-l'Evêque)
- Institut Saint-Joseph (Carlsbourg)
- Institut Technique de la Communauté Française (Grand-Manil)
- Institut Technique de la Communauté Française (Hoei)
- Institut Technique de la Communauté Française Centre Ardenne (Libramont)
- Intercomice (Borgloon)
- Interprovinciaal Melkcontrolecentrum Vlaanderen (Lier)
- K.T.A. II (Tongeren)
- K.T.A. Tuinbouwschool Melle
- Katholieke Hogeschool Kempen (Geel)
- Katholieke Hogeschool Sint-Lieven
- Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen
- Kempisch Vormingscentrum voor Land- en Tuinbouw (Geel)
- Koninklijk Atheneum Roeselare
- Koninklijk Belgisch Instituut tot Verbetering van de Biet (Tienen)
- KTA HORTECO
- KTA III Hasselt
- Land- en Tuinbouwcentrum (Sint-Niklaas)
- Land- en Tuinbouwvorming Vlaams-Brabant (Hakendover)
- Land-& Tuinbouwinstituut Brugse Vrije
- Landbouwbibliotheek Provinciale Dienst voor Land- en Tuinbouw (Geel)
- Landwijzer, Opleiding en Vorming Biologische en BD-Landbouw (Berchem)
- M.S.G.O. (Bilzen)
- Mariagaarde (Westmalle)
- Middenschool van het Gemeenschapsonderwijs Moorslede
- Nationaal Agrarisch Centrum (Roeselare)
- Nationaal Centrum voor Beroepsvorming in de Landbouw (Leuven)
- Nationale Proeftuin voor Witloof (Herent)
- Natuur 2000
- Natuur en Milieu Educatief Centrum (Aartselaar)
- Permanente Agrarische Vorming Antwerpen (Geel)
- Provinciaal Onderzoeks- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw (POVLT) (Rumbeke-Beitem)
- Praktijkcentrum voor Land- en Tuinbouw (Roeselare)
- Proefbedrijf der Noorderkempen (Meerle)
- Proefbedrijf voor de Veehouderij (Geel)
- Proefcentrum voor de Fruitteelt (Sint-Truiden)

- Proefcentrum voor de Sierteelt (Destelbergen)
 - Proefhoeve Hogeschool Gent
 - Proefstation voor de Groenteteelt (Sint-Katelijne-Waver)
 - Provinciaal Instituut voor Biotechnisch Onderwijs Tongeren
 - Provinciaal Instituut voor Techniek, Tuin- & Landbouw Leuven
 - Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs Stabroek
 - Provinciaal Instituut voor Tuinbouw- onderwijs Mechelen
 - Provinciaal Proefcentrum voor de Groenteteelt (Kruishoutem)
 - Provinciaal Proefcentrum voor Kleinfruit Pamel (Roosdaal)
 - Provinciaal Verbond van Volkstuinen Antwerpen (Balen)
 - Provinciaal Verbond voor Dierenziekten- bestrijding (Torhout)
 - Provinciale Hogeschool Limburg
 - Religieuses de Saint Charles Borromée (Wez-Velvain)
 - Salus Nostra (Mol-Achterbos)
 - Service Provincial d'Information, de Gestion et de Vulgarisation Agricole (SPIGVA) (Marloie)
 - Sint-Jozefinstituut Tienen
 - Sint-Leoinstituut (Eeklo)
 - Sint-Maria Neerpelt
 - Soeurs de Sainte-Marie (Namen)
 - Station Provinciale d'Analyses Agricole (Tinlot)
 - Stedelijke Technische Tuinbouwschool Kortrijk
 - Stichting Lodewijk de Raet (Brussel)
 - Studiekring Guvelingen (Sint-Truiden)
 - Technisch Instituut Scheppers (Wetteren)
 - Technisch Instituut Scheppers Herentals
 - Technisch Instituut Sint-Aloysius Geel
 - Technisch Instituut Sint-Isidorus
 - Ten Bogaerde Instituut
 - Tuinbouwcentrum Wetteren (Wetteren)
 - Tuinbouwschool Onze-Lieve-Vrouw Sint-Truiden
 - Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (VELT) (Berchem)
 - Vlaams Agrarisch Centrum (VAC) (Merelbeke)
 - Vlaams Agrarisch Verbond Oost-Vlaanderen (Gent)
 - Vlaams Verbond van Agrarische Leraren (Torhout)
 - Vlaamse Rundveeteeltvereniging (Oosterzele)
 - Vlaamse Tuinenvereniging (Vlezenbeek)
 - Vlaamse Vaste Planten Vereniging (Langdorp)
 - Vormingscentrum Land- en Tuinbouw (Oudenaarde)
 - Vormingsintercomice West-Vlaanderen (Boezinge)
 - Vrij Agro- & Biotechnisch Instituut Roeselare
 - Vrij Instituut Technisch Onderwijs Hoogstraten
 - Vrij Land- en Tuinbouwinstituut Torhout*
 - Vrij Landelijk Instituut (Oudenaarde)
 - VTI Poperinge
 - VTI Tielt
 - World Rabbit Science Association Belgian Branch (Melle)
 - Zusters Annuntiaten - Heilig-Hart*
 - Zusters Bernardinnen (Bassevelde)
 - Zusters Bernardinnen (Oudenaarde)
 - Zusters der Christelijke Scholen*
 - Zusters Ursulinen*
 - Zusters van het Heilig Hart van Maria ('s Gravenwezel)
 - Zusters van het Heilig Hart van Maria*
 - Zusters van Liefde (Gent)
- LANDBOUWORGANISATIES
- Algemeen Belgisch Vasverbond (ABV)
 - Algemeen Boerensyndicaat (ABS)
 - Algemeen Verbond van de Belgische Siertelers (AVBS)
 - Association pour la Promotion des Protéagineux et des Oléagineux (APPO)
 - Association Royale des Professionnels de l'Horticulture

- Aveve
- Belbior
- Belgische Fruittelersorganisatie (BFO)
- Beroepsvereniging voor de Kalfsvlees-sector (BVK)
- Boerenbond* (BB)
- Boerenfront (BF)
- Confederatie van de Belgische Bientelers (CBB)
- Fédération Wallone de l'Agriculture (FWA)
- Fédération Wallone Horticole (FWH)
- Filière Wallonne de la Pomme de Terre (fiwap)
- Groene Kring
- Groupement des Pépiniéristes de la Région de Lesdain (GPRL)
- Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen (KVLV)
- Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ)
- Landelijke Rijverenigingen (LRV)
- Proaniwal
- SBB
- Tabakssyndicaat
- Union Ardennaise des Pépiniéristes (UAP)
- Union Professionnelle des Horticulteurs du Hainaut (UPHH)
- Valbiom
- Vereniging voor Pluimvee, Eieren en Konijnen (VEPEK)
- VeVa
- Vlaams Varkensstamboek (VVS)
- Vlaams Verbond van Pootgoedtelers (VVP)
- Vlaamse Bedrijfspluimvee- en Konijnenhouders
- Vlaamse Loopvogelhouders Vereniging (VLV)
- Vlaamse Schapenhouderij (VSH)
- Vlaamse Tuinbouwunie (VTU)
- Vrouwen van het Algemeen Boerensyndicaat (VABS)
- Zelfmengers

VEILINGEN

- Belgische Fruitveiling (BFV)
- BRAVA
- Coöperatieve Veiling Roeselare (REO)
- Euroveiling
- Groupement des Producteurs Horticoles Namurois
- LAVA
- Limburgse Tuinbouw Veiling (LTV)
- Marché Couvert d'Amercoeur
- Mechelse Veilingen
- Profruco
- Tuinbouwveiling Betekom en Omstreken (TBO)
- Veiling Borgloon
- Veiling Haspengouw
- Veiling Hoogstraten

EUROPESE INSTELLINGEN

- Comité National du Réseau d'Information Comptable Agricole sur les Revenus et l'Economie des Exploitations Agricoles dans la Communauté Européenne

LIJST VAN AFKORTINGEN

BSO	Beroeps secundair Onderwijs
FOD	Federale Overheidsdienst
KB	Koninklijk Besluit
KMO	Kleine of Middelgrote Onderneming
PV	Proces Verbaal
TSO	Technisch Secundair Onderwijs

COLOFON

AUTEURS

Christa Matthys (1981) studeerde geschiedenis aan de Universiteit Gent (2003) en vrouwenstudies aan de Universiteit Antwerpen (2004). In 2004-2005 werkte ze als wetenschappelijke medewerker aan de vakgroep Nieuwste Geschiedenis van de Universiteit Gent. Zij onderzocht er de mogelijkheden voor het historische levenslooponderzoek in Vlaanderen. Van 2005 tot 2006 was zij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Algemeen Rijksarchief en ICAG, waar zij actief was als onderzoeker voor het profect 'De Belgische landbouw in een stroomversnelling'. Momenteel werkt Christa als FWO-aspirant aan de Universiteit Gent aan een proefschrift over de rol van dienstmeiden in de vruchtbaarheidstransitie in Vlaanderen.

Wim Lefebvre (*1978) studeerde in 2001 af als licentiaat moderne geschiedenis met een thesis over de evolutie van de Leuvense voedingshandel in de tweede helft van de 19de eeuw. Van 2001 tot 2003 was hij verbonden aan het Centrum voor Economische Studiën van de K.U.Leuven, waar hij werkte op een project rond de valorisatie van Vlaams-Brabantse bedrijfsarchieven (19de-20ste eeuw). Daaruit kwam onder meer een studie naar de coöperatieve melkerijen in Vlaams-Brabant tijdens het interbellum voort. In 2004 en 2005 was hij werkzaam aan het Algemeen Rijksarchief op het project "De Belgische landbouw in een stroomversnelling. Prospectie ontsluiting en valorisering van landbouwarchieven en -getuigenissen (1800-2000)". Hij is vandaag actief op het beroepsprofielenproject van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV).

Het Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenis (ICAG) van de K.U.Leuven is een nieuw onderzoekscentrum, opgericht in 2001, dat innovatief en interdisciplinair onderzoek rond landbouw en voeding in zijn actuele nationale en internationale context wenst te ondersteunen, op te starten en te stimuleren. Het ICAG is een trefpunt van specialisten uit meerdere wetenschapsdisciplines. De klemtoon van het onderzoek ligt op de 19de en 20ste eeuw.

Het ICAG is de onderzoekspartner van het CAG, het Centrum Agrarische Geschiedenis. Het CAG wordt gesteund door:

Vlamingenstraat 39 - 3000 Leuven
Tel. 016 32 35 25 - Fax 016 32 35 26

www.kuleuven.be/icag
www.cagnet.be